

T.C
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBRAHİM en-NEHAÎ'NİN İBADETLERLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Zekeriya ERKUT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şevket TOPAL

RİZE 2015

T.C
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBRAHİM en-NEHAÎ'NİN İBADETLERLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı

Zekeriya ERKUT

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Şevket TOPAL

Tez Savunma Tarihi

26/10/2015

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan : Prof. Dr. Şevket TOPAL

Üye : Doç. Dr. Ali İhsan PALA

Üye : Yrd. Doç. Dr. İlyas YILDIRIM

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Şevket TOPAL

...../...../2015

Onay Tarihi

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 26/10/2015

Zekeriya ERKUT

ÖN SÖZ

İslam hukukunun bugününü anlayabilmek için onun geçmişteki merhalelerini de bilmeye ihtiyaç vardır. Zira İslam hukukunun bugünlere gelmesinde çok değerli müçtehitlerin ve fakihlerin katkısı olmuştur. İslam elbette müslümanlara Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla tebliğ edilmiş, pek çok husus O'nun tarafından açıklanmıştır. Ancak zaman içerisinde genişleyen toplum ve değişen ihtiyaçlar neticesinde, fıkhnın da alanı genişlemiş, fakihler eliyle pek çok yeni meseleye çözüm bulma zarureti hâsıl olmuştur. Fakihler arasında ise öncü konumda olanlar, sistem kurma açısından kendilerinden sonra gelenlere yol gösterme konumunda bulunanlar, asırlarca İslam hukuk tarihinde iz bırakmışlar ve etkileriyle adından söz ettirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de İbrahim en-Nehaî'dir. Biz de bu saikten hareketle bu mühim şahsiyetin fikhî görüşlerini ve usulünü tespit edebilme gayesiyle kendisinin fıkhn anlayışını yüksek lisans tez konusu olarak seçtik. Konunun son derece geniş olması hasebiyle de çalışma alanımızı ibadetlerle sınırlı tuttuk. Bu yolla sahabe, tâbiîn ve sonraki dönem fıkhn mirasının oluşumunda tâbiîn döneminin rolünü belirlemeye çalıştık.

Tezimiz, bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verdik.

Birinci bölümde İbrahim en-Nehai'nin hayatı ve fikhını oluştururken takip ettiği metodoloji hakkında bilgi verdik.

İkinci bölüm ise tezimizin asıl ve ağırlıklı kısmını oluşturmakta olup bu bölüm içerisinde Nehaî'nin ibadetlerle ilgili fikhî görüşlerine yer verdik. Bunu yaparken mümkün olduğunca aslî kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Ayrıca bu bölümün başlıklarını oluştururken birbirine yakın konuları aynı yerde işleyerek klasik fıkhn kitaplarından biraz daha farklı bir yöntem takip ettik. Bu bölümde, taharet, namaz, zekât, oruç, hac ve kurban konusunu ve bunlarla ilişkili olan alt konuları sırasıyla ele aldık.

Sonuç kısmında ise tezimizden elde ettiğimiz genel yargıları ifade etmeye çalıştık.

Çalışmamızı yaparken elimizden geldiğince ana kaynaklara inmeye ve konular hakkındaki rivayetlere etraflıca değinmeye çalıştık. Bununla beraber tezimizin konusu fūrû alanında olduğu için birbirine tenakuz gibi görünen konuları ayrıntılı olarak açıklamadık. Ancak bazen yeri geldiğinde fıkıh usûlünün sahasına girerek rivayetleri incelemeye çalıştık. Çoğu zaman da rivayetleri vermekle yetindik.

Çalışmamızı hazırlarken elden geldiğince kusur yapmamaya gayret gösterdik. Bununla birlikte her çalışmada olduğu gibi bu çalışma da eksik ve kusurlardan hali değildir. Biz bu çalışmanın hazırlanması esnasında klasik fıkıh kitaplarını azami derecede kullanma gayreti içerisinde olduk. Bu bize hem fikhî mirasımızı tanıma fırsatı sundu hem de Nehaî'nin görüşlerini ilk elden tespit etme imkânı sağladı. Tezimizin her aşamasında bizlere yol gösteren ve kıymetli yardımlarını hiçbir zaman eksik etmeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Şevket Topal'a teşekkür ederim. Yine değişik zamanlarda görüşlerine ve yardımlarına başvurduğum hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ali Kumaş'a, Yrd. Doç. Dr. İlyas Yıldırım'a ve Ar. Gör. Ali Haydar Bölükbaş'a da çok teşekkür ederim.

Gayret bizden muvaffakiyet Allah'tandır.

Zekeriya ERKUT

Rize 2015

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
İÇİNDEKİLER	3
KISALTMALAR	15
GİRİŞ	16
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	16
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	17
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	17

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İBRÂHÎM en-NEHAÎ'NİN HAYATI.....	19
A. Adı ve Künyesi	19
B. Doğumu ve Yaşadığı Çevre.....	19
C. Vefatı	28
II. FIKHÎ YÖNÜ	29
A. Kur'an.....	29
1. Hâs Bir Lafza Haber-i Vahidle İlave Yapılmaz	29
2. Emir Kipi Tekrar İfade Etmez	30
3. Mutlak Lafız Mukayyed Lafız Üzerine Hamledilmez.....	30
4. Âm Lafız, Haber-i Vahid İle Tahsis Edilemez.	31
5. Âm ve Hâs Lafzın Çatışması	31
B. Sünnet	32
1. Mürsel Hadisi Delil Olarak Kullanması	33
2. Genel Kurallara Aykırı Düşen Haber-i Vahidle Amel Etmemesi	34
3. Umûmü'l-Belvâya Aykırı Olan Haber-i Vahidle Amel Etmemesi	34
C. İcmâ	34

D. Sahabe Kavli.....	35
E. Kıyas	35
F. İstihsan	37
G. İstishab.....	38
K. Örf.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM en-NEHAÎ'NİN İBADETLERLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

I. TAHARET.....	40
A. Abdest.....	40
1. Abdestin Şart Koşulduğu Yerler.....	40
2. Abdestin Müstehap Görüldüğü Yerler	41
3. Abdestin Farzları	41
4. Abdestle İlgili Diğer Uygulamalar	43
5. Abdesti Bozan Şeyler	44
6. Abdesti Bozmayan Şeyler.....	48
7. Abdestte Şüpheye Düşmek.....	50
8. Abdestte Mest Üzerine Mesh Etmek	51
a. Mest Üzerine Mesh Yapmanın Meşruluğu	51
b. Meshin Keyfiyeti	51
c. Meshin Müddeti	52
d. Meshi Bozan Durumlar.....	52
e. Meshle İlgili Diğer Durumlar.....	53
9. Abdestle İlgili Muhtelif Durumlar.....	54
B. Gusül.....	56
1. Guslü Gerektiren Durumlar	56

2. Guslün Keyfiyeti.....	58
C. Teyemmüm	59
1. Teyemmümün Keyfiyeti.....	59
2. Teyemmümü Mubah Kılan Özürler	60
3. Teyemmümü Bozan Durumlar	61
II. NAMAZ	62
A. Namaz Öncesi Uygulamalar.....	62
1. Ezan	62
a. Ezanın Keyfiyeti.....	63
b. Ezanın Geremediği Durumlar	64
2. Kamet.....	65
B. Namazın Şartları	67
1. Hadesten Taharet	67
a. Cünüplük.....	67
b. Hayız.....	68
c. Nifas	71
d. İstihaze	72
2. Necasetten Taharet.....	73
a. Necaset çeşitleri	73
1) İdrar ve Dışkı	73
2) Meni	76
3) Kan.....	77
4) Cerahat	77
5) Tükürük.....	78
6) Leş.....	78

7) Köpek.....	79
b. Necaset Gidericiler.....	80
1) Su	80
2) Tabaklama.....	82
3) İstinca.....	83
3. Setr-i Avret	84
4. İstikbâl-i Kible	86
5. Vakit	87
6. Niyet	89
7. İftitah Tekbiri (Tahrime).....	90
8. Kıyam	90
9. Kıraat	91
10. Rükû.....	91
11. Secde.....	92
12. Son Oturuş	93
C. Namazın Kılınış Şekli.....	94
D. Namaz Çeşitleri	101
1. Farz Namazlar.....	101
a. Cuma Namazı.....	101
1) Hükümü.....	101
2) Vakti.....	102
3) Kimlere Farzdır	102
4) Kılınışı.....	103
5) Hutbe.....	104
a) Hutbenin Hükümü	104

b) Hutbe Okunurken Yapılacak Ameller.....	104
6) Cuma Namazı ile İlgili Muhtelif Durumlar	106
a) Cuma ile Bayram Namazını Birleşmesi	106
b) Cuma Namazında Kunut	106
c) Cuma Namazına Geç Kalmak	106
d) Namazda İzdiham Olması	107
b. Cenaze Namazı	107
1) Hükümü.....	107
2) Cenaze Namazı Kılınacak Kimseler	107
3) Cenaze Namazının Kılınışı	108
4) Cenaze Namazı İle İlgili Muhtelif Durumlar	109
2. Vacip Namazlar	110
a. Vitr Namazı.....	110
1) Hükümü.....	110
2) Vakti.....	110
3) Rekât Sayısı	111
4) Kılınışı.....	111
5) Kazası.....	112
6) Vitirde Şüphe	112
b. Bayram Namazı	113
c. Tilavet Secdesi	115
1) Secde Yerleri.....	115
2) Tilavet secdesinin vacip olduğu kimseler	116
3) Şartları.....	117
4) Yapılışı.....	117

d. Sehiv Secdesi	119
1) Hükümü.....	119
2) Yapılışı.....	119
3) Sehiv Secdesini Gerektiren Durumlar	120
4) Sehiv Secdesinin Geremediği Durumlar.....	122
3. Nafile Namazlar.....	123
a. Hükümü.....	123
b. Rekât Sayısı	123
c. Çeşitleri	125
1) Duha (Kuşluk) Namazı	125
2) Teheccüd Namazı.....	125
3) Teravih Namazı.....	125
4) Kûsuf ve Husuf Namazı.....	125
5) Hecir Namazı	126
6) Yağmur Namazı	126
d. Nafile Namazla İlgili Muhtelif Durumlar	126
E. Cemaatle Namaz	127
1. Hükümü	127
2. Fazileti	127
3. Cemaat Sayısı	128
4. Unsurları	128
a. İmam	128
b. Muktedî.....	131
F. Namazın Mekruhları	138
1. Namazda Huşuya Engel Olan Durumlar	139

2. İmamın Kendisini Namaz Kılanlardan Gizlemesi.....	140
3. Secde Edilen Yerin Üzerine Bir Şey Koymak.....	140
4. Namazda Ehl-i Kitab'a Benzeme Durumu.....	140
5. Namaz Kılan Kimsenin, Namaz Kılma Şeklinden Uzaklaşması.....	141
6. Elbiseyle İlgili Durumlar.....	143
7. Namaz Kılınan Yerle İlgili Durumlar.....	144
8. Namaz Kılanın Önünden Geçmek.....	144
G. Namazı Bozan Şeyler.....	144
1. Namazın Şartlarından Birini Terk Etmek.....	145
2. Namazda Konuşmak.....	145
3. Muktedînin İmamdan Önce Hareket Etmesi.....	146
4. Namazdayken Yeme ve İçme.....	146
5. Namazda Kadınla Erkeğin Aynı Hizada Olması (Muhazatu'n-nisâ)....	146
6. Cemaatle Kılınan Namazda İmamın Namazının Bozulması.....	147
7. Namazda Abdestin Bozulması.....	147
H. Namazı İade Etmek.....	149
K. Seferde Namaz.....	150
L. Hastanın Namazı.....	152
M. Korku Namazı.....	152
N. Namazların Kazası.....	153
1. Bayılan Kimsenin Namazlarını Kaza Etmesi.....	153
2. Kılınmamış Namazların Kaza Keyfiyeti.....	154
3. Yolculuktaki Namazların Kazası.....	154
4. Namazı, Kılmayan Kimsenin Kaza Etmesi.....	154
III. ZEKÂT.....	155

A. Mükellefle İlgili Olan Şartlar	155
1. İslam	155
2. Akıl- Bulûğ	155
3. Hürriyet.....	156
B. Mal İle İlgili Olan Şartlar	156
1. Nisab.....	156
2. Artıcı Olmak	157
3. Yıllanmış Olmak.....	157
4. Tam Mülkiyet	157
C. Zekâta Tâbi Mallar	158
1. Emvâl-i Zâhire	159
a. Saime Hayvanlar	159
1) Saime hayvanın senenin çoğunda dışarıda otlayarak beslenmesi	159
2) Saime hayvanın üzerinden bir yıl geçmesi	160
b. Koyunların Zekâtı	160
c. Sığırların Zekâtı	161
d. Develerin Zekâtı.....	161
e. Atların Zekâtı	162
f. Eşeklerin Zekâtı.....	162
g. Ekinlerin Zekâtı	162
2. Emval-i Bâtine	167
a. Altının Zekâtı	167
b. Gümüşün Zekâtı.....	167
c. Ziyet Eşyalarının Zekâtı.....	167
d. Ticaret Mallarının Zekâtı	168

e. Mâl-i Müstefâdin Zekâtı	169
f. Maden ve Definelerin Zekâtı	170
D. Zekât Verilen Kimseler	170
E. Zekât Verilmemesi Gereken Kimseler.....	171
F. Zekâtla İlgili Muhtelif Durumlar	173
1. Zalim Sultana Zekât Verilememesi	173
2. Zekât Malının Yerinde Dağıtılması	173
3. Verilen Zekâtın Helak Olması	174
G. Fıtır Sadakası	174
1. Fıtır Sadakası Kimlere Vaciptir	174
2. Fıtır Sadakasının Miktarı	175
3. Sarf Edilme Yerleri.....	175
4. Sarf Edilme Zamanı	175
IV. ORUÇ	176
A. Hükümü	176
B. Zamanı	176
C. Şartları.....	177
1. Niyetin Gece Yapılması.....	177
2. Cünüplükten Uzak Olmak	177
D. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Haller	178
1. Hastalık.....	178
2. İleri Derecede Yaşlılık.....	178
3. Hamile ve Emziren Kadın	178
4. Yolculuk	179
E. Orucu Bozan Şeyler	180

1. Bilerek Veya Hata İle Yeme ve İçmek	180
2. Kasıtlı Olarak Kusmak	181
3. Yalan Söylemek.....	181
4. Cinsel İlişki.....	181
5. Burna Enfiye Çekmek.....	182
F. Orucu Bozmayan Şeyler	182
1. Misvak Kullanmak.....	182
2. Unutarak Yeme ve İçmek	182
G. Oruçluya Mekruh Olan Şeyler.....	183
K. Orucun Kazası	183
L. Oruç Tutulmasının Mekruh Olduğu Günler	186
M. Oruçla İlgili Muhtelif Durumlar	186
N. İtikâf	187
1. İtikâf Yerleri	187
2. İtikâfın Mahiyeti	188
V. HAC	188
A. Hükümü	189
B. Vakti	189
C. Şartları.....	190
1. İslam	190
2. Akıl-Bulûğ	190
3. Hürriyet.....	190
D. Unsurları	190
1. İhram.....	190
a. Niyet.....	190

b. Telbiye	191
c. Vakti	191
d. İhram Yerleri.....	191
e. İhramın Mahiyeti.....	192
f. İhramlıya Yasak Olan Şeyler.....	193
g. İhramlıya Yasak Olmayan Şeyler	196
2. Vakfe.....	197
3. Tavaf	198
4. Sây	200
5. Müzdelife Vakfesi	200
6. Şeytan Taşlama.....	201
E. Hac Çeşitleri.....	202
1. İfrad Haccı	202
2. Temettü Haccı.....	202
3. Kıran Haccı.....	204
4. İhsar	205
F. Kadının Haccı.....	206
G. Hastanın Haccı.....	207
K. Çocuğun Haccı	208
L. Ceza.....	208
M. Haccın Kazası	214
VI. KURBAN.....	214
A. Hükmü	214
B. Kurbanlık Hayvanların Özellikleri	215
1. Kurban Olamayan Hayvanlar	215

C. Vakti	216
D. Kesimi.....	216
1. Kesim Yapacak Kişiyile İlgili Olan Hususlar.....	216
2. Kesim Yapılacak Hayvanla İlgili Hususlar	218
3. Kesim Aletleri.....	219
4. Kesimin Yapılışı	219
E. Kurbanla İlgili Muhtelif Durumlar	220
KAYNAKÇA	226
ÖZET.....	233
ABSTRACT.....	234
ÖZ GEÇMİŞ.....	235

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselam
b.	: Bin/İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c	: Celle Celaluh
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
gr.	: Gram
Hz.	: Hazreti
m.	: Miladi
neş.	: Neşriyat
r.a	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
ys.	: Yersiz

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Sahabe ve tâbiîn dönemi âlimleri dini anlayıp tatbik etme noktasında kendilerinden sonra gelen kuşaklardan çok daha avantajlı idiler. Sahabeye ve Hz. Muhammed (a.s.)’den sahabe yoluyla dolaylı olarak öğrendiği için tâbiîne bu avantajlı konumu veren durum ise bizzat Hz. Muhammed (s.a.v)’in öğreticiliğinden geçmiş olmalarıdır. Dini öğretilerini dinin ilk muhatabı olan Hz. Muhammed (s.a.v)’den görerek almışlar ve böylece hem yaşantılarını hem de ilimlerini en ideal manada oluşturmuşlardır. “*İnsanların en hayırlısı benim dönemimde yaşayanlar, sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir.*”¹ hadisi bu durumu ifade etmektedir. Hakkında araştırma yaptığımız İbrahim en-Nehaî de bu tabaka içerisinde yer alan, bunun yanında hem yaşantısı, hem ilmi hem de geliştirmiş olduğu fikhî anlayışıyla kendisinden sonraki kuşakları oldukça fazla etkileyen bir şahsiyettir. Kendinden sonra gelen âlimlerin, hadislerin rivayet zincirinde Nehaî’ye farklı bir önem vermeleri, fetvalarını veya görüşlerini ifade ederlerken Nehaî’ye atıf yapmaları, O’nun kendisinden sonra gelen kuşaklar için ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir. Özellikle öğrencileri üzerinden Ebû Hanife’ye (v. 767) mezhebinin sistemini ve görüşlerini oluşturması açısından yapmış olduğu etki bu durumu bizlere göstermektedir. Ancak çalışmamızın konusu gereği biz bu etkiyi etraflıca incelemedik. Fakat çalışmamızın konusu olan Nehaî’nin ibadetlerle ilgili fikhi görüşlerinin, araştırmış olduğumuz ilk ve sonraki dönem fıkıh kitaplarında öğrencileri ve öğrenci silsilesi tarafından çokça kullanılması bu etkiyi yakından müşahede etmemizi sağlamıştır.

Bu konuyu seçme nedenimiz, daha önceleri Nehaî’nin fikhî görüşleri üzerinde herhangi bir çalışmaya rastlamamış olmamızdır. Çalışmamızda Nehaî’nin ibadetlerle ilgili görüşlerini ulaşabildiğimiz her kaynaktan almaya çalıştık. Böylece onun fikhî görüşleri hakkında bilgi sahibi olmayı amaçladık. Ancak konumuz gereği bu görüşleri herhangi bir usûl çerçevesinde ele almadığımızdan dolayı bazen tenakuz gibi görünen görüşler ortaya çıkmış olabilir.

---

¹ Müslim, “*Fezailu’s-sahabe*” 211

Amacımız mümkün olduğunca Nehaî'nin fihhi görüşlerine ulaşmak olduğundan dolayı bu durum doğal olarak ortaya çıkmıştır. Ancak yeri geldiğinde görüşlerini usûl açısından da değerlendirmeye çalıştık. Öncelikli amacımız O'nun ibadetlerle ilgili görüşleri hakkında bilgi sahibi olabilmektir.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İbrahim en-Nehaî'nin fikhî görüşleri Hanefî mezhebinin hangi görüşler üzerinde oturduğunu bizlere göstermesi açısından son derece önemlidir. Çalışmamızı yaparken sanki Hanefî mezhebine ait görüşleri işliyormuş gibi bir hisse kapılıyor olmamız bu durumun en açık ifadesidir. Bu yönüyle tezimiz Hanefî mezhebinin genel sistematüğini ortaya koyması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bununla beraber bazı konularda Nehaî'nin tek başına kaldığı veya Ebû Hanife'den ayrı düştüğü görüşler hakkında bilgi sahibi olmak araştırmamızın önemli olan bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamız esnasında elimizden geldiğince eski dönem fikhî kitapları olan temel ana kaynaklara inmeye çalıştık. Ancak Nehaî'nin fikhî görüşlerinin her kitapta olmaması bu alanda sınırlı sayıda kaynakların olması biraz zorlanmamıza neden olmuştur. Bununla beraber çağımızda Nehaî'nin görüşlerinin genel hatlarıyla toplandığı önemli bir çalışma olan Muhammed Revvâs Kal'acî'nin Mevsu'âtu fihhi İbrahim en-Nehai adlı eser, ana kaynaklara atıfta bulunma ve onlara ulaşma açısından çalışmamızda bizlere önemli bir katkı sağlamıştır. Biz bu görüşlere ulaşma ve Nehaî'nin fikhîliğini tespit etme hususunda söz konusu eserden bolca istifade etmemize rağmen başka pek çok kaynaktan da istifade ettik. Nehaî'nin fikhî yönünü tespit etmek için kullanmış olduğu metotları kaynaklarıyla beraber bazı yerlerde göstermeye çalıştık. Bu bağlamda yeri geldiğinde Nehaî'nin fikhinde önemli bir yer tutan mürsel hadisleri göstermeye çalıştık.

Çalışmamızı hazırlarken kullanmış olduğumuz en temel kaynakların başında İmam Muhammed'in el-Asl, el-Âsar, el-Hüccce adlı eserleri, İmam Ebû Yûsuf'un el-Âsâr'ı gelmektedir. Bunların dışında Nehaî'nin görüşlerinin bolca yer aldığı İbn Ebû Şeybe ve Abdürrezzak'ın el-Musannef ve Şevkânî'nin Neylü'l-evtâr adlı eserleri bolca kullanmış olduğumuz ana kaynaklardır. Yine İbn Hazm'ın

el-Muhallâ, İbn Kudâme'nin el- Muğni, Nevevî'nin Kitâbu'l-mecmû ve sahîh-i Müslim'e yazmış olduğu Şerhu Sahîh-i Müslim adlı eserleri Nehaî'nin fikhî görüşlerinin toplandığı eserlerdir. Bunların dışında İbn Rüşd'ün Bidayetü'l-müctehid, Tahavî'nin Şerhu meani'l-âsâr, İrakî'nin Tarhu't-tesrîb'i ana kaynak olarak kullandığımız klasik kitaplardır. Yine eserlerine atıfta bulunduğumuz İbn Hâcer'in Fethu'l-bâri, Bedrettîn Aynî'nin Umdetu'l-kâri, Dehlevî'nin Hucetullahu'l-bâliĝa, Cessâs'ın Ahkâmü'l-Kur'an, Ebû Ubeyd'in Kitabu'l-emvâl, Zeylaî'nin Nasbu'r-raye, Nisâbü'rî'nin el-İşrâf ve'l-evsat, İbn Abdi'l-Ber'in el-istizkâr, Zühaylî'nin el-fıkhu'l-islâmî, Kâsânî'nin Bedaiu's-sanaî İmam Mâlik'in el-Müdevvene ve İbn Arabî'nin Ahkamu'l-Kur'an adlı eserleri çalışmamızda başvurduğumuz diğer kaynaklardır. Ayrıca İmam Ebû Yûsuf'un Kitâbu'l-Harâc ve İhtilâfu ebî Hanife ve ibn ebî Leylâ, adlı eserleri başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Çalışmamızda tarih kitaplarından da istifade ettik. Bu bağlamda İbn Sad'ın Tabakâtü'l-kübrâ, Zehebi'nin Târîhu'l-islam, Siyeru a'lami'n-nübelâ, Tezkiretu'l-huffâz, Ebû Nuaym'ın Hilyetu'l-evliyâ, Şîrâzî'nin Tabakatu'l-fukahâ, Taberî'nin Târîhu't-Taberî, Yakubi'nin Târîhu Yakubi, İbn Asâkîr'in Târîhu medîneti Dımaşk, İbn Haldun'un Târîhu İbn Haldun, İbn Hâcer'in Tehzîb et-Tehzîb'i ana kaynak olarak kullanılmıştır. Zebîdî'nin Tâcu'l-arûs, Şaban Abdülatî tarafından hazırlanan el-Mu'cemu'l-vesît, Kal'acî'nin Mevsu'âtu'l-fikhiyyeti'l-müyessera, Ömer Nasuhi Bilmen'in Hukuki İslamiyye Istılahâtı Fikhiyye, Mehmet Erdoğan'ın Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü kullandığımız diğer kaynaklardır.

Bununla beraber modern dönemde Nehaî'ye atıfta bulunan eserler de kullandığımız kaynaklar arasında yerini almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İBRÂHÎM en-NEHAÎ'NİN HAYATI

A. Adı ve Künyesi

Tam adı İbrâhîm b. Yezîd b. el-Esved Amr b. Rebi'â b. Hârise b. Saîd b. Malik b. en-Nehaî'dir.² İbrâhîm en-Nehaî, Ebû İmran olarak künyelendirilir.³

İbrâhîm en-Nehaî'nin Neha'daki nesebi Cesr b. Amr'a kadar dayanır. Cesr, Neha olarak isimlendirilmiştir. Neha, kendisine nispet edilen büyük bir kabiledir. Yemendeki Mezhic kabilesinin büyük bir koludur.⁴ Mezhic Mâlik b. Üded olarak da isimlendirilmiştir.⁵ Ayrıca annesine nispetle de zikredilmiştir. Çünkü annesi, eşi Üded öldükten sonra oğulları Mâlik ve Vati'yle beraber yaşamış. Bundan sonra bir daha evlenmemiştir.⁶

İbrâhîm en-Nehaî'nin anne tarafından nesebi de Neha'ya dayanır. Annesi olan Müleyke b. Yezîd, Esved b. Yezîd'in kız kardeşidir.⁷

B. Doğumu ve Yaşadığı Çevre

İbrâhîm en-Nehaî, Hicri 46 (m. 668) yılında Kûfe'de doğmuştur.⁸ Kûfe o yıllarda âlimlerin ve ilim taliplerinin bolca yaşadığı bir şehirdi. Başta İbn Mesud olmak üzere pek çok sahabenin bu şehirde bulunması, Kûfe'nin ilim şehri olmasında en önemli etkenlerdendi. Nehaî de muhaddis ve fakihlerin yetiştiği aile çevresinde eğitim görmüş, babasından annesinin amcası Alkame b. Kays'dan, dayıları Esved b. Yezîd ve Abdurrahman b. Yezîd'den ders almıştır. Şa'bi, bu durumu şöyle ifade eder: “*Nehaî, fıkhi iyi bilen bir ailede yetişmiştir. Onlardan*

---

² Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü'l-hancı, 2001, c. VI, s. 270; Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü, ebnâi'z-zemân*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut: Daru's-sadr, (ts.) c. I, s. 25.

³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 270.

⁴ Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, c. I, s. 25.

⁵ Muhammed Murtezâ el-Hüseyni ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kamûs*, thk. Mustafâ Meccâzî, Kuveyt: Matbaâtü Hukûmeti Kuveyt, 1969, c. X, s. 426.

⁶ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, c. X, s. 426.

⁷ Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, c. I, s. 25.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 284.

fıkhı öğrendikten sonra, bizimle beraber oturup, sahih hadislerimizi alıp, ehl-i beytinin fıkhıyla karşılaştırmıştır.”⁹

İbrahim en-Nehâ'nin kabilesi olan Neha kabilesinin İslam'a girişi hakkında iki tane rivayet vardır. İlk rivayete göre Neha kabilesi, İslam'a girmek için Nebi (s.a.v.)'ye iki tane elçi göndermiştir. Bu elçiler Ertât ve Cüheys'tir. Bunlar Nebi (s.a.v.)'nin huzuruna çıktıklarında, Nebi (a.s.) bunlara İslam'ı anlattı. Bunlar, İslam'ı kabul edip, Hz. Muhammed (a.s.)'e beyat ettiler. Bu iki elçinin durumu ve güzel ahlakları Nebi (s.a.v.)'nin hoşuna gidip, şöyle dedi:

Sizin geride bıraktığımız kavminiz de sizin gibi mi?” Onlar da “Ya Rasulallah, biz arkamızda bizden daha faziletli yetmiş kişi bıraktık. Hepsi de iş yapan, mahir kimselerdir. Hangi iş olursa olsun bize muhalefet etmezler.” dedi. Nebi (s.a.v.) onlara ve kavimlerine şöyle dua etti: “Allahım! Nehâ kavmini bereketli eyle.”¹⁰

İkinci rivayette ise, iki yüz kişiden oluşan bir grup, hicretin onbirinci yılının muharrem ayının yarısında Yemen'den çıkıp, İslamı kabul etmek için Nebi (s.a.v.)'nin yanına geldiler. Bunlar daha önce Yemen'de Muâz b. Cebel'e (v. 640) biat etmişlerdi. Grubun başkanlığını Zürene b. Amr (v. ?) üstlenmişti. Zürene, Rasulallah (a.s.)'in huzuruna varıp şöyle dedi:

Ya Rasulallah! Yolda gelirken durumumla ilgili bir rüya gördüm. Nebi (a.s.) “Rüyanın ne olduğunu sordu?” Zürene de “Ailemden bir kimsenin siyaha çalan kızıl bir oğlak doğurduğunu gördüm. Yine benimle oğlum arasında çıkan ve kendisine Amr denen bir ateş gördüm.” ‘Beni doldurun!’ diye bağıyordu.” Nebi (a.s.), Zürene'ye şöyle dedi: “Sen geride hamile bir cariye mi bıraktın?” Zürene “evet” dedi. Nebi (s.a.v.) ona “bu cariye bir çocuk doğuracak. O senin çocuğundur.” dedi. “Ateşe gelince, gördüğün ateş benden sonra çıkacak olan fitnedir.” Zürene “bu fitnenin ne olduğunu” sorunca Hz. Muhammed (a.s.) şöyle dedi: “İnsanlar kendi önderlerini öldürüp, başa kimin geçeceği konusunda tartışmaya girerler. Müminin kanı, mümine baldan daha tatlı gelir. İnsan kötü olan kimseyi, iyi kimse zanneder. Bu fitne sen ölürsen oğluna yetişir. Eğer oğlun senden önce ölürse, sana yetişir. Zürene, Hz. Muhammed (a.s.)'den bu fitnenin kendisine yetişmemesi için dua etmesini istedi. Nebi (s.a.v.) de ona dua etti.”¹¹

---

⁹ Ebû Nu'aym Ahmed b Abdullah el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliya ve tabakâtü'l-asfiya*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, (ts) c. IV, s. 221.

¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 346.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. V, s. 531.

Bu iki rivayete göre Neha kabilesi, İslam'a girdiklerini Rasulullah (a.s.)'a haber vermek için iki elçi göndermiştir. Daha sonra iki yüz kişiden oluşan bir topluluk Rasululahın (a.s.) yanına gelmek için hazırlanmışlardır. İkinci gelişlerinde Rasulullah (a.s.)'la görüşmek için bir heyet belirlemişlerdir.¹² İbn Mes'ud Rasulullah (a.s.)'ın huzuruna gelen bu heyete şahitlik edip Rasulullah (a.s.)'ın bu heyete yaptığı duayı işittiğini ifade etmiştir.¹³

İbrahim en-Nehaî'nin kabilesi, Nebi (s.a.v.)'nin hayır duasına mazhar olmuştur. Bu sebepten olsa gerek Neha kabilesinde ilim, takva ve ihlâs kapıları açılmıştır. Nehaî'nin babası hadis rivayet eden bir zattır. Benzer şekilde dayıları Abdurrahman b. Yezîd ve Esved b. Yezîd meşhur fakih ve muhaddis olarak ilim tarihindeki yerlerini almışlardır. Yine Kûfe halkının en önemli âlim ve fakihlerinden olan annesinin amcası Alkame b. Kays da Nehaî'nin ilminin oluşmasında büyük katkı sağlamıştır.¹⁴

Nehaî, küçükken geçirdiği bir kazadan dolayı bir gözünü kaybetmiştir. İbn Sîrîn, (v. 729) Alkame'nin yanında zayıf yapılı, bir gözünde beyazlık olan bir genç gördüğünü ifade etmiştir.¹⁵ Bundan dolayı da insanlar bazen kendisine tek gözlü manasına gelen “ âver ” lakabını kullanırdı.¹⁶ Nehaî, fakir olmasına rağmen, güzel elbiseler giyerdi.¹⁷ Başını, ön tarafı tilki derisiyle süslenen, sarıkla çevrelerdi.¹⁸ Bazen de kuyruğunu arkasına sarkıttığı sarık takardı.¹⁹ Bir yüzü kabartma kumaşla süslenmiş kırmızı örtü ve sarı izârî²⁰ vardı. Çoğunlukla bunları giyip, insanların içinde bu elbiselerle çıkardı. Bazen de bayram günleri ve Cuma namazları için ayırdığı farklı elbiselerini giyerdi.²¹ Elbisesine dikkat ettiğinden

---

¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 346.

¹³ Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Beyrut: Daru'l-fikr, 1994, c. X, s. 23.

¹⁴ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Beta yay. 2009, s. 50; Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 196.

¹⁵ Abdullah b. Muhammed İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvame, Beyrut, Dâru Kurtuba, 2006, c. XVI, s. 97.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 270.

¹⁷ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 222.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 280.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 282.

²⁰ İzâr; Belden aşağıyı örten elbise. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, İstanbul: Ensar neş. 2013, s. 277)

²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 281.

dolayı görenler kendisini emir zannederdi.²² Sağ elinde, üzerinde “ذباب الله ونحن له”
“*Sinek Allah'ın yarattığı bir varlıktır. Biz de!*” yazılı demirden bir yüzük takardı.²³
Taktığı bir diğer yüzükte de şu ifade vardı: “ولي ابراهيم ناصره” “*İbrahim'in dostu,
onun yardımcısıdır.*”²⁴ İbrahim en-Nehaî bu yüzüğü Irak valileriyle arasında
cereyan eden husumetten sonra takmış olabilir.²⁵

İbrahim en-Nehaî, küçük yaşlardan itibaren ailesinin yanında başlamış
olduğu ilim tahsiline hocalarının yanında devam etmiş, kısa zamanda Irak'ın
tanınmış ilim adamlarından olmuştur. Irak dendiğinde tartışmasız akla o gelirdi.²⁶
Kûfe'de Şa'bî (v. 723) ile beraber fetva veren ender şahsiyetlerden birisiydi.²⁷
Hadis sarrafi olarak isimlendirilmiştir.²⁸ Nehaî, diğer âlimlerden farklı olarak,
şöhretten kaçınmıştır.²⁹ Ders vermek istediğinde mesciddeki sütunlardan bir
tanesine dayanarak oturmazdı. Cemaatle beraber oturup, ders verirdi. Ameş,
Nehaî'yi herhangi bir sütuna dayanarak ders vermesi için uyardığımızda,
Nehaî'nin bundan çekindiğini ifade eder.³⁰ Şöyle derdi: “*Kim kendisinin yanında
oturulması için bir yere oturursa, onun yanına oturmayın.*”³¹

Nehaî, kendisine soru sorulmadıkça konuşmaz, diğer insanların arasında
otururdu. Soru sorulduğunda cevap verirdi. Gereğinden fazla konuşmazdı. Az
konuşmasının ve bu yönüyle meşhur olmasının sebebi, kendisine soru
sorulduğunda, sorulan soruya cevap vermeyi gerekli olarak gördüğünden
dolayıdır. Devamlı konuşan biri olmayı istemezdi. Eşas b. Sivâr Nehaî'nin bu
durumuyla ilgili şöyle der: “*İkindi ile akşam arasında Nehaî ile beraber
oturduğumda bir şey söylemedi.* Nehaî vefat ettiğinde Hakem ve

---

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 271.

²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 282; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 229.

²⁴ Ya'kub b. İbrâhîm Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, thk. Ebû'l Vefâ el-Efgâni, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l
ilmiye,(ty), c. I, s. 14.

²⁵ Muhammed Revvâs Kal'acî, *Mevsu'âtu fikhî İbrahim en-Nehaî*, Beyrut: Dârün-nefâis, 1986, c.
I, s. 123.

²⁶ Muhammed b.Ahmed b Osman ez-Zehebî, *Târîhu'l-islâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-âlâm*, thk.
Ömer Abdusselam Tedmurî, Beyrut: Daru'l-kitâbu'l-arabî, 1990, c. VI, s. 279.

²⁷ Muhammed b.Ahmed b Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut, Memur
Sâğircî, Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1990, c. IV, s. 521.

²⁸ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 220.

²⁹ Muhammed b.Ahmed b Osman ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye,
(ts), c. I, s. 74.

³⁰ Zehebî, *Târîhu'l-islâm*, c.VI, s.281; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c.IV, s. 219.

³¹ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 226.

Hammad “İbrahim şöyle derdi” derlerdi. *Ben de onlara Nehaî ile oturduğumu fakat bir şey söylemediğini ifade ettiğimde şöyle dediler: “O kendisine soru sorulmadıkça konuşmazdı.”*³²

İbrahim en-Nehaî, fikhî istidlallerinde rey’e ve onun daha özel şekli olan kıyasa önemli derecede yer veren Irak ekolünün en önemli temsilcisidir. Irak’ta rey fikhini gerçek manada varlık alanına çıkararak ilk fikhî şahsiyettir.³³ Nehaî’nin bu metodu oluşturmasındaki en önemli etkenlerin başında fikh alanındaki otorite olan hocası Alkame ve O’nun da hocası olan fikh alanında baş otorite sayılan meşhur sahâbi İbn Mesud gelmektedir. Nehaî fikhinin önemli bir kısmını Alkame b. Kays’tan almıştır. Kal’acî’nin yapmış olduğu araştırmada Nehaî’nin görüşleri Hocası Alkame’nin görüşleriyle büyük oranda örtüşmektedir.³⁴ Aynı durum Alkame ile İbn Mesud arasında da vardır. Çünkü Alkame görüşlerini başta İbn Mesud (v. 652) olmak üzere sahabenin diğer büyüklerinden olan Ebu Bekir (v. 634), Ömer (v. 644), Osman (v. 656), Ali (v. 661), Huzeyfe (v. 656), Ayşe (v. 678), Ebu Derda (v. 652), Ebû Mûsâ el-Eş’arî (v. 662) ve diğerlerinden almıştır.³⁵ Nehaî, hocasının İbn Mes’ûd’a benzemesi gibi O da hocası Alkame’ye çok benzemektedir.³⁶ Bu durumda Nehaî’nin görüşleri büyük ölçüde İbn Mesud’a ve diğer büyük sahabeye dayanır. Nehaî hocalarından almış olduğu görüşlerini öğrencilerine özellikle Hammâd b. Ebî Süleyman’a aktarmıştır. Hadisleri Nehaî’den ahz etmesi bu durumu en bariz şekilde ortaya koyar.³⁷ Hammâd da öğrencisi olan Ebu Hanife’ye Nehaî’nin görüşlerini ve metodunu aktarmıştır.³⁸ Nitekim Ebû Hanife’nin nadir haller dışında Nehaî’nin görüşleri dışına çıkmadığı tespit edilmiştir.³⁹ Nehaî’ye göre ne rivayet reysiz, ne de rey rivayetsiz olabilir.⁴⁰

---

³² Ebû Nu’aym, *Hilyetü’l-evliya*, c. IV, s. 226.

³³ Muhammed Ebu Zehra, *Ebu Hanife*, Ankara DİB yay. 2005 Hayrettin Karaman, *Ana Hatları ile İslam Hukuku*, İstanbul Ensar neş. 2008, s. 52; İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanife’nin hadis anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara, DİB yay. 2010, s. 45.

³⁴ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. I, s. 1963.

³⁵ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-tehzîb*, thk. Mustafâ Abdülkadir Â’tâ, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1994, c. VII, s. 237.

³⁶ Muhammed Revvâs Kal’acî, *Mevsu’âtu fikhî Abdullah b. Mes’ud*, Beyrut: Dâru’n-nefâis, 1992, s. 20.

³⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen basım ve yayınevi,(ts) c. I, s. 367.

³⁸ Vehbetü’z-zühaylî, *el-Fikhu’l-islamî ve edilletüh*, Dimeşk: Daru’l-fikr, 1985, c. I, s. 30.

³⁹ Ahmed b. Abdurrahîm Şah Veliyyullah Dehlevî, *Hüccetüllahu’l-baliğâ*, Beyrut: Darü’l-cil,2005, c. I, s. 251.

Irak'ta rey mektebinin oluşmasında merkezi bir rol oynayan Nehaî, Kûfe'de özellikle İbn Mesud'un etrafında başlayıp gelişen fikhi hareketin kendi dönemine kadar süren birikimini özümseyerek fıkıh alanında görüş ve faaliyetleriyle öğrencisi Hammad üzerinden daha sonra Ebû Hanife ekseninde oluşacak olan Hanefî mezhebinin görüşlerine de kaynaklık etmiştir.⁴¹

İbrahim en-Nehaî sahabeye yetişmiş olduğu halde onlardan rivayet edememiştir. Görmüş olduğu sahabeler arasında, Enes b. Mâlik (v. 712)⁴² ve Ebu Said el-Hudri (v. 683?)⁴³ Hz. Ayşe (v. 678), Zeyd b. Erkâm (v. 688) ve Muğire b. Şû'be (v.6 69)⁴⁴ yer almaktadır. Nehaî, küçük yaşlarındayken Hz. Ayşe'yi görme şerefine ermiştir. Hocaları Alkame ve Esved b. Yezîd, henüz çocuk yaşlarında olan Nehaî'yi çıktıkları hac yolculuğunda yanlarına almış, Hicaz'a vardıklarında da Ayşe validemizle görüştürmüşlerdir.⁴⁵

Nehaî'nin hocaları arasında sahabeden kimse yoktur. O ilmini sahabeden ilim alan tâbiînün büyüklerinden almıştır. İlim aldığı ve etkilendiği hocalarını şöylece sıralayabiliriz; Alkame b. Kays (v. 682), Esved b. Yezid (v. 694), Mesruk b. Ecda el- Hemedâni (v. 683), Ubeyde es- Selmani (v. 691), Abdurrahman b. Yezid en-Nehai (v. 701), Şureyh b. el-Haris (v. 699), Zirr b. Hubeyş (v. 701), Ubeyde b. Nadle (v. 692), Huney b. Nuveyre (v. 698)⁴⁶

Nehaî, bunlar içerisinde aynı zamanda akrabaları da olan Alkame b. Kays en-Nehaî, Esved b. Yezid en-Nehaî, Mesruk b. Ecda el- Hemedani'den daha çok istifade etmiş ilmini oluştururken zikrettiğimiz bu üç tâbiînden daha fazla etkilenmiştir.

İbrahim en-Nehaî, hocalarından özellikle Alkame'den aldığı ilmini özümseyip kendisine ait fikhî üslubunu oluşturduktan sonra, Kûfe'nin en önemli

---

⁴⁰ Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Hanefî ez-Zeyla'î, *Nasbu'r-raye li-ehâdisi'l-hidâye*, (ys), 1973, c. I, s. 34.

⁴¹ Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995, c.1, s.122.

⁴² Zehebî, *Nübelâ*, c. VI, s. 524.

⁴³ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 233.

⁴⁴ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 233; Zehebî, *Nübelâ*, c. VI, s. 524.

⁴⁵ Zehebî, *Târîhu'l-islâm*, c. VI, s. 281.

⁴⁶ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 233.

şahsiyetlerinden olmuştur.⁴⁷ Böylece Nehaî, etrafında öğrencileri toplamış ve metodunu bunlara aktararak daha sonraki kuşakta yer alan Ebû Hanife'ye etki etmiştir. Nitekim İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un Kitâbu'l-âsâr'larında ve İbn Ebû Şeybe ve Abdürrezzak'ın el-Musannef'lerinde yer alan Nehaî'nin ve Ebû Hanife'nin görüşlerine baktığımızda büyük bir oranda uyum içinde olduklarını söyleyebiliriz. Bu durum Ebû Hanife'nin Nehaî'den hangi oranda etkilendiğini en açık bir şekilde göstermektedir.⁴⁸ Nehaî'nin öğrencileri arasında şunları sayabiliriz; Muğire b. Migsem (v. 751?), Mansur b. el-Mu'temir (v. 750), Abdullah b. Avn el-Müzeni (v. 767), Zübeyd b. Haris el-Yâmî (v. 742), Talha b. Musarrif el-Hemedânî (v. 730), Hakem b. Uteybe el-Kindi (v. 746), Abdullah b. Şübrüme (v. 761) Süleyman b. Mihran el-Ameş (v. 764)⁴⁹ Hammad b. Ebî Süleyman (v. 746) Nehaî'nin rey ve görüşünü en iyi bilenlerdendi.⁵⁰

İbrahim en-Nehaî, şüphesiz yaşadığı dönemin en önemli ilmi şahsiyetlerindedir. Onun bu konumunu aynı dönemde yaşadığı fakih akranları da kabul etmişlerdir. Şa'bi, Nehaî'nin defninden sonra gelen Şuayb b. Habhab'a (v. 734?) "*insanların en fakihini defnettiniz*" dediğinde, Şuayb, "*Hasan-i Basrî'den (v. 728) de mi?*" sorusu karşısında Şa'bi: "*Evet Hasan'dan, Basra, Küfe, Şam ve Hicaz ehlinde daha fakihti*" cevabını vermiştir.⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Nehaî hakkında şöyle söylemiştir: "*İbrahim, zeki, hafız ve sünnet ehli biriydi.*" Kûfeliler de Saîd b. Cübeyr'den (v. 713) fetva istediklerinde Saîd b. Cübeyr, "*aramızda İbrahim varken benden ne fetvası istiyorsunuz?*" cevabını vermiştir.⁵² Hatta bazı fakihler kendilerinden fetva istendiğinde, fetva isteyen kişiyi Nehaî'nin yanına yolladıktan sonra verdiği fetvayı kendilerine gelip söylemelerini istemiştir.⁵³

---

⁴⁷ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 50; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara: DİB yay. 2012, s. 93.

⁴⁸ Dehlevî, *Hüccetüllahi'l-baliğâ*, c. I, s. 251.

⁴⁹ Zehebî, *Nübelâ*, c. IV, s. 521.

⁵⁰ Ebû İshak eş-Şirâzî eş-Şâfi, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut: Daru'r-raidu'l-arabî, (ts) c. I, s. 83; Ebu Zehra, Ebu Hanife, s.90; Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Ankara, DİB yay. 2003, s. 90; Muhammed Kasım Abduh el-Hârîsi, *Muhaddisler Nazarında İmam Ebu Hanife*, çev. Ahmet Yücel, İbrahim Tüfekçi, İstanbul, Misvak neş. 2004, c. 1, s. 87.

⁵¹ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 233.

⁵² Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 221.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 272.

İbrahim en-Nehaî, cerh ve tadil âlimlerinin adalet ve zabt konusunda üzerinde icma ettiği nadir şahsiyetlerden biridir. Yahya b. Ma'in (v. 847), İbn Mes'ud, Alkame, İbrahim, Ameş (v. 764) senedinin en güvenilir senet olduğunu ifade eder.⁵⁴ Yine İbn Hâcer'in et-Tehzîb'inde Nehaî'nin güvenilirliğine dair pek çok rivayet vardır.⁵⁵ Nehaî'nin bu şekilde vasıflandırılmasının özünde onun hadisler konusunda çok seçici davranmış olması yatmaktadır. Ayrıca Nehaî Rasulullah (a.s.)'a yalan yere söz isnat etme tehlikesinden dolayı, hadisleri merfu yolla değil, bazen mevkuf bazen de maktu yolla rivayet etmiştir.⁵⁶ Bu şekilde rivayet ettiği hadislere çok miktarda rastlamaktayız. Hadisleri mürsel yolla aktarmaktan geri durmamıştır. Yahya b. Ma'in, Nehaî'nin mürsellerini, Şa'bi'nin mürsellerine tercih ederdi.⁵⁷

İbrahim en-Nehaî, Irak'ta siyasi iktidarsızlığın hâkim olduğu bir dönemde yaşamıştır. Irak valisi Haccâc'a (v. 714) karşı yapılan ayaklanmalara katılması, O'nun Emevîler'le arasının iyi olmadığını göstermektedir. Nehaî, Haccâc'a lanet ederdi.⁵⁸ Kendisine “*Haccâc'a lanet okunur mu?*” diye sorduklarında, “*إلا لعنة الله على الظالمين*” ayetini okuyup Haccâc'ın zalimlerden olduğuna şahitlik ederdi.⁵⁹ O'na göre bir kişiye körlük olarak Haccâc'ın yaptıklarını görmemesi yeterdi.⁶⁰ İbrahim en-Nehaî, devletin islamlarla uyumsuz fetvalarına aykırı fetva vermekten çekinmezdi. Emevî Devletinin fey arazilerinin mülk edinilmesi ilgili verdiği fetvanın zıddına fetva vermiştir. Nehaî'ye göre bu topraklar müslümanların hakkı idi.⁶¹ Haccâc, Nehaî'nin muhalefetini bildiği için O'nu devamlı gözetim altında tutmuştur. Nehaî de bundan dolayı öğrencilerinin evinde gözden uzak bir şekilde yaşardı.⁶² Nehaî, İbnü'l-Eşas öncülüğünde Haccâc'ın zulmüne son vermek için Saîd b. Cübeyr, Amr b. Şurahil eş-Şa'bi, Abdurrahman İbn Ebi Leyla (v. 702) ve diğer fakihlerle beraber yapılan ayaklanmaya katılmıştır. İbnü'l-Eş'as (v. 704) ve

⁵⁴ Osman b. Abdurrahman İbn Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, Halep: Matbaâtü'l-ilmîyye, 1931, c. I, s. 11.

⁵⁵ Askalânî, *et-Tehzîb*, c. I, s. 115.

⁵⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, (ts.) c. I, s. 23.

⁵⁷ Zehebî, *Nübelâ*, c. IV, s. 522.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 279.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 279; Ali b. el-Hasan İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Ömer b. Ğarâme, Beyrut: Daru'l, fikr, 1995, c. XII, s. 189.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 297.

⁶¹ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, thk, Muhammed Ebû'l-fazl İbrâhîm, Kahire: Daru'l-me'rif bi'l-mısır, (ts), c. IV, s. 33.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 276.

ordusu Haccâc'a karşı pek çok yerde galip gelmiştir. Durumun önemini anlayan Abdülmelik b. Mervan (v. 705) Haccâc'a yardım etmesi için takviye güç göndermiştir. Deyru'l-Cemacim denilen yerde İbnü'l-Eş'as ve ordusu yenilmiştir. Saîd b. Cübeyr, Mekke'ye kaçmış fakat burada yakalanarak Haccâc'ın huzuruna getirildikten sonra şehit edilmiştir.⁶³ Şa'bi ise Rey şehrinde yakalanmış ve Haccâc'a karşı yapılan ayaklanmaya katıldığını itiraf etmiştir. Haccâc da Şa'bi'nin bu cesaretini takdir etmiş ve O'nu bağışlamıştır.⁶⁴ İbrahim en-Nehaî ise Kûfe'ye kaçmış ve burada saklanmıştır. Nehaî, Kûfe'de arkadaşı, İbrahim et-Teymî'nin (v. 710) evinde kalmıştır. Haccâc, Nehaî'nin yakalanması için emir vermiştir. Nehaî'nin peşine düşenler, İbrahim et-Teymî'ye gelerek İbrahim'i sormuşlar. Teymî de İbrahim'in kendisi olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine tutuklanarak hapse atılmıştır. İbrahim en-Nehaî'nin arandığını bildiği için arkadaşını ele vermeyip kendisinin yakalanmasını sağlamıştır. İbrahim et-Teymî hapisanedeki soğuktan ve rutubetten hastalanarak belli bir zaman sonra vefat etmiştir.⁶⁵ Nehaî de daha sonra Haccâc tarafından affedilmiştir.⁶⁶

İbrahim en-Nehaî, geçimini temin etmek amacıyla ziraatla uğraşmıştır. Bazen bir arazi kiralayıp, ekim yapar, çıkan mahsulü satıp ihtiyaçlarını temin ederdi.⁶⁷ Bazen de sultanların verdiği mükâfatları kabul ederdi.⁶⁸ Bu mükâfatların kullanılabilmesine dair fetva da vermiştir.⁶⁹ İhtiyacı olmasına rağmen insanlardan zekât ve sadaka kabul etmez, bunların ihtiyaç sahiplerine verilmesini isterdi.⁷⁰ İbadet konusunda çok hassas davranırdı. Gün aşırı oruç tutarak ibadeti hayatının her aşamasına yerleştirmiştir.

---

⁶³ Abdurrahman b. Haldûn, *Târîhu ibn Haldun*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 2000, c. III, s. 83.

⁶⁴ İbn Haldun, *Târîh*, c. III, s. 65.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 285.

⁶⁶ Ahmed b. Ebî Ya'kûb, b. Ca'fer b. Vehb, *Târîhu'l-Ya'kub'i*, Beyrut: Daru's-sadr, 1992, c. II, s. 279.

⁶⁷ Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, *el-Musannef*, Beyrut, Mektebü'l İslâmî, 1983, c. VIII, s. 84.

⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 277.

⁶⁹ Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-mücellâ bi'l-ihisâr*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir, Mısır: İdaretü'd-diba'âtü'l-münîre, (ts), c. IX, s. 153.

⁷⁰ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, thk, Ahmed İsa el-Mi'şarâvî, Kahire: Daru's-selâm, 2012, c. I, s. 340.

C. Vefatı

İbrahim en-Nehaî, vefatına yakın zamanda vasiyetini yapmak için Ebû'l-Heyssem'i yanına çağırıldı.⁷¹ Fakat miras olarak ne bırakacağını bilmiyordu. Bir müddet düşündükten sonra ilk eşinin ölüm hastalığı halinde kendisine bıraktığı mirası aklına geldi. Ebû'l-Heyssem'den bu mirası mirasçılara dağıtmasını istedi.⁷² Ebû'l-Heyssem (v. ?) vasiyet için Nehaî'nin yanına girdiğinde ağladığını görünce, “*niçin ağlıyorsun Eba İmran*” diye söylemiş, Nehaî de “*dünya için değil kendime ait küçük iki çocuğum için kaygılanıyorum*” demiştir.⁷³

Nehaî mezarında kerpiç kullanılmamasını, kabrine lahit açılmasını ve cenazesinin cahiliye devrinde olduğu gibi ateşle takip edilmemesini ayrıca vasiyet etmiştir.⁷⁴ Yine öldükten sonra yanında dört kişi olması halinde, ölüm haberinin duyurulmamasını vasiyet etmiştir.⁷⁵ Vasiyetini yaptıktan sonra hastalığı iyice artıp, öleceğini anlayan Nehaî, ağlamaya başladı. Kendisine niçin ağlıyorsun dendiğinde, “*Ölüm meleğinin hakkımda cennetlik mi yoksa cehennemlik mi? olduğum konusunda neyi getireceğinden endişelendiğim için*” diye cevap vermiştir.⁷⁶ Ebu'l-Heyssem, Nehaî'yi ziyaret ettiğinin ertesi günü, tekrar görmek için evine gittiğinde, Nehaî'nin vefat ettiğini ifade etmiştir.⁷⁷ Nehaî'nin bazı rivayetlerde gece gömüldüğü ifade edilir.⁷⁸ Nehaî'nin vefat zamanı ilgili farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden ilkinde Nehaî, Haccâc zamanında vefat etmiştir. Öğrencilerinden olan Şuayb b. Habhab, Nehaî'nin cenaze namazını geceleyin Haccâc zamanında kılanlarla beraber olduğunu ifade eder.⁷⁹ Yine farklı bir rivayette Nehaî'nin Haccâc'dan gizli bir şekilde vefat ettiği yer alır.⁸⁰ İkinci görüşe göre Nehaî, Haccâc'ın ölümünden sonra vefat etmiştir. Bu görüşe göre Nehaî, Hicri 96 yılında, Velid b. Abdülmelik'in (v. 715) halifeliği döneminde 49

---

⁷¹ Ebî Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, Beyrut: Daru Kurtuba, 2006, c. XVI, s. 180.

⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 283.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 283.

⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 283; İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 196.

⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 284.

⁷⁶ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 224.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 283.

⁷⁸ Zehebî, *Târîhu'l-islâm*, c. VI, s. 281; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 224; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 284.

⁷⁹ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 220.

⁸⁰ Zehebî, *Târîhu'l-islâm*, c. VI, s. 282.

yaşındayken vefat etmiştir.⁸¹ Ebu Nu'aym, Nehaî'nin kızının oğluna ölüm hakkında soru sorulduğunda, Haccâc'ın ölümünden dört ya da beş ay sonra vefat ettiğini ifade etmiştir. Ebu Nu'aym de Nehaî'nin hicri 96 yılının başlarında vefat ettiğini belirtir.⁸² Bu görüşü destekleyen başka bir rivayette Hammad, Nehaî'ye Haccâc'ın ölüm haberini verince, secdeye kapanıp sevinçten ağladığı ifadesi vardır.⁸³

II. FIKHÎ YÖNÜ

Bu başlık altında Nehaî'nin fikhîni oluştururken kullanmış olduğu temel kaynakları ve usulüne dair kullandığı bazı yöntemleri aktarmaya çalışacağız.

A. Kur'an

İbrahim en-Nehaî'nin fikhî hükümleri çıkarırken başvurduğu ilk kaynak Kur'an'dır. Bu durumu gösteren sayısız örnekler verilebilir. Hayızlı olan kadınla hayız süresi bittikten sonra yıkanmadan cinsel ilişkiye girilemeyeceğine dair hükmederken Bakara suresi “ فاذا تطهرن فاتوهن من حيث امركم الله ” ayetini delil olarak almıştır. “*Kadın hayız süresi bittikten sonra, yıkanmadan eşi ona yaklaşamaz.*”⁸⁴ Şeklinde ifade ettiği görüşünü bu ayete göre rivayet etmiştir.

İbrahim en-Nehaî'nin Kur'an'ı temel kaynak olarak kullanırken bazı kurallara riayet ettiğine şahid olmaktayız. Nehaî'nin bizzat bu kurallara göre hüküm çıkardığını söyleyemeyiz. Ancak O'nun rivayetlerine baktığımızda bu durum ister istemez ortaya çıkmaktadır. Bu kuralları şöylece ifade edebiliriz.

1. Hâs Bir Lafza Haber-i Vahidle İlave Yapılmaz

Nehaî'ye göre, abdestin farzları Mâide suresi 6. Ayette dört tane belirlendiğinden dolayı, belirlenen bu farzlara haber-i vahidle ilave yapılamaz. Bundan dolayıdır ki, Nehaî, abdestin farzlarını ayette belirtildiği şekilde dört tane belirlemiştir. O'na göre muvalatın, istiazenin ve niyetin abdestin farzlarından

---

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 284.

⁸² Zehebî, *Nübelâ*, c. IV, s. 527; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 284.

⁸³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 270.

⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 543; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. X, s. 81.

sayılması, hâs bir lafız üzerine haber-i vahidle ziyade yapmaktır. Nehaî, usûlünde böyle bir yaklaşım içerisine girmemiştir.⁸⁵

Yine Ramazan orucunu herhangi bir özür dolayısıyla erteledikten sonra, sonraki ramazan orucuna giren bir adam için hazırda olan ramazan orucunu tuttuktan sonra tutamadığı diğer ramazan orucunun günlerini kaza edeceğini belirtmiştir. O'na göre böyle bir durumda olan kimsenin fidye vermesine gerek yoktur. Bu durumla ilgili varid olan sünneti haber-i vahid kabul edip onunla amel etmemiştir. Nehaî'ye göre ayetteki “فعدة من أيام اخر” ibaresine fidye eklenmemiştir. Bundan dolayı üzerinde geçmiş ramazan ayının borcu olan kimse, bulunmuş olduğu ramazan ayı orucunu tuttuktan sonra, önceki ramazandan kalma kaza oruçlarını tutar ve fidye olarak da bir şey vermez.⁸⁶

2. Emir Kipi Tekrar İfade Etmez

Nehaî, usulünü oluştururken takip etmiş olduğu yöntemlerden bir tanesi de emrin tekrarı gerektirmeyeceğidir. Mâide ve Nisâ surelerinde geçen teyemmüm ayetinin emir kipi olan “فقيموا” lafzıyla ilgili şunu söyler: “ *Bir kimse teyemmüm aldığı anda, suyu kullanma imkânına kavuşmadığı veya teyemmümü bozulmadığı sürece teyemmümü devam eder.*”⁸⁷ Buna göre bir kimse kendisine vaktin çıkmasıyla yeni bir teyemmüm gerekmez, bir teyemmümle dilediği kadar farz ve nafile kılar. Her farz veya nafile için başka bir vaktin girmesiyle yeniden teyemmüm almasına gerek yoktur.⁸⁸

3. Mutlak Lafız Mukayyed Lafız Üzerine Hamledilmez

İbrahim en-Nehaî'ye göre, mutlak lafız mukayyed lafız üzerine hamledilmez. Bundan dolayı yemin ve zihar kefaretinde geçen köle lafzı mutlak bir lafız olduğundan, mümin veya kâfir köle azad edilebilir. Zihar kefareti ile ilgili söylediği “*kâfir köle de azad edilir*”⁸⁹ bu durumu açık bir şekilde göstermektedir. Ancak müminin hata ile öldürülmesi sonucu kefaret olarak verilen mümin köle

---

⁸⁵ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 983.

⁸⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 176.

⁸⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 105.

⁸⁸ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 356.

⁸⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sâdık, Beyrut: Müessesetü't-târîhu'l-arabî, 1992, c. V, s. 312.

bunun dışındadır. Çünkü hata ile mümin kimsenin öldürülmesi sonucu verilen kefare, mümin köle ile Nisâ suresi 92.ayetle kayıt altına alınmıştır.⁹⁰

Yine kâfir kölenin fitr sadakasını müslüman efendisi vermek zorundadır. Bu konu ile ilgili varid olan iki hadisi şeriften bir tanesinde mutlak lafız kullanılmış,⁹¹ diğesinde ise mukayyed lafız kullanılmıştır.⁹² Ancak, Nehaî'ye göre mutlak lafız mukayyed lafız üzerine hamledilemeyeceğinden, mukayyed lafız almamıştır.⁹³

4. Âm Lafız, Haber-i Vahid İle Tahsis Edilemez.

İbrahim en-Nehaî'ye göre ammin delaleti kat'i olduğundan haber-i vahid gibi zanni olan haberlerle tahsis edilemezler. Bundan dolayı mürtedin veya katilin harem bölgesindeyken, bu bölgeden çıkmadan öldürülmesi caiz değildir. Nehaî, bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Kim hill bölgesinde öldürüp de harem bölgesine sığınır, onun yanına gelinip şöyle denilir; Ey falan kimse! Falancanın kanından dolayı Allah'tan sakın ve harem bölgesinden çık.*”⁹⁴ Bu konudaki âm haber ise Al-i İmran suresinin “ومن دخله كان امنا” (*Kim oraya girerse, emniyette olur*) ayetidir. Âm olan bu ayet kısasın uygulanması için zanni haber olan haber-i vahidle tahsis edilemez.⁹⁵ Bu konuda varid olan haber-i vahid ise Mekke'nin feth edildiği gün Kâbe'nin perdesine bağışlanması için asılan İbn Hatal adlı kişidir. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu kişinin öldürülmesi için emir vermiştir.⁹⁶

5. Âm ve Hâs Lafzın Çatışması

Nehaî'ye göre âm ve hâs aynı anda varid olursa hâs haber âm haberin hükmünü tahsis eder. Bu konuda Nehaî'nin örnek olarak verdiği durum ise Bakara suresinin “واحل الله البيع وحرم الربا” (*Allah alış-verişi helal, faizi haram kılar*) ayetidir. Bu ayette birinci lafız olan alış-veriş âm bir kavram olarak önce, ikinci lafız olan faiz, hâs bir lafız olarak sonra, aynı anda bir araya gelmiştir. Hâs lafız,

---

⁹⁰ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 986

⁹¹ Buhârî, “*Zekât*” 78.

⁹² Buhârî, “*Zekât*” 70.

⁹³ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 987.

⁹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IX, s. 304.

⁹⁵ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 987.

⁹⁶ Buhârî, “*Cezâü's-sayd*” 18.

âm lafzın hükmünü tahsis etmiştir. Böylece faizin dışındaki alış-verişler helal olmuştur.⁹⁷

Âm ve hâs haber farklı zamanlarda varid olurlarsa, bu takdirde sonra gelen öce geleni, ister hâs, isterse âm olsun nesh edip hükmünü ortadan kaldırır. Eğer sonra gelen lafız hâs bir lafız olursa, ilk önce gelen hâs lafzın hükmünü kapsadığı alan kadar tahsis edip nesh eder. “والذين يتوفون منكم ويذرون أزواجا يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشرا” Bakara suresinin bu ayeti eşi ölmüş her hamile olan veya olmayan kadını kapsar. Ancak Zihâr suresinde geçen “واولات الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن” bu ayet önce inen âm ayetini tahsis etmiştir. Böylece sonraki inen ayet önceki ayetin hükmünü sadece hamile olan bayanlarla sınırlamıştır. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “Bir kimse eşi hamile olduğu halde onu boşarsa, bu kadının iddet süresi, doğuruncaya kadardır.”⁹⁸ Eğer sonra gelen haber âm, önceki hâs olursa, âm haber hâs haberin hükmünü tamamen ortadan kaldırır. Sadaka olarak verilen develerin idrarlarının hastalığa şifa olması için, Hz. Muhammed (s.a.v.) içilmesini mubah kılmıştır. Ancak daha sonra idrardan kaçınılması⁹⁹ konusunda hadisi şerif varid olunca, bu umum ifade, önceki hâs haberin hükmünü tamamen ortadan kaldırmıştır.¹⁰⁰

B. Sünnet

İbrahim en-Nehaî'nin fikhında sünnet ikinci kaynaktır. Nehaî diğer fakihlerde olduğu gibi, fikhî hükümleri, Kur'an'da bulamaz veya onu açıklayan ayetlere vakıf olmazsa, bu durumda sünnete başvurur. Artıcı mallardaki zekâtın nisab miktarını belirlerken sünnetteki miktara göre görüşünü ifade etmiştir. Bu konudaki rivayetleri şöyledir: “Yirmi miskalin aşagısında olan altına zekât gerekmez. Yirmi miskale ulaşırsa, yarım miskal zekât vermek gerekir. Miktar artarsa hesap buna göre yapılır.”¹⁰¹ Gümüşteki nisap miktarı ile ilgili görüşü şöyledir: “İki yüz dirhemin altında olan gümüşe zekât düşmez. İki Yüz dirheme ulaşırsa beş dirhem zekât vermek gerekir. Fazla olursa bu hesaba göre zekât

⁹⁷ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 988.

⁹⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 144.

⁹⁹ Dârimî, “Vüdü” 61.

¹⁰⁰ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 988.

¹⁰¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 88; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 69; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 323.

verilir.”¹⁰² Yine namazda kıyam halindeyken sağ elin sol el üzerine göğüs hizasının altına konmasını sünnete dayanarak söylemiştir. Bu konu ile ilgili bize gelen rivayet şöyledir: “*Nehaî, namaz kılariken sağ elini sol elin üzerinde, göğüs hizasının altında koyardı.*”¹⁰³ Bu konudaki görüşünü de şu hadisi şerife dayandırır: “*İbn Mesud şöyle dedi: Namaz kılariken Rasulullah (s.a.v.), sol elimi sağ elimin üzerine koyduğumu görünce, sağ elimi tutup sol elimin üzerine koydu.*”¹⁰⁴

1. Mürsel Hadisi Delil Olarak Kullanması

İbrahim en-Nehaî, “mürsel hadisleri” ravileri sıkı ise, “müsned hadisler” gibi delil olarak kullanırdı. Nehaî’nin mürselleri hakkında Kevseri şu ifadeyi kullanmıştır: “*Nakd ehli (cerh ve tadil âlimleri) Nehai’nin mürsellerini sahih olarak kabul edip, mürsellerini, müsnedlerine tercih ederlerdi.*”¹⁰⁵ Yine Yahya b. Ma’in Nehaî’nin mürsel hadislerini kullandığına dair söylediği “*Nehai’nin mürsellerini, Şa’bi’nin mürsellerine tercih ederdim*” ifadesi, bu durumu ortaya koymaktadır.¹⁰⁶

İbrahim en-Nehaî’nin mürsellerine çok sayıda örnek verebiliriz. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

Rasulullah (s.a.v), dışarıda dolaşırken, Huzeyfe (r.a.) ile karşılaştı. Rasulullah Huzeyfe’yle musafaha yapmak isteyince, Huzeyfe elini geri çekti. Rasulullah ne oldu diye sorunca, Huzeyfe cünüp olduğunu söyledi. Nebi (s.a.v) bunun üzerine Huzeyfe’ye “Muhakkak ki mümin temizdir” diye karşılık vermiştir.¹⁰⁷

Müslümanın devamlı surette ellerini yıkaması, suyu kullanma imkânı yoksa toprakla teyemmüm etmesi, ellerinin temiz olmasına vesile olabilir. Nebi (s.a.v.) Huzeyfe’ye bu durumu aktarmış olabilir.

---

¹⁰² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s.323; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.89.

¹⁰³ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.182; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.322.

¹⁰⁴ Ebû Dâvut, “*Salât*” 119.

¹⁰⁵ Zeyla’î, *Nasbu’r-riyâs*, c.I, s.33.

¹⁰⁶ Zehebî, *Nübelâ*, c.IV, s.522.

¹⁰⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.102.

2. Genel Kurallara Aykırı Düşen Haber-i Vahidle Amel Etmemesi

İbrahim en-Nehaî, genel kurallara aykırı düşen haber-i vahidle amel etmezdi. Bundan dolayı genel kurallara aykırı olduğu için musarrât¹⁰⁸ hadisiyle amel etmedi. Ebu Hureyre'den gelen bu hadiste şu ifade yer alır: “ *Her kim, sütü memesinde hapsedilmiş bir koyun satın alırsa, onu sağdığında, hayvandan hoşlanırsa hayvanı tutar, hoşlanmazsa sütüne karşılık bir sâ hurma karşılığında sahibine iade eder.*”¹⁰⁹ Nehaî'ye göre bu hadisin genel kurallara aykırı yönleri vardır. Herhangi bir konuda tazminat verildiğinde mümkün olduğunca misliyle verilir. Süte karşılık hurmanın verilmesi genel kurallara aykırıdır. Diğer taraftan musarrât hayvan müşterinin sorumluluğundadır. Ondan istifade edip menfaatini geri çeviremez. Çünkü kar, zararla beraberdir. Bundan dolayı bir sâ hurmanın verilmesini şart koşturmak şeriattaki bu kurala aykırıdır.¹¹⁰

3. Umûmü'l-Belvâya Aykırı Olan Haber-i Vahidle Amel Etmemesi

İbrahim en-Nehaî, umûmü'l-belvâya¹¹¹ aykırı olan haber-i vahidi kabul etmezdi. Bundan dolayı haber-i vahid yolla gelen “ *من مس ذكره فلا يصلي حتي يتوضا* ” (kim erkeklik organına dokunursa, abdest almadıkça namaz kılamaz)¹¹² bu hadisle amel etmez. Nehaî'ye göre bu hadisi şerif sahih olsaydı sahabe arasında ve onlardan sonra uygulanarak yaygınlaşır. Erkeklik organına dokunmayla abdestin bozulmasıyla ilgili kendisine sorulan soruya, “ *o senden bir parçadır* ” cevabını vermiştir.¹¹³

C. İcmâ

İbrahim en-Nehaî'nin sahabe icmâsına mutabık olmadığı durumlarda icmâyı kaynak olarak kullanmadığı söylenebilir.¹¹⁴ Serahsî, Nehaî'nin sahabe

---

¹⁰⁸ Musarrât: Alıcıyı aldatmak amacıyla satışa çıkarılmadan önce bir müddet sütü sağılmamış hayvan. (bkz. Şükrü Özen, “*Musarrât*” *DİA*, Ankara, TDV yay. 1994, c. XXXI, s. 240).

¹⁰⁹ Buhârî, “*Büyü*” 66.

¹¹⁰ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 992.

¹¹¹ Umûmü'l-Belvâ: Kaçınılması büyük güçlüğü açan yahut yaygınlığı sebebiyle bilinmemesi mümkün olmayan olaylar. (bkz. Mustafa Baktır, “*Umûmü'l-Belvâ*” *DİA*, Ankara, TDV yay. 1994, c. XXXII, s. 155).

¹¹² Tirmîzî, “*Tahâret*” 61.

¹¹³ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce ala ehli'l-Medîne* (ys), Âlemü'l-kütüb, 1983, c. I, s. 61.

¹¹⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, thk. Ebû'l-vefâ el-Efğânî, (ys), (ts), c. II, s. 114.

dönemine yetiştiğinden dolayı onların icmâlarına muhalefet etmesi durumunda sahabe icmâsının tamamlanmayacağını ifade eder. Bu duruma delil olarak da Ebû Hanife'nin görüşünü kullanır. Ebû Hanife'ye göre Nehaî, sahabe dönemine yetişmiş olduğundan dolayı Nehaî'nin görüşünün dikkate alınmadan sahabe icmâsının oluşması mümkün değildir.¹¹⁵ Bundan dolayı Nehaî sahabenin icmâsının aksine düşünmesi halinde, bu icmâyı kaynak olarak kullanmadığını söyleyebiliriz. Ancak onların icmâsıyla uyumlu olması halinde bu icmâyı delil olarak kullanabileceği aktarmış olduğumuz bu rivayetlerden çıkartılabilir.

D. Sahabe Kavli

İbrahim en-Nehaî, herhangi bir mesele hakkında görüş bildirirken veya fetva verirken sahabe kavlinden de istifade ederdi. Nehaî, “كانو يقولون, كانوا يكرهون” (onlar mekruh görürdü, onlar şöyle söylerdi) derken, sahabeyi kastederdi.¹¹⁶ İkinci bölümde, Nehaî'nin ibadetlerle ilgili fikhî görüşlerini aktarırken, bu ifadelere sıkça rastlayacağız. İbrahim en-Nehaî, sahabeden İbn Mesud'a daha yakındı. Bununla beraber Hz. Ömer'in görüşlerini de alırdı. Fakat ihtilaf ettiklerinde İbn Mesud'a daha yakın olduğundan O'nun görüşünü tercih ederdi. Çünkü İbn Mesud, beldeleri, özellikle de Irak'ı dolaşarak, halkın meselelerine ve hallerine muttali olmuştur. O halkın içinde yaşadığından dolayı bu konularla muhatap olmuştur. Ancak Hz. Ömer için bu durum, İbn Mesud'da olduğu gibi söylenemez. Bundan dolayı Nehaî, İbn Mesud'un verdiği hükümleri tercih ederdi.¹¹⁷

E. Kıyas

Nehaî'nin fikhında kıyasın çok özel bir yeri vardır. Nehaî, hüküm verirken kıyası temel kaynak olarak kullanmıştır. O'nun fikhında kıyas çok fazla başvurulan bir yöntemdir. Nehaî'ye “senden işitilen fetvaların hepsi, senin işittiğin gibi mi?” diye sorulduğunda “hayır” cevabını verdikten sonra şöyle söylemiştir: “İşitildiği gibi işitirim. Sonra bana hakkında bilgi sahibi olmadığım soru gelir ve işittiğimle kıyas ederim.”¹¹⁸

---

¹¹⁵ Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, c. II, s. 114

¹¹⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, c. V, s. 181.

¹¹⁷ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 999.

¹¹⁸ Zeyla'î, *Nasbu'r-riyâs*, c. I, s. 34.

Nehaî'nin fetva verdiği meselelere baktığımızda kıyası oldukça fazla bir şekilde kullandığını görürüz. Bunlardan bir tanesi de, orucun kasıtlı olarak bozulmasından dolayı kefarete orucu tutulmayacağına dair görüşüdür. O'na göre orucu kasıtlı olarak bozan kimse, bir gün kaza orucu tutup Allah'tan bağışlanma diler.¹¹⁹ Yine eşiyle cinsel ilişkiye girip de orucunu bozan kimsenin kefarete orucunu tutmayacağını, böyle durumda olan kimsenin gücü yettiği kadar Allah'a hayırla yaklaşması gerektiğini belirttikten sonra, imamın böyle kimseyi uarması gerektiğini ifade eder.¹²⁰ Nehaî, orucun bozulmasını, namazın bozulmasına kıyas etmiştir. Namazın bozulması sonucunda kefarete gerekmediği gibi, orucun bozulması sonucunda da kefaretin gerekmeyeceği görüşünü savunur.¹²¹ Nehaî'nin kıyas yaparak hüküm verdiği bir başka konu ise saime hayvanların erkeklerinden zekât verilmeyeceğine dair olanıdır. O'na göre saime hayvanların erkeklerinde artıcı özelliği olmadığından dolayı, bu tür hayvanların erkeklerinden zekât verilmez.¹²² Nehaî, bu konuda varid olan hükme rağmen, saime hayvanların dişilerinde olan illetin (artıcı olma), erkeklerinde olmadığından dolayı, onlardan zekât verilmeyeceği görüşünü savunur.

İbrahim en-Nehaî'nin kıyas yaptığı bir diğer konu da eşinden boşanmış olan hamile kadının iddet bekleme süresidir. Eşi ölen kadının bekleme süresi dört ay on günken, hamile olup da eşi ölen kadının bekleme süresi doğum yapıncaya kadardır. Hamile olup da eşi ölen kadının bekleme süresini hamile olup da eşinden ayrılan kadının bekleme süresine kıyas etmiştir. Bu konudaki rivayeti şöyledir: “*Bir kimse ölüp de geride hamile eş bırakırsa, Bu eşin iddet bekleme süresi, doğuruncaya kadardır.*”¹²³

Nehaî'nin fıkıhında kıyasın çok ayrı bir yeri olduğundan, O kıyası birçok yerde kullanarak hükümler vermiş, fıkıhta bu alanda öncülük etmiştir. İsmail b. Halid'den (v. 145) gelen bir rivayette, “*Şa'bi, Nehaî ve Ebû Duha, mescidde toplanıp hadisleri müzakere ederlerdi, Onlara herhangi bir mesele gelip de o*

---

¹¹⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 197.

¹²⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 318.

¹²¹ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 344.

¹²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 420.

¹²³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 144.

*konuda bilgi sahibi olmadıklarında, gözlerini Nehaî'ye çevirirlerdi.”*¹²⁴ Bu rivayet Nehaî'nin kıyas alanında ne kadar etkili olduğunu bizlere göstermektedir. Çünkü bilgi sahibi olunmayan durumlarda hüküm çıkarmak kıyası etkili bir şekilde kullanmayı gerektirir. Böyle bir durumda gözlerin Nehaî'ye çevrilmesi bu kaynağı beraberindeki âlimlerden daha fazla kullandığını gösterir.

F. İstihsan

İbrahim en-Nehaî'nin hüküm verirken istifade ettiği kaynaklardan bir tanesi de istihsandır. Nehaî, fikhını oluştururken pek çok yerde istihsanı kullanmıştır. O bu yönüyle de öğrencilerine etki etmiş, Hanefi mezhebinde bu metodun etkili bir şekilde kullanılmasına katkı sağlamıştır.

Nehaî'nin istihsanı kullandığına dair pek çok örnek verilebilir. Bunlardan bir tanesi, kuyuların temizlenmesiyle ilgili olan görüşüdür. Genel kurala göre herhangi bir kuyuya fare ve benzeri hayvanlar düşüp de ölürse, o kuyunun suyunun tamamının boşaltılıp kuyunun iyice temizlenmesi gerekir. Ancak zarurete binanen böyle bir kuyudan kırk kova su boşaltıldığı takdirde kuyunun temizleneceğini istihsanen caiz görmüştür. İçerisine kedinin düşüp de öldüğü bir kuyunun temizlenmesi hakkında Nehaî, şöyle der: “*Kuyudan kırk kova su çıkartılır.*”¹²⁵

Nehaî'nin istihsana dayanarak verdiği bir diğer hüküm de, ücretli olarak çalıştırılan bir kimsenin, mal sahibine ait eşyaları telef etmesi sonucunda bu eşyaları tazmin etmesidir. İşçinin mal sahibine ait olan eşyayı kasıt, kusur veya ihmal sonucu telef etmesi durumunda, bu eşyaların bedelini vermesi gerekir. Çünkü mal sahibine ait eşyaların korunması, bu kişiye aittir. Ancak herhangi bir ücret almadan bir iş yapıyorsa veya mal sahibinin özel işçisiyse bu takdirde telef olan eşyaları tazmin etmesine gerek yoktur. Mansur b. Mûtemir (v. 750), Nehaî'ye “*herhangi bir ücret karşılığı olmadan, işe koştığı birisine ayakkabısını verdikten sonra ayakkabısının telef olması durumuyla alakalı*” soru sorduğunda, Nehaî, “*böyle durumda olan bir kimsenin ücretsiz çalıştırılması sonucu ondan*

---

¹²⁴ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 221.

¹²⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c.I, s.145; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 196.

herhangi bir tazminat alınamayacağı, ancak ücretli çalıştırılması sonucu tazminat alınabileceğini” ifade etmiştir.¹²⁶

G. İstishab

İbrahim en-Nehaî, istishabı şeri bir kaynak olarak kullanmıştır. O'nun vermiş olduğu bazı hükümlere baktığımızda bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

Abdestteki şüphe durumuyla ilgili, istishabı dayanak olarak gösterip, fetva vermiştir. Nehaî'ye göre, aslında abdestli olduğu halde, abdestinin bozulduğu konusunda şüphe içerisinde olan bir kimse abdestli sayılır. Ancak aslında abdesti olmadığı halde abdestinde şüphe duyan bir kimsenin abdestli olduğu söylenemez. Bir de bu durumla ilk defa karşılaşıyorsa, her halde abdest alması gerekir. Bu konu ile alakalı rivayeti şöyledir:

Bir kimse abdestinde şüphe ediyorsa ve bu durumla ilk defa karşılaştığı bir şeyse, abdesti iade eder. Eğer bu şüphleyle devamlı karşılaşıyorsa, bu takdirde aslı üzerine devam eder. Abdest aldığından kesin eminse, abdesti iade etmesine gerek yoktur. Fakat abdest aldığından emin olmadığı halde abdestinden şüphe ediyorsa, abdestini iade etmesi gerekir.¹²⁷

Nehaî, bu fetvasında istishabı kaynak olarak kullanmıştır.¹²⁸

Nehaî'nin istishabı kaynak olarak kullandığı bir diğer örnek de Şaban ayının sonu Ramazan ayının başlangıcında olan günün orucudur. Nehaî'ye göre Şaban ayının bitmesi ve Ramazan ayının girmesi ile ilgili sabit olan bir delil olmazsa, Şaban ayıymış gibi hareket edilir. Bu durumda oruç tutulmasını caiz görmemiş¹²⁹ ve çoğunluğa göre hareket edilmesini istemiştir.¹³⁰

K. Örf

İbrahim en-Nehaî, bazı konularda örfü de şerî kaynak olarak kullanmıştır. Nehaî'nin örfü kaynak olarak kullandığı bazı yerlerden örnek vermek gerekirse bunlardan bir tanesi, nüfesâ¹³¹ kadınıla ilgilidir. Nüfesâ kadının kendisine ait belli

---

¹²⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c.VIII, s.220.

¹²⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.37.

¹²⁸ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c.II, s.1006.

¹²⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c.VII, s.24; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.176.

¹³⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.262.

¹³¹ Nüfesâ: Çocuk doğurma ve sonrası hali, lohusalık. Bu halde gelen kana da nifâs denir. Bu halde bulunan kadına da nüfesâ denir. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.455)

bir bekleme suresi yoksa diğer kadınlar kadar beklerler.¹³² Yine bir kimse, sahibinin elbiselerle süslediği bir cariyeyi satın alsa, bu satıma cariyelerle beraber elbiseler de dâhil olur. Ancak satıcının satım esnasında elbisenin satım akdine konu olmamasını şart koşması bunun dışındadır.¹³³

---

¹³² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 125.

¹³³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. VIII, s. 134.

İKİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM en-NEHAÎ'NİN İBADETLERLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

I. TAHARET

A. Abdest

İslam hukuku terminolojisinde abdest, vücudun belli uzuvlarının yıkanıp mesh edilmesidir.¹³⁴ Abdest (vüdû), ibadetlerden bazılarının ikamesi açısından ön şart koşulmuş, bazıları açısından müstehap görülmüştür.

Biz konuyu İbrahim en-Nehaî'nin görüşleri doğrultusunda ele alacağız. Nehaî'den bize kadar gelen rivayetlerde abdestin şart koşulduğu veya müstehap görüldüğü yerler şunlardır:

1. Abdestin Şart Koşulduğu Yerler

İbrahim en-Nehaî'ye göre abdestin şart koşulduğu şeylerin başında namaz gelmektedir. Nehaî, namazın abdestsiz kılınamayacağını şu görüşünde aktarmıştır: “*Kim abdestsiz olarak namaz kılsa, kıldığı namazı iade etmesi gerekir.*”¹³⁵ Nehaî'nin bu görüşü, bütün Müslüman âlimlerin üzerinde ittifak ettiği görüştür. Nehaî'nin abdesti şart olarak koştuğu bir diğer durum ise Kur'an-i Kerim'e dokunmaktır. O'na göre Mushaf'a abdestsiz dokunmak caiz değildir. Bu konu ile ilgili aktarılan bir rivayette; “*Ebu Rezîn, Ğâlib Ebî'l-Hüzeyl'den Mushaf'ı abdestsiz açmasını istediğinde, Hüzeyl bu durumu İbrahim en-Nehaî'ye aktarmış. Nehaî bunu hoş karşılamamıştır.*”¹³⁶ Bu konuda Mushaf'ın herhangi bir sahifede yazılı olması veya bir kumaş parçasında olması ya da nakdi değer taşıyan bir parçada işlenmiş olması arasında fark yoktur. Nehaî, üzerinde Allahın ismi yazan beyaz dirhemlere abdestsiz dokunulmasını mekruh görmüştür.¹³⁷ Fakat dokunanla Kur'an arasında kumaş veya yaprak benzeri herhangi bir engel varsa, bu durumda Kur'an'a abdestsiz dokunulmasında bir sakınca yoktur. Nehaî'nin rivayeti şu şekildedir. “*Üzerinde Allah'ın ismi yazılı dirhemlere abdestsiz veya engelsiz*

---

¹³⁴ Abdullah b. Mahmud Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr lita'lili'l- Muhtar*, Beyrut: Şirketü dârü'l-erkam b. ebi'l-erkam, (ts), c. I, s. 11; Muhammed Revvâs Kal'acî, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyyetü'l-müeyyessera*, Beyrut: Daru'n-nefâis, 2010, c. II, s. 1957.

¹³⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 351.

¹³⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 138.

¹³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 65

dokunmak mekruhtur.”¹³⁸ Bununla beraber cîma edip de cimasına devam etmek isteyen kimse için abdest almayı vacip olarak görmüştür.¹³⁹

2. Abdestin Müstehap Görüldüğü Yerler

İbrahim en-Nehaî bazı yerlerde abdesti müstehap görmüştür. Nehaî, cünüpken uyumadan,¹⁴⁰ gusülden¹⁴¹ ve yiyip içmeden önce,¹⁴² abdest alınmasını müstehap olarak görmüştür.

Şimdi İbrahim en-Nehaî'nin görüşleri doğrultusunda abdestin farzları konusuna geçelim.

3. Abdestin Farzları

Kur'an'da abdestin farzları, “*Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın*”¹⁴³ ayetinde dört olarak belirlenmiştir.

Abdestin mahiyeti konusunda fakihler farklı düşünmüşlerdir. İbrahim en-Nehaî ellerin dirseklere kadar yıkanması konusunda suyun koltuk altlarına ulaşmasını sünnetin uygulanış amacına aykırı olduğu için kerih görmüştür.¹⁴⁴ Yüzün yıkanması konusunda ağız ve burnu yüze dâhil ettiği için, istinşak ve mazmazanın yapılmasının farz olduğunu savunmuştur. O'na göre istinşak ve mazmaza kasıtlı veya unutulmuş olarak terk edilirse abdestin, namaz kılınmışsa hem abdestin hem de namazın iadesi gerekir.¹⁴⁵ Nehaî'den istinşak ve mazmazanın abdestin farzlarından olmadığı konusunda farklı bir görüş de vardır. Bu görüşü şöyledir: “*İstinşak ve mazmaza abdestin vaciplerinden değildir*”.¹⁴⁶ Hanefî mezhebinin görüşü de Nehaî'nin bu rivayetine göredir.¹⁴⁷ Yine istinşak ve mazmazanın farz olmadığını ifade eden farklı bir görüşünde şöyle söyler: “*Bir*

---

¹³⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 65; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 344.

¹³⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 500.

¹⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 445.

¹⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 453.

¹⁴² Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, thk. İbrahim Şemsü'ddin, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013, c. I, s. 163; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 445.

¹⁴³ el-Maide, 7/6.

¹⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 424.

¹⁴⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 14.

¹⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 297; Muhammed b. Cerîr et-Tâberî, *Câmiu'l-beyân an tev'îli âyi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şâkîr, Kâhire, Mektebetü ibn Teymiye (ts), c. X, s. 29.

¹⁴⁷ Serahsî, *Mebûsât*, c. I, s. 62

kimse namaz kılariken istinşak ve mazmazayı terk ettiğini hatırlarsa namaza devam eder.”¹⁴⁸ Nehaî istinşak ve mazmaza konusunda oruçlu olmayan kimsenin mübalağa yapmasını müstehap görmüştür. O’na göre istinşakın, enfiye çeker gibi yapılmasını, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ashabı hoş karşılamamıştır.¹⁴⁹

Yine abdest esnasında suyun yüze vurularak, yüzün yıkanması konusunda şunu ifade etmektedir: “*Sahabe suyu tokat atar gibi yüzlerine vurmaya kerih görmüş, suyu yüzlerine ulaştırdıktan sonra, yüzlerini yavaş bir şekilde yıkamayı hoş karşılamıştır.*”¹⁵⁰

Başın mesh edilmesi konusunda ise, başın bir kısmının mesh edilmesi ile meshin gerçekleştiğini şu rivayetiyle ifade etmiştir: “*Bir kimse başının bir kısmını mesh etse, meshi yerine getirmiş olur.*”¹⁵¹ Başın tamamının mesh edilmesinin ise sünnet olduğunu beyan etmiştir.¹⁵² Başın ön kısmı ile şakakların mesh edildiğinde meshin gerçekleştiğini belirtmiş, bu konuda erkekle kadın arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır.¹⁵³ Diğer taraftan Nehaî, başın mesh edilecek miktarının dörtte bir olduğunu söylemiş, ancak bu kısmın neresi olduğunu, mukayyed bir lafızla kayıt altına almamıştır. O’na göre suyu başın hangi tarafına dokundurursan dokundur başın dörtte birlik miktarı mesh edildikçe abdest gerçekleşmiş olur.¹⁵⁴ Nehaî başa yapılan meshin unutulması konusunda ise şu ifadeyi kullanır: “*Eğer başına mesh etmeyi unutsan, ancak sakalında ıslaklık varsa, namazda olduğun halde sakalındaki ıslaklıkla başını mesh et.*”¹⁵⁵ Ayrıca meshteki tekrarın sünnette bir kere olduğunu yine şu rivayette ifade etmiştir: “*Baş için bir kere mesh etmek yeterlidir.*”¹⁵⁶ İbrahim en-Nehaî başa giyilen imame (sarık) üzerine mesh yapılmasını baştan bir yer mesh etmedikçe caiz olarak görmemiştir.¹⁵⁷ Başına sarık takan kimse abdest alırken başını mesh etmek istediğinde imameyi kaldırıp

---

¹⁴⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 297.

¹⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 331.

¹⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 470.

¹⁵¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 8.

¹⁵² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 6.

¹⁵³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 110.

¹⁵⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 8.

¹⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 308; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 17.

¹⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 290.

¹⁵⁷ Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir en-Nîsâbü'rî, *el-Evsatu fi's-süneni ve'l-icmâ'i ve'l-ihtilâf*, thk. Ahmed b. Muhammed Hanif, Riyad: Daru Taybet, 1985, c. I, s. 470.

başın ön tarafını mesh eder.¹⁵⁸ Kadınların başörtüsü üzerinde mesh yapması ile ilgili olarak şöyle rivayet eder: “*Kadın abdest aldığıında başörtüsünü çıkarır ve başın üzerine mesh eder.*”¹⁵⁹ Kadın için başörtüsü üzerine mesh etmeyi caiz görmez.¹⁶⁰

Ayakların yıkanmasına gelince, bu konuda farz olan ayakların yıkanmasıdır. Mesh edilmesi değil. İbrahim en-Nehaî Esved b. Yezid’e “*Hız. Ömer ayaklarını yıkar mıydı?*” diye sormuş. Esved bin Yezid de O’na “*Hız. Ömer’in her iki ayağını yıkadığını*” ifade etmiştir.¹⁶¹

4. Abdestle İlgili Diğer Uygulamalar

İbrahim en-Nehaî abdestte yapılan diğer amellerden biri olan sakalın hilallenmesi konusunda, hilallemenin terk edilebileceğine dair ruhsat vermiştir.¹⁶² O’na göre suyun sakalın üzerine değdirilmesi yeterlidir.¹⁶³ Yine başka bir rivayette şu ifadeyi kullanır: “*Abdestte sakal yüzle beraber mesh edilir.*”¹⁶⁴ Said b. Cübeyr, Nehaî’ye abdest alırken “*sakalımı hilalleyim mi?*” “*yoksa elimle üzerinden bir defada geçeyim mi?*” diye sorduğunda, Nehaî “*hayır*” cevabını vermiş ve ona “*elleriyle sakalının üzerinden geçmesinin kâfi olacağını söylemiştir.*”¹⁶⁵ Mansur, Nehaî hakkında şöyle der: “*İbrahim’i abdest alırken sakalını hilallemediğini gördüm.*”¹⁶⁶ Nehaî, sakalın içinin hilallenmesini müstehap olarak görmüştür.¹⁶⁷ Ebu’l-Heyssem, Nehaî’nin abdest alırken sakallarını hilallediğini rivayet etmiştir.¹⁶⁸ Bütün bu ifadelerden anlaşıldığına göre İbrahim en-Nehaî sakalın hilallenmesini sünnet olarak görmüş ve onu abdestin bir rüknü olarak telakki etmemiştir.

---

¹⁵⁸ İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 315.

¹⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 319.

¹⁶⁰ Nîşâbü’rî, *Evsat*, c. I, s. 471.

¹⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 302.

¹⁶² Muhammed Abdullah b el-Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut: Daru’l-fikr, 1992, c. I. s. 117.

¹⁶³ Tâberî, *Câmiu’l-beyân*, c. X, s. 26.

¹⁶⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 6.

¹⁶⁵ Tâberî, *Câmiu’l-beyân*, c. X, s. 27; Malik b. Enes el-Asbahî, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1994, c. I, s. 125.

¹⁶⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 286.

¹⁶⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 287.

¹⁶⁸ Muhammed b. Ali Şevkânî, *Neylü’l-evtâr Şerhu Munteka’l-ahbâr*, Kahire: Daru’l-hadîs, 1993, c. I, s. 191.

Kulakların meshi hakkında İbrahim en-Nehaî'den iki rivayet gelmiştir. Birinci rivayetinde kulaklar başa dâhil edilmiş¹⁶⁹ ve bundan dolayı abdest alan kişi kulaklarının içini ve dışını mesh edeceğini bildirmiştir.¹⁷⁰ İkinci rivayetinde ise kulakların ön kısmı yüze, arka kısmı ise başa ilave edilmiştir. Nehaî'ye “kulaklar başla beraber mi mesh edilecek yoksa yüzle beraber mi yıkanacak” diye sorulmuş, O da “yüzle beraber kulakların ön kısmı yıkanır, başla beraber arka kısmı mesh edilir” cevabını vermiştir.¹⁷¹

5. Abdesti Bozan Şeyler

Ön ve arka avret mahallinden çıkan idrar, dışkı ve yellenme, az veya çok olsun icma ile abdesti bozar.¹⁷² Fakat yellenmede abdestli olan kimse yellenmenin çıkışını hissettiği halde, yel olmayabilir. Böyle olan kimsenin abdesti bozulmuş olmaz. Yelin çıktığını hisseden bir kimse bir ses duyarsa veya bir koku alırsa bu durumda abdesti bozulmuş olur. İbrahim en-Nehaî, İbn Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Şeytan idrar yolunda dolaşıp dübürü boşaltır. Sizden biriniz bundan dolayı bir şey hissederse bir ses duyuncaya kadar veya bir ses hissedinceye kadar abdeste yönelmesin.”¹⁷³ Ağızdan az gelen kusuntu abdesti bozamaz. Çokça gelen kusuntu ise abdesti bozar. Az kusuntu ile çok kusuntu arasındaki temel fark, kusuntunun ağız dolusu miktarınca olmasıdır. Nehaî abdestle ilgili kusma konusunda görüşünü şöyle beyan eder: “Eğer bir adam ağız dolusu kusarsa abdest alması gerekir. Ağız dolusu miktarına ulaşmazsa abdest almasına gerek yoktur.”¹⁷⁴ Yine bu konu ile ilgili farklı görüşünde bolca gelen kusuntunun kan yerine geçtiğini, bundan dolayı da yeniden abdest alınması gerektiğini ifade eder.¹⁷⁵

İbrahim en-Nehaî'nin abdesti bozan durumlarla ilgili görüş belirttiği bir diğer konu ise akıcı kandır. Akıcı kanla ilgili rivayeti şöyledir: “Eğer yaranın kanı

---

¹⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 295.

¹⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 296; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 13.

¹⁷¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 78; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 5.

¹⁷² Ahmed b. Ali ibn Hâcer el-Askalâni, *Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahîh-i li-Buhâri* thk. Abdülazîz b. Abdullah, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, (ts), c. I, s. 280.

¹⁷³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 141.

¹⁷⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 96; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 8.

¹⁷⁵ Şeybânî, *Hücce*, c. I, s. 69.

akarsa, kişi abdesti iade eder. Eğer akmazsa iade etmesine gerek yoktur.”¹⁷⁶ Kanla ilgili görüş belirttiği bir diğer konu ise hacamattır. O’na göre hacamat yaptıran kimse hacamat yaptığı bölgeyi yıkar¹⁷⁷ ve namaz için abdest alır.¹⁷⁸ Yine namazda burun akıntısı yoluyla gelen kanın, abdesti bozduğunu ifade ettikten sonra, böyle bir durumla karşılaşan kimsenin abdest alıp namazına kaldığı yerden devam edebileceği gibi, namazı yeniden kılmasının kendisi için daha uygun olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁹ Nehaî’ye göre kan, ağızdan çıkıp da tükürüğe galip gelirse abdest bozulur. Eğer kan tükürüğe galip gelmezse abdest bozulmaz. Ağız dışındaki kanın çok olmasının sınırı kanın akıcı olmasıdır. Ağız içinde ise kanın tükürüğe galip gelmesidir. İbrahim en-Nehaî tükürüp de tükürüğünde kan olan bir adama şöyle dedi: *“Kırmızılık beyaza galip gelirse abdest alırsın, beyazlık kırmızıya galip gelirse abdest almazsın.”*¹⁸⁰

İbrahim en-Nehaî yaradan çıkıp da kana benzeyen irin, iltihap gibi şeylerin kan muamelesine tabi tutulacağını belirtmiştir. Nehaî yaradan çıkan şey hakkında, onun kan yerinde olup bundan dolayı abdest gerektiğini söylerdi.¹⁸¹ Nehaî vücudunda çokça iltihap olup da akıntısı geçmeyen bir adama şöyle dedi: *“İltihabın yerini yıkayıp abdest al, acele edip namazını kıl.”*¹⁸²

İbrahim en-Nehaî’ye göre abdesti bozan durumlardan bir diğeri de nikâhı kendisine helal olan kimseye dokunmaktır. Nikâhı helal olmayan kimseye dokunmak veya onu öpmek abdesti bozmaz. Böyle bir durumda nefis kabarmaz. Nehaî sefere çıkarken halasını, teyzesini ve nikâhı kendisine haram olan bir kadını öpen adam için, *“abdest almasına gerek yoktur”* ifadesini kullanmıştır.¹⁸³ Nikâhı kendisine helal olan kimse hakkında ise Nehaî’den aktarılan iki görüş vardır. Birinci görüşte abdestin bozulması için şehvetin varlığını şart koşmuştur. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: *“Eğer bir adam eşini şehvetle öper veya ona*

---

¹⁷⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 8; Şeybânî, *Hücce*, c. I, s. 69.

¹⁷⁷ İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 380; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 6.

¹⁷⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 6.

¹⁷⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 199.

¹⁸⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 93.

¹⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 70.

¹⁸² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 126.

¹⁸³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 96.

*dokunursa, abdest alması gerekir.*¹⁸⁴ İkinci görüş de ise şehveti şart koşmaz. O'na göre öpmek dokunmak gibidir ve bundan dolayı abdestin alınması gerekir.¹⁸⁵ “Eğer bir adam nikâhı kendisine helal olan kimseyi öperse abdest alması gerekir.”¹⁸⁶ Yine bu görüşe yakın bir diğer rivayette, guslettikten sonra eşiyile sıcaklığını hissedecek şekilde mübâşeretle bulunan Alkame bin Kay'sın durumu zikredildikten sonra, Ameş “böyle bir durumda abdest almama gerek var mı?” diye Nehaî'ye soru sormuş. O da “evet” cevabını vermiştir.¹⁸⁷

İbrahim en-Nehaî'ye göre namazda kahkaha ile gülmek abdesti bozar. Eğer tebessüm eder veya dişlerini gösterirse bu durumda abdest bozulmaz: “Bir adam namazda kahkaha atarsa abdesti ve namazı iade eder, tebessüm eder veya dişlerini gösterirse namazına devam eder.”¹⁸⁸ Namazda kahkaha ile gülen bir adam için Nehaî, “abdesti ve namazı yeniden iade edip Rabbinden bağışlanma diler. Çünkü namazda kahkaha ile gülmek hadesin (abdesti bozan şeylerin) en şiddetlisidir” demiştir.¹⁸⁹ İmam Muhammed Ebû Hanife'nin de aynı görüşte olduğunu beyan eder.¹⁹⁰ Ancak farklı bir görüşünde kahkaha atmaksızın gülmekten dolayı da abdestin ve namazın iade edilmesi gerektiğini ifade eder.¹⁹¹ Ebû Hanife, Hasan-i Basrî, Hz. Muhammed (a.s.)'den mürsel olarak aktardığı hadiste bu durumu rivayet etmiştir. Bu rivayet namazdayken gülmekten dolayı abdestin ve namazın iade edilmesi gerektiğini gösterir.¹⁹²

Nehaî'ye göre abdesti bozan bir diğer unsur ise karnın guruldamasıdır. İbni Hazm, Nehaî'ye göre namazda karnın guruldamasından dolayı abdestin gerektiğini söylemektedir.¹⁹³ Nehaî'ye göre abdesti bozan bir diğer husus günah işlemektir. Bu konuyla ilgili rivayeti şöyledir: “Ben öğleyi, ikindiye ve akşamı bir tek abdestle kılardım, ancak herhangi bir hades vaki olmuş veya kötü bir söz

---

¹⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 390; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 131.

¹⁸⁵ İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 390.

¹⁸⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 97; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 12.

¹⁸⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c.I, s.277.

¹⁸⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 32; Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb*, (ys), Şirketü'l-ulemâ, (ts), c. II, s. 61; Şeybânî, *Hüccce*, c. I, s. 206.

¹⁸⁹ Şeybânî, *Hüccce*, c. I, s. 206; *Âsâr*, c. I, s. 213

¹⁹⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 213

¹⁹¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 377.

¹⁹² Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004, c. I, s. 306

¹⁹³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 264.

söylemişsem o başka.”¹⁹⁴ İbni Hazm Nehaî’den Müslüman’a yapılan eziyetten dolayı abdest alınması gerektiğini de rivayet etmiştir.¹⁹⁵ Yine Nehaî’nin tek başına kalarak görüş belirttiği bir diğer husus da kişinin bir abdestle beş vakit namazdan fazla namaz kılmasıdır. O’na göre bir kimse bir abdestle ancak beş vakit namaz kılabilir.¹⁹⁶

İbrahim en-Nehaî’ye göre abdest alınmasını gerektiren bir diğer husus ölünün yıkanmasıdır. O’na “ölüyü yıkayan kimsenin yıkanması gerekir mi?” diye soruldu. O da; “Eğer ölü necisse yıkanır, değilse sadece abdestle yetinir.” cevabını verdi.¹⁹⁷

Abdestin yeniden alınmasını gerektiren bir diğer husus uykudur. Nehaî hangi uykunun abdesti bozup bozmadığı hususunda şu şekilde görüş beyan etmektedir: “Kim ayakta veya oturarak veya rükû ederek veya secde halinde uyursa abdesti bozulmaz. Kim de yan üzerine yatarak uyursa abdesti bozulur.”¹⁹⁸ Bu görüşünü Nebi (s.a.v.)’den mürsel olarak rivayet ettiği şu hadisle destekler: “Nebi (s.a.v.) kendisinden geçinceye kadar uyuduktan sonra uyanıp, abdest almadan namaz kıldı.”¹⁹⁹ Ancak Ebû Yûsuf’un Kitâbu’l-Âsâr’ında Nehaî’nin yan üzerine yatmadan dolayı abdestin gitmeyeceği ifadesi yer alır. Bu durumla ilgili rivayeti şöyledir: “Nebî (s.a.v.) fecirden önce yan üzerine kendinden geçinceye kadar uyudu. Sonra da kalkıp abdest almadan namaz kıldı.”²⁰⁰ Bu olay ise Nehaî’den mürsel olarak gelen şu hadisle açıklanabilir: “Nebî (s.a.v.) mescidde kendinden geçinceye kadar uyuduktan sonra kalkıp abdest almaksızın namaz kıldı ve şöyle dedi: Nebî’nin (a.s.) gözleri uyur fakat kalbi uyumaz.”²⁰¹ Nehaî bu

---

¹⁹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 56 ; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 261.

¹⁹⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 261.

¹⁹⁶ Nevevî, *Mecmû*, c. I, s. 471; Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü’l-kârî şerhu Sahîh-i Buhârî*, Beyrut: Daru ihyâu’t-türâsî’l-arabî, (ts), c. III, s. 113.

¹⁹⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 271; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 405; Nevevî, *Mecmû*, c. V, s. 186.

¹⁹⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 113; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 12; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 130; Yûsuf b. Abdillâh ibn Abdülber, *el-istizkâr fi şerhi mezâhibi fukahâi’l-emsâr ve ulemâi’l-âktâr fimâ tedemmenhü’l-muvatta min meâni’r-rey ve Âsâr*, Beyrut: Dârü Kuteybe, 1993, c. II, s. 71.

¹⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 113.

²⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 8.

²⁰¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 112; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 434.

hususunu Hz. Muhammed (a.s.)'le ilgili söylediği farklı bir rivayette şöyle ifade eder: “*Nebi (s.a.v.) diğer insanlar gibi değildir.*”²⁰²

Abdestin yinelenmesini gerektiren bir diğer husus ise bayılmaktır. Nehaî kendinden geçen bir adam hakkında “*kendine geldiğinde abdest alır*” ifadesini kullandı.²⁰³ Yine cinnet geçiren bir kimse için “*cinnetten sonra kendisine geldiğinde abdest alır*” görüşünü ortaya koymuştur.²⁰⁴ Abdestinden şüphelenen kimse için Nehaî'den gelen rivayet şöyledir: “*Namaza girmeden önce abdestinde şüphe edersen, abdest al. Namazdayken şüphelenirsen namaza devam et.*”²⁰⁵

6. Abdesti Bozmayan Şeyler

Abdesti bozmayan unsurlara gelince İbrahim en-Nehaî bu konuda şu hususları ortaya koymuştur

Deve, sığır, koyun etinin yenmesinden dolayı abdest gerekmez.²⁰⁶ Yine ateşin dokunduğu şeyin yenmesinden dolayı da abdest gerekmez.²⁰⁷ Bu konu ile ilgili Nehaî'den gelen bir rivayette İbn Mes'ud, Alkame ve Esved b. Yezid, mesciddeyken ateşle pişmiş bir ekmeği yedikten sonra abdest almadan namaz kıldıkları ifadesi yer alır.²⁰⁸ Yine senet zincirinde Nehaî'nin de olduğu bir rivayette Alkame bu konuyla ilgili şöyle der: “*İbn Mesud'un evindeyken içerisinde ekmek ve et olan bir testi geldi. Biz de ondan yedik. Daha sonra İbn Mes'ud ellerini yıkayıp ağzını çalkaladı.*”²⁰⁹

Nehaî insandan çıkan kurttan dolayı abdestin gerekmeyeceğini şu şekilde ifade etmektedir: “*İnsandan çıkan dūd (kurt) tan dolayı abdest gerekmez*”²¹⁰ İnsandan çıkan bu kurt, ister dübürden, ister bedenindeki yaradan çıksın veya isterse ağızdan çıksın fark etmez. Nehaî'nin “*Dübürden çıkan kurttan dolayı abdest gerekmez*”²¹¹ sözü bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak onun

---

²⁰² Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 214.

²⁰³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 435.

²⁰⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 222.

²⁰⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 142.

²⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 396.

²⁰⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16.

²⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 408.

²⁰⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 168.

²¹⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 163; İmam Malik, *Müdevvene*, c. I, s. 120.

²¹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 369; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 163.

bu görüşü abdestle ilgili ortaya koyduğu şu ifadeye aykırıdır: “*Muhakkak ki, abdest vücuttan çıkan şeyden, oruç da vücuda giren şeyden dolaydır.*”²¹² Nehaî bu görüşünde Ebû Hanife’den ayrı düşünmektedir. Çünkü Hanefî Mezhebine göre dübürden çıkan kurttan dolayı abdest gerekir.²¹³ Ebu Hanife ile Nehaî, kurdun yaradan çıkması durumunda abdestin gitmeyeceği konusunda mutabıktırlar.²¹⁴

İbrahim en-Nehaî’ye göre abdesti bozmayan hususlardan bir tanesi de erkeklik organına dokunmaktır. Nehaî namazda erkeklik organına dokunmakla ilgili şöyle ifade eder: “*Muhakkak ki o (erkeklik organı) senden bir parçadır.*”²¹⁵ Yine “*Bir kimsenin namaz kılarken erkeklik organına dokunmasında bir sakınca yoktur*”²¹⁶ ifadesi bu durumu açık bir şekilde izah eder. Zira erkeklik organına dokunulduğunda abdest bozulsaydı, abdestin ve namazın iadesi gerekirdi. Hanefî mezhebindeki durum da aynıdır.²¹⁷

Nehaî bir kimsenin abdest esnasında vesveseye kapılmasının abdestine herhangi bir zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. Vesveseye kapılan kimse abdestine devam eder. Bu konu ile ilgili rivayet şu şekildedir: “*Eğer abdest alırken şüphelenirsen vesvese şöyle gelir; başını mesh etmedin, yine başka yeri yıkamadın! O vesvese şeytandır, abdeste devam et.*”²¹⁸

Nehaî’ye göre abdesti bozmayan bir diğer durum da küçük çocuğu öpmektir. Muğire, İbrahim en Nehaî’ye abdestten sonra çocuğun öpülmesinden sorar, oda şöyle der; “*Bu bir rahmettir, abdest almak gerekmez.*”²¹⁹ Nehaî cünüp, hayızlı veya kâfir bir kimse ile musahafa yapmanın abdesti bozmadığını belirtmektedir. Hammad, İbrahim’e “*abdest alıp hayızlı, cünüp, Yahudi ve Hıristiyan’la tokalaşan bir adam hakkında*” soru sorar. O da “*abdesti iade etmesine gerek yoktur*” cevabını verir.²²⁰ Koyun ve benzeri hayvanları keserken vücuda kanın bulaşması da aynı şekliyle abdesti bozmaz. Nehaî abdestli olup da

---

²¹² Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 170.

²¹³ Serahsî, *Mebûsât*, c. I, s. 83; Ebu Bekr b. Mes’ud Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâ’i*, Beyrut, Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1986, c. I, s. 27

²¹⁴ Serahsî, *Mebûsât*, c. I, s. 83; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâ’i*, c. I, s. 27

²¹⁵ Şeybânî, *Hüccce*, c. I, s. 61; Muvattâ, “*Salât*” 20.

²¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 203; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 99.

²¹⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 98; Serahsî, *Mebûsât*, c. I, s. 66.

²¹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 142.

²¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 292.

²²⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 124.

koyun kesen bir adamın eline kan bulaşınca adama şöyle söyledi: “*Kanın isabet ettiği yeri yıka, abdesti yeniden alma.*”²²¹ Yine Nehaî’ye göre abdesti bozmayan bir diğer durum ise bir kimsenin namazdayken gülümsemesi veya dişlerini göstermesidir. Nehaî, namazda ses çıkmadan yapılan gülümsemenin abdeste zarar vermeyeceğini savunmaktadır.²²²

İbrahim en-Nehaî’nin abdesti ve namazı bozan ve bozmayan hususlarla ilgili şu rivayeti onun fikhî görüşlerini yansıtmaya açısından önemlidir:

Üç şey vardır ki bunlardan dolayı abdest iade edilir; namazda (başkasının duyacağı şekilde) gülmek, idrar çıkarmak ve yellenmek. Yine üç şey vardır ki bunlarla namaz iade edilirken abdest iade edilmez; namazdayken konuşmak, yemek ve içmek. Üç şey daha vardır ki, abdest iade edilip namaz iade edilmez; kusuntu, burun akıntısı, yaradan çıkan kan.²²³

7. Abdestte Şüpheye Düşmek

Abdest alınıp alınmadığı konusunda şüpheye düşmekle ilk defa karşılaşılıyorsa, abdestin yeniden alınması gerekir. Eğer şüpheye düşmek devamlı oluyorsa bu takdirde, kişi bulunduğu hal üzere kalır. Abdest aldığından emin olup şüpheleniyorsa abdestli olduğuna hükmedilir. Abdest aldığından emin olmadığı halde şüpheleniyorsa bu takdirde yeniden abdest alması gerekir. İbrahim en-Nehaî bu konuda görüşünü şu şekilde aktarmaktadır: “*Bir kimse abdestte şüpheye düşerse, eğer bu durumla ilk defa karşılaşılıyorsa iade eder, şüphelenmeyle çokça karşılaşılıyorsa olduğu hal üzerinde devam eder.*”²²⁴ Nehaî abdestten şüphelenmeyle ilgili farklı bir görüşünde ise şunu söyler: “*Bir kimse namaza başlamadan önce abdestinden şüphelenirse, bu durumda abdest alır. Ancak namazdayken abdest aldığından şüphelenirse, namazına devam eder.*”²²⁵

---

²²¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 208; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 61.

²²² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 32; Şeybânî, *Hüccce*, c. I, s. 206.

²²³ Abdürrezzak, *Musanef*, c. II, s. 343.

²²⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

²²⁵ Abdürrezzak, *Musanef*, c. I, s. 142.

8. Abdestte Mest Üzerine Mesh Etmek

Fıkıh literatüründe mesh etmek, abdestte elin ıslaklığıyla beraber bir uzuv, sargı veya mestin üzerinde gezdirilmesi; teyemmümde toprağa vurulan ellerle kolların ve yüzün ovulması anlamına gelir.²²⁶

a. Mest Üzerine Mesh Yapmanın Meşruluğu

Mest üzerine mesh yapmak meşru kılınmıştır. İbrahim en-Nehaî, Hemmam bin el-Haris'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “*Cerir'i mescidde abdest alırken gördüm. Mestlerin üzerine mesh ediyordu. Bu durum O'na sorulduğunda 'Rasulullah (a.s.)'in böyle yaptığını gördüm' diye karşılık vermiştir.*” Nehaî bu hadisin Abdullah İbni Mesud'un ashabını hayrete düşürdüğünü beyan etmektedir.²²⁷ Çünkü Cerir'in (v. 671) müslüman olması teyemmümün ruhsat olarak kılınmasını gösteren Mâide suresinin 6. ayetinden sonradır. Cerir'in abdest alması gerekirken ayağına mesh yapmış olması İbni Mesud'un ashabını hayrete düşürmüştür. Sahabeyi hayrete düşüren durum ise Cerir'in Hz. Muhammed (s.a.v.)'i mesh yaparken gördüğü zaman henüz müslüman olmaması olabilir.

b. Meshin Keyfiyeti

Mesh, mestin altına ve topuğuna değmeksizin üzerine bir kerede yapılır. Mesh ayak parmaklarından başlar ayak bileğine kadar devam eder. Nehaî meshin nasıl yapılacağını şu şekilde aktarmaktadır: “*Mesh, mestin üzerine ayak parmaklarından ayak bileklerine kadar bir kerede yapılır.*”²²⁸ Nehaî bu şekilde yapardı. Abdest alır ve mestin üzerini bir kerede mesh ederdi. İbrahim en-Nehaî bir gün oturup ashabına mestin üzerine meshin nasıl yapılacağını öğretiyordu ve şöyle söyledi: “*Mest üzerine mesh şöyle yapılır; meshi (elini) ayak parmaklarının üzerine yerleştirerek yaptı.*”²²⁹

---

²²⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 367; Kal'acî, *Mevsu'âtu'l-fıkhiyyetü'l-müeyyessera*, c. II, s. 1796.

²²⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 194; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 14.

²²⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16.

²²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 267.

c. Meshin Müddeti

Mest üzerine meshin belli bir müddeti vardır. Bu müddet misafir için üç gün üç gece, mukim için bir gün bir gecedir. İbrahim en-Nehaî, Ebû Abdillâh el Cedeli'den O da Huzeyme b. Sabit'den, O da Hz. Muhammed (sav.)'den şöyle rivayet etmiştir: “Hz. Muhammed (as.) mest üzerine meshi misafir için üç gün üç gece, mukim için bir gün bir gece olarak belirlemiştir.”²³⁰ İbrahim en-Nehaî bu surenin tamamlanılmasından hoşlanırdı. Bu durumu sünnete bağlılık olarak görürdü. Bir keresinde sefere çıktıklarında sıcak bir günle karşılaştılar. Ve şöyle dedi: “Eğer sünnetin hilafına olmasa mestimi çıkarırdım.”²³¹ İbrahim en-Nehaî, İbn Mesud'un seferdeyken üç gün boyunca ayağından mestini çıkarmadığını rivayet etmiştir.²³²

d. Meshi Bozan Durumlar

Mestin çıkarılması meshi bozar. Bir kimse mesti çıkarırsa, abdest alması gerekir mi? yoksa sadece ayaklarını mı yıkar? Bu konuda Nehaî'nin iki rivayeti vardır. Birinci rivayetinde mesh müddeti bitmeden önce veya sonra abdestli olduğu halde mestlerini çıkarırsa ayaklarını yıkayıp yeniden mestlerini giyer. İlk rivayeti şöyledir: “Abdestli olduğun halde mesh yapıp da mestini çıkarırsan, ayaklarını yıkarsın.”²³³ İkinci rivayetinde ise yeniden abdest alması gerektiğini belirtir. Rivayeti şu şekildedir; “Eğer mestleri çıkarırsa, abdesti iade eder. Çünkü ilk almış olduğu abdesti bozulmuştur.”²³⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre bir kimse abdestli olduğu sürece meshin süresinin bitimine itibar edilmez. Fakat bu süre bittikten sonra eğer bir hades ortaya çıkarsa mestlerini çıkarıp yeniden abdest alması gerekir. “Bir kimse

---

²³⁰ Tirmizî, “Tahâret” 71; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 241; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 207; Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-marife, 1988, c. I, s. 278; Ali el-Müttâkî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-ef'âli ve'l-ekvâl*, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1985, c. IX, s. 911; Ahmed b. Muhammed Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayip Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1995, c. XXXVI, s. 170; Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, Kahire: Mektebetü ibn Teymiye, (ts) c. IV, s. 98; Nevevî, *Mecmu*, c. I, s. 484.

²³¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 262.

²³² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 90; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16.

²³³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 91; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16.

²³⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 210.

*abdestli olduğu halde mesh suresi biterse, aynı meshle abdestine engel bir durum olmazsa namaz kılabilir.*²³⁵

e. Meshle İlgili Diğer Durumlar

İbrahim en-Nehâî necasete engel olmak için mestlerin giyilmesinde herhangi bir sakınca görmezdi. O bevletmek istediğinde mestlerini giyerdi. Bu durumu da ibadetlerde genişlik olarak algıladı.²³⁶ Nehâî'ye göre, mest üzerine mest giyilse bile, mest üzerine mesh yapmak caizdir. Rivayeti şöyledir: “*Mest üzerine mest giyildiğinde, üzerindeki çıkarırsa bile, bir zararı olmaz. Altta ki meste meshi iade etmesi gerekmez.*”²³⁷

İbrahim en-Nehâî, ayaklara giyilen çorap, nalın ve cürmuk²³⁸ gibi malzemelerin üzerine mesh yapılabileceğini, onların mest gibi kullanılabilceğini belirtmiştir. Mestleri toprak vb. şeylerden korumak için mestlerin üzerine giyilen cürmukla ilgili olarak Nehâî, onların üzerine mesh etmeyi caiz olarak görür ve onların üzerine mesh ederdi. Fudeyl bin Amr, Nehâî'den şöyle rivayet etti: “*O, abdestini bozup yeni bir abdest alırken yünden veya keçeden olan cürmuk üzerine mesh edip, sonra onları çıkarırdı. Namazı kılmak istediğinde onları giyer ve namazı kılardı.*”²³⁹ Meshle ilgili olan bir diğer durum ise cebiredir. Kırılmış bir uzvun üzerine ince bir tahta konularak sargıyla sarılması manasına gelen cebire ile ilgili olarak Nehâî görüş belirtmiştir. Nehâî'ye göre cebirenin üzerinde mesh yapmak caizdir.²⁴⁰ Şu olay bu durumu bizlere göstermektedir: “*Eş'as İbrahim -en Nehâî'ye “elinin kırıldığını ve üzerinde cebire ve sargı bezleri olduğu halde cünüp olduğunu, bu takdirde ne yapması gerektiğini sorduğunda” Nehâî O'na “suyula onun üzerine mesh et” diye cevap vermiştir.*”²⁴¹ Nehâî gusülde caiz olarak gördüğü meshi abdestte de caiz olarak görmüştür. Üzerinde cebire olduğu halde

---

²³⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. II, s. 94.

²³⁶ İbn Kudâme, *Muğni*, c. I, s. 326.

²³⁷ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 205.

²³⁸ Cürmuk: Mestin üzerine giyilen ve üzerine meshin caiz olduğu bir çeşit çoraptır. (bkz. Kal'acî, *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyyetü'l-müyessera*, c. I, s. 630.)

²³⁹ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 105; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16,73; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 90.

²⁴⁰ İmam Malik, *Müdevvene*, c. I, s. 130.

²⁴¹ Beyhakî, *Sünen*, c. I, s. 229; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 75.

cünüp olan bir adama şöyle demiştir: “*Cebirenin üzerini mesh et. Aynı şekilde abdest aldığında da onun üzerine mesh et.*”²⁴²

Mestlerin toprakla ovalanarak temizlenmesi konusunda İbrahim en-Nehâî, bunun caiz olduğunu beyan etmiş ve meste herhangi bir necaset bulaşırsa toprakla ovalanarak temizleneceğini ifade etmiştir. Nehâî mescidin kapısına vardığında mestinde ya da ayakkabısında necaset olduğunda onları toprakla mesh eder sonra mescide girerdi.²⁴³ Bir keresinde mestleriyle tuvalete girdi. Sonra çıkıp abdest aldı ve mestlerin üzerlerine mesh etti.²⁴⁴ Nehâî mestlerin toprakla temizlenmesi gibi ayakkabıların da toprakla ovalanarak temizleneceğini şu rivayetinde ifade etmiştir: “*Nahınlar bu konuda mestler yerine geçer.*”²⁴⁵

9. Abdestle İlgili Muhtelif Durumlar

Abdestle ilgili farklı meselelerde Nehâî görüş beyan etmiştir. Bunlardan bir tanesi ovalayarak yıkama manasına gelen “*delk*”tir.²⁴⁶ Abdestte suyun abdest azalarına isabet etmesi, ovalamaya ihtiyaç duymaksızın yeterlidir. Nehâî bu durumu şöyle ifade eder: “*Su, abdest azalarına isabet ederse, bu yer temizlenmiş olur.*”²⁴⁷ Nehâî’nin abdestle ilgili görüş belirttiği bir diğer konu da abdest uzuvlarını üç kere yıkanması hususunda şunu beyan eder: “*Abdestte sana yeten ikişer kere yapmandır.*”²⁴⁸ Fakat üç kere yaparsan eksiksiz yapmış olursun.”²⁴⁹ Nehâî’nin abdest azalarının üç kere yıkanması konusundaki rivayeti, abdestin en kâmil manada alınacağını göstermektedir. Abdestle ilgili bir diğer durum ise abdest azalarından bir kısmın ayrılmasıyla o yerin yeniden yıkanmasıdır.

İbrahim en-Nehâî’ye göre eğer abdest azalarından bir yer kesilirse buranın yıkanması gerekir. Nehâî’nin bu konudaki sözü şu şekildedir: “*Bir adam tırnaklarını kesip saçından aldırırorsa, oraların üzerine suyu isabet ettirir.*”²⁵⁰ Bununla beraber bir kimse abdest alırken abdest azalarında yıkanmayan bir yer

---

²⁴² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 16.

²⁴³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 283.

²⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 302.

²⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 275.

²⁴⁶ Kal’acî, *Mevsu’âtu fikhiyyeti’l-müeyyessera*, c. I, s. 874.

²⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 376; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 36.

²⁴⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 77.

²⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 266.

²⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 126; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 111.

kalırsa abdestten sonra burayı yıkar. Yeniden abdest almasına gerek yoktur.²⁵¹ Nehaî'nin, abdest azalarının mendil vs. bazı eşyalarla kurulanması manasına gelen "tenşif" hakkında iki ayrı görüşü bulunmaktadır. İlk görüşünde tenşifi mekruh olarak görürken²⁵² ikinci görüşünde şartlara bağlı olarak mubah olabileceğini beyan etmiştir. Hammad b. Ebî Süleyman, İbrahim en-Nehaî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "*Abdestten sonra mendil kullanılmasında bir sakınca yoktur.*" Hammad b. Ebî Süleyman dedi ki, Nehaî kıyas getirerek bana dedi ki; "*Soğuk bir gecede yıkanırsan, kurulanmadan oturabilir misin?*"²⁵³ Nehaî fikhini oluştururken birçok kez kullandığı kıyası burada da kullanmış, gusülden sonra zaruret halinde kurulanabileceğini delil olarak getirdikten sonra, abdest sonrasında da kurulanmanın olabileceğini ifade etmiştir.

Bu iki rivayet arasını, birinci rivayeti sıcak hal üzerine, ikinci rivayeti de soğuk ve zaruret hal üzerine hamlederek birleştirmek mümkündür. Böylece Nehaî abdestten sonra kurulanmayı mekruh olarak görürken, soğuk vb. zaruret hallerinde tenşife mubah olarak bakmaktadır.²⁵⁴

Nehaî abdest alırken suyu israf etmekten hoşlanmazdı. Bu durumu şu rivayetinde aktarmaktadır: "*Muhakkak ben küçük bir maşrapa suyla iki kerede abdest alırım.*"²⁵⁵ Nehaî, abdestte suyu çokça kullanmayı şeytandan sayardı.²⁵⁶ Nehaî, içi oyuk taşın içinden insanların avuçlayarak abdest almalarında bir sakınca görmezdi. Rivayeti şöyledir: "*Rasulullah (a.s.)'ın ashabı, içi oyuk bir kap olan mihrastan²⁵⁷ abdest alırlardı. O'na göre insanların aynı kabın içerisinden avuçlayarak abdest almaları, teyemmümden daha evlâdır.*"²⁵⁸

İbrahim en-Nehaî'ye göre abdeste başlamadan önce, abdest azalarına suyun ulaşmasına engel olan her şeyin izale edilmesi gerekir. Bundan dolayı eğer

---

²⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 377.

²⁵² Nîşâbü'rî, *Evsat*, c. I, s. 417; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 154; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 182.

²⁵³ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 5; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 111.

²⁵⁴ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 351.

²⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 469.

²⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 469.

²⁵⁷ Mihras: İçi oyulmuş derin bir kap. İçinden maşrapayla su alınarak abdestte ve diğer temizliklerde kullanılır. (bkz. Şâban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, Kahire: Mektebetü'ş-şürûti'd-devliyye, 2003, s. 981.)

²⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 379.

bir kadın abdest almadan önce ellerini boyarsa, abdesti kabul olmaz. Bu durumla ilgili olarak rivayeti şu şekildedir: “Eğer bir kadın abdestsiz olarak ellerini boyadığı halde namaz kılmak isterse ellerindeki boyayı çıkartır.”²⁵⁹

Nehaî, mescidde abdest alınmasında herhangi bir sakınca görmezdi. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “Mescidde abdest alınmasında herhangi bir beis yoktur.”²⁶⁰

B. Gusül

Sözlükte “yikanmak, temizlenmek, gidermek, arıtmak” anlamına gelen gusül, ıstılahta, cünüplük hayız ve nifas gibi hükmi kirlilik sayılan hallerden temizlenmek amacıyla, bedenın tamamını kuru bir yer kalmayacak şekilde yıkamaktır.²⁶¹ Guslün keyfiyeti fıkıh eserlerinde anlatıldığından, biz bu tanımla iktifa ediyoruz. Bu başlık altında Nehaî’ye ait bir gusül tanımı tespit edemediğimizden dolayı, sadece fıkhıdaki genel tanımı vermekle yetindik. Ancak Nehaî’nin rivayetleri belli bir bütünlük içinde incelendiğinde guslün tanımı genel hatlarıyla ortaya çıkmaktadır.

1. Guslü Gerektiren Durumlar

İbrahim en-Nehaî’ye göre guslü gerektiren durumlardan birisi meninin çıkmış olmasıdır. Meninin geldiği durumları cinsel ilişki, rüyada boşalma, elle cinsel organına dokunmak (istimtâ) ve kadınla oynaşma sonucu gelen akıntı şeklinde sıralayabiliriz. Bu durumların hepsinde yikanmak gerekir. Meni ister cinsel ilişki sonucu gelsin, isterse cinsel ilişki olmadan gelsin her iki durumda da gusül gerekir. Nehaî’ye göre ihtilam olan bir kimsenin yikanmasını şart koşmak için, sadece rüya görmesi yeterli değildir. Aynı zamanda elbisesinde ıslaklık görmesi de şarttır. Bu durumu şöyle rivayet eder: “Eğer uykudan uyanıp da elbisede ıslaklık bulursan, yikanırsın.” Yine bu konuyla ilgili bir başka rivayetinde ıslaklık olmadıkça guslün gerekmediğini şöyle belirtmektedir: “Bir kimse rüyasında cinsel ilişkiye girdiğini görüp de uyandığında herhangi bir

---

²⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 76.

²⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 363.

²⁶¹ Kal’acî, *Mevsu’âtü’l-fıkhıyyeti’l-müeyyessa*, c. II, s. 1466; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 204.

ıslaklık görmezse yıkanmasına gerek yoktur.”²⁶² Nehaî’ye göre kadının ihtilam olma şekliyle, erkeğin ihtilam olma şekli birbirinden farklıdır. Bundan dolayı kadın rüyasında ihtilam olsa yıkanmasına gerek yoktur. Bu durumu şu rivayetinde ifade eder: *“İhtilamdan dolayı kadın için gusle gerek yoktur.”*²⁶³ Ancak Nehaî’den bu görüşün aksine bir rivayet de vardır. Bir kadın, Hz. Muhammed (a.s.)’in yanına gelip, Nebi (a.s.)’ye, *“rüyasında erkeğin gördüğünü gören kadın hakkında soru sordu”*. Hz. Muhammed (a.s.) kadına şöyle cevap verdi: *“Sizden bir kadın rüyasında erkeğin gördüğünü görürse (ihtilam), yıkanması gerekir.”*²⁶⁴ Bu durumla ilgili Hz. Muhammed (a.s.)’e soru sorulduğunda, böyle durumda olan kadın için *“yıkanır”* diye buyurmuştur.²⁶⁵

Nehaî’ye göre guslü gerektiren bir diğer durum ise cinsel ilişkidir. Kadının cinsel organına temas etmekle, meni gelsin ya da gelmesin yıkanmak gerekir. İbrahim en-Nehaî, Abdullah b. Mesud’un, eşiyle cinsel ilişkiye girip de boşalmayan adama şöyle dediğini rivayet eder: *“Eğer cinsel organa temas edersen, bundan dolayı yıkanırısın.”*²⁶⁶ İbrahim en-Nehaî cünüp olduktan sonra hayız olan bir kadın için iki rivayet aktarmıştır. Birinci rivayetinde hem cünüplükten, hem de hayızlıktan dolayı yıkanması gerekir. Rivayeti şu şekildedir: *“Eşi kendisiyle cinsel ilişkiye girip de yıkanmayan kadın hayız olursa yıkanması gerekir.”*²⁶⁷ İkinci rivayetinde ise cünüp olduktan sonra hayız olan bir kadın için, sadece bir kez yıkanmasının yeterli olacağını ifade etmektedir. Bu konu ile ilgili rivayetini şu şekilde aktarır: *“Bir kadın cünüp olduktan sonra hayız olursa, onun üzerine gusül gerekmez. Hayızdan dolayı onun için gerekli olan, cünüplükten dolayı gerekli olandan daha elzemdir.”*²⁶⁸

İbrahim en-Nehaî, ölünün yıkanmasından sonra guslün gerekip gerekmediği ile ilgili olarak, eğer ölü necisse yıkanılması gerektiğini ifade eder.

---

²⁶² Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 3; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 495.

²⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 504.

²⁶⁴ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 127; Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 14.

²⁶⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-asl*, thk. Ebu'l-vefa el-Efgânî, Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1999, c. II, s. 200.

²⁶⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.I, s.520; Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 116; Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 13; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 275.

²⁶⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 494.

²⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 493; Şeybânî, *Âsar*, c. II, s. 123.

Nehaî'ye "ölüyü yıkayan kimse yıkanır mı?" diye soru sorulmuş, O da bu konu hakkında şöyle cevap vermiştir: "Eğer yıkadığınız ölü necisse, o halde sizde gusül abdesti alın. Yok, eğer necis değilse bu durumda size sadece abdest yeterli gelir."

269

Nehaî'ye göre Cuma günü gusül abdesti almak, guslü gerektiren bir durum olmamakla beraber, müstehaptır. Nehaî Cuma gününde yıkanmayı şu rivayetlerde ifade eder: "Kim Cuma günü abdest alsa bu güzel bir davranıştır. Kim de yıkanırsa, gusül daha güzeldir."²⁷⁰ "Ashab, Cuma günü yıkanmayı severdi."²⁷¹

2. Guslün Keyfiyeti

İbrahim en-Nehaî'nin gusülde kullanılacak yeterli su miktarı ile ilgili ölçüsü dört feraktır.²⁷² Bir ferak da Hanefilerin çoğunluğuna göre 9,932kg. İmam Ebu Yusuf'a göre 6,621kg. dır. Nehaî'nin guslün alınışıyla ilgili aktardığı rivayetlerden bir tanesi de kadının başındaki örgüsünü çözmesi gereğidir.²⁷³ Ayrıca guslün başlangıcında kişinin abdest alması ile ilgili şöyle der: "Abdest, gusülden öncedir."²⁷⁴ O'na göre bir kimse mazmaza ve istinşakı terk ederse guslünü iade etmesi gerekir. Bu durumu şu rivayetinde aktarır: "Eğer bir kimse abdestte ve gusülde mazmaza ve istinşakı unutursa, yeniden tekrarlaması gerekir."²⁷⁵ Ebû Hanife Nehaî'nin abdestteki istinşak ve mazmaza ile ilgili görüşüne katılmazken gusüldeki bu görüşünü esas alır.²⁷⁶ Nehaî'ye göre gusülde saçları yıkarken mübalağa yapmak ve yıkanma esnasında bedende kuru yer kalmama konusunda hassas davranmak gerektiğini şu rivayetinde beyan eder: "Saçlarını yıka ve cünüpkken yıkanma esnasında cildinde kuru yer kalmama konusunda hassas davran."²⁷⁷ Kişinin gusül abdesti alırken elini vücudunun her tarafına gezdirmesine gerek yoktur. Bu bağlamda Nehaî, suya batıp çıktıktan

---

²⁶⁹ Şeybânî, *Âsar*, c. II, s. 271; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 187; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 405.

²⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 38; Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 139; *Hüccce*, c. I, s. 285.

²⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 33.

²⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 467.

²⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 485.

²⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 475.

²⁷⁵ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 14.

²⁷⁶ Serahsî, *Mebsût*, c. I, s. 62

²⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 30.

sonra da istinşak ve mazmaza yapan kimsenin davranışını, cünüp olduğu halde havuza giren bir adamın, davranışına benzediğini beyan etmektedir.²⁷⁸

Nehaî'nin gusülle ilgili olarak rivayet ettiği bir diğer durum da guslün unsurlarının peş peşe yapılması manasına gelen muvalattır. Nehaî, yıkanma esnasında muvalatı şart olarak koşmaz. O'na göre gusül abdesti alınırken uzuvların bir kısmı yıkandıktan sonra beklenip diğer uzuvlar yıkanabilir. Bu hususla ilgili rivayeti şöyledir: “*Cünüplükten dolayı gusül abdesti alınırken yıkamaya ara verip daha sonra devam edilmesinde bir sakınca yoktur.*”²⁷⁹

C. Teyemmüm

Sözlükte “kastetmek, yönelmek” anlamlarına gelen teyemmüm, dini bir kavram olarak, su kullanma imkânı bulunmadığında, abdestsizlik, cünüplük gibi hükmi kirliliği gidermek amacıyla temiz toprağa sürülen ellerle yüz ve iki kolun mesh edilmesi şeklinde yapılan hükmi temizliği ifade etmektedir.²⁸⁰ Teyemmümün tanımı ile ilgili Nehaî'nin rivayetlerini tespit edemedik. Ancak, teyemmümle ilgili Nehaî'nin var olan rivayetleri, teyemmümün tanımı hakkında bizlere genel bir bilgi vermektedir.

1. Teyemmümün Keyfiyeti

Teyemmümün nasıl alınacağı ile ilgili olarak Nehaî'den gelen rivayetleri şu şekilde aktarabiliriz: “*Teyemmüm alacağın zaman temiz bir toprağa elini koyarsın, ilk önce yüzünü mesh edersin. Sonra da ikinci kez ellerini toprağa koyup ellerini silkeler ve akabinde ellerini dirseklerle beraber mesh edersin.*”²⁸¹

İbrahim en-Nehaî'den aktarılan bir diğer rivayete göre teyemmümde meshin dirseklere kadar ulaşması farz değil müstehaptır. Bu görüşünü şöyle beyan eder: “*Teyemmüm yapılırken, meshin dirseklere kadar ulaşılmasından daha çok hoşlanırım.*”²⁸²

---

²⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 489.

²⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 479.

²⁸⁰ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.661; Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, s. 579; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fikhiyyeti'l-müeyyessa*, c. I, s. 606.

²⁸¹ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 105.

²⁸² Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 106; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 187.

İbrahim en-Nehaî'den gelen rivayetlerde abdestte teyemmümün olabileceğine dair ittifak varken, gusülde teyemmümün olabileceğine dair ittifak yoktur.²⁸³ İbrahim en-Nehaî'den gelen bir rivayette teyemmümün cünüp olan kimse için caiz olmadığı zikredildikten sonra, böyle durumda olan bir kimsenin su buluncaya kadar cünüp haliyle kalması gerektiği ifade edilmiştir.²⁸⁴ Öyle ki bu hali bir ay sürse dahi su bulamazsa teyemmüm almasına gerek yoktur.²⁸⁵ Nehaî bu görüşüyle Abdullah b. Mesud ve Ömer b. Hattab'ın sözlerine tabi olmuştur.²⁸⁶ Bir diğer grup ise teyemmümün büyük hükmi kirlilik olan cünüplüğü düşüreceğini, teyemmümün bu konuda caiz olduğunu beyan etmişlerdir. Nehaî hasta, hayırlı veya kendisinde yara olup da su kullanmaya güç yetiremeyen kimsenin, yolculuk da olup da su bulamayan misafir gibi olduğunu, belirttikten sonra böyle olan kimse için teyemmümün yeterli olacağını ifade etmiştir.²⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, Nehaî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “*Teyemmüm alıp namaz kılarısın. Namazını kıldıktan sonra suyu kullanma imkânına cünüp olduğun halde kavuşursan namazını kılmış olursun.*”²⁸⁸

2. Teyemmümü Mubah Kılan Özürlü

Teyemmümü mubah kılan özürlüden bir tanesi hastalık, cerahat vs. özürlüden dolayı suyu kullanma gücüne sahip olamamaktır. İbrahim en-Nehaî, bedeninde yara olan veya kızamık ve çiçekli hastalığa yakalanıp da suyu kullanma gücüne sahip olamayan bir adam hakkında “*teyemmüm al*” ifadesini kullanmıştır.²⁸⁹ İbrahim en-Nehaî'ye göre teyemmümü mubah kılan özürlüden bir diğeri de suyun olmayışından kaynaklanır. Seferdeyken abdest almak isteyip de su bulamayan bir kadına “*Temiz bir toprakla teyemmüm al.*” diye söylemiştir.²⁹⁰ Nehaî, cenaze ve bayram namazı gibi kazası mümkün olmayan namazların vaktinin geçmesinden endişelenildiği zaman teyemmüm

---

²⁸³ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b.Şeref en-Nevevî, *Sahîhi Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, (ys) 1929, c. IV, s. 57.

²⁸⁴ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 144; Nevevî, *Mecmû*, c. II, s. 282.

²⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 183.

²⁸⁶ Nevevî, *Mecmû*, c. II, s. 282; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, c. I, s. 355.

²⁸⁷ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 103; Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 17.

²⁸⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 331.

²⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 32.

²⁹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 17.

alınabileceğini ifade etmiştir. Rivayeti şu şekildedir: “*Bayramlarda sıkışmış olduğun halde namazın üzerinden geçeceğinden endişelenirsen, idrarını yap ve teyemmüm al.*”²⁹¹ Yine abdestsiz olup da ansızın cenaze ile karşılaşan bir adam için cenaze namazını kaçırmaması için “*teyemmüm al ve namaz kılar*” ifadesini ortaya koymuştur.²⁹² Hanefi mezhebindeki uygulama da aynı yöndedir.²⁹³

Teyemmümün mubah kılındığı bir diğer özür ise bir kadının erkekler arasında ölmesi veya bir erkeğin kadınlar arasında ölmesidir ki, bu durumda ölen kişiye temiz bir toprakla teyemmüm aldırılır.²⁹⁴ Nehaî'nin bu şekilde ifade etmesine neden olan etken bu konuda vârid olan hadistir. Enes bin Malik'in annesi Ümmü Süleym (v. ?) tarikiyle gelen bu hadiste “*vefat eden kadının erkekler tarafından yıkanması durumunda karnından yumuşak bir dokunuşla mesh edilip kendisine teyemmüm aldırılacağı*” ifadesi yer alır.²⁹⁵ Ancak kadınlar arasında ölen erkeğin eşi varsa, cenazeyi eşi yıkayabilir. Fakat kadın ölüp de kocası kadınlar arasında olsa, koca, ölen eşini yıkayamaz. Nehaî bu konudaki görüşünü şöyle ifade eder: “*Kocası ölmüş kadın eşini yıkarken, koca ölen eşini yıkayamaz.*”²⁹⁶

3. Teyemmümü Bozan Durumlar

Teyemmümü mubah kılan özrün ortadan kalkması halinde teyemmüm de bozular. Nehaî'nin bu konudaki görüşü şu şekildedir: “*Bir kimse teyemmüm alır da su bulamaz veya hades çıkarmazsa teyemmüm üzerine devam eder.*”²⁹⁷ Nehaî'nin bu görüşüne göre bir kimse, vakit sınırlaması olmaksızın dilediği kadar farz, nafîle ya da kaza namazı kılabilir. Bununla birlikte Nehaî'den aktarılan farklı rivayetlerde, her namaz için yeni bir teyemmüm alınması gerektiği²⁹⁸ görüşü de vardır. Ancak ilk rivayet emrin tekrarını gerektirmediği için Nehaî'nin usulüne daha uygundur.²⁹⁹

---

²⁹¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 300.

²⁹² Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 452; Nevevî, *Mecmû*, c. V, s. 223.

²⁹³ Serahsî, *Mebisût*, c. I, s. 118

²⁹⁴ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 17.

²⁹⁵ Beyhakî, *Sünen*, c. IV, s. 5.

²⁹⁶ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 78.

²⁹⁷ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 105; *Hücce*, c. I, s. 51; Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 17.

²⁹⁸ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 129.

²⁹⁹ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 356.

İbrahim en-Nehâî'ye göre, bir kimse teyemmümle namaz kılar da, namazı tamamladıktan sonra suyu bulursa, ister vakit içerisinde, ister vakit çıktıktan sonra namazı yeniden iade etmesine gerek yoktur. Bu konu ile ilgili rivayeti şu şekildedir: “*Bir kimse namazı kılıp da vakit içerisinde suyu bulursa namazı iade etmesine gerek yoktur.*”³⁰⁰

II. NAMAZ

A. Namaz Öncesi Uygulamalar

Namaz Arapçada “salât” kelimesi ile ifade edilir. Salât kelimesi sözlükte dua, niyaz, çağırma anlamlarında kullanılır. Fıkıhta ise namaz, tekbirle başlayıp, selam ile biten, kendisine mahsus fiil ve sözlerden oluşan bir ibadet şeklidir.³⁰¹

Namaz farz-ı âyn bir ibadettir. Bu nedenle hiçbir kimse bir başkası yerine namaz kılamaz. Nehâî bu durumu şöyle ifade eder: “*Kimse başkası adına namaz kılamaz.*”³⁰² Nehâî'nin namazın şartlarıyla ilgili görüşlerini aktarmadan evvel namaz öncesi yapılan hazırlıklardan olan ezan ve kametle ilgili görüşlerini aktarmak yerinde olacaktır.

1. Ezan

Sözlükte, “bildirmek, duyurmak, çağırma, ilan etmek” anlamlarına gelen ezan, dini bir terim olarak, farz namazlarının vaktinin girdiğini belli sözlerle ve özel bir şekilde ilan etmek demektir.³⁰³

İbrahim en-Nehâî'den gelen rivayetlere göre ezan, lafızları belli olup, müezzin tarafından ikişerli olarak okunan,³⁰⁴ “ لا اله الا الله ” lafzı ile biten³⁰⁵ vakitlerin girdiğini duyurmak için yapılan bir çağrıdır. Nehâî'den gelen bir rivayette şöyle bir ifade yer alır: “*Bir kimse Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yanına gelip, namaz vakitleri hakkında bir şeyler sorar. Hz. Muhammed (a.s.) bu*

---

³⁰⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 228.

³⁰¹ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 56; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 514; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 492; Kal'acî, *Mevsu'âtu'l-fikhiyyeti'l-müeyssera*, c. II, s. 1213.

³⁰² Şeybânî, *Asl*, c. 2, s. 230; Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 28.

³⁰³ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 63; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 166; Kal'acî, *Mevsu'âtu'l-fikhiyyeti'l-müeyssera*, c. I, s. 119.

³⁰⁴ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 134; *Hüccce*, c. I, s. 84.

³⁰⁵ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 18; Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 133.

adamdan kendisiyle beraber namazlarda hazır olmasını ister. Sonrasında Bilal (r.a.)'e (v. 641) namazlar için ezan okumasını emreder.”³⁰⁶ Bu rivayet bizlere ezan vakitlerini göstermesinin yanı sıra, Hz. Muhammed (a.s.)'in bizzat kendisi talimat vererek ezanların her bir namaz için nasıl okunması gerektiğini sahabeye uygulamalı olarak öğrettiğine işaret etmektedir.

Nehaî'ye göre ezan vakitsiz okunmaz. Bu durumla ilgili şöyle bir olay yaşanmıştır:

Alkame b. Kays'la beraber Mekke'de geceleyin dışarı çıktığımızda ezan sesini işittik. Alkame, müezzinin Hz. Muhammed (sav.)'in ashabının sünnetine muhalefet ettiğini, uyuyor olsaydı kendisi için daha hayırlı olduğunu ifade ettikten sonra, fecir doğduğunda ezanı okuması gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁷

a. Ezanın Keyfiyeti

İbrahim en-Nehaî ezanın abdestsiz okunmasında herhangi bir sakınca görmez.³⁰⁸ Nehaî'ye göre müezzin ezan okurken parmaklarını kulaklarına tıkar, ayaklarını birleştirip kibleye doğru yönelir.³⁰⁹ Bir başka rivayetinde ise şunu ifade eder: “Müezzin ezanın başında ve kamette kibleye doğru yönelir.”³¹⁰ Nehaî, ezanın yavaş ve tane tane (teressül) okunması konusunda şunu söyler: “Müezzin ezanı teressül üzere okur, sözleri birbirine harekelendirerek birleştirmes, onları cezm ile okur.”³¹¹ Yine bu konu ile ilgili “müezzin ezanı tertil üzere okur” ifadesini kullanır.³¹² O'na göre ezan ve kamet i'rablı okunmaz. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “İki tane meczum şey vardır ki bunlar i'rablanamaz: Ezan ve kamet.”³¹³

Ezan okunurken konuşma konusuna gelince, İbrahim en-Nehaî'ye ezan okurken konuşan kimse hakkında soru sorulmuş, O, “ezan okuyan kimseye bunu ne

---

³⁰⁶ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 136.

³⁰⁷ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c.III, s.118; Abdurrahîm b. el-Hasan el-Irakî, *Tarhu't-tesrib fî şerhi't-takrîb*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2012, c. I, s. 180.

³⁰⁸ Buhârî, “*Ezân*”, 19.

³⁰⁹ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 19; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 342; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 468.

³¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 342.

³¹¹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 453.

³¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 345.

³¹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 388.

emredebilirim ne de yasaklayabilirim” cevabını vermiştir.³¹⁴ Bir başka rivayetinde ise müezzinin ezan okurken konuşmasını mekruh olarak görmüştür.³¹⁵

Müezzinin ezandan sonra söylediği “ الصلاة خير من النوم ” lafzını, Nehaî, tesvîb³¹⁶ olarak tanımlamıştır. Hammad b. Ebî Süleyman, Nehaî’ye tesvîb hakkında soru sormuş, Nehaî de şöyle cevap vermiştir: “*Tesvîb insanların güzel olarak ihdas ettiği bir uygulamadır. İnsanların tesvibinin lafızları ise, müezzinin ezanı bitirdikten sonra söylediği “ الصلاة خير من النوم ” lafızlarıdır.*”³¹⁷ Ancak ezanla kamet arasında söylenip tesvîb olarak adlandırılan “ حي علي الصلاة حي علي الفلاح ” lafızları ise sahabe döneminden sonra Kûfe’de söylenmiştir.³¹⁸ Nitekim Nehaî’nin müezzini öğle ve ikindi namazında tesvîb yapar, Nehaî de ona bir şey söylemezdi.³¹⁹

İbrahim en-Nehaî’nin ezanla ilgili görüş belirttiği bir diğer konu da küçük çocukların ezan okuması ile ilgilidir. O’na göre küçük çocukların ezan okuması caizdir. “*Abdurrahman b. Ebi Leyla’nın beraberinde olan bir çocuktan ezan okumasını istemesi benim hoşuma gidiyor*”³²⁰ rivayeti, Nehaî’nin küçük çocuğun ezan okumasını caiz gördüğünü göstermektedir.

b. Ezanın Geremediği Durumlar

İbrahim en-Nehaî ezanın geremediği durumlarla ilgili olarak muhtelif rivayetlerde bulunmuştur. Nehaî’ye göre kadınların ezan okumasına gerek yoktur. Rivayeti şöyledir: “*Kadınların üzerine ezan ve kamet gerekmez.*”³²¹ Evinde olup da dışarıdaki mescitten ezan sesini duyan kimsenin, yeniden ezan okuması gerekmez. Bu durumla ilgili olan görüşü şöyledir: “*Şehirde okunan ezanı duyan kimsenin evinde ayrıca ezanı okumasına gerek yoktur.*”³²²

---

³¹⁴ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 19; Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 131.

³¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 388.

³¹⁶ Tesvîb: Beş vakitte ezan okunduktan sonra “ vakti salât, namaza!” gibi tabir ile ayrıca çağrıda bulunulması (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 573)

³¹⁷ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 101.

³¹⁸ Ali b Ebî Bekr el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti’l-mübtedî*, Beyrut: Daru’l-erkam, (ts.), c. I, s. 52.

³¹⁹ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 101.

³²⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 378.

³²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 366; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 127; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 135; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 18.

³²² İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 462; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 512.

Nehaî'ye göre mescitte ezan okunmuşsa, ayrıca mescide sonradan gelenler için ikinci bir ezana gerek yoktur. Görüşünü şu şekilde aktarır: “*Bir kimse mescide girdiğinde mescitteki insanlar namaz kılmışsa, onların ezanları sonradan gelenler için de geçerlidir.*”³²³ Nehaî bayram namazları için ezana gerek olmadığını ifade etmektedir.³²⁴

2. Kamet

Sözlükte “ ayağa kalkmak, durmak, düzgün ve itidal üzere olmak” gibi anlamlara gelen kamet, dini bir kavram olarak, farz namazlardan önce, namazın başladığını bildiren ve ezan lafızlarına benzeyen sözlerdir. Ezandan farklı olarak “*قد قامت الصلاة*” cümlesi eklenir.³²⁵

Kamet namaz için farz değildir. Kameti unutan kimsenin namazı geçerli olur. Seferdeyken kameti unutan bir kimse hakkında Nehaî'ye soru soruldu. O da böyle olan bir kimsenin namazının geçerli olduğunu beyan etti.³²⁶ Yine İbn Mesud'un evinde cemaatle namaz kılarken ezansız ve kametsiz namaz kıldıklarına ve kıldıkları namazın geçerli olduğuna dair rivayeti de vardır.³²⁷

İbrahim en-Nehaî'ye göre müezzin kamet esnasında ezanda olduğu gibi kibleye doğru yönelir,³²⁸ ikişerli olarak ayaktayken kameti eda eder.³²⁹ Nehaî'ye göre kametin tek olarak okunması Emevî'ler döneminin başlangıcına dayanır. Bu konu ilgili şöyle der: “*İnsanlar kameti şunlar yani Ümeyye oğulları çıkıncaya kadar ikişerli yapardı. Onlar çıktıktan sonra tek olarak yapmaya başladılar.*”³³⁰ O'na göre kamet ezanda olduğu gibi harekelenmeden, cezimli³³¹ ve seri bir

---

³²³ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 467.

³²⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 204.

³²⁵ Kal'acî, *Mevsu'âtu'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera*, c. I, s. 264; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 358.

³²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 355.

³²⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 194.

³²⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 333; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 468.

³²⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 134; *Hüccce*, c. I, s. 84; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 321; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 462.

³³⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, c. I, s. 481

³³¹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 453.

şekilde birbirini takip ederek okunur.³³² Kamet okunurken konuşulmasını mekruh olarak görmüştür.³³³

İbrahim en-Nehaî'ye göre namaz öncesinde kadınların kamet getirmesine gerek yoktur. Nehaî'nin ifadesi şöyledir: “Kadınlar için ezan ve kamete gerek yoktur.”³³⁴ Bayram namazı farz olmadığı için kamet getirilmesine gerek yoktur.³³⁵ Nehaî'ye göre seferde ve evde namaz edilecekse, bir kimsenin yanında namaz için çağıracağı kimse yoksa ezan sakıt olmasına rağmen, kamet sakıt olmaz.³³⁶ Ancak kamet getirilmezse namaz edilmiş olur. Çünkü kamet namazın şartlarından değildir. Mansur b. el-Mu'temir, Nehaî'ye şöyle bir soru sormuştur; “Namaza başlamadan evvel kamet okumayı unuttum. Ne yapmak gerekir?” Nehaî de ona “namaz sana yeter” diye karşılık vermiştir.³³⁷ Şehrin camisinde eda edilen kamet, aynı camide ferd olarak kılan kimse için de geçerlidir. “Şehirde olursan onların kameti senin için de geçerlidir.”³³⁸ Nehaî, insanların kamet getirip de namaz kıldıkları bir mescidde, sonraki cemaatten kametin sakıt olacağını farklı bir rivayetinde şöyle beyan eder: “Bir mescide vardığında, insanlar orda kamet getirip namaz kılmışlarsa, onların ezan ve kametleri sonradan gelenler için de geçerlidir.”³³⁹ Nehaî, bir mescidde kamet getirilmişse, kendisi de kamet getirmezdi. Abdullah b. Zeyd'in (v. 722) rivayeti şöyledir: “Nehaî ile beraber Muhareb mescidine girdik. Beni öne geçirdi. Ezan okumadı ve kamet getirmedi.”³⁴⁰

---

³³² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 345.

³³³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 339; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 19.

³³⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 127; İbn Ebû Şeybe, *Musannef* c. II, s. 336; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 135; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 18.

³³⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 204; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 246; *Hüccce*, c. I, s. 303.

³³⁶ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 466.

³³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 355.

³³⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 512.

³³⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 467.

³⁴⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 292.

B. Namazın Şartları

1. Hadesten Taharet

Taharet, temizlenme anlamına gelmektedir. Dini literatürde taharet, maddi ve manevi pisliklerden temizlenmek demektir.³⁴¹ Fıkıh kitaplarında maddi pisliklerden temizlenmek, necasetten taharet, manevi pisliklerden temizlenmek ise, hadesten taharet başlıkları altında incelenmiştir. Bu iki temizlenme türü hakkında Nehaî'nin görüşlerini farklı başlıklarla aktarabiliriz.

Namaz için namaza başlanmadan önce yapılması gereken manevi temizliği ifade eden hadesten taharet namazın şartlarından biridir. Dolayısıyla manevi (hükmi) kirlilikten genel olarak bahsetmek gerekir. Taharet başlığında tahareti suğra ve tahareti kübra olan, abdest ve gusülden bahsetmiştik. Şimdi de büyük hükmi kirliliği ifade eden cünüplükten ve alt kolları olan hayız, nifas ve bunlarla irtibatlı olan istihaze konusundan, İbrahim en-Nehaî'nin rivayetleri doğrultusunda bahsetmeye çalışalım.

a. Cünüplük

Cünüplük, cima (cinsel ilişki), şehvetle gelen akıntı, nifas ve hayızdan kaynaklanan manevi kirliliktir.³⁴²

Cünüp, nifas ve hayız kanı gören kimsenin namaz kılması icma ile haramdır. Fakat cünüp olan kimse namazlarını kaza ederken, hayız ve nifas kanı gören kadın kılamadığı namazları kaza edemez. Tilavet secdesinde namazdaki durumlar gibi hareket edilir. Cünüp olan kimse tilavet secdesini kaza ederken, hayız ve nifas kanı gören namazları kaza etmez. Cünüp olan kimsenin mescide girmesi Nehaî'ye göre haramdır. Bu durumu şu rivayetiyle ifade eder: “*Cünüplük*

---

³⁴¹ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 11; Abdulğani el-Ğanîmî el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi 'i-kitâb*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-arabiyye, 2015, c. I, s. 30; Şemsu'd-din Muhammed b. Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1997, c. I, s. 16; Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtûbi, *Bidayetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (ys) Dâru'l-ma'rife, 1972, c. I, s. 7.

³⁴² İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.94; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 81.

dışında her durumda mescide girilir veya yanından geçilir.”³⁴³ İbrahim en-Nehaî’ye göre, cünüp olan kimsenin tesmiye vb. zikirleri yapması helaldir.³⁴⁴

Cünüp olan kimsenin Kur’an okuması hakkında Nehaî’den aktarılan muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayetinde cünüp olan kimsenin Kur’an okuyamayacağını ifade eder.³⁴⁵ Farklı bir rivayetinde de cünüp olan kimsenin, Kur’an okumasının mekruh olduğunu ifade eder.³⁴⁶ Ancak cünüp olan kimsenin ezberinden ayetler okuyabileceğini şu görüşüyle ifade eder: “Dört tane durum vardır ki, kimse bu esnada Kur’an okuyamaz; Tuvaletten, cinsel ilişkide, cünüp ve hayız halinde. Ancak cünüp ve hayız olan kimse (ezberinden) ayet okuyabilir.”³⁴⁷ Şimdi cünüplükle ilgili olan diğer hükmi kirliliklerden bahsetmeye çalışalım.

b. Hayız

Hayız, ergenlik çağına gelmiş kadının rahminden gelen kandır.³⁴⁸ Hayız teklifin dayanağı olan ergenlik alametidir. Nehaî bu durumu şöyle ifade eder: “Hayız gören kadın, örtünür. Annesine vacip olan şeyler kendisine de vacip olur.”³⁴⁹

İbrahim en-Nehaî’ye göre hayız kanı gören kadının hayız günlerinde namaz kılması haramdır. Kılmadığı namazları kaza etmez. Nehaî hayız kanı görmüş kadın için “namazlarını kaza etmez” ifadesini kullanır.³⁵⁰ Hayız kanını namaz vakti içerisinde gören bir kadının, o vakti kaza etmesine dair Nehaî’den aktarılan farklı rivayetler vardır. Birinci rivayette bu namazı kaza etmesi gerektiği ifade eder. Abdülmelik b. İyas (v. 740) Nehaî’ye, namaz vakti girip de hayız oluncaya kadar namazını erteleyen bir kadın hakkında sorar. Nehaî şöyle der: “Temizlendiğinde kılmadığı namazla başlar. Yani namazı kaza eder.”³⁵¹ İkinci

---

³⁴³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 413; İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. II, s. 145.

³⁴⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 336.

³⁴⁵ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. II, s. 36.41.66; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 413.

³⁴⁶ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. II, s. 38; Nevevî, *Mecmû*, c. II, s. 164.

³⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 66.

³⁴⁸ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 41; Meydânî, *Lübâb*, c. I, s. 65.

³⁴⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 113.

³⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 332.

³⁵¹ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. V, s. 89.

rivayeti ise bu durumun aksinedir. Görüşü şöyledir: “Eğer kadın herhangi bir namaz vakti içinde hayız olmuşsa, o namazı kaza etmesine gerek yoktur.”³⁵²

Birbiriyle tenakuz gibi görünen bu iki rivayetten birincisini, namaz vaktini, namazın sonuna kadar erteleyip hayız kanı gören bir kadına hamletmek mümkünken, ikinci rivayeti ise henüz vaktin başında hayız gören kadına hamletmek mümkündür.³⁵³

Nehaî'nin rivayetlerinden çıkan bir diğer durum da, hayız kanı gören bir kadın temizlediğinde, içerisinde bulunduğu vakti kaza eder mi? Nehaî'ye göre vaktin sonunda hayızdan çıkan kadın yıkanmaya ve namaz kılmaya yetecek kadar kalan vakti yoksa vaktinde bulunduğu namazı kaza etmesine gerek yoktur. Gusle ve namaza ayıracak kadar vakti varsa o zaman yıkanıp namazı kılar. Gusle ve namaza yetecek kadar vakti olduğu halde, bunları yapmazsa, namazı kaza etmesi gerekir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “Eğer kadın hayızdan çıkar da yıkanmayla uğraştığından dolayı vakit çıkıncaya kadar yıkanmazsa, namazı kaza etmesine gerek yoktur.”³⁵⁴

Hayızlı olan kadın, hayızdan temizlendiği zamana bağlı olarak hangi vaktin namazı ile yükümlü olup olmadığı fakihler arasında tartışılmıştır. Nehaî'ye göre bu durumda olan bir kadın hayızdan çıktığı vakti kılar. Bu konu ile ilgili ifadesi şöyledir: “Hayızlı kadın sadece hayızdan çıktığı vakti kılar.”³⁵⁵

Tilavet secdesi konusunda ise, namazın bir çeşidi olduğundan dolayı namazdaki hükümler icra edilir. Onun içindir ki hayız olan bir kadın secde ayetini işitse, hayızlı olduğu sure içinde ne secde eder, ne de temizlendikten sonra kaza eder. İbrahim en-Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “Hayızlı olan secde ayeti işitse, secdeyi olan kaza etmez. Çünkü hayız olan kadın kendisi için daha gerekli olan farz namazları kaza etmez.”³⁵⁶

Nehaî'nin görüş belirttiği bir diğer konu da hayızlı olan kimsenin Kur'an okuması ile ilgilidir. Nehaî bu konuda şunları söyler: “Dört şey vardır ki, bu

---

³⁵² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 123.

³⁵³ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 450.

³⁵⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 124.

³⁵⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 36.

³⁵⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

durumlarda Kur'an okunmaz: Tuvalette, cima esnasında, cünüpken ve hayız halinde."³⁵⁷ Başka bir rivayette hayızlı olan kadının Kur'an okuyabileceğini şöyle ifade eder: "*Hayızlı olan kimsenin ayet okumasında sakınca yoktur.*"³⁵⁸ Birbirine zıt gibi görünen bu iki durum hakkında şöyle düşünebiliriz. Birinci rivayette Nehaî, Kur'an'a dokunarak okumayı kastederken, ikinci ve üçüncü rivayetlerde Kur'an'a dokunmaksızın okumayı kastetmiş olabilir.

İbrahim en-Nehaî'ye göre hayızlı olan kimsenin Allah'ı zikretmesi veya tesbih etmesi caizdir. Bu tür hükmi kirliliği olan kimsenin, yemek ve içmek için veya herhangi bir işe başlarken tesmiye getirmesinden uzak olamayacağından dolayı Allah'ın adını anıp, O'nu tesbih edebilir. Görüşü şöyledir: "*Hayızlı ve cünüp olan kimse Allah'ın adını anıp, besmele çekebilirler.*"³⁵⁹ Nehaî'nin görüş belirttiği bir diğer husus hayızlı olan kimsenin mescide girmesi hakkındadır. Nehaî'ye göre hayızlı olan bir kadın mescidde duramaz. Fakat mescidde girmeksizin, mescide uğramasında bir sakınca yoktur. Rivayeti şöyledir: "*Hayızlı olan kadının mescide girmedikçe mescitten bir şey alıp, mescide bir şey koymasında herhangi bir sakınca yoktur.*"³⁶⁰

Nehaî'nin hayızlı olan kadınla ilgili yasak olarak gördüğü bir diğer durum ise, hayızlı olan kadınla kocasının cinsel ilişkiye girmesidir. Hayızlı olan kadınla cinsel ilişkinin caiz olmadığını şu rivayetiyle ifade eder: "*Eğer kadın hayızdan çıkarsa, yıkanmadan eşi ona yaklaşamaz.*"³⁶¹ Hayızlı olan kadınla eşinin cinsel ilişkiye girmeden yararlanması konusuna gelince, Nehaî, hayızlı olan eşin izar giymesi halinde, ondan faydalanılabileceğini beyan eder.³⁶²

İbrahim en-Nehaî, hayızlının su artığı ile abdest alınmasını mekruh olarak görür. Fakat buradaki kerahet, hayızlı olan kimsenin geride bıraktığı fazlalık sudan abdest alınamayacağı anlamına gelmez. Nehaî, hayızlı olan kimsenin geride bıraktığı fazlalık sudan abdest alınmasında herhangi bir sakınca görmezdi.³⁶³

---

³⁵⁷ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. II, s. 66.

³⁵⁸ Buhârî, "*Hayz*" 7.

³⁵⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 336.

³⁶⁰ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. V, s. 136.

³⁶¹ İbn Ebû Şeybe *Musannef*, c. I, s. 543.

³⁶² Buhârî, "*Hayz*" 5.

³⁶³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 109.

İbrahim en-Nehaî'ye göre, kadının hayızdan kesilmesi, kanın kesilip sarı akıntı şeklinde gelmesine bağlıdır. Kadın eğer hayızdan çıktıktan sonra sarılık görürse hayızlı olarak kabul edilmez. Nehaî, temizlendikten sonra sarı akıntı gören bir kadına “*abdest al ve namaz kıl*” diye söylemiştir.³⁶⁴ Hayız suresi bitip de sarı akıntı gören kadın, cünüplükten dolayı yıkandığı gibi yıkanarak, hükmi kirliliği ortadan kaldırır.

c. Nifas

Loğusalık hali, doğum yapan bir kadının rahminden gelen kan anlamına gelmektedir. Böyle kadına nüfesâ veya loğusa denir.³⁶⁵ Nüfesâ olan kadına, hayızlı olan kadına uygulanan hükümler uygulanır. Hayızlı olan kadına haram olan şey, loğusa olan kadına da haramdır. Nehaî'den hamile kadınla ilgili olarak aktarılan rivayette, nifas durumunun doğumdan sonra başladığı ve görüşlerin buna göre ifade edildiği anlaşılmaktadır. İlgili rivayette Nehaî, hamileliği ve doğum sancısı esnasında kan gören kadın için şunu söyler: “*Muhakkak böyle olan kadın doğuruncaya kadar abdest alıp namaz kılar.*”³⁶⁶ Yine Şeybânî'de geçen bir diğer rivayette Nehaî hamile kadınla ilgili şöyle der: “*Hamile olan kadından gelen kan hayız kanı değildir. Böyle olan kadın namaz kılıp oruç tutar ve eşiyle cinsel ilişkiye girer. Temiz olan kadının yaptığı yapar.*”³⁶⁷ Hamile kadın doğurduktan sonra ise nifas durumuna dâhil olup, diğer kadınların bekledikleri kadar beklerler. Namaz kılamaz oruç tutamazlar ve cinsel ilişkiye giremezler. Loğusa süresi bittikten sonra eşiyle cinsel ilişkiye girebilir.³⁶⁸ İbrahim en-Nehaî, lohusalık halinde iddet bekleyen kadın için, bekleme suresi olarak şu rivayeti aktarır: “*Nüfesa olan kadınlar için bekledikleri bir vakit yoksa diğer kadınların bekledikleri kadar beklerler.*”³⁶⁹ Nehaî, bu surenin ne kadar olduğuyula ilgili herhangi bir miktar zikretmemiştir. Ancak yukarıdaki rivayette ifade ettiği “*diğer*

---

³⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.I, s.537; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 302.

³⁶⁵ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 47; Meydânî, *Lübâb*, c. I, s. 65.

³⁶⁶ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 27; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 307; Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 126

³⁶⁷ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 125.

³⁶⁸ Yahyâ b, Şeref en-Nevevî, *el-minhâc şerhu sahîhi Müslim el-Haccâc*, (ys), 1969, c. X, s. 109.

³⁶⁹ Şeybânî, *Âsar*, c. I, s. 125.

*kadınların bekledikleri kadar beklerler” sözü hadisi şerifteki miktar esas alınarak söylenmiş olabilir. Hadiste geçen bu miktar ise kırk gündür.*³⁷⁰

d. İstihaze

Kadının hayız ve nifas dışındaki hallerde gördüğü kandır. Böyle olan kadına da müstehâza denir.³⁷¹ Hamile olan kadının doğuruncaya kadar gördüğü kan istihaze kanı olduğu için, gördüğü bu kan namazına engel değildir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “Eğer hamile kadın kan görürse, abdest alıp, namaz kılar. Çünkü bu görmüş olduğu kan hayız kanından değildir.”³⁷² Dolayısıyla bu günlerde namazlarını kılması gerekir.

İbrahim en-Nehaî'den, müstehâzenin namaz kılması ile ilgili olarak aktarılan muhtelif rivayetler vardır. Birinci rivayetine göre, kendisinden özür kanı gelen kadın namaz kılıp oruç tutabilir. Eşi onunla cinsel ilişkiye girebilir ve temiz olan kadının yaptığı her şeyi yapar. Rivayeti şöyledir: “Eğer hamile kadın kan görse, bu hayız kanı değildir. Namaz kılıp, oruç tutar. Eşi onunla cima edebilir. Temiz olan kadının yaptığı her şeyi yapar.”³⁷³ İkinci rivayette ise, oruç tutamayacağını, Mushaf'a dokunamayacağını ve eşinin onla cima edemeyeceğini beyan eder.³⁷⁴ Üçüncü rivayette ise, Müstehaze olan kadının oruç tutabileceğini fakat eşiyile cinsel ilişkiye giremeyeceğini belirtir.³⁷⁵

Müstehaze olan bir kadının temizlenmesi konusuna gelince, Nehaî'den müstehaze kadının temizlenip namaz kılması için iki farklı rivayet vardır. Birinci rivayetinde müstehaze kadın için şunu ifade eder:

Öğle vaktinin sonunda yıkanıp, öğleyi vaktin sonunda kıldıktan sonra, ikindi vaktin evvelinde kılar. Sonra akşam vakti girinceye kadar bekler ve akşam vaktinin sonu gelinceye kadar namaz kılmaz. Sonra akşam namazını vaktin sonunda, yatsı namazını da vaktin evvelinde kılar.³⁷⁶

---

³⁷⁰ Tirmîzî, “*Tahâret*” 105; Beyhakî, *Sünen*, c. I, s. 341; Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned*, thk. c. XXXXIV, s. 186; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IX, s. 417; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, c. IX, s. 57.

³⁷¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 264; Meydâni, *Lübab*, c. I, s. 63; Kal'acı, *Mevsu'âtu'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera*, c. I, s. 157.

³⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 307.

³⁷³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 125.

³⁷⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 311; İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 387.

³⁷⁵ İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 218.

³⁷⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 120; İbn Hâzm, *Muhallâ*, c. II, s. 214.

Hükmi kirlilikle alakalı Nehaî'nin görüşlerini aktardıktan sonra hakiki (maddi) kirlilikle alakalı Nehaî'nin görüşlerine geçebiliriz.

2. Necasetten Taharet

İnsanlar pis kabul etmese bile dinin pis kabul ettiği şeylere necaset denir.³⁷⁷ Bu pisliklerden temizlenmeye de necasetten taharet denir. Namazın şartlarından biri olan necasetten taharet, namazın sahih olması için gereklidir. Necasetten taharetin tam olarak gerçekleşmesi için, vücudun, elbisenin ve namaz kılınacak yerin tam olarak temizlenmesi gerekir.

a. Necaset çeşitleri

İbrahim en-Nehaî'nin hakkında görüş belirttiği necasetlere değinerek necaset çeşitlerini açıklamaya çalışalım.

1) İdrar ve Dışkı

Nehaî'nin insan idrarı ve dışkısından dolayı namazın iade edilmesi gerektiğine dair rivayeti şöyledir: *“Bir kimse namaz kılar da, kıldıktan sonra elbisesinde ve vücudunda bir dışkı ve idrar bulursa, kılmış olduğu namazı iade eder.”*³⁷⁸ İdrardan temizlenme konusunda ise Nehaî, idrar yaptığı zaman elini izarının içine sokup, erkeklik organını suyla temizler ve sahabenin idrardan sonra temizlenme konusunda böyle yaptığını ifade eder.³⁷⁹ Nehaî, sahabenin dışkısını temizlerken taşlarla temizlik yaptığını beyan etmiştir. Nehaî'nin konuyla alakalı rivayeti şöyledir: *“Ashab taşlarla dışkıyı temizlerdi.”*³⁸⁰ Ayrıca hocaları Alkame ve Esved'in üç tane taşla istinca yaptığını ifade eder.³⁸¹ Nehaî, istincanın suyla yapılması konusunda elde pis koku kalacağından dolayı cevaz verilmemesine yönelik olarak aktarılan rivayet zinciri içerisinde bulunur.³⁸²

İstinca sol elle yapılır. Bu konuda Nehaî'nin babası Abdurrahman b. Yezid'den aktardığı bir rivayet şöyledir: *“Müşriklerden bazıları Selman-i Fârisî, 'ye 'sizin peygamberiniz size tuvalete varıncaya kadar her şeyi öğretiyor*

---

³⁷⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 449.

³⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 308.

³⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 43.

³⁸⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 171.

³⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 176.

³⁸² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 170.

mu?’ diye sorduklarında Fârisî ‘Evet! Tuvalette sağ eli kullanmamızı dahi öğretiyor.’ diye cevap vermiştir.”³⁸³ Yine bu konu ile ilgili şu görüşü beyan eder: “İnsanın sağ eli yemek ve içmek, sol eli ise sümürmek ve istinca yapmak içindir.”³⁸⁴ Bu konuda Nehaî’den mürsel yolla gelen bir hadiste şöyle geçer: “Nebi (a.s.) büyük abdest ve idrar yaparken kibleye yönelmemizi, istincayı sağ elle yapmamızı yasaklamış ve üç tane taş veya bundan daha azıyla yetinmemizi istemiştir.”³⁸⁵ Nehaî’den gelen bu rivayetlerin hepsi bize idrarın ve dışkının namaza engel hakiki (maddi) pislik olduğunu göstermektedir.

İdrar ve dışkının mahiyeti ile ilgili Nehaî’den gelen bazı rivayetler vardır. Nehaî’ye göre dışkı kuru olduğu halde insan ona basarsa, bu insana bir zarar vermez. Fakat yaş ise, bu takdirde insanın dışkının bulaştığı yeri yıkaması gerekir. Nehaî, dışkıya basan bir adam hakkında şunu söyler: “Eğer dışkı yaş ise isabet ettiği yeri yıkar. Kuru ise ona bir zarar vermez.”³⁸⁶ Eğer insanın idrarı ve dışkısı bir kimseye bulaşmışsa, suyla burayı temizler. Bulaştığı yerin elbisenin veya vücudun kendisi olmasında herhangi bir fark yoktur. Ancak bu takdirde abdest almasına gerek yoktur.³⁸⁷ Bu konudaki istisnai durum ise henüz yemek yiyemeyen erkek süt çocuğunun idrarıdır. Bu durumdaki çocuğun idrarı eğer bir kimseye bulaşursa suyla serpiştirilerek temizlenebilir. Nehaî’nin bu konu ile ilgili görüşü şudur: “Yemek yiyemeyen çocuğun idrarının üzerine su serpiştirilir. Eğer yemek yiyebiliyorsa yıkanılır.”³⁸⁸ Ancak Nehaî, bu görüşün aksini de savunur. Yani bu konuda kız ve erkek ayrımı yapmaz.³⁸⁹ Kız çocuğunun idrarının temizlenmesi, büyüklerin idrarında olduğu gibi yıkamakla gerçekleşir.³⁹⁰

Nehaî’nin insan idrarı ve dışkısı hakkındaki rivayetlerini aktardıktan sonra, hayvanların idrar ve dışkıları ile ilgili rivayetlerine baktığımızda, bu rivayetlerin fazlalığı ve birbirleriyle olan tenakuzluğu (zıtlığı) göze çarpmaktadır. İlk

---

³⁸³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 161; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 96.

³⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 164.

³⁸⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 96.

³⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 426.

³⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 427.

³⁸⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 82; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 102.

³⁸⁹ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, c. III, s. 130.

³⁹⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 102.

görüşünde behîme ³⁹¹ cinsinden olan hayvanların tamamının idrarının temiz olduğunu ifade etmektedir. Mansur, Nehaî'ye “*insanın, mestine ayakkabısına ve ayağına bulaşan hayvan gübresi hakkında*” sorduğunda Nehaî, “*bunun bir sakıncasının olmadığını*” ifade etmiştir. ³⁹² Yine Nehaî dört ayaklı hayvan cinsinden olan katırın idrarıyla ilgili şunu söyler: “*Sana isabet eden yerle ilgili bir şey yapman gerekmez.*”³⁹³ Bu görüşünü destekleyen bir diğer rivayette dört ayaklı hayvanların idrarının insana bulaşmasında bir sakınca görmez. ³⁹⁴

Diğer görüşünde ise behîme cinsinden olup da eti yenen hayvanların her şeyi temizdir. ³⁹⁵ Ancak bataklıktakiler bunun dışındadır. Rivayeti şöyledir: “*Behaim hayvanların idrarlarında, bataklıktakiler hariç, bir sakınca yoktur.*”³⁹⁶ Bu görüşüyle ilgili bir diğer rivayetinde ise bir adamın elbisesine bulaşan deve idrarı hakkında Nehaî'ye sual edildiğinde, Nehaî, bunda bir sakıncanın olmadığını, bildirmiş ve hatta tedavi amaçlı içmede dahi kullanıldığını ifade etmiştir. ³⁹⁷ Ve yine devenin idrarında herhangi bir sakınca görmez ve şöyle derdi: “*Ashab koyun ve devenin necasetinde herhangi bir sakınca görmezdi.*”³⁹⁸ Bundan dolayı koyun pisliğinin üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu beyan ederdi. Rivayetinde şunu ifade eder: “*Koyun dışkısının üzerinde bulunduğu halde namaz kılınmasında herhangi bir sakınca yoktur.*”³⁹⁹ Bir diğer görüşünde ise ilk görüşünde söylediğinin tam zıddını ifade etmiştir. Bu rivayetinde behaim cinsinden olan hayvanların hepsinin idrarının necis olduğunu ifade eder. ⁴⁰⁰ Bu konuda eti yenen ve yenmeyen hayvan arasında ayırım yapmamıştır. Bu görüşünde deve ve sığır cinsinden olan hayvanların idrarını kerih olarak görmüş, idrarın insanın elbisesine bulaştığında bunun daha da kötü olacağını beyan etmiştir. Bu son rivayet Nehaî'nin genel fikhına ve Hz. Muhammed (a.s.)'in bu konu ile

---

³⁹¹ Behîme: Yırtıcı hayvanların dışında denizde ve karada yaşayan dört ayaklı hayvanlar (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 74)

³⁹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 170.

³⁹³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 170.

³⁹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 69.

³⁹⁵ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 768.

³⁹⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 377.

³⁹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 68.

³⁹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 377.

³⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 306.

⁴⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Âsar*, c. I, s. 7.

alakalı olan “*idrardan kaçının*”⁴⁰¹ hadisine daha çok uygundur. Bu hadis âm bir hadistir. Ve Rasulullah (a.s.)’ın Ureneli’lere has olarak söylediği “*deve idrarının tedavi olarak içilmesi*”⁴⁰² hadisini nesh etmektedir.⁴⁰³ Burada Nehaî’nin aktardığımız bu rivayetlerini, konumuz gereği, fıkıh usulü kurallarına göre uzun uzadıya inceleyecek değiliz. Fakat onun hayvan idrarı hakkında bu kadar muhtelif görüşünün olması, usulünde çokça kullandığı akıl yürütme yönteminin bir sonucu olarak değişen şart ve durumlarla ilgili farklı görüşler beyan etmekten kaynaklandığı söylenebilir.

2) Meni

Nehaî’nin necis olarak gördüğü bir diğer maddi kirlilik ise menidir. Elbisede ve vücutta bulunan menini yıkanması gerektiğini ifade eder. Görüşünü şöyle beyan eder: “*Elbisende bulunan meniyi yıka.*”⁴⁰⁴ Başka bir rivayette ise ovalanarak temizlemenin yeterli olacağını, ifade eder.⁴⁰⁵ Eğer meninin bulaştığı yeri bulamazsa, suyla elbisesin tamamını mesh eder. İhtilam olup elbisesine boşalan, fakat meninin yerini bulamayan adama; “*Elbiseni suyla mesh edersin*” diye söylemiştir.⁴⁰⁶ Nehaî’den gelen farklı bir rivayette ise Hz. Ayşe validemizin Hz. Muhammed (a.s.)’in elbisesinde gördüğü meniyi ovalayarak çıkardığı yer alır.⁴⁰⁷ Elbise ve bedeninde meni olduğu halde namaz kılan kimsenin kıldığı namazı iade etmesine gerek olmadığını ifade eder. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Bir kimse namaz kıldıktan sonra elbisesinde kan ve meni görürse, bu yerleri yıkar. Ancak namazı iade etmesine gerek yoktur.*”⁴⁰⁸ Ancak bu miktarın bir dirhemden fazla olmaması gerekir. Bu konu ile ilgili görüşünde Nehaî şunu söyler: “*Meni kan ve idrar bir dirhemden fazla olursa namaz iade edilir. Bu miktardan az ise namazın iade edilmesine gerek yoktur.*”⁴⁰⁹ Meni ile ilgili

---

⁴⁰¹ Dârimî, “*Vüdü*” 61.

⁴⁰² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.68; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 174.

⁴⁰³ Kal’acî, *Mevsû’ât*, c. II, s. 863.

⁴⁰⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 511.

⁴⁰⁵ Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, c. I, s. 61.

⁴⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 508.

⁴⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 512.

⁴⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 308.

⁴⁰⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 4.

Nehaî'nin rivayetlerini aktardıktan sonra bir diğerk hakiki necis türü sayılan kan konusuna geçebiliriz.

3) Kan

İnsanın vücuduna ve elbisesine kan bulaşmışsa, kanın bulaştığı yerin temizlenmesi gerekir. Nehaî'nin kanın temizlenmesi ile ilgili rivayeti şudur: “*Bir insan abdestli olduğu halde koyun keserse, kan ona bulaştığında, kanın isabet ettiği yeri yıkaması gerekir.*”⁴¹⁰ Nehaî, menide olduğu gibi kan hakkında da eğer namaz kılındıktan sonra fark edilirse yıkanılacağını, fakat namazın yeniden kılınmasının gerekmediğini şu görüşünde aktarır: “*Eğer bir adam namaz kılar da, namaz kıldıktan sonra cildinde kan görürse, onu yıkar. Fakat namazı yeniden kılmaz.*”⁴¹¹ Yine namaz kıldıktan sonra elbisesinde kan gören adam için, “*namazını yeniden kılmasına gerek yoktur*” diye belirtmiştir.⁴¹² Ancak kan miktarı bir dirhemden fazla olursa namazın iade edilmesi gerekir. Bu konu ile ilgili Nehaî'nin görüşü şöyledir: “*Elbisedeki kan miktarı bir dirhemden (2.979 gr.) fazla olursa namazı iade etmek gerekir.*”⁴¹³ Farklı bir görüşünde ise miktar belirtmeksizin, kanın çok olması durumunda namazın bozulup kanın yıkandıktan sonra yeniden kılınması gerektiği, az olduğunda ise namaza devam edilmesi gerektiğini ifade eder.⁴¹⁴

4) Cerahat

Cerahat ve irin, necaset ve abdestin bozulması konusunda kan gibi hükme tabidir. Nehaî, yaradan çıkan şey konusunda, “*Yaradan çıkan şey, kan yerinedir. Bundan dolayı abdest gerekir.*”⁴¹⁵ Vücudunda çokça iltihap olup da, iltihabı akıtmakla geçmeyecek bir adama Nehaî, “*İltihap yerini yıkar, abdest alır ve hemen namaz kılarırsın*”⁴¹⁶ diye söylemiştir. Bu rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla, cerahatten kaynaklanan akıntı ve irin kan gibi hükme tabidir. Fakat iltihabın çok

---

⁴¹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 5; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 411; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 302.

⁴¹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 308.

⁴¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 328.

⁴¹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 327; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 6.

⁴¹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 328.

⁴¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 70.

⁴¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 126.

olup da geçmeyecek şeklinde olması durumunda istihaze halindeki hükümlerin icra edileceği anlaşılmaktadır.

5) Tükürük

Nehaî tükürük hakkında diğer İslam fukahasıdan farklı bir görüşe sahiptir. Nehaî'ye göre insanın ağızından tükürük ayrıldığı anda necis olur. Ameş'e "*Nehaî tükürüğü kerih olarak görür mü?*" diye sorulduğunda O, şöyle cevap vermiştir: "*Nehaî, bir kimsenin cildini kaşıyıp, ona tükürmesini kerih olarak görmüş ve bunun temiz olmadığını beyan etmiştir.*"⁴¹⁷ Yine Nehaî'den yaranın üzerine tükürülmesini kerih gördüğüne dair farklı bir rivayet vardır.⁴¹⁸ Nehaî, suya düşen balgam hakkında şöyle der: "*Onu al, suda taşıma. Eğer balgamın içerisinde, tükürük varsa temizliği fesada uğratar.*"⁴¹⁹

İbrahim en-Nehaî, eşek salyası hakkında "*onda herhangi bir sakıncasının olmadığını*" ifade eder.⁴²⁰ Nehaî'yi bu görüşe iten etken ondan sakınmanın mümkün olmamasıdır. Eşek suyunun artığı hakkında Nehaî'nin ruhsat vermemesi bunu bize açıkça göstermektedir. Çünkü eşek suyunun artığından sakınmak mümkündür.⁴²¹

6) Leş

Nehaî, hayvanların leşi hakkında, kendisinde akıcı kan olup olmaması açısından ayırım yapmıştır. Eğer ölen hayvan akıcı kan özelliği olmayan bir hayvansa, dışkı böceği, akrep, çekirge ve sinek gibi suyun içine düşüp ölmesiyle su kirlenmez. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir:

Her hayvan leşi, akıcı kan özelliği olan hayvan değildir. İçerisinde düşen hayvanın suyundan abdest alınmaz. Fakat akrep, çekirge ve cırcır böceği hariç. Bunlar kabın içerisine düşerse, bu sudan alınmasında herhangi bir sakınca yoktur.⁴²²

Yine Nehaî'den aktarılan başka bir rivayette, akrep ve dışkı böceği gibi içerisinde akıcı kan özelliği olmayan hayvanların abdest alınacak suya

---

⁴¹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 128.

⁴¹⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 128.

⁴¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 205.

⁴²⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 52.

⁴²¹ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 865.

⁴²² Beyhakî, *Sünen*, c. I, s. 253.

düşmesinde bir sakınca görmemektedir.⁴²³ Nehaî'ye “*suya düşüp de içerisinde ölen sinek hakkında sormuşlar,*” O da “*herhangi bir sakınca görmemiştir*”⁴²⁴

Akıcı kan özelliği olan hayvanlara gelince, akıcı kan özelliği olan bir hayvanın suya düşüp ölmesiyle o su necis olur. Nehaî, fare ve kedi gibi bir hayvan kuyuya düşüp ölürse, o kuyudan kırk kova su çıkarılması gerektiğini rivayet etmiştir.⁴²⁵ Nehaî'nin görüşleri incelendiğinde her ne kadar lafız zikredilmese de nassa dayandığı görülmektedir.

7) Köpek

Nehaî'nin köpekle ilgili rivayetleri, O'nun köpeğin zatını tamamen necis gördüğünü göstermektedir. Öğrencilerinden biri olan Muğire, Nehaî'ye elbisesine sürünen köpek hakkında soru yönelmiş. Nehaî de O'na “*köpekten sana bir şey bulaştı mı?*” diye cevap vermiş. Muğire “*hayır*” deyince “*o zaman sana herhangi bir zarar vermez*” diye ifade etmiştir.⁴²⁶ Yine kabın içini yalayan bir köpek hakkında şöyle söylemiştir: “*Kabı, köpek salyasından arındırıncaya kadar yıka.*”⁴²⁷ Bu rivayetlere göre Nehaî köpeğin kendisini, gerek kılları ve gerekse de salyası ile necis gördüğünü göstermektedir. Buna göre bir insana köpekten bir şey bulaştığında, onu yıkamadan namaza geçemez.

Nehaî bir kimsenin uykusundan uyandığında elini ihtiyaten bir şeye dokundurmasının uygun olmadığını ifade etmiştir. Geceleyin elini necis olan bir şeye değdirme ihtimaline karşılık, elini yıkamasının uygun olacağını ifade eder. Görüşünü şu şekildedir: “*Sizden biriniz uykusundan uyandığında, elini yıkayıncaya kadar, kabın içerisine sokmasın.*”⁴²⁸

İbrahim en-Nehaî, cünüp olan kimsenin terinde herhangi bir sakıncanın olmadığını şu rivayetiyle ifade eder: “*Cünüp olan kimsenin terinde herhangi bir sakınca yoktur.*”⁴²⁹ Ayrıca kadının sütünde necasete yol açacak bir durumun

---

⁴²³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 439.

⁴²⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 438; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 89.

⁴²⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 196.

⁴²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 52; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 123.

⁴²⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 230; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 114.

⁴²⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 27.

⁴²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 283.

olmadığını şu rivayetiyle aktarır: “Kadının sütünün elbisesine bulaşmasında herhangi bir sakınca yoktur.”⁴³⁰

b. Necaset Gidericiler

Necasetlerin nasıl giderileceğine dair birbirinden farklı malzemeler vardır. Nehaî'nin, bu durumlarla ilgili görüşlerini sudan başlayarak aktarmaya çalışalım.

1) Su

Su, necaseti gidermek için kullanılan en önemli temizleme araçlardandır. Suyun aslında temiz ve temizleyici olma özelliği bulunur. Suyu temiz olan şeylerden bir şeyin karışması, onu temiz ve temizleyici olma özelliğinden çıkarmaz. Nehaî, içerisine hatmi çiçeği konan suyun temiz ve temizleyici olma özelliğini kaybetmeyeceğinden dolayı temizlikte kullanılabilceğini söyler. Bu görüşünü de şu rivayetiyle destekler: “Cünüp olan kimse hatmi⁴³¹ ile başını yıkar. Cünüplükten dolayı bunlarla başını yıkaması ona yeter.”⁴³² Yine temiz olan şeylerin temizlenmesinde kullanılan su, bir başka temiz suya karıştığında onu temiz ve temizleyici olma özelliğinden çıkarmaz. Bundan dolayı misvak suyunun fazlalığıyla abdest alınmasında bir sakınca görmez.⁴³³ Nehaî'ye cünüplükten dolayı yıkanma esnasında, kabının içerisine yıkanırken su sıçratan adam hakkında soru sorulmuş. Nehaî de bunda bir sakıncanın olmadığını ifade etmiştir.⁴³⁴ Nehaî'nin bu görüşü az olan kullanılmış suyun, mutlak manadaki herhangi bir suya, eğer ondan fazla değilse, tesir edemeyeceğine hamledilebilir.⁴³⁵

Nehaî az olan suya necaset karıştığı takdirde bu necasetin onu temiz olma özelliğinden çıkaracağı görüşündedir. Mansur, Nehaî'ye “hamam suyuyla yıkanabilir miyim?” diye sorduğunda, Nehaî ona, “yuvasından alırsan yıkanabilirsin” cevabını vermiştir.⁴³⁶ Bundan dolayı Nehaî hamamda yıkanırken necasetin olmadığı suyunun (necasetin suya karışmadığı su menbâsı) gidip

---

⁴³⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 225.

⁴³¹ Hatmi: Ebegümecei ailesinden yıkanmada kullanılan ve çok faydası olan bir çeşit bitki. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 245)

⁴³² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 480; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 200.

⁴³³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 225.

⁴³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 482.

⁴³⁵ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 867.

⁴³⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 49.

yıkanırđı.⁴³⁷ Nehaî'nin bu konu hakkında böyle düşünmesine neden olan etkenin, hamamda idrar, meni, tükürük vb. necis olan şeylerin suya karışma ihtimalinin çokça olmasından dolayıdır. Onun içindir ki, Nehaî, hamamlarda ortak kullanma alanlarındaki sulardan temizliğin olmayacağı görüşüne sahiptir. Hz. Ali'nin hamamdan çıktıktan sonra gusül abdesti aldığı rivayet etmesi bu durumu en güzel şekilde izah etmektedir.⁴³⁸

Nehaî'ye göre çok olan suya karışan az miktarda necaset suyu değiştirmiyorsa su necis olmaz. Nitekim kendisi şöyle demiştir: “*Eğer su kürrede⁴³⁹ olursa, onu bir şey kirletemez.*”⁴⁴⁰ İbrahim en-Nehaî, deniz suyunun temiz ve temizleyici olduğu görüşüne sahiptir. Zübeyr b. Adi, Nehaî'ye “*deniz suyu ile yıkanabilir miyim?*” diye sorduğunda Nehaî, “*evet*” diye cevap verip, “*tatlı suyun kendisine daha güzel geldiğini*” ilave etmiştir.⁴⁴¹

Nehaî'nin artık sularla ilgili görüşlerine gelince, onun bu konuda insan ve hayvan artığı arasında bir ayırım yapar. İnsan artığı insan cünüp olmadıkça temiz ve temizleyici olma özelliğe sahiptir. Fakat cünüp ve hayızlı olan kimsenin artıklarının temizleyici özelliği yoktur.

Hayvan artığı konusundaki görüşlerine gelince, Nehaî bu konuda hayvanları, eti yenen ve yenmeyen hayvanlar diye ayırdığı, eti yenmeyen hayvanlar arasında ise bu hayvanlardan sakınmanın mümkün olup olmaması konusunda ayırım yaptığı anlaşılmaktadır. Nehaî'ye göre eti yenen hayvanların su artığı temizdir. Ve temizleyici özelliğe sahiptir. Görüşünü şöyle beyan eder: “*At, beygir, koyun ve deve artığıyla abdest alınır.*”⁴⁴²

Eti yenmeyen ancak sakınılması mümkün olan hayvanlara gelince, Nehaî bu konuda birden fazla rivayet aktarmıştır: “*Katır ve eşek artığında hayır yoktur. Katır ve eşek artığıyla abdest alınmaz.*”⁴⁴³ “*Eşek ve katırın su artığıyla ve yırtıcı*

---

⁴³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 49.

⁴³⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 296.

⁴³⁹ Kürre: Iraklılarca kullanılan 720 sâ' olan 2420 litreye denk gelen bir ölçü birimi (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 322.)

⁴⁴⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 81.

⁴⁴¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 95; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 108.

⁴⁴² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 83; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 341; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 104.

⁴⁴³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 83

hayvanlardan olan herhangi bir hayvanın su artığıyla abdest alınmaz.”⁴⁴⁴ “Eşek, katır ve köpek artığı kerih görülür.”⁴⁴⁵ Nehaî’den günümüze kadar gelen bu rivayetler, eti yenmeyip de kendisinden sakınılması mümkün olan hayvanların su artıklarının manevi necaseti gidermede kullanılamayacağını açıkça belirtmektedir.

Eti yenmeyen ancak insanlarla beraber yaşadığı için kendisinden sakınılması mümkün olmayan hayvanlara gelince, Nehaî bu konuda kedinin su artığı ile necasetin giderilmesinin caiz olduğunu beyan eder. Görüşünü şöyle ifade eder: “Kedinin su artığında herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü kedi, ev halkından sayılır.”⁴⁴⁶ Hammad b. Ebî Süleyman’ın, Nehaî’den kabın içinden su içen kedi hakkında rivayet ettiği şu hadise bu duruma daha da açıklık getirmektedir: “kabının içerisindeki su fazlalığının içiminde herhangi bir sakınca yoktur.” Ve O’na “kedinin su fazlalığıyla abdest alınır mı?” diye sorulduğunda şöyle karşılık vermiştir: “Muhakkak ki Allah su hakkında ruhsat vermiştir. O suyu ne emretmiş ne de nehy etmiştir.”⁴⁴⁷

İbrahim en- Nehaî kuyu suları ile ilgili görüşü şöyledir. O’na göre kuyuya düşen ve kendisinde akıcı kan olan hayvanlar, o kuyunun suyunu necis yapar. Kendisinde akıcı kan olup da kuyuya düşen hayvanlardan dolayı, kuyunun suyundan kırk kova su çıkartılması gerektiğini ifade eder. İçerisine fare ve kedi düşüp de ölen bir kuyu hakkında ise Nehaî şöyle der: “O kuyudan kırk kova su çıkarın.”⁴⁴⁸

2) Tabaklama

Dinen temizleme yollarından birisi de tabaklamadır. Nehaî’nin derinin nasıl tabaklanması gerektiği ile ilgili görüşü şöyledir: “Eğer deriyi herhangi bir şey ile uygun hale getirebilirsen, onu fesada uğramaktan korumuş olursun. Bu da deriyi tabaklamayla mümkündür.”⁴⁴⁹ Nehaî’nin bu konudaki genel görüşü her

---

⁴⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 340.

⁴⁴⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 104; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 399.

⁴⁴⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 7; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. I, s. 345; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 103.

⁴⁴⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 83.

⁴⁴⁸ Tahavî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, c. I, s. 17; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 146; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 196.

⁴⁴⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 232.

derinin temizlenmesi tabaklanmayla mümkündür.⁴⁵⁰ Ancak, tabaklamayla temizlenecek olan derinin dinen derisinin kullanılmasında sakınca olmayan hayvanlardan olması gerekir. Bundan dolayı köpek ve domuz gibi pis olan hayvanın derisi caiz değildir.⁴⁵¹ Bununla beraber eti yenmeyen bazı hayvanların derilerinin tabaklandığında temizleneceği Hammad'ın, Nehaî hakkındaki şu rivayetinden anlaşılır: “*Nehaî'nin üzerinde tilkiden bir başlık gördüm. Nehaî leopar derisinin giyilmesinde herhangi bir sakınca görmezdi.*”⁴⁵² Nehaî'ye, deve, sığır ve koyunu ölüp de onların derisini tabaklayan adam hakkında sordular. Nehaî onlara şu şekilde cevap verdi: “*Tabaklanan deriyi satabilir veya giyebilirsiniz.*”⁴⁵³

3) İstinca

İstinca, idrar ve dışkı mahallinden harici necaseti suyla vb. şeylerle gidermektir.⁴⁵⁴ Nehaî tuvalet yapılırken önün ve arka tarafın kibleye çevrilmemesi gerektiğini şöyle rivayet eder: “*Ashab, idrar ve dışkı yaparken, yüzünü ve arkasını kibleye çevirmekten hoşlanmazdı. Sağa ve sola yönelirdi.*”⁴⁵⁵ Yine Nehaî'den gelen başka bir rivayette müşrikler Rasulullah (a.s.)'ın zamanında Müslümanlarla karıştıklarında onlarla alay eder tarzda, “*arkadaşınızın size tuvalete nasıl gidileceğini öğrettiğini görüyoruz*” dediler. Ashap da onlara “*Evet! Rasulullah (as.) bizlere tuvalet yaparken kibleye dönmememiz gerektiğini, kemik ve dışkı ile istinca yapmamamız gerektiğini, üç tane taşla istinca yapmamız gerektiğini bizlere emretmektedir*” dedi.⁴⁵⁶ Farklı bir rivayetlerde de Nehaî, “*Ashab istinca yaparken üç tane taşla yetinirdi*”⁴⁵⁷ diye buyurmaktadır. Bununla beraber Nehaî, istincanın suyla da yapılabileceğini ifade eder.⁴⁵⁸ Ancak Nehaî'den gelen farklı bir

---

⁴⁵⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 232.

⁴⁵¹ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, c. I, s. 85.

⁴⁵² Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 71; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. XII, s. 547.

⁴⁵³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 64; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 122.

⁴⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuki Terimleri Sözlüğü*, s. 268.

⁴⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 158.

⁴⁵⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 110; İbn Ebû Şeybe; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 8; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 96.

⁴⁵⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 175,176.

⁴⁵⁸ İbn Kudâme, *Muğni*, c. I, s. 183.

rivayette Alkame ve Esved'in istincayı taşlarla yaptığını, taşlarla yaptıktan sonra bir daha suyu kullanmadığı ifadesi yer alır.⁴⁵⁹

İbrahim en-Nehaî'nin istincada suyun kullanılması hususunda birbirine tenakuz gibi görünen bu rivayetleri hiç şüphesiz usul açısından incelenmesi gerekir. Biz Nehaî'nin rivayetlerini aktarma noktasında hareket ettiğimizden dolayı bu konuya girmek istemiyoruz. Ancak şu durumu da ifade etmekten geçemeyeceğiz. Nehaî bu görüşlerini aktarırken veya fetvalarını verirken suyu kullanma imkânının kıt olduğu bir ortamda ve mekânda yaşıyordu. Bundan dolayı bu ortam ve mekândan etkilenmemesi düşünülemezdi. Farklı bir rivayette de suyun istincada kullanılmasını istememesi istincanın elde koku bırakmasından dolayıdır.⁴⁶⁰ Ancak suyun kullanma imkânının bol olduğu yerlerde sabun icat edilmişken suyla istincanın yapılabileceği yine Nehaî'nin görüşlerinden fetva olarak çıkartılabilir. Sabun kullanılan temizlikte elde kokunun kalma olasılığı çok düşüktür. Bundan dolayı Nehaî, bir önceki rivayette elde koku kalmasından dolayı istincada suyun kullanılmasını uygun görmezken, bu sonuca neden olan sebebin ortadan kalkması durumunda istincada suyun kullanılmasında herhangi bir sakınca görmeyebilir. İbrahim en-Nehaî'ye göre istinca yapılırken sol el kullanılmaz. Sol elle istinca yapılmasının gerekliliğini şu rivayetiyle ifade eder: “İnsanın sağ eli yemesi ve içmesi içindir. Sol eli ise, sümkürmek ve istinca yapmak içindir.”⁴⁶¹

3. Setr-i Avret

Namazda avret mahallerinin örtülmesi demektir.⁴⁶² Bundan dolayı bir kimsenin namazının geçerli olması için avret mahallerini örtmesi gerekir. Avret mahallerinin neresi olduğu konusuna gelince Nehaî'den bu konu ile ilgili olarak kadınlarla alakalı şöyle bir rivayet vardır. “Kadın hayız olduğunda, örtüye bürünür. Annesine vacip olan her şey ona da vacip olur.”⁴⁶³ Kadının örtüye bürünmesi demek başını ve yüzünün bir kısmını örtmesi demektir. Çünkü hımar,

---

⁴⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 171.

⁴⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 170.

⁴⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 164.

⁴⁶² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuki Terimleri Sözlüğü*, s. 505; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 590.

⁴⁶³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 131.

kadının onunla başını ve yüzünün bir kısmını örttüğü şeydir.⁴⁶⁴ Nehaî'den kadının namaz kılariken avret mahallerini nasıl örteceği ile ilgili rivayetlere ulaşamadık. Fakat köle kadınlarla ilgili namazda avret mahallerinin nasıl olması gerektiğine dair rivayetlerine baktığımızda, hür kadınların da nasıl davranması gerektiği anlaşılmaktadır. Nehaî köle kadınların avret yerlerini kapama konusunda nasıl davranmaları gerektiğini şöyle ifade eder: “*Köle olan kadın, yüz yaşına gelmiş olsa veya efendisinden doğmuş olsa bile peçesiz ve başörtüsüz namaz kılar.*”⁴⁶⁵ Nehaî'den gelen bir başka rivayette Hz. Ömer, (r.a.) köle olan kadınları hürlere benzememesi konusunda ikna oluncaya kadar döverdi.⁴⁶⁶ Bu rivayetlerden köle olan kadınlarla beraber, hür kadınların da namazda avret mahallerini örtmesi konusunda nasıl davranmaları gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Nehaî'nin bildiğimiz manada, yani kadınlar için yüzün bir kısmının dışındaki yerlerin, erkeklerin ise göbek üstü dizkapağı arasındaki yerlerin namazda kapatılması konusunda fazlaca görüş belirtmemesinin sebebi, belki de o dönemdeki elbiselerin, setr-i avreti doğal olarak yerine getirmesine yönelik olabilir. Nitekim biraz sonra aktaracağımız rivayetler aynı zamanda setr-i avretin nasıl olması gerektiğini zahiren ortaya koymaktadır.

İbrahim en-Nehaî, avret yerlerini açmamakla birlikte vücut hatlarını belli edecek derecede dar olan elbiseyle namaz kılınmasını uygun görmez. Bu düşüncesini şöyle ifade eder: “*Bir kimse tek bir elbiseyle namaz kıldığında, elbise kalın ve sık dokunmuşsa herhangi bir sakınca yoktur.*”⁴⁶⁷ Kalın ve sık olarak hazırlanan elbise avret yerlerini belli etmez. Fakat kalın değilse o zaman avret yerleri belli olur ki, böyle olan elbiseyle beraber namaz kılmak Nehaî'ye göre sakıncalıdır. Nehaî insanlara izarsız imamlık yapardı.⁴⁶⁸ Fakat Nehaî'nin giydiği elbise yukarıdaki rivayetten anlaşılacağı üzere, sık ve kalın dokunmuş bir kumaştan yapılmış elbiseydi. Eğer elbisesi ince olsa o zaman üzerine izarı alır, onunla beraber imamlık yapardı. Ebu'l-Heysen Nehaî'ye, “*geceleyin kamisle*

---

⁴⁶⁴ Şâban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 255.

⁴⁶⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 259.

⁴⁶⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 259.

⁴⁶⁷ Abdürrezzak, *Musanef*, c. I, s. 360; İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. IV, s. 335.

⁴⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. IV, s. 421.

(fistan) namaz kılabilir miyim?” diye sorduğunda, Nehaî de, O’na “izarı⁴⁶⁹ yakalarına al” diye karşılık vermiştir.⁴⁷⁰ Bunun içindir ki, insanın uyku halinde giydiği elbise kalın değil, ince türden olan elbisedir. Böyle elbiseyle namaz kılmak ise avret yerlerinin belli olmasına sebep olacağından, Nehaî, Ebu’l-Heysem’e üzerine izarı alarak namaz kılması gerektiğini aksi takdirde avret yerlerinin belli olabileceğini bunun da sakıncalı olduğunu ifade etmiştir.

Nehaî’nin belirttiği bu rivayetlere baktığımızda, fikhen avret yerlerinin örtülmesi gerekli olan kısımların örtülmesi gerektiği, elbisenin ince kumaştan yapılmış elbise türünden olmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Eğer ince bir kumaşla namaz kılınırsa bunun da avret yerlerini belli etme özelliği olduğundan dolayı mekruh olacağı yine görülmektedir. Bununla beraber bir adamın sadece omuzlarına kadar yeten bir elbisesi varsa veya izar olarak kullandığı bir örtüsü varsa, Nehaî bu durumla ilgili olarak şunu rivayet eder: “Eğer sende sadece bir elbise varsa genişse, üzerine alır giyersin, küçükse peştamal olarak sararsın.”⁴⁷¹ Bu durumda da avret yerlerinin örtünmesi söz konusu olmakta, fakat zaruret haline binaen vücudun avret yerleri dışındaki bazı yerlerin görünmesi söz konusu olabilmekte veya elbise ince ise namazın kerahaten caiz olması mümkün olabilmektedir.

4. İstikbâl-i Kible

Kibleye yönelmek namazın şartlarından biridir. Fakat kibleye isabet etmek şart değildir. Kible tarafına yönelmek yeterlidir. Nehaî’nin rivayeti şöyledir: “Doğu ve batı arası kibledir.”⁴⁷² Bundan dolayı bir kimse kibleye tam olarak isabet etmeden kible tarafına yönelse, Nehaî’ye göre namazı geçerli olur.⁴⁷³ Kible tarafına yönelmeden namaz kılsa namazı caiz olmaz.

Belli zaruretlar dışında namazda kibleye yönelmenin terki konusunda kimseye ruhsat verilmemiştir. Bir kimse gemide namaz kılacaksa bu durumda şayet gücü yetiyorsa gemiden çıkar. Çıkamıyorsa, o zaman ayakta kılar. Gemi

⁴⁶⁹ İzâr: Bedenin yarısından aşağısına kadar örten elbise. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu’cemü’l-vesît*, s. 16.)

⁴⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. IV, s. 420.

⁴⁷¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 72.

⁴⁷² Abdürrezzak, *Musanef*, c. II, s. 345; İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. V, s. 140.

⁴⁷³ Abdürrezzak, *Musanef*, c. II, s. 344; İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. V, s. 169.

kıbleden her saptığında, kibleye yönelmeye çalışır.⁴⁷⁴ Çünkü bu durumda kibleye yönelmek ona zor gelmez. Fakat bir kimseye kibleye yönelme konusunda herhangi bir durum arız olsa, havanın bulutlu olması ve kible tarafını bilmemek gibi, sonrada güneş doğsa veya başka kimse ona kible tarafını gösterse, bu durumda namazını bozamaz ve devam eder. Nehaî bulutlu bir günde namaz kılıp da üzerine güneş doğan ve kible tarafına isabet etmede yanıldığını anlayıp da namazı henüz tamamlamamış bir adam için şunu rivayet etmiştir: “Kibleye yönelip, kaldığıyla yetinir. Kalan kısmı da tamamlar.”⁴⁷⁵ Bununla beraber, binek üzerinde olup da nafil namaz kılan kimse için herhangi bir özrü olmadan, kibleye yönelmenin terki konusunda kendisine ruhsat verilmiştir. Nehaî'nin görüşü şöyledir: “*Ashab farz ve vitrin dışında, binekleri hangi tarafa doğru yönelmişse o tarafa doğru namaz kılardı.*”⁴⁷⁶

5. Vakit

Namazın kılınması için, namaz vakitlerinin girmesi gerekir. Nehaî'nin namaz vakitlerinin girmesi ile alakalı rivayetine ulaşamadık. Ancak O'nun beş vakit namazla ilgili rivayetleri, namazların vakitlerini de genel hatları ile ortaya koymaktadır. Ezan konusunda aktarmış olduğumuz rivayeti bu konu ile bağlantılı olduğu için yeniden aktarmıyoruz.⁴⁷⁷ Ancak söz konusu rivayet Nehaî'nin namaz vakitlerinin uygulanmasına bakışını bizlere göstermektedir. Nehaî'nin namaz vakitlerini ifade eden farklı rivayetlere ulaşamadık. Ancak var olan rivayetler bize bu vakitlerin ne olduğunu göstermektedir.

Nehaî, sabah namazında havanın aydınlanmasına kadar beklerdi.⁴⁷⁸ Ve şöyle derdi: “*Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ashabi, fecirde erteleme, akşamda da acele etme üzerine birleştiği kadar, namazda hiçbir konuda birleşmezdi.*”⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 432; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 27.

⁴⁷⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 170; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 212.

⁴⁷⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 574.

⁴⁷⁷ اخبرني عمرو بن هشام قال حدثنا مخلد بن يزيد عن سفیان الثوري عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة عن ابيه قال جاء رجل الي رسول الله صلى الله عليه وسلم فسأله عن وقت الصلاة فقال اقم معنا ه فامر بلالا فاقام عند الفجر فصلي الفجر ثم امر حين زالت الشمس فصلي الظهر ثم امر حين راي الشمس بيضاء فاقام العصر ثم امر حين وقت حاجب الشمس فاقام المغرب ثم امر حين غاب الشفق فاقام العشاء ثم امره من الغد فنور بالفجر ثم ابرد بالظهر وانعم ان يبرد ثم صلي العصر والشمس بيضاء واخر عن ذلك ثم صلي المغرب قبل ان يغيب الشفق فاقام العشاء حين ذهب ثلث الليل فصلاها ثم قال ابن السائل عن مواقيت الصلاة فقال الرجل انا فقال مواقيت الصلاة كما بين هذين

XXXII, s. 508.

⁴⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 129.

İbrahim en-Nehaî öğle namazında acele edilmesinden hoşlanırdı. Ve şöyle derdi: “Sizden öncekiler, öğle namazında acele etmede, ikinci namazında ertelemeye, sizden daha düşünceliydiler.”⁴⁸⁰ Öğle namazında acele edilmesini başka bir görüşünde şöyle ifade etmiştir: “Öğlede sıcaklığın şiddetinden dolayı acele edin.”⁴⁸¹ Bununla beraber havanın bulutlu olduğu zamanlarda acele edilmeyip beklenilmesi gerektiğini şu rivayetiyle ifade ederdi: “Bulutlu günde öğleyi erteleyin.”⁴⁸² Bulutlu günde böyle düşünmesinin sebebi vaktin tam manasıyla girdiğinden emin olmak içindir.

İkinci namazı ile ilgili Nehaî’den gelen rivayetlere baktığımızda kendisinin ikinci namazını genellikle gölge boyu yirmi bir adım oluncaya kadar bekledikten sonra kıldığını görmekteyiz.⁴⁸³ Fakat O güneşin renginin değişmesine kadar beklenecek namazın geciktirilmesini mekruh görürdü: “Güneşin kırmızılaştığı esnada bir kimsenin kılınmış olduğu namaz benim hoşuma gitmez.”⁴⁸⁴ Bulutlu olduğu günde ise kerahet vaktinin girmesinden uzak durmak için, ikinci namazında acele edilmesi gerektiğini şu rivayetinde belirtir: “Bulutlu günde öğle namazını erteleyin. İkinci namazını kılma konusunda acele edin.”⁴⁸⁵

Akşam namazının vaktine gelince, bu konuda Nehaî’den gelen farklı rivayetler vardır. Bu rivayetleri incelediğimizde akşam namazının vakti hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Nehaî bir rivayetinde akşam namazıyla ilgili olarak şöyle buyurur: “İbni Mesud, güneşe battığı esnada bakıp şöyle dedi; işte güneşin batma vakti budur.”⁴⁸⁶ Akşam namazıyla ilgili olarak Nehaî rivayetlerinde, acele edilmesi gerektiği belirtmektedir. Rivayetleri şöyledir: “Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ashâbı, fecirde aydınlanma üzerine, akşamda da acele etme üzerine birleştiği gibi, namazdan hiçbir konuda birleşmezdi.”⁴⁸⁷ Bununla beraber havanın bulutlu olup da kapalı olması durumunda namazın ertelenmesi gerektiğini ifade etmektedir:

---

⁴⁷⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 130.

⁴⁸⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 540; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 131.

⁴⁸¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 137.

⁴⁸² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20.

⁴⁸³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 147.

⁴⁸⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 206.

⁴⁸⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20; İbn Ebû Şeybe, *Musannef* c. IV, s. 356.

⁴⁸⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 138.

⁴⁸⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20.

“Hava bulutlu olduğunda, öğleyi erteleyip, ikindide acele edin. Akşamı da erteleyin.”⁴⁸⁸

Nehaî yatsı namazının son vaktini, ertelenmesi cemaatin azalmasına sebep olacağı için gecenin dörtte biri olarak ifade etmiştir.⁴⁸⁹

Nehaî’ye göre vitir namazının vakti yatsı namazından sonra başlar, sabah namazına kadar devam eder Nehaî vitir namazının yatsıdan sonra kılınırsa, bunun güzel olduğunu, fakat gecenin sonunda kılınsa, bunun daha güzel olacağını ifade eder. Görüşünü şöyle beyan eder: “Gecenin evvelinde kılınan vitir namazın güzeldir. En faziletlisi ise gecenin sonunda kılınanıdır.”⁴⁹⁰ Gecenin evvelinde kılınan vitir namazından sonra, kalkıp teheccüd namazı kılınacak olsa, tekrar vitir namazının kılınmasına gerek yoktur. Zübeyr b. Adi, İbrahim en-Nehaî’den, geceleyin vitir namazını kıldıktan sonra belli bir süre uyuyup da gece namazı kılan kimse için, bunun güzel bir davranış olduğunu belirttikten sonra, namazlarının en sonunda vitir namazının kılınmasının müstehap olduğunu rivayet eder.⁴⁹¹

6. Niyet

Namazın bir diğer şartı olan niyet konusunda, niyetin hangi namaz kılınacaksa, o namazla ilgili olarak tayin edilmesi gerektiğini, kılınan namaza başka bir namazın karıştırılmaması gerektiğini Nehaî şu rivayetiyle ifade eder: “Eğer sen bir namaz kılıyorsan, başka bir namazı kıldığın namaza katma.”⁴⁹² Yine namaz esnasında niyetin değiştirilemeyeceğini, farz namazındayken nafil namazına, nafil namazdayken farz namazına dönüşün olamayacağını şu rivayetiyle aktarır: “Farz namazındayken, namazı nafilaya dönüştürme! Nafil namazdayken, onu farz namaza dönüştürme!”⁴⁹³ Niyetle ilgili Nehaî’nin rivayetlerini aktardıktan sonra, namazın bir diğer unsuru olan tahrime tekbiri de denilen iftitah tekbirinden bahsetmeye çalışalım.

---

⁴⁸⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20.

⁴⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef* c. III, s. 154.

⁴⁹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef* c. IV, s. 478.

⁴⁹¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 31.

⁴⁹² Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 439.

⁴⁹³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 439.

7. İftitah Tekbiri (Tahrime)

Namaza başlarken söylenen “الله أكبر” lafzına iftitah tekberi denir. Bu tekbir söylenmezse namaz geçerli olmaz. İbrahim en-Nehaî bu durumu şöyle aktarır: “*Kim namaza başlarken, tekbir almazsa, o kimse namazda değildir.*”⁴⁹⁴ Unutularak veya kasıtlı olarak iftitah tekbirinin terk edilmesi bu durumu değiştirmez. “*Başlangıç tekberi unutulursa namaza yeniden başlanır.*”⁴⁹⁵ Bununla beraber Nehaî, terk edilen iftitah tekbirinin geriye dönmeden rükû ve secde esnasında iade edilebileceğini şöyle aktarır: “*Eğer bir kimse iftitah tekbirini terk ederse, dönmeden rükû ve secde esnasında yerine getirir.*”⁴⁹⁶ Nehaî iftitah tekbirinin uzatılmadan, cezimli bir şekilde söylenmesi gerektiğini belirtir.⁴⁹⁷

8. Kıyam

Kıyâm namazın rükünlerinden birisidir. Namaza tahrime tekberi ile başlanıp, kıyamla devam edilir. Kıyam özürsüz yere terk edilse namaz caiz olmaz. Nehaî'nin kıyamla ilgili sarîh bir görüşüne rastlamadık. Ancak namazla ilgili görüşleri incelendiğinde kıyamla ilgili görüşleri ortaya çıkmaktadır. Bu görüşlerden bir tanesi şöyledir: “*Gemide namaz kılariken ayakta kıl. Buna güç yetiremiyorsan, oturarak kıl.*”⁴⁹⁸ İbrahim en-Nehaî'nin bu görüşü, namaz kılanın kıyâmı özürsüz yere terk etmesinin caiz olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Yine gemide namazın nasıl kılınması gerektiği ile ilgili soruya Nehaî şöyle cevap vermiştir: “*Gemiden çıkıp kılmaya gücün yetiyorsa çıkarsın. Aksi takdirde gücün yetiyorsa ayakta kılarısın. Buna güç yetiremiyorsan oturarak kılarısın. Gemi kableden ayrıldığında sen de yönünü kibleye çevirirsin.*”⁴⁹⁹ Ancak nafîle namazlarda binek üzerindeyken kible ve kıyam şartı yoktur. Nehaî, sahabenin binek üzerinde yolculuk yaparken hayvan yönüne göre nafîle namaz kıldıklarını ifade eder.⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 142; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21.

⁴⁹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 420.

⁴⁹⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 72.

⁴⁹⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 74; Tirmizî, “*Salât*” 223.

⁴⁹⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 27.

⁴⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 432.

⁵⁰⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. III, s. 58.

9. Kıraat

Kıraatin iki rekâta yapılması namazın rükünlerindedir. Eğer kıraat yapılmazsa namaz caiz olmaz. Nehaî bu durumu şöyle ifade eder:

Kim öğle ve ikindide (namazın rükünlerinden olan) kıraati yapmazsa, o kimse namazı iade eder. İki rekâta okuyup diğer ikisinde okumazsa, namazı iade etmez. Fakat öğleden bir rekâta okuyup da diğer üç rekâta okumazsa, namazı iade eder.⁵⁰¹

Nehaî, öğle ve ikindi namazlarından bahsetmesinin sebebi, bu namazlardaki kıraatin cehri olarak yapılmamasıdır. Kıraatin cehri olarak yapıldığı namazlarda, imamın kıraati yapıp yapmadığı zaten anlaşılmaktadır. Nehaî bu durumu farklı bir rivayette şöyle dile getirir: “Eğer bir kimsenin arkasında namaz kıldığım halde okuduğunu anlamazsam, namazı iade ederim.”⁵⁰² Ayrıca Nehaî’ye göre kıraat, Fatiha veya Kur’an’dan herhangi bir yer okunarak yapılabilir. Namazda, kıraat yaptığı halde fatihayı okumayan ya da fatihayı okuyup da fatiha ile beraber Kur’an’dan kıraat yapmayı unutan bir adam için, “namazının geçerli olduğunu” ifade etmiştir.⁵⁰³

10. Rükû

Rükû da kıraat gibi namazın rükünlerindedir. Rükû olmazsa namaz caiz olmaz. İbrahim en-Nehaî, rükûnun nasıl yapılacağını bizlere şu rivayetleriyle gösterir. “Namaz kılan kimse, rükûda ellerini dizkapakları, kollarını da ayaklarının baldırları üzerine koyar.”⁵⁰⁴ Muğire Nehaî’ye “İbn Mesud’un rükû yaparken ellerini diz kapaklarının arasına koyup yaydığını” söylediğinde Nehaî, “İbn Mesud, ellerini dizkapaklarına koyardı” diye cevap vermiştir.⁵⁰⁵ Ancak farklı bir rivayette Nehaî, İbn Mesud’un rükûda kollarını yaydığını kabul etmektedir. Fakat Hz. Ömer’in ellerini dizkapaklarına koyduğunu ifade etmektedir.⁵⁰⁶ Nehaî, rükû yapan kimsenin başını kaldırmasını ve eğmesini hoş karşılamazdı.⁵⁰⁷ Bu rivayetler rükûnun nasıl yapılacağını bizlere açıkça

---

⁵⁰¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 126.

⁵⁰² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 80.

⁵⁰³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 334.

⁵⁰⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s.439; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I,s.50.

⁵⁰⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.157.

⁵⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.439.

⁵⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s.455; Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.154; İbn Hazm, *Muhallâ*, c.III, s.124.

göstermektedir. Rükû halinde olan insan sırtını tamamen düzleyerek kafasını eğmeden veya kaldırmadan bu şartı yerine getirmelidir.

11. Secde

Secde de namazın rükünlerinden olup rükûdan kalkıldıktan sonra yapılır. Secdeye önce dizkapaklar sonra eller, sonra alın ve burun konur. Nehaî dizlerinden önce ellerini secdeye koyan adam hakkında şunu söyler: “*Bunu ancak mecnun olan kimse yapar*”⁵⁰⁸ Nehaî, secdeden kalkarken ellerin üzerine yüklenerek kalkılmasını kerih görür.⁵⁰⁹ Secdeyi avuçlarını yayarak, dizkapakları ve ayaklarının uçları üzerine yapardı.⁵¹⁰ Böylece secde, alın ve burunla beraber yedi uzuv üzerine yapılır. Secdenin en faziletli olanın alınla yer arasında herhangi bir engel olmadan yapılmasıdır. Böylelikle Allah (c.c.)’a karşı zillet en uygun şekliyle zuhur eder. Nehaî’ye göre yerle alın arasına herhangi bir engel girdiği takdirde bu secde caiz olur. Bundan dolayı Nehaî sarık üzerine secde yapılmasında bir sakınca görmez.⁵¹¹ Ancak alın üzerine yapılan secdeden daha çok hoşlandığı için sarıklı kimsenin secde yaparken sarığı alnından uzaklaştırması gerektiğini ifade eder.⁵¹² Kendisine “*sarığın yuvarlağı üzerine secde yapılabilir mi?*” diye soru sorulduğunda “*anlının üzerine secde yapmam, bana daha güzel geliyor*”⁵¹³ diye cevap vermesi bu durumu en güzel şekilde bizlere göstermektedir.

İbrahim en-Nehaî, sıcak ve soğuk gibi durumlarda elbisenin üzerine secde yapılabileceğini şu görüşüyle belirtir: “*Sizden biriniz yeri sıcak veya soğuk bulursa, elbisesini anlıyla yer arasına koyup, üzerine secde edebilir.*”⁵¹⁴ Hz. Ömer’in de namazı kıldıktan sonra yerin sıcak olmasından dolayı bu şekilde söylediğini ayrıca ifade etmiştir.⁵¹⁵ Secde eden kimse parmaklarını ayırarak yayar. Nehaî bu durumu şu rivayetiyle ifade eder: “*Secde ettiğin zaman avuçlarını yumma. Parmaklarını yay.*”⁵¹⁶ Secde yapılırken kollar yayılmaz. Nehaî, secde

---

⁵⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s.490.

⁵⁰⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.177.

⁵¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s.482.

⁵¹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.144.

⁵¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 500.

⁵¹³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 401.

⁵¹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 504.

⁵¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 504.

⁵¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 480.

yapılırken kolların yayılmasını görmektedir.⁵¹⁷ İbrahim en-Nehaî, Rasulullah (s.a.v.) secde ettiğinde koltukaltının beyazlığının görüldüğünden, bahsedildiğini rivayet eder.⁵¹⁸ Bu hareket bize secde yapıldığında kolların tamamen yayılması veya vücuda tamamen birleştirilmesinin uygun olmadığını, vücuttan koltukaltı görününceye kadar uzaklaştırılmasının uygun olacağı göstermektedir. Ayrıca secdede ayakların arası açılır. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Bir kimse secde ettiğinde uyluklarının arasını açar.*”⁵¹⁹ Nehaî'ye göre secde yapan bir kimse ellerini kolayına gelen bir yere koyar.⁵²⁰ Ayrıca cemaatin kalabalık olmasından dolayı secde yapmaya yer kalmamışsa önündeki adamın sırtına secde yapılabilir.⁵²¹

İbrahim en-Nehaî'ye göre kadın secde yaparken erkeğin yaptıklarının aksine, ayaklarını birleştirip, karnını uyluklarına dayar.⁵²² Nehaî kadının nasıl secde yapacağını şu rivayetiyle aktarır: “*Kadın secde ederken, kollarını ve karnını uyluklarına dayar. Acziyetini belli etmemek için erkeğin davrandığı gibi davranmaz.*”⁵²³ Secde ile ilgili İbrahim en-Nehaî'nin görüşlerini aktardıktan sonra, namaz için son şart olan son oturuşa geçebiliriz.

12. Son Oturuş

Namazda son oturuşta teşehhüt miktarı kadar durmak farzdır. Bu miktarın terk edilmesiyle namaz geçersiz olur. Bundan dolayı bir kimse teşehhüt miktarı kadar oturduktan sonra, abdesti bozulursa namazı geçerli olur. “*Bir kimse teşehhüt miktarı oturduktan sonra, abdesti bozulursa, namazı tamamlanmış olur.*”⁵²⁴ Ancak Şeybânî, bu görüşün aksini rivayet etmiştir. Bu rivayette Nehaî, imamın arkasında teşehhüd miktarı oturup da imam selam vermeden önce namazdan çıkan kimsenin namazının caiz olmayacağını ifade eder.⁵²⁵ Başka bir rivayetinde ise

---

⁵¹⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 51.

⁵¹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 170.

⁵¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 472.

⁵²⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 480.

⁵²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 492.

⁵²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 505; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 138.

⁵²³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 138.

⁵²⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 38.

⁵²⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 227.

secdeden başın kaldırılmasıyla namazın tamamlandığını ifade eder.⁵²⁶ Bu rivayete göre son oturuş namazın rükünlerinden olmaktan çıkar. Araştırmamızın konusu olmadığından bu konuda sadece rivayetlerle yetiniyoruz. Ancak bu konudaki Hanefî mezhebindeki uygulama teşehhüd miktarı oturulduktan sonra namazdan çıkılırsa namazın geçerli olacağıdır.⁵²⁷

C. Namazın Kılınış Şekli

Namazla ilgili, hakiki (maddi) ve hükmi (manevi) temizlik yapıldıktan sonra hangi namaz kılınacaksa, o namaz için niyet edilip iftitah tekbiriyle namaza başlanır. İftitah (tahrime) tekbiri esnasında eller kulak hizasına kadar kaldırılır. “Bir kimse namaza başlama tekbiri aldığı anda, ellerini kulaklarını geçmeyecek şekilde kaldırır.”⁵²⁸ İftitah tekbiri için kulak hizasına kadar kaldırılan eller bir daha kaldırılmaz. “Namaza başlamak için tekbir aldığı anda, ellerini yükseltir. Sonraki tekbirlerde bir daha ellerini kaldırmazsın.”⁵²⁹ Nehaî farklı rivayette ellerin tahrime tekbirinden sonra bir daha kaldırılmaması gerektiğini şöyle ifade eder: “Namaz içinde eller kulak hizasına kaldırılmaz.”⁵³⁰ Ellerin ancak şu yedi yerde kaldırılabilirliğini söyler: “Eller şu yedi yerde kaldırılır; Namaza başlarken, vitir namazında kunut tekbiri alırken, bayramlarda, Hacere’l-Evsed’i selamlarken, Safa ve Merve’de, Arafat’ta cem yaparken ve şeytan taşlarken.”⁵³¹ Nehaî’ye göre namazın başlangıcından sonra eller bir daha havaya kaldırılmaz.⁵³² İftitah tekbiri alınarak eller kaldırıldıktan sonra sol el altta, sağ el üstte olmak üzere, göğsün alt kısmında eller bağlanır. Nehaî, göğsünün alt kısmında sağ elini sol elinin üzerine koyardı.⁵³³ Nehaî’den aktarılan başka bir rivayette Rasulullah (a.s.)’ın ellerini yana saldığına dair ifade de vardır.⁵³⁴ Bu rivayetler bizlere

⁵²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 483.

⁵²⁷ محمد قال اخبرنا ابو حنيفة عن حماد عن ابراهيم انه قال في الرجل يجلس خلف الامام قدر التشهد ثم ينصرف قبل ان يسلم الامام قال لا يجزئه وقال عطاء بن ابي رباح اذا جلس قدر التشهد اجزاء قال ابو حنيفة قولي قول عطاء قال محمد ويقول عطاء ناخذ ايضا (bkz. Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 227.)

⁵²⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21; Şeybânî, *Hücce*, c. I, s. 97; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 69; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 114; Tahavî, *Şerhu meani’l-âsâr*, c. I, s. 260; Muvattâ, “*Salât*” 110.

⁵²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 416.

⁵³⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 407.

⁵³¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21; Şeybânî, *Hücce*, c. I, s. 100.

⁵³² Irakî, *Tarhu’t-tesrîb*, c. II, s. 222; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 417; Muvattâ, “*Salât*” 106.

⁵³³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 182; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 322.

⁵³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 325.

Nehaî'ye göre, ellerin kıyamdayken nasıl bağlanması gerektiğini göstermektedir. Nehaî, eller bağlanıp kıyama geçildikten sonra, özürsüz olarak bir şeye dayanılmasını veya ayaklardan birinin kaldırılmasını kerahetle karşılar.⁵³⁵

İftitah tekbiri alınıp da eller bağlandıktan sonra sübhaneke duası okunur. Sübhaneke duasıyla ilgili gelen rivayette geçtiğine göre, Basra'dan bir grup insan Hz. Ömer (r.a.)'in yanına gelip ona namazın başında ne yapmaları gerektiğine dair soru yöneltmişlerdi. Hz. Ömer, bir müddet sonra onlara imamlık yapmış ve namazın başında seslice sübhaneke duasını okumuştur.⁵³⁶ Nehaî'den gelen bu rivayet sübhaneke duasının cehri olarak okunduğunu göstermektedir. Fakat Hz. Ömer (r.a.) insanlara namazın nasıl kılındığını göstermek için, böyle davranmış olabilir. Nehaî'nin rivayetlerinde sübhaneke duasının sessizce okunmasını istediğini bizlere açıkça göstermektedir. Çünkü Nehaî tekbir aldıktan sonra sessizce biraz beklerdi.⁵³⁷ Sübhaneke duası sessizce okunduktan sonra yine içten istiaze ve besmele okunur. Nehaî imamın bu durumla ilgili davranışını şöyle ifade eder: “*İmam tekbir aldıktan sonra sübhaneke duasını okur. Daha sonra istiazeyi ve besmeleyi yine içinden okur.*”⁵³⁸ Nehaî, besmeleyi açıktan okuyan bir adam için “*açıktan okumasın. Sahabeden kimse besmeleyi açıktan okumadı*” diye söylemiştir.⁵³⁹ O'na göre besmeleyi cehri okumak bid'attir.⁵⁴⁰ Nehaî'ye göre beş şey vardır ki, (Şeybânî'de dört olarak geçer) imam bunları gizler: “*Sübhaneke, istiaze, besmele, fatihadan sonra söylenen âmin kelimesi ve rükûdan kalkarken söylenen Rabbena lekel hamd.*”⁵⁴¹ Açıktan veya gizli olarak kılınan namazlarda durum aynıdır.⁵⁴² Namaz kılan kimse, içinden okumuş olduğu besmeleyi ilk rekâтта okur. Sonraki rekâtlarda besmeleyi bir daha tekrarlamaz. Nehaî, görüşünü şöyle beyan eder: “*Bir kimse namazda besmeleyi bir kere okuduğunda, bu ona yeter.*”⁵⁴³ Sonra namazın farzı olan kıraat başlar. Kıraatin Kur'an'dan yapılması

---

⁵³⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 585.

⁵³⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 141; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 98. (Bu rivayette geçen dua şöyledir: (سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك)

⁵³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 518.

⁵³⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.207.

⁵³⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.151.

⁵⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.374.

⁵⁴¹ İbn Hazm, *Muhalla*, c.III, s.249; Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.151.

⁵⁴² Nevevî, *Mecmû*, c.III, s.355.

⁵⁴³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.377.

farzdır. Buradaki farziyet fatiha ile de yerine getirilebilir. Nehaî'nin bu konu ile alakalı rivayeti şöyledir: “*Bir kimse fatiha okumayı unutsa veya fatiha okuyup da fatiha ile beraber bir şey okumayı unutsa namazı caiz olur.*”⁵⁴⁴ Fatihayı ve zammi sureyi ilk iki rekâta okur. Üçüncü ve dördüncü rekâta fatiha veya başka bir yer okumaz. Nehaî'nin bu konu ile alakalı görüşü şöyledir: “*İlk iki rekâta fatiha ve sure okursun. Üçüncü ve dördüncü rekâta tesbih edersin.*”⁵⁴⁵ Nehaî, hocası ve dayısı olan Alkame b. Kays'ın son iki rekâta bir harf bile okumadığını söylerdi.⁵⁴⁶ Ayrıca Mansur İbrahim en-Nehaî'ye namazda son iki rekâta ne yaparsın diye sorduğunda, “*Tesbih edip Allah (c.c.)'ı hamd eder, tekbir getiririm*” cevabını vermiştir.⁵⁴⁷ Bununla beraber Nehaî'den gelen başka bir rivayette son rekâtlarda dileyen kimsenin fatihayı da okuyabileceği geçmektedir. Nehaî'nin rivayeti şudur: “*Bir kimse öğle, ikindi, akşam ve son namaz olan yatsının ilk iki rekâtında okur. Diğer iki rekâta ise dileyen okur, dileyen okumaz.*”⁵⁴⁸ Eğer okuyacaksa fatihanın üzerine ilave yapmaz.⁵⁴⁹ Fatiha okunduktan sonra sessizce “*âmin*” denir. Nehaî kendisi bunu gizlice derdi.⁵⁵⁰ Fatihayı okuyup, içinden âmin dedikten sonra kısa bir sure beklerdi.⁵⁵¹

Nehaî'ye göre dört rekâtlı bir namazın bir rekâtında kıraat veya fatiha okunup diğer üç rekâtında okunmazsa namaz iade edilir.⁵⁵² İbrahim en-Nehaî, fatihayı okuyup biraz bekledikten sonra, kıraate geçmeden önce, istiazeyi okurdu.⁵⁵³ Ve bunu da ilk rekâta mahsus kılardı. Bu durumu da şöyle aktarırdı: “*İstiaze ilk rekâta mahsustur.*”⁵⁵⁴ İstiazeden sonra Kur'an'dan dilediği yeri okumaya başlardı. İlk rekâta okunacak kıraatin ikinci rekâttaki kıraatten fazla olması gerektiğini şu rivayetiyle ifade eder: “*Namazın ilk rekâtındaki kıraat diğer*

---

⁵⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.334.

⁵⁴⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.101.

⁵⁴⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c.II, s.101.

⁵⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.266.

⁵⁴⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.24.

⁵⁴⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.153.

⁵⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 96; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 374; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 151.

⁵⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 518.

⁵⁵² Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 126.

⁵⁵³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 87.

⁵⁵⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 85.

*rekâtlardaki kıraatlerden daha uzundur.*⁵⁵⁵ Kıraat yapılırken ayetlerin sayılması konusunda Nehaî'den gelen iki rivayet vardır. İlkinde namazda ayetlerin sayılmasında bir sakınca görmezken,⁵⁵⁶ diğesinde namazda ayetlerin sayılmasını kerih olarak görür.⁵⁵⁷ Nehaî, bir kimsenin kıraatte acele edip rükûya varmasında bir sakınca görmezdi. Rükûdayken sureden geriye kalan bir veya iki ayetin okunabileceğini ifade eder.⁵⁵⁸ Nehaî'ye göre bir kimsenin ezberinde sadece bir sure varsa bu sureyi diğrekâtlarda tekrarlayabilir. Görüşünü şöyle beyan eder: *"Eğer bir kimsede okuyabileceği bir tek sure ezberinde varsa, namazda onu okuyup tekrar edebilir."*⁵⁵⁹ Bununla beraber Nehaî, surenin bir kısmının ilk rekâtta, diğerkısmının ikinci rekâtta okumasında herhangi bir sakınca görmez. Bu durumu şöyle aktarır: *"Ashabımız farzda surenin bir kısmını okuyup, rükû ederdî. Sonra ayağa kalkıp surenin kalan kısmını okurdu."*⁵⁶⁰ Nehaî ayrıca rekâtlarda mufassal sure de denen uzun surelerden de okunmasında bir sakınca görmezdi.⁵⁶¹ Nehaî, Kur'an'ın açılarak okunmasını, Ehl-i Kitab'a benzeme tehlikesinden dolayı, kerih olarak görmüştür.⁵⁶² Nehaî'ye göre ilk iki rekâtta unutulmuş kıraat, son iki rekâtta yapılabilir.⁵⁶³ Fakat bu durumda yanılma secdesi yapılması gerekir.⁵⁶⁴

İbrahim en-Nehaî, sabah namazının rekâtlarını Yasin ve benzeri sureleri seri bir şekilde okuyarak kılardı.⁵⁶⁵ Ayrıca Cuma günleri sabah namazında secde ayetlerini okumaktan hoşlanırdı.⁵⁶⁶ Sabah namazında Meryem suresini okuduğuna dair rivayet de vardır.⁵⁶⁷ Kendisinin şöyle dediği söylenir: *"Farz namazlarda sabah namazı dışında içerisinde secde ayeti olan yerleri okumayın."*⁵⁶⁸ Öğle

---

⁵⁵⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 361.

⁵⁵⁶ Ebû Yûsuf Yâkub b. İbrâhîm el-Ensâri, *İhtilâfû ebî Hanîfete ve ibn ebî Leylâ*, thk. Ebu'l-vefâ el-Efgâni, (ys), 2015, s. 120.

⁵⁵⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 35; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 558.

⁵⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 340.

⁵⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 446.

⁵⁶⁰ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 572.

⁵⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 255.

⁵⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 88; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 419.

⁵⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 370; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁵⁶⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁵⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 222.

⁵⁶⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 425.

⁵⁶⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 135.

⁵⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 425.

namazının kıraatinde muhakkak Saffat suresini okuduğunu ifade eder.⁵⁶⁹ İkindide ise öğle namazında okuduğunun dört ayet azını okurdu.⁵⁷⁰ Akşam namazında ikindiye denk, yatsı namazında ise öğleye denk ayetleri okurdu. Rivayeti şudur: “*Ashab, yatsı namazında öğleye denk, akşam namazında ise ikindiye denk ayetleri okurdu.*”⁵⁷¹ Akşam namazında Kureyş suresini okuduğuna dair rivayet de vardır.⁵⁷²

Nehaî'den gündüzleyin kılınan nafilâ namazlarda kıraatin açıktan yapılabileceğine dair rivayeti şöyledir: “*Eğer kimseye zarar vermeyecekse, gündüz kılınan nafilâ namazını açıktan yapılmasında bir sakınca yoktur.*”⁵⁷³ Gündüz kılınan namazlardaki kıraat sessiz, gece kılınan namazlarda ise kıraat açıktan yapılır. Buna riayet edilmezse, ne yapılacağı konusundaki rivayeti şöyledir: “*Eğer namaz kılan sessiz okunması gerektiği yerde kıraati açıktan yaparsa, açıktan okunması gerektiği yerde sessizce kıraati yaparsa, namaz kılanın üzerine yanılma secdesi gerekir.*”⁵⁷⁴

Kıraatten sonra intikal tekbiri alınarak rükûya geçilir. İntikal tekbiri, kıyam esnasında harekete başlarken getirilir. Nehaî görüşünü şöyle ifade eder: “*Rükû yaparken aşağıya doğru hareket ettiğinde tekbir al.*”⁵⁷⁵ İntikal tekbiri esnasında eller yukarı kaldırılmaz. Bu konu ilgili Nehaî'nin görüşü şöyledir: “*Namaz için tekbir alınırken eller yukarı kaldırılır. Kalan tekbirlerde eller bir daha yukarı kaldırılmaz.*”⁵⁷⁶ Hatta sahabeden ellerin intikal tekbirinden sonra yeniden kaldırılabilmesine dair çokça rivayet olduğu halde Nehaî'nin bu durumun aksini söylemesi kendisine karşı itirazların yapılmasına neden olmuştur. Nehaî'ye sahabenin “*Nebi (s.a.v.)'yi ellerini kaldırırken gördüğüne dair*” sorular yöneltildiğinde, O, “*bu kimseler belki de Nebi (s.a.v.)'yi sadece o gün görmüş olabilirler. Oysaki İbn Mesud ve ashabından bu konuyla ilgili bir şey işitmediğini*” söyledikten sonra şunu eklemiştir: “*Muhakkak ki, İbn Mesud ve*

---

⁵⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 227.

⁵⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 228.

⁵⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 229.

⁵⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 233.

⁵⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 248.

⁵⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 245.

⁵⁷⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 463.

⁵⁷⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 416; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21; Şeybânî, *Hüccce*, c. I, s. 96.

ashabı namazın başında tekbir alırken ellerini kaldırdıktan sonra bir daha ellerini kaldırmazdı.”⁵⁷⁷ Rükûya gidildikten sonra hareket şeklinin nasıl olması gerektiğine dair Nehaî'nin görüşlerini aktardığımızdan burada bir daha bu rivayetleri aktarmıyoruz. Rükûda yapılan tesbihatla ilgili Nehaî'nin görüşlerine ulaşamadık. Rükû yapıldıktan sonra kıyama kalkılırken, sırt tam olarak diklenmeden önce “سمع الله لمن حمده”⁵⁷⁸ diye söylenmeye başlanır.

Daha sonra secdeye geçilir. Secde ile ilgili Nehaî'nin rivayetlerini aktarmıştık. Her rekâta iki secde yapılır. Ve bu iki secde arasında bir şey söylenmeden oturulur. Mansur, İbrahim en-Nehaî'ye “iki secde arasında bir şeyler söyler misin?” diye sorduğunda. Nehaî de: “İki secde arasında dua ile ilgili olarak söylenecek belirli bir şey yoktur” demiştir.⁵⁷⁹ Sonra tekrar secdeye varılıp, burada tesbihat yapıldıktan sonra ikinci rekâta kalkılır. İkinci veya dördüncü rekâta kalkılırken hiç oturmadan, beklemeksizin kalkılır. İstirahat celsesi olarak da isimlendirilen bu celseyi, yani birinci ve üçüncü rekâttaki ikinci secdeden sonraki oturuşu, Nehaî kerih olarak görür.⁵⁸⁰ Yine secdeden ayağa kalkılırken ellerin dayanak olarak kullanılmasını da zaruret halleri dışında (yaşlılık, hastalık vb.) mekruh görür.⁵⁸¹

Ayağa kalkılıp ikinci rekât aynı şekilde kılındıktan sonra, teşehhüd için oturulur. Oturuşun nasıl olacağını Nehaî'den aktarılan rivayetlerde görebilmekteyiz. Nehaî'ye göre teşehhüde oturan bir kimse, sol ayağını yere yayıp kalçalarının arasına koyar. Sonrasında da sağ ayağına yaslanarak oturur. Özürsüz yere sağ ayağın üzerine oturulmasını Nehaî kerih olarak görür.⁵⁸² Oturuşla ilgili mekruh gördüğü bir diğer husus ise teverruk ve ik'â⁵⁸³ şeklinde oturmaktır.⁵⁸⁴ Kerih görülen bu şekillerin dışında oturulduktan sonra eller dizkapaklarının

---

⁵⁷⁷ Muvattâ, “Salât” 107.

⁵⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 445.

⁵⁷⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 168.

⁵⁸⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 67.

⁵⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 332.

⁵⁸² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 67.

⁵⁸³ Teverruk: Namazda sağ kalça üzerine binecek şekilde sağ ayağı parmakları kibleye dönük olarak dikerek ve sol kalçayı yere, sol ayağı da sağ taraftan çıkacak şekilde alta yayarak oturmak. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 576.) İk'â: Namazda yasak olan dizleri dikerek kalçaları topukların üzerine koyarak oturmaktır. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 240.)

⁵⁸⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 191; Nevevî, *Mecmû*, c. III, s. 439.

üzerine konur. Konu ile ilgili Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Elleri dizkapakları üzerine koymak bana daha sevimli geliyor.*”⁵⁸⁵ Fakat zaruret halinde bahsedilen bu oturuş halinden farklı bir oturuş şekli yapılabilir. Nehaî, yer darlığından veya herhangi bir mazeretten dolayı sol tarafına oturamayan bir adam hakkında, “*sağ tarafına doğru oturur*” ifadesini kullanmıştır.⁵⁸⁶ Nehaî, kadınların oturuşu ile ilgili farklı görüşler rivayet etmiştir. Bir rivayetde kadının erkek gibi oturacağını⁵⁸⁷ başka bir rivayetde ise ayaklarını bir tarafa toplayacağını ifade eder.⁵⁸⁸ Üçüncü bir rivayetde ise dilediği gibi oturacağını beyan eder.⁵⁸⁹

İbrahim en-Nehaî oturuşta mutlaka tahiyyat duasının okunması gerektiğini şu rivayette belirtir. Hammad b. Ebî Süleyman, Nehaî'ye, “*teşehhüde bismillah diye bilirliyim?*” diye sorduğunda, Nehaî, “*tahiyyat duasını okuması gerektiğini*” söylemiştir.⁵⁹⁰ Nehaî, ashabın Nebi (s.a.v.) zamanında teşehhüde “*السلام علي الله*” dediğini ifade ettikten sonra, Nebi (a.s.)'in onları bu konuda uyardığını söylemiş ve Nebi (s.a.v.) onlara şöyle demiştir: “*Selam Allah'ın üzerine olsun demeyin. Çünkü Allah selamdır. Ancak 'selam bizim ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun' deyin.*”⁵⁹¹ Bununla beraber teşehhüd duasının nasıl okunacağını şu rivayetten öğreniyoruz. Hammad b. Ebî Süleyman Ebû Hanife'nin elinden tutarak O'na teşehhüdü öğretmiştir. İbrahim en-Nehaî, Hammad'ın elinden tutarak O'na teşehhüdü öğretmiştir. Alkame, Nehaî'nin elinden tutarak O'na teşehhüdü öğretmiştir. İbn Mesud Alkame'nin elinden tutarak O'na teşehhüdü öğretmiştir. Ve nihayetinde Nebi (s.a.v.) İbn Mesud'un elinden tutarak O'na teşehhüde ne okuyacağını öğretmiştir.⁵⁹² Nehaî'ye göre teşehhüd okunurken tek parmağı kaldırmak güzel bir davranıştır. Fakat çift parmağın kaldırılması mekruhtur.⁵⁹³ Nehaî'ye göre teşehhüd okunduktan sonra Nebi (s.a.v.) üzerine salât selam

---

⁵⁸⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 60.

⁵⁸⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 173; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

⁵⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 507.

⁵⁸⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 139.

⁵⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 507; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 173.

⁵⁹⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 147; Beyhakî, *Sünen*, c. II, s. 143.

⁵⁹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 148.

⁵⁹² Mevsîli, *İhtiyâr*, c. I, s. 53; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, c. XXXX, s. 426. (Rivayette geçen teşehhüd duası tahiyyattır. التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام (علينا وعلي عباد الله الصالحين اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمده ورسوله

⁵⁹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 469.

getirilir.⁵⁹⁴ Teşehhüdden sonra okunacak dua ile ilgili rivayetini Nehaî, şöyle ifade eder: “*Ashab, imamın teşehhüdden sonra bir araya gelen beş cümleyle dua etmesinden hoşlanırlardı.*”⁵⁹⁵ Bu dualar okunduktan sonra öncesinde sağ olmak üzere, daha sonra sola “ السلام عليكم ورحمة الله ” diye, selam verilir.⁵⁹⁶ İkinci selam birinci selamdan biraz daha kısık olarak verilir.⁵⁹⁷ Selam verilirken, cezimli olarak verilir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Tekbir ve selam cezimlidir.*”⁵⁹⁸ Nehaî' ye göre verilen bu selam iki namazın arasını birbirinden ayırır.⁵⁹⁹ Nehaî selamı verdikten sonra şeklini değiştirip cemaate yöneldikten⁶⁰⁰ sonra, “ لا اله الا الله وحده لا شريك له ” derdi.⁶⁰¹ Cemaate yönelirken sağ veya sol taraftan dönülmesi arasında herhangi bir fark yoktur. Bu durumu şöyle aktarır: “*(Namaz bittikten sonra) istenilen taraftan cemaate dönülebilir.*”⁶⁰²

D. Namaz Çeşitleri

1. Farz Namazlar

Beş vakit namazın vücubiyeti ile ilgili Nehaî'den gelen rivayetleri bütünüyle incelediğimizde, onların farz olduğu sarıh bir şekilde anlaşılmaktadır. Bundan dolayı burada beş vakit namazla ilgili ayrı bir başlık açmıyoruz. Bu beş vakit namazın dışında yine farz olarak telakki edilen Cuma namazından başlayarak farz namazları inceleyelim.

a. Cuma Namazı

1) Hükümü

Cuma namazının hükümü ayetle sabittir. Cuma suresinde geçen “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığınızda, alışverişi bırakıp Allah'ı anmaya*

---

⁵⁹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 208.

⁵⁹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 49. (Bu rivayette geçen dua şöyledir: اللهم اني اسالك الخير كله ما علمنا منه وما لم نعلم)

⁵⁹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 57.

⁵⁹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 58.

⁵⁹⁸ İbn Kudâme, *Muğni*, c. I, s. 629.

⁵⁹⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 174.

⁶⁰⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 418.

⁶⁰¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 71.

⁶⁰² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 75.

koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”⁶⁰³ bu ayet, Cuma namazının farzietini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2) Vakti

Cuma namazının vakti öğle namazının vaktidir.⁶⁰⁴ Dolayısıyla Cuma namazı, öğle namazı vakti içerisinde zeval vaktinden sonra herhangi bir vakitte eda edilebilir.

3) Kimlere Farzdır

Cuma namazı akıllı, ergenlik çağına gelmiş her Müslüman erkeğe farzdır. Dolayısıyla Müslüman kadın hakkında Cuma namazının farzietini düşer.⁶⁰⁵ Farz olmamasına rağmen Cuma namazına gelip kılarlarsa, öğle namazını kılmalarına gerek yoktur. Nehaî, bu durumu şöyle aktarır: “*Kadın Cuma namazına geldiğinde iki rekât namaz kılar. Böylece öğle namazını da yerine getirmiş olur.*”⁶⁰⁶

İbrahim en-Nehaî, Cuma namazını misafir olan kimseye de farz olarak görür. Nehaî'nin misafir hakkındaki görüşü ise kendisine cemaat yapmak vacip olduğu için, Cuma namazı evleviyetle vaciptir.⁶⁰⁷ Nehaî'ye göre şehirde yaşayanların aksine, köyde yaşayanlara Cuma namazı farz değildir. Bu konudaki rivayetini şöyle beyan eder: “*Cuma namazı ve kurban bayramı namazı, ancak şehirde bulunan kimseye gerekir.*”⁶⁰⁸ Bundan dolayıdır ki, askerlere Cuma namazının farz olmadığını ifade eder.⁶⁰⁹

Cuma namazı kendisine farz olmayan bir diğer kimse ise, şehirden iki fersah⁶¹⁰ mesafeden daha uzakta olan kimsedir. Bu konu ile ilgili rivayetini Nehaî şöyle aktarır: “*İki fersah mesafeden Cuma namazına gidilir.*”⁶¹¹ Bir fersah mesafe üç mildir. İki fersah mesafe ise altı mil yapar. Nehaî bu mesafeyi belirlerken yaya

---

⁶⁰³ el-Cuma 62/9.

⁶⁰⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 65; Muhammed b. İbrahim b.el-Münzir en-Nisâbü'rî, *el-İşrâf âlâ mezâhibi'l-ulemâ*, thk. Ebû Hammâd Ahmed el-Ensârî, (ys), Mektebetü Mekketü's-sekâfiyye 2004, c. I, s. 402.

⁶⁰⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 204.

⁶⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 68.

⁶⁰⁷ İbn Kudâme, *Muğnî*, c.II, s.193.

⁶⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.47.

⁶⁰⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.47.

⁶¹⁰ Fersah: Üç mil yani 5544 m. yoldur. Orta yürüyüşle bir saatlik mesafedir. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.141.)

⁶¹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.49; Abdürrezzak, *Musannef*, c.III, s.161.

yürüme mesafesini almıştır. Çünkü bu mesafeden insanın o zamanki şartlarda ezanı duyması söz konusu değildir.

Cuma namazının Nehaî'ye göre kendisine farz olmadığı bir diğer kimse ise korkmuş olan kimsedir. Musa b. Müslim, İbrahim en-Nehaî ile tâbiünden bazı kimselerin korkmuş olduğundan dolayı Cuma namazı kılmayıp, öğle namazı kıldıklarını rivayet eder.⁶¹² Cuma namazının, korkan kimse için farziyetinin kendisinden düşmesi hakkında Nehaî'yi bu şekilde düşünmeye iten nedenlerin başında, zamanın Hicaz valisi Haccâc'dan saklanmalarıdır. Devrin siyasi çalkantıları içinde Nehaî ve arkadaşları Haccâc'a karşı hareket ettikleri için böyle bir durumla karşı karşıya kalmış olabilirler.

İbrahim en-Nehaî'ye göre Cuma namazı kendisine farz olmayan bir diğer kimse de hapiste olan kimsedir. Nehaî'nin hapiste olan kimselerle ilgili Cuma namazına yönelik olarak rivayeti şöyledir: “*Hapis halkına Cuma namazı yoktur.*”⁶¹³ Yine Cuma namazı için cemaatin olması gerekir. Nehaî'ye göre Cuma namazı kılınabilmesi için imamla beraber bir kişinin daha olması gerekir. Eğer imamla beraber bir kişi daha varsa beraber hutbe irad edip iki rekât Cuma namazının farzını eda ederler.⁶¹⁴

4) Kılınışı

Nehaî Cuma günü gusül abdestinin alınmasını müstehap olarak görür. O şöyle der: “*Kim Cuma günü gusül abdesti alırsa bu güzeldir. Terk etse de güzeldir.*”⁶¹⁵ “*Ashap Cuma günü gusül abdesti almaktan hoşlanırdı.*”⁶¹⁶ Gusül abdesti alındıktan sonra mescide yaya olarak gitmek müstehaptır.⁶¹⁷ Nehaî, Cuma ve bayram namazlarına binek üzerine gidilmesini mekruh olarak görür.⁶¹⁸ Mescide geldikten sonra Cuma namazının farzından önce dört rekât nafîle kılar. Nehaî, Ashabın Cuma namazından önce dört rekât nafîle namaz kıldığını beyan

---

⁶¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.122.

⁶¹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.182.

⁶¹⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 46.

⁶¹⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 139; *Hücce*, c. I, s. 282; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 72; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 36; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 180.

⁶¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 33.

⁶¹⁷ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, c. III, s. 341.

⁶¹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 289.

etmiştir.⁶¹⁹ Nafile olarak kılınan dört rekâtın akabinde caminin içinde okunan ezandan sonra, imam hutbe irad etmek için hutbeye çıkar. İmam hutbe okuduktan sonra kamet getirilerek iki rekât Cuma namazı kılınır.⁶²⁰ Cuma namazından sonra kılınacak namaz için Nehaî'den farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden bir tanesinde iki rekât kılındıktan sonra istenildiği kadar kılınabileceğini ifade ederken,⁶²¹ diğer görüşünde ise ashabın Cuma namazından sonra bir selamla dört rekât kıldığını beyan eder.⁶²²

5) Hutbe

a) Hutbenin Hükümü

Hutbe, cumanın sıhhat şartlarındandır. Terk edilirse Cuma namazı sahih olmaz.⁶²³ Eğer imam hutbe okumazsa, dört rekât namaz kılınır.⁶²⁴ Bundan dolayı da kılınamayan Cuma namazı yerine öğlen namazı kılınır.

b) Hutbe Okunurken Yapılacak Ameller

Bir kimse mescide girdiğinde imam hutbeye çıkmışsa, nafile namaza başlamadan oturup hutbeyi dinler. Ne selamlama namazı (tahiyyetü'l-mescid) nede başka bir namaz kılar.⁶²⁵ Farklı bir rivayette Nehaî hutbeyi dinlemeyi sünnet olarak görür. Ancak konuşulmasını da haram olarak görmez.⁶²⁶ Nehaî'ye göre hutbe okunurken yüz minber tarafına çevrilir.⁶²⁷ Ayaklar toplanıp elbisenin içine alınarak oturulmasında bir sakınca yoktur. Nehaî de böyle yapardı.⁶²⁸ Cuma günü mescide gelen bir kimse okunan hutbeyi duymuyorsa, Kur'an okumasında, Allah'ı zikretmesinde ve Rasulullah (a.s.)'a salavât getirmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Nehaî bu konu ile alakalı rivayette şunu ifade eder: "*Muhakkak ki, ben Cuma günü hutbeyi duymazsam, kendi cüzümü okurum.*"⁶²⁹ Nehaî, hutbe

---

⁶¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 115; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 73.

⁶²⁰ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, c. III, s. 351.

⁶²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 118.

⁶²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 119; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 175; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 73.

⁶²³ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 150.

⁶²⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 73; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 289; Beyhakî, *Sünen*, c. I, s. 196.

⁶²⁵ İrâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 166.

⁶²⁶ İrâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 176.

⁶²⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 90.

⁶²⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 67.

⁶²⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 213; İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 167.

okunurken verilen selamın alınması ve aksıran kimseye dua edilmesi konusunda birbirine muhalif görüşler aktarmıştır. Bu görüşlerden bir tanesinde Nehaî, hutbe okunurken, verilen selamın alınması ve aksıran kimseye dua edilmesi konusunda ruhsat vermiştir. Nehaî bu görüşünü, İbn Mesud ve ashabı hakkındaki rivayetine dayandırmaktadır. O'na göre İbn Mesud ve ashabı, hutbe okunurken, verilen selamı alıp, aksıran kimseye dua ederdi.⁶³⁰ Bu konu ile ilgili başka bir rivayette, Nehaî aksi bir görüş rivayet etmiştir. Bu görüşünde hutbe okunurken, verilen selamın alınmayıp, aksıran kişiye dua edilemeyeceğini ifade eder.⁶³¹

Nehaî'den hutbe okunurken, konuşulabileceğine dair bir görüş de aktarılmıştır. Nehaî, Haccâc hutbe okurken konuşurdu.⁶³² Ancak Kur'ân tilavet edilirken konuşulmaz.⁶³³ İbn Abdülber hutbe okunurken konuşmayı yasaklayan hadisin, önde gelen Irak ehlinin fakihlerine ulaşmamış olabileceğini ifade eder.⁶³⁴ Fakat İbn Hazm meseleye başka bir açıdan yaklaşmıştır. İbn Hazm'a göre Haccâc ve hatipleri hutbe okurken, Hz. Ali ve Hz. Zübeyr'e lanet ediyorlardı.⁶³⁵ İbni Hazm'ın bu görüşünü, Nehaî'den aktarılan başka bir rivayet desteklemektedir. Bu rivayette Nehaî, şunu ifade eder: “*Bundan dolayı (lanetten dolayı) susmakla emrolunmadık.*”⁶³⁶ Yani Nehaî, hatiplerin hutbe okuduğu esnada sahabenin önde gelenlerine lanet etmesine tepki olarak konuşmuş olabilir. Çünkü Nehaî, rivayetlerinde hutbe okunurken, Kur'an duyamayacak kadar mesafede olan kimsenin, hutbe okunduğu esnada konuşabileceğini ifade etmiştir. Fakat hutbeyi duyup da konuşan kimseyi engellemiştir.⁶³⁷

Bu rivayetleri incelediğimizde Nehaî, Hutbe okunduğu esnada duruma göre davranmış, bazen susulması gerektiği zamanda bile, sahabeye lanet edilmesinden dolayı konuşmayı tercih etmiş olabilir. Hutbe okunduğu esnada konuşulmamaya yönelik olan emrin, mütekaddim Irak ehline ulaşmadığı görüşü doğru değildir. Çünkü mütekaddimin Irak ehlinin öncüsü ve öğretmeni, Abdullah

---

⁶³⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 73; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 225.

⁶³¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 94.

⁶³² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 64; Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 176.

⁶³³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, c. I, s. 162.

⁶³⁴ Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 177.

⁶³⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 64.

⁶³⁶ Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 176.

⁶³⁷ Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 176.

İbn Mesud'dur. Nehaî'den gelen farklı bir rivayet İbn Mesud'un hutbe okunurken konuşmadığını bizlere göstermektedir. Bu rivayete göre imam hutbe okurken bir adam İbn Mesud'la konuşmak istediğinde İbn Mesud bu adamla konuşmamış, namaz bittikten sonra kendisiyle konuşmuştur.⁶³⁸ Yine Nehaî imam hutbe okurken konuşan bir adam için “*ellerini yerine koyup taşlarla oynamaz*” diye söylemiştir.⁶³⁹

Bununla beraber Nehaî, hutbeye başlanmadan önce konuşmayı kerih görmez.⁶⁴⁰ Fakat hatûbin inmesinden namaz kılınmasına kadar geçen sürede konuşulmasını kerih görmüştür.⁶⁴¹

6) Cuma Namazı ile İlgili Muhtelif Durumlar

İbrahim en-Nehaî'nin Cuma namazı ile ilgili aktardığımız rivayetlerinin dışında pek çok rivayeti daha vardır. Bu rivayetleri aşağıda ifade etmeye çalıştık.

a) Cuma ile Bayram Namazını Birleşmesi

Eğer bayram Cuma gününe denk gelirse, Cuma Namazı imam dışında bayram namazını kılından düşer.⁶⁴² Nehaî bu görüşünü bir ruhsat dâhilinde ifade etmiş olabilir. Şöyle ki Kurban bayramında kurban kesimiyle ilgilenilmesinden dolayı bir meşguliyet vardır. Bu durum ise namaza geç kalınmasına sebebiyet verebilir. Bu durum ise Nehaî'nin görüşlerine yansımış olabilir.

b) Cuma Namazında Kunut

Nehaî, Cuma namazında kunut yapılmasının ve ellerin kaldırılmasının bid'at olduğunu beyan etmiştir.⁶⁴³ Nehaî'den hutbede Cuma suresinin okunacağına dair rivayet vardır.⁶⁴⁴

c) Cuma Namazına Geç Kalmak

İbrahim en-Nehaî'ye göre bir kimse, imam selam vermeden Cuma namazına yetişirse, cumaya yetişmiş kabul edilir. Görüşü şu şekildedir: “*Kim*

---

⁶³⁸ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, c. IX, s. 308.

⁶³⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 87.

⁶⁴⁰ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 165.

⁶⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 109.

⁶⁴² İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 212.

⁶⁴³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 127; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 194.

⁶⁴⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 244.

*Cuma günü insanlara oturuşta yetişirse, iki rekât namaz kılar.*⁶⁴⁵ Ancak farklı bir rivayette ikinci rekâtın rükûsuna yetişmeyen kimse için öğle namazını kılması gerektiğini ifade eder. Bu konudaki görüşü şöyledir: “*Kim Cuma namazından bir rekâta yetişmişse, o kimse bir rekât daha namaza ilave eder. Kim de rükûya yetişemezse öğle namazını kılar.*”⁶⁴⁶

d) Namazda İzdiham Olması

İbrahim en-Nehâî’ye göre, Cuma namazında kalabalıktan dolayı izdiham olup da, rükû ve secde yapmaya imkân bulunamıyorsa, imamın selam vermesi beklenip, Cuma namazı tamamlanır.⁶⁴⁷ Bu durumda imama uyulduktan sonra beklenip namaz tamamlandıktan sonra muktedînin namazı tamamlaması gerekir.

b. Cenaze Namazı

1) Hükümü

Cenaze namazının hükümü hakkında Nehâî’nin rivayetine rastlamadık. Fakat farz bir namaz olduğu için bu başlık altında incelemeyi uygun gördük.

2) Cenaze Namazı Kılınacak Kimseler

İbrahim en-Nehâî’ye göre, Müslümanların tamamının cenaze namazı kılınır. Çünkü Ashab, ehl-i kiblede olan hiçbir kimse hakkında ayırım yapmazdı.⁶⁴⁸ Nehâî’ye göre kendisine had ve kısas cezası uygulanırken ölen kimsenin cenaze namazı kılınır.⁶⁴⁹ Ayrıca veled-i zinanın cenaze namazı da kılınır.⁶⁵⁰ Nehâî’ye göre doğduğunda sesi çıktıktan sonra ölen çocuğun cenaze namazı kılınır. Bu konuyu şu rivayetinde aktarır: “*Çocuk doğduğunda ses çıkarmışsa, cenaze namazı kılınır.*”⁶⁵¹ Eğer düşük doğduğu halde bağırarak ses çıkartmamışsa cenaze namazı kılınmaz.⁶⁵²

---

⁶⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 114; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 72.

⁶⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 111.

⁶⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 178.

⁶⁴⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 535; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 171.

⁶⁴⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 420.

⁶⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 302.

⁶⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. XVI, s. 341.

⁶⁵² Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 291; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 80.

3) Cenaze Namazının Kılınışı

Nehaî, kabirde veya kabristanda, cenaze namazının kılınmasını kerih olarak görür.⁶⁵³ Cenaze namazını kıldırmaya en layık olan kimse kaim (imamlığa en layık olup hali hazırda cemaate imamlık yapan kimse) imamdır.⁶⁵⁴ Nehaî selefın cenazelerini kaim imamlara kıldırđını rivayet etmiştir.⁶⁵⁵ Nehaî velisi olduğu bir cenazeye iştirak ettiğinde kaim imam olarak namazı kıldırmıştır.⁶⁵⁶ Eğer cenaze kadın ise, eşi de olduğu halde imam yoksa namazı eşi kıldırır.⁶⁵⁷ Bu konuda koca kadının babasından daha çok söz sahibidir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Koca, ölen eşinden dolayı, namaz konusunda babasından daha çok hak sahibidir.*”⁶⁵⁸ Kocası yoksa babası daha çok hak sahibidir. Nehaî, İbrahim et-Teymî'yi kızının vefatında imam olarak öne çıkardıktan sonra “*sünnete uygun olan budur*” demiştir.⁶⁵⁹ İmam, cenaze kadınsa göğüs hizasında durup namaza niyet eder. Nehaî, kadın cenazesi kıldırırken, göğüs hizasında durarak cenaze namazı kıldırırđı.⁶⁶⁰

Cenaze namazı için alınacak tekbirler konusunda farklı rivayetler vardır. Nehaî, cenaze namazının tekbirlerinin yedinin üzerinde artırılmayacağını, dörtten eksik alınamayacağını ifade eder.⁶⁶¹ Daha sonra insanların dört tekbir üzerine birleştiklerini rivayet etmiştir.⁶⁶² İbrahim en-Nehaî, cenaze namazındaki tekbirlerle ilgili şu rivayeti aktarır:

İnsanlar, Nebi (s.a.v.) ruhunu teslim edinceye kadar, beş, altı ve yedi tekbirle cenaze namazı kılarđı. Sonra Ebû Bekir(r.a.)'in halifeliği döneminde, Ebû Bekir (r.a.) ruhunu teslim edinceye kadar bu şekilde tekbir aldılar. Sonra Ömer b. Hattab bundan sonra halife tayin edildi. O'nun velayeti döneminde insanlar bu şekilde yapmaya devam ettiler. Ömer b. Hattab, bu durumu görünce dedi ki, Siz, Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabının topluluğusunuz. Ne zaman ihtilafa düşerseniz, sizden sonra ihtilafa düşölür. Birleştiğiniz konu üzerine de sizden sonra birleşilir. Muhammed (s.a.v.) ashabının görüşü, Hz. Muhammed (a.s.) vefat etmeden önceki son cenazede aldığı tekbirlerde birleşti. Bunu alıp diğerlerini bıraktılar. Hz.

⁶⁵³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 3; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 405; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 190.

⁶⁵⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 80.

⁶⁵⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 471.

⁶⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 230.

⁶⁵⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 80.

⁶⁵⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 221.

⁶⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 230.

⁶⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 291.

⁶⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 271.

⁶⁶² Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 481; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 262.

Muhammed (a.s.)'in son cenazede aldığı tekbirlere bakınca, o cenazede dört tekbir aldığına şahit oldular.⁶⁶³

İlk tekbirde eller kaldırıldıktan sonra, bir daha eller kaldırılmaz. Velid b. Abdullah, İbrahim en-Nehaî'yi, cenaze namazı kılarken ilk tekbirde ellerini kaldırıp, geriye kalan tekbirlerde ellerini kaldırmadığı konusunda gördüğünü ifade etmiştir.⁶⁶⁴ Cenaze namazı kılınırken Kur'an'dan bir yer okunmaz.⁶⁶⁵ Ancak dua ve istiğfar yapılır. Dua da belirlenmiş bir dua değildir. Nehaî'nin, rivayeti şöyledir: *“Namazda ölü için belirli bir dua yoktur. Dilediğin şekilde dua yap.”*⁶⁶⁶ Yine başka bir rivayette bu durumu şöyle beyan eder: *“Cenaze namazında ölü için belli bir şey yoktur. Allah (c.c.)'a hamd edersin. Nebi (a.s.)'ye salâvat getirirsin. Kendin ve ölü için dilediğin kadar Allah (c.c.)'a dua edersin”*⁶⁶⁷

Cenaze namazında rükû ve secde yapılmaz. Nehaî bu durumu şöyle aktarır: *“Cenazede kıraat, Rükû ve secde yoktur.”*⁶⁶⁸ Tekbirler bittikten sonra önce sağa, sonra sola selam verilerek namaz bitirilir.⁶⁶⁹ İmam sağa selam verirken sesini kısıp yükseltmez. Bu konu ile ilgili görüşü şöyledir: *“İmam sağa selam verirken hafif bir selamla selam verir.”*⁶⁷⁰

Cenaze namazına geç kalan kimse, tekbirleri kaçırmışsa, tekbirleri namaz içinde yerine getirir. Nehaî mesbuk hakkında görüşünü şöyle beyan eder: *“Cenazede bir ya da iki tekbir kaçırırsan, acele edip selam verilmeden önce tekbirleri al.”*⁶⁷¹ Cenaze namazı kılındıktan sonra bir daha kılınmaz. Nehaî bu durumu şöyle beyan eder: *“Meyyit için iki defa cenaze namazı kılınmaz.”*⁶⁷²

4) Cenaze Namazı İle İlgili Muhtelif Durumlar

Bir kimse kadınların arasında vefat eder de namazı kıldırarak başka kimse olmazsa, kadınlardan birisi saffın ortasında durup, cemaate imamlık ederek cenaze

---

⁶⁶³ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 276.

⁶⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 255.

⁶⁶⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 491.

⁶⁶⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 250; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 491.

⁶⁶⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 274.

⁶⁶⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 274.

⁶⁶⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 274.

⁶⁷⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 493.

⁶⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 275; İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 373.

⁶⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 420; İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 385.

namazını kıldırır.⁶⁷³ Erkek ve kadın cenazesi bir yerde aynı anda kılınsa, başları aynı hizaya getirilir. Cenazeler imamla kıble arasında iki saf olur.⁶⁷⁴ Kadın cenaze, erkek cenazenin önüne gelir. Erkek cenaze imamın önünde, kadın ise kıble tarafında durur. Çünkü erkekler hayattayken imamın yanında saf olur. Öldüğünde de imamın yanında saf olurlar.⁶⁷⁵

2. Vacip Namazlar

İbrahim en-Nehaî'ye göre, farz namazların dışında nitelendirilen namazlar vardır. Bunlar farz namazdan aşağı, nafile namazdan yukarı dereceye sahiptirler. İbrahim en-Nehaî, vitir namazını bu namazlar arasında zikreder. Şimdi vitir namazını Nehaî'nin rivayetleri doğrultusunda inceleyelim.

a. Vitir Namazı

1) Hükmü

İbrahim en-Nehaî'ye “*altı yaşına gelmiş olan çocuğa vitir namazı emredilir mi?*” diye sorulduğunda, “*yatsı namazından sonra* ” şeklinde karşılık vermiştir. Vitir namazı ile ilgili şöyle derdi: “*Vitir, Kur'an ehli üzerine vazifedir.*”⁶⁷⁶

2) Vakti

Nehaî'ye göre, vitir namazının vakti yatsıdan sonradır. Eğer yatsının son sünnetinden sonra gecenin öncesinde kılınacaksa, bunun güzel olduğunu belirtmiştir. Ancak en güzel olanın gecenin sonunda kılınan vitrin olduğunu da ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Gecenin evvelinde kılınan vitir güzeldir. Vitrin en faziletlisi ise gecenin sonunda kılınanıdır.*”⁶⁷⁷ Nehaî'ye göre vitrin gecenin en son namazı şeklinde ikame edilmesi müstehaptır. Zübeyr b. Adî, İbrahim en-Nehaî'ye, geceleyin vitir namazı kılıp da uyandıktan sonra teheccüd namazı kılan kimse hakkında soru sorar. Nehaî de şöyle cevap verir: “*Bu güzeldir.*”

---

⁶⁷³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 82.

⁶⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 297.

⁶⁷⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 280.

⁶⁷⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 6; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 508.

⁶⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 478.

Ancak sahabe namazlarının en sonunun vitir olmasını müstehap görürdü.”⁶⁷⁸ Nehaî’ye göre bu durum vitir namazının iade edilmesini gerektirmez. Gecenin evvelinde vitir namazını kılıp da uyuyan kimse, daha sonra uyanıp teheccüd namazını eda etse, kılmış olduğu vitri bozamaz.⁶⁷⁹

3) Rekât Sayısı

İbrahim en-Nehaî’ye göre, vitir namazının rekât sayısı, on bir, dokuz, yedi, beş veya üç rekâttır.⁶⁸⁰ O’na göre vitir namazının en asgari rekât sayısı üçtür.⁶⁸¹ Kılınan bu üç rekât birleşik eda edilir. İkinci rekâta selam verilip üçüncü rekâta kalkılmaz. Hammad b. Ebî Süleyman, Nehaî’nin, vitir namazında ikinci rekâta selam vermelerini, kendilerine yasakladığını beyan etmektedir.⁶⁸²

4) Kılmışı

Vitir namazının ilk iki rekâtı, farz ve nafil namazların kılındığı gibi eda edilip, üçüncü rekâta kalkılır. Üçüncü rekât için belirlenmiş herhangi bir kıraat yoktur. Ancak İbrahim en-Nehaî, İhlâs ve Bakara suresinin son ayetlerini okumaktan hoşlanırdı.⁶⁸³ Yine üçüncü rekâta muavvizeteyn surelerini de okuduğuna dair bir rivayet de vardır.⁶⁸⁴ Üçüncü rekâtın kıraati bittiğinde tekbir alınıp, eller kaldırılır. Ve daha sonra dua edilir. Nehaî’nin bu durumla ilgili rivayetleri şöyledir: “*Vitirde son rekâtın kıraatinden sonra tekbir alıp dua edersin.*”⁶⁸⁵ “*Eller vitirde kaldırılır.*”⁶⁸⁶ Yapılacak olan dua için belirli bir okuyuş yoktur. Nehaî’nin ifadesi şöyledir: “*Vitir duası için belirli bir okuyuş yoktur. Muhakkak ki vitir duası, dua ve bağışlanma dilemedir.*”⁶⁸⁷ Dua yapılırken ses yükseltilir.⁶⁸⁸ Kunutta kalma süresi ise İnşikak suresi kadardır.⁶⁸⁹ Dua bittikten sonra, tekbir alınıp rükuya gidilir. Nehaî’nin bu konudaki rivayeti şöyledir: “*Rükû*

⁶⁷⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 31.

⁶⁷⁹ Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 24.

⁶⁸⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 20; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 492.

⁶⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 490; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 184; Muvattâ, “*Salât*” 265.

⁶⁸² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 493.

⁶⁸³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 34; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 514.

⁶⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 513.

⁶⁸⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 254; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 70; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 530; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 34.

⁶⁸⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 325; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21.

⁶⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. XV, s. 341.

⁶⁸⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 122.

⁶⁸⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 122.

yapmak istediğinde, aynı şekilde tekbir al.”⁶⁹⁰ Ashab namazı kıldıktan sonra yan üzerine yatıp uyurdu. Bu durumu şöyle aktarır: “*Ashab, vitirden sonra yan üzeri yatıp, uyurdu.*”⁶⁹¹ Nehaî, vitir namazını kıldıktan sonra, namaz kılmayı kerih olarak görür.⁶⁹²

Kunut duasının okunduğu bir diğer yer de sabah namazıdır. Ancak Nehaî, sabah namazında kunut duasının okunamayacağı görüşündedir. Ona göre İbn Mes’ud ve ashabı vefat edinceye kadar sabah namazında kunut duası okumamıştır.⁶⁹³ Nehaî mürsel yolla rivayet ettiği bir hadiste Nebi (s.a.v.) sabah namazında müşriklerden hayatta olanların üzerine bir ay boyunca yaptığı duadan başka dua yapmamıştır.⁶⁹⁴ Nehaî’ye göre sabah namazında kunut duasının okunmasını Kûfe halkı Hz. Ali’den, Şam halkı ise Hz. Muaviye’den birbirleriyle yaptıkları savaş esnasında sabah namazında yaptıkları kunuttan almışlardır.⁶⁹⁵

5) Kazası

Vitir namazının kazası gerekir.⁶⁹⁶ Kazasının ne zaman yapılacağı konusunda, Nehaî’den farklı görüşler vardır. Birincisinde, sabah namazı kılınmadan kaza edilebileceğini belirtmektedir.⁶⁹⁷ Yine bu durumla ilgili görüşünü şöyle beyan eder: “*Bir kimse, vitir namazını kılmayıp da sabah namazını kılsa, sabah namazından sonra vitir kaza kılınmaz.*”⁶⁹⁸ İkinci görüşünü de ise sabah namazından sonra güneş doğmazsa vitir namazının kaza edilebileceğini beyan eder. İfadesi şöyledir: “*Sabah namazını kılınıktan sonra, güneş doğarsa, vitir namazı kılınmaz.*”⁶⁹⁹

6) Vitirde Şüphe

Eğer vitirde şüphe edilse ve bu hal, devamlı olan bir durum değilse, kılınmış olan vitir namazı nafiye dönüşür. Vitir namazına bir rekât daha

---

⁶⁹⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 254; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 70.

⁶⁹¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 42.

⁶⁹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 524.

⁶⁹³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 254; *Hüccce*, c. I, s. 100.

⁶⁹⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 255; *Hüccce*, c. I, s. 104.

⁶⁹⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 257; *Hüccce*, c. I, s. 104.

⁶⁹⁶ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, c. III, s. 59.

⁶⁹⁷ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, c. III, s. 59.

⁶⁹⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 185.

⁶⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 480.

eklenerek dört rekât olarak kılınır ve yeniden vitir namazı eda edilir. Nehaî vitrinden şüphelenen bir adama, bir rekât daha vitir namazına ekleyerek, vitri çiftlemesini ve yeniden kılmasını söylemiştir.⁷⁰⁰

b. Bayram Namazı

İbrahim en-Nehaî'nin bayram namazının hükmü hakkında herhangi bir rivayeti ifade ettiğine rastlamadık. Ancak biz, vacip olduğu için bayram namazını bu başlık altında incelemeyi uygun gördük. İbrahim en-Nehaî'nin bayramda yıkanmadığına dair rivayet vardır. Öğrencisi Hammad O'nun bayramlarda yıkanmadığını rivayet etmiştir.⁷⁰¹ Ancak bayramlarda yıkanıldığı takdirde bunun güzel olacağını, yıkanılmadığı takdirde bunda herhangi bir sorumluluğun olmayacağını ifade etmiştir.⁷⁰² Ancak yıkandığına dair görüşler de vardır.⁷⁰³ Nehaî'ye göre Fıtır Bayramında camiye gitmeden önce, Kurban Bayramında camiden döndükten sonra yemek yenir.⁷⁰⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre abdest alındığında namaza geç kalma gerçekleşecekse teyemmüm alınıp, namaza gidilebilir.⁷⁰⁵ Nehaî, bayram namazına yaya olarak gidilmesinden hoşlanırdı.⁷⁰⁶ Binek üzerinde bayram namazına gidilmesini kerih olarak görürdü.⁷⁰⁷ Nehaî'ye göre bayram namazı şehrin sadece bir camisinde kılınır. Nehaî bu durumu şu rivayetiyle beyan eder: “*Bayram namazı şehrin camisinde kılınır.*”⁷⁰⁸ Eğer cemaat kalabalıksa, dışarıda musalla denilen yerde namaz kılınabilir. Ashab üzerlerinde elbiseleri olduğu halde sabah namazını kılıp mescidden dışarıya çıkarlar ve bayram namazını kılarlardı.⁷⁰⁹ Bayram namazından önce nafil namaz kılınmasını uygun görmez, namazdan sonra dört rekât namaz kılarlardı. Bu durumu şu rivayetiyle aktarır: “*Bayramdan önce namaz yoktur. Sonrasında dört rekât namaz kılınır.*”⁷¹⁰

---

⁷⁰⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 526.

⁷⁰¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 139; Muvattâ, “*Tahâret*” 64.

⁷⁰² Muvattâ, “*Tahâret*” 64; İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 228.

⁷⁰³ Nîsâbü'rî, *İşrâf*, c. II, s. 162.

⁷⁰⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 249; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59.

⁷⁰⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 252.

⁷⁰⁶ Şevkânî, *Neylû 'l-evtâr*, c. III, s. 341.

⁷⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 125; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 289.

⁷⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 47; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 60.

⁷⁰⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 309.

⁷¹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59.

İbrahim en-Nehaî'den bayram namazı öncesinde ve sonrasında namaz kılınacağına dair rivayet de vardır.⁷¹¹

Bayram namazı öncesinde ezan ve kamet yoktur. Nehaî'nin rivayetleri şöyledir: “*Bayram namazlarında ezan ve kamet yoktur.*”⁷¹² Her rekâta dokuz tekbir alınıp, eller kaldırılır. İbn-i Rüşd, Nehaî'den aktardığı rivayette bu durumu şöyle ifade eder: “*Her rekâta yedi tekbir alınır.*”⁷¹³ Nehaî'den gelen başka bir rivayette bayram namazının kılınışıyla ilgili şöyle bir olay vuku bulmuştur: Velid b. Akabe, İbni Mesud, Huzeyfe ve Ebû Musa'nın yanına gidip onlara şöyle demiş: “*Şüphesiz bayramınız yarın. Nasıl namaz kılalım.*” Ebâ Abdurrahman'dan, bayram namazını anlatması istendi. O da şöyle dedi:

Ezansız ve kametsiz namaza başla. Birinci rekâtın öncesinde, dört tanesi kıraatten önce olmak üzere beş tekbir al. Sonra kıraati yapıp, beşinci tekbiri al. Tekbirle beraber rükûya git. Sonra kalkıp kıraatini yap. Sonra dördüncüsünde rükûya gitmek üzere dört tane tekbir al. Ve namazdan sonra bineğinin üzerinde hutbe okumasını ona emretti.⁷¹⁴

Namaz kılındıktan sonra hutbe okumak için (bineğe) çıkılıp hutbe okunur.⁷¹⁵ İmam hutbe okurken, cemaat, cuma hutbesinde olduğu gibi susup dinler.⁷¹⁶

İbrahim en-Nehaî'ye göre, namaz için evinden çıkmayan kimsenin, evinde bayram namazı kılması caiz değildir. Namaz için evinden çıktığı halde imama yetişemezse, camide imamın namazı gibi namaz kılabilir. Dilerse iki veya dört rekât, dilerse hiçbir şey kılmaz. Hammad b. Ebî Süleyman, İbrahim en Nehaî'ye, “*imamla beraber evimden bayram namazına çıkmadığım halde namaz kılabilir miyim?*” diye soru sormuş. Nehaî, “*hayır*” cevabını vermiştir. Hammad tekrar, “*evimden çıkıp kabristana geldiğim halde namazı kaçırırsam kılabilir miyim?*” diye sorduğunda, Nehaî, “*dilersen iki veya dört rekât kılarsın. Dilersen bir şey kılmazsın*” şeklinde karşılık vermiştir.⁷¹⁷ Yine Nehaî'nin rivayet ettiği “*Kim*

---

⁷¹¹ Şevkânî, *Neylû 'l-evtâr*, c. III, s. 359.

⁷¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 204; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 246; *Hücce* c. I, s. 303; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59.

⁷¹³ İbn Rüşd, *Bidâyetü 'l-müctehid*, c. I, s. 217.

⁷¹⁴ Şeybânî, *Hücce*, c. I, s. 303; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59.

⁷¹⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 246.

⁷¹⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 61.

⁷¹⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 59.

bayram namazını geçirirse, onun tekbir getirmesine gerek yoktur”⁷¹⁸ bu rivayet evinden çıkmadığı halde namazı kaçıran kimseye hamledilebilir.⁷¹⁹

İbrahim en-Nehaî, Kurban bayramında Eyyâm-ı Teşrik günlerinde tekbir getirilmesi gerektiğini şu görüşünde ifade eder: “*Ali b. Ebi Tâlib Arefe günü sabah namazından bayramın son günü ikindi namazına kadar tekbir getirirdi.*”⁷²⁰ Bayram namazı için evden çıkıldıktan sonra tekbir getirilir.⁷²¹ Nehaî’ye göre bu tekbirler getirilirken ses yükseltilir.⁷²² Ayrıca kadınlar da Eyyâm-ı Teşrik günlerinde farz namazların ardından tekbir getirir.⁷²³ Ancak genç kadınların bayram namazları için evden çıkmalarını mekruh olarak görür.⁷²⁴ Nehaî kendi döneminde kimsenin, kadınlar için bayram namazlarına gidebileceklerine dair, bir şey söylediğine rastlamadığını ifade eder.⁷²⁵ Nehaî’den yaşı ilerlemiş olan kadının bayram namazlarına gidebileceğine dair rivayet de vardır.⁷²⁶ Nehaî’yi bu şekilde görüş belirtmeye iten etkenlerden biri, Hz. Muhammed’den sonra, kadınlarla ilgili fitnenin çıkmasını engellemek amacına yönelik olabilir.⁷²⁷

c. Tilavet Secdesi

Tilavet secdesi namaz çeşitlerinden değildir. Ancak vacip bir hükme tabi olduğundan dolayı bu başlık altında incelemeyi uygun gördük. İbrahim en-Nehaî’nin tilavet secdesi ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarabiliriz.

1) Secde Yerleri

İbrahim en-Nehaî, Kur’an’daki secde ayetlerinin sayısı hakkında sarih bir görüşüne rastlamadık. Ancak âlimlerin çoğunluğu secde ayetlerinin on dört tane olduğunu ifade etmiştir.⁷²⁸ Fakat secde ayetlerini yerleri konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Nehaî, secde ayetlerinin ilkinin Hac suresinde olduğunu ifade eder.

---

⁷¹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 300.

⁷¹⁹ Kal’acî, *Mevsû’ât*, c. II, s. 675.

⁷²⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 250; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 60.

⁷²¹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 227.

⁷²² İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 231.

⁷²³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 251.

⁷²⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.235.

⁷²⁵ İbn Kudâme, *Muğnî*, c.II, s.232.

⁷²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.233.

⁷²⁷ Kal’acî, *Mevsû’ât*, c.II, s.673.

⁷²⁸ Nevevî, *Mecmû*, c.IV, s.60.

O'na göre bu ayet aynı zamanda Hac suresinin tek ve ilk secde ayetidir.⁷²⁹ Nehaî, Fussilet suresinde secde olduğunu beyan etmiş. Ancak Nehaî'den yapılan rivayetlerde, secde ayetinin yeri konusunda ihtilaflar vardır. Bir görüşünde secde ayetini “ان كنتم اياه تعبدون” olduğunu söylerken,⁷³⁰ diğer görüşünde bu ayetin “و هم لا يسامون” ayeti olduğunu ifade etmiştir.⁷³¹ Nehaî bunun dışında, A'raf, İsrâ, Necm, Alak ve İnşikak surelerinde secde ayeti olduğunu belirlemiştir.⁷³² İbrahim en-Nehaî, Sâd suresindeki secde ayetini İbn Mesud'a tabi olarak, tilavet secdesi olarak görmemiştir.⁷³³

2) Tilavet secdesinin vacip olduğu kimseler

Nehaî'ye göre kasıtlı veya kasıtsız olsun, secde ayetini okuyan veya duyan kimseye, tilavet secdesi vacip olur. Görüşünü şöyle beyan eder: “*Kim secde ayetini işitirse, ona secde vacip olur.*”⁷³⁴ Secde ayetini işiten temiz kimse ise işittiği esnada, cünüp ise, temizlenince tilavet secdesini yapar. Ancak hayız ve nifas olan kadınlar secde ayetini işittiklerinde, tilavet secdesini yapmazlar. Nehaî, bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Hayız ve cünüp olan kimse secde ayetini işitse, cünüp olan tilavet secdesini kaza ederken, hayız olan kaza etmez. Çünkü hayız olan, kılamadığı farz namazları kaza etmez.*”⁷³⁵

Secde ayetini imam olmaya layık olmayan kimse okusa, bu takdirde onu duyan erkeğin secde etmesi gerekir mi? Bu konuda Nehaî'den iki görüş vardır. Birinci görüşünde bunu şart olarak koşmaz. Secde ayetini kadından işiten kimseye “*o senin imamındır*” demiştir.⁷³⁶ İkinci görüşünde ise secde ayetini okuyan kimsenin imam olmaya layık kimselerden olması gerektiğini ifade etmiştir. Nehaî, secde ayetini okuyan kadını duyan bir kimseye şöyle söylemiştir: “*Kadını imam edinmez. Ayeti kendisi okuyup secde eder.*”⁷³⁷

---

⁷²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.405; Nevevî, *Mecmû*, c.IV, s.60.

⁷³⁰ Nevevî, *Mecmû*, c.IV, s.60.

⁷³¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c.III, s.399.

⁷³² Abdürrezzak, *Musannef*, c.III, s.348; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.414.

⁷³³ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.251.

⁷³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 399; İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 688.

⁷³⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 321; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 399; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

⁷³⁶ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 688.

⁷³⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 348.

3) Şartları

İbrahim en-Nehaî namaz için gerekli olan şartlardan bazısının tilavet secdesi için geçerli olduğunu ifade eder: “*Bir kimse abdestsiz olduğu halde secde ayeti işitirse, abdest alıp secde ayetini okuyarak tilavet secdesini yapar. Ezberinde yoksa farklı bir secde ayeti okuyarak tilavet secdesi yapar.*”⁷³⁸

4) Yapılışı

Secde ayeti okunduğunda ister namazın içinde, isterse namazın dışında olsun secdeye varılıp kalkılır. Nehaî'nin ifadesi şöyledir: “*Bir kimse secde ayeti okuduğunda, tekbir alıp secdeye vardıktan sonra başını secdeden kaldırır.*”⁷³⁹ Ancak secde bittiğinde, namazda veya başka bir yerde olsun, selam verilmez. Bu konu ile ilgili rivayetleri şöyledir: “*Tilavet secdesinde selam yoktur.*”⁷⁴⁰ “*Bir kimse namazda secde ayeti okusa selam vermez.*”⁷⁴¹

Bununla beraber bir kimse namaz kılariken secde ayetini işitse, secde yapması gerekir. Nehaî, bununla ilgili görüşünü şöyle beyan eder: “*Bir kimse namaz kılariken secde ayeti işitirse, secde yapsın.*”⁷⁴² Ancak secde ayetini kendisi okusa secde ayeti okuduğu surenin ortasında secde yapması gerekir.⁷⁴³ Buna göre secde ayeti okuduğu surenin sonunda olduğu halde başka sureye geçecekse secde yapması gerekir. Fakat okuduğu secde ayeti surenin sonunda olup da başka sureye geçmeyecekse bu durumda muhayyerdir. Dilerse secde yapıp namazını tamamlar. Bu durumda hem tilavet secdesini, hem de namaz secdesini yapmış olur. Dilerse secde ayetini okuduktan sonra secdeye varıp tekrar ayağa kalkar. Daha sonra surenin kalan kısmını okuyarak secdeye gider. Nehaî'nin bununla ilgili rivayeti şöyledir:

İçinde secde ayeti olan bir sure okursan, secde ayeti ile surenin sonunda bir ya da iki ayet varsa, bu durumda muhayyer olursun. Dilersen rükûya gidersin. Bu da sana yeter. Dilersen, secde edip ayağa kalkar surenin geri kalan kısmını okursun. Eğer başka bir sureye geçeceksen secde edip kalkman gerekir.⁷⁴⁴

---

⁷³⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 409.

⁷³⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 686.

⁷⁴⁰ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 687; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 350.

⁷⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 382.

⁷⁴² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 406, 407.

⁷⁴³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

⁷⁴⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

Secde ayeti binek üzerinde okunursa, hayvan hangi tarafta olursa olsun, hayvanın sırtında ima ile secde edilir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “Eğer bineğin üzerinde secde ayeti okunsa, bineğin üzerinde, hayvan hangi tarafa yönelmişse, o tarafa ima ile secde edilir.”⁷⁴⁵ Yine Nehaî'ye göre yürürken tilavet secdesi okunsa ima ile secde yapılır.⁷⁴⁶ Bir kimse aynı mecliste bir secde ayetini birden fazla okursa, ona sadece bir tane secde yapması gerekir. Nehaî bu durumu secde ayetini okuduktan sonra, onu tekrarlayan bir adam hakkında, ona verdiği cevapta şöyle ifade eder: “O'na ilk secdesi yeter.”⁷⁴⁷ Secde yapılırken hata edilirse, sehiv secdesiyle tilavet secdesi düzeltilir. Nehaî'nin bu konu ile ilgili görüşü şöyledir: Muğire b. Migsem, Nehaî'ye, “secde ayeti okuduktan sonra secde ettiğimde secdeye unutarak bir secde daha kattığını söylemiş”. Nehaî de O'na, “sehiv secdesi yapması gerektiğini belirtmiştir.”⁷⁴⁸

İbrahim en-Nehaî'ye göre secde ayetlerinin bazısında rükû etmekle yetinilebilir. Nehaî'nin bu husustaki görüşü şöyledir: “Bir kimse secde ayetine geldiğinde onu terk etmesi gerekmez. Ancak secde edebilir. Veya dilerse rükû yapabilir.”⁷⁴⁹ Nehaî, A'raf, Alak, Necm, İnşikâk surelerinde dilerse secde dilerse rükû yapılabileceğini beyan eder.⁷⁵⁰ Bu surelerdeki secde ayetlerinin durumuna göre dilerse secde ayetinden sonra bir veya iki ayet okuyup rükûya giderek secde yapabilir. Yapılan bu secde de hem tilavet hem de namazın secdesi yerine geçer. Eğer secde ayetinden sonra ikiden fazla ayet okuyacaksa bu takdirde tilavet secdesini yapıp kıyama kalkabilir. Ancak tilavet secdesini yapmamak için secde ayetini okumamak uygun değildir.

İbrahim en-Nehaî'nin “Bir kimseye secde ayetine geldiğinde onu terk etmesi gerekmez. Ancak secde veya dilerse rükû yapar”⁷⁵¹ “Ashab yalnızca secdenin amaçlanmasını kerih olarak görür”⁷⁵² şeklindeki rivayetlerinden de anlaşılacağı üzere sadece tilavet secdesi yapmak için secde ayetinin okunmasını

---

⁷⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 387.

⁷⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 384.

⁷⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 385.

⁷⁴⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 422.

⁷⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 416.

⁷⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 348.

⁷⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 416.

⁷⁵² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 386.

veya secde yapmamak için secde ayetinin okunulmamasını kerih olarak görür. Ayrıca bir kimse tilavet secdesini yapmayı unutsa, hatırladığı anda secdeyi namazdayken yapar.⁷⁵³

d. Sehv Secdesi

Sehv secdesi içinde tilavet secdesi için belirttiğimiz durum geçerlidir. Dolayısıyla namaz çeşidi olmamasına rağmen vacip bir hükme tâbi olduğundan dolayı vacip namazlar başlığı altında işlemeyi uygun gördük.

1) Hükümü

Nehaî, sehv secdesini vacip olarak değerlendirir. Bu görüşünü şu rivayetinde aktarır: “*Kim namazda durumunu değiştirirse, sehv secdesi ona vacip olur.*”⁷⁵⁴ Yine namazında şüphe eden bir kimse için, şu rivayeti aktarır: “*Namazında şüphe eden kimse, dikkatli davranıp iki kere secde eder.*”⁷⁵⁵

2) Yapılışı

Namaz bittikten sonra sehv secdesi yapılacaksa, sağa selam verilir. Nehaî, insanların yaptığı üç şeyden bahsederken, sehv secdesini cenazedeki selamı, kunut için vitirde tekbir alınmasını, bunların arasında zikretmiştir.⁷⁵⁶ Nehaî’den sehv secdesinin selam vererek yapılacağına dair İbn Ebû Şeybe’de birden fazla rivayet vardır.⁷⁵⁷ Nehaî’den sehv secdesinin selam vermeden yapılabileceğine dair rivayet de vardır.⁷⁵⁸ Selam verildikten sonra, sehv secdesi için tekbir alınır.⁷⁵⁹ Sonrasında iki kere secde yapılır ve teşehhüd okunur.⁷⁶⁰

İbrahim en-Nehaî, secdeden sonra, teşehhüd yapılıp, selam verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁶¹ Selam verildikten sonra konuşulmuşsa bu durum sehv secdesine engel değildir.⁷⁶² Hz. Muhammed (s.a.v.) namaz kıldıktan sonra yüzünü

---

⁷⁵³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 428.

⁷⁵⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 431; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 220; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁵⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁵⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 439.440.441.457; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁵⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, c. I, s. 196.

⁷⁵⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 723.

⁷⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 442; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 36.

⁷⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 442; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 36.

⁷⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 445.

sahabeye çevirip konuşmuş. Sahabe namazdaki hatayı Hz. Muhammed (a.s.)'e söyledikten sonra Nebi (s.a.v.) sehiv secdesi yapmıştır.⁷⁶³ Bu olay namazdan sonra konuşmanın sehiv secdesi yapmaya engel olmadığını ortaya koyar.

İbrahim en-Nehâf'den gelen bazı rivayetlerde konuşmanın sehiv secdesini yapmaya engel olduğuna dair görüşler de vardır. Namazı bitirdikten sonra sehiv secdesi yapması gerektiği halde sehiv secdesini yapmayı unutursa, mescidden ayrılmadan veya içerisinde insan kelamı olan konuşmadan önce sehiv secdesini yapması gerekir. Şu rivayeti bu durumu açıklığa kavuşturur: “*Bir kimse sehiv secdesi yapmayı unutursa, mescidden çıkmamışsa veya konuşmamışsa, sehiv secdesini yapması gerekir.*”⁷⁶⁴ Farz olan fiillerden bir tanesini yapmayı unutup da sehiv secdesini yapmadan nafile bir namaza başlarsa, Nehâf, başlanılan nafile namazı konuşma yerine saymaktadır. Bu durumda olan bir kimse, namazı bırakıp, yeniden farz namazı eda eder. Çünkü Nehâf'ye göre nafile namaz, konuşma yerine geçer.⁷⁶⁵

3) Sehiv Secdesini Gerektiren Durumlar

Bir kimse, ilk iki rekâta kıraat yapmayı unutursa, sonraki iki rekâta kıraati yapıp, sonrasında sehiv secdesi yapar.⁷⁶⁶ Yine oturması gerektiği yerde oturmayıp ayağa kalkarsa, kıraate başlamamışsa geri döner ve sehiv secdesi yaparak, namazı tamamlar.⁷⁶⁷

Sehiv secdesi yapılmasını gerektiren bir diğer durumu şöyle aktarabiliriz. Bir kimse dört rekâtlı bir namazda beşinci rekâta veya akşam namazında dördüncü ya da sabah namazında üçüncü rekâta kalkarsa, hatırladığında geri dönüp oturması gerekir. Namazın tamamlandığı rekâtın ardından teşehhüd okuyup da kalkarsa, sehiv secdesi için secde yapıp selam verir. Teşehhüd yapmadan kalkıp da dönerse, teşehhüdü yaptıktan sonra sehiv secdesi yapıp, selam verir. Teşehhüdü yaptığı

---

⁷⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. XX, s. 72; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. III, s. 275.

⁷⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 446.

⁷⁶⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 317.

⁷⁶⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁶⁷ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 713.

halde namazı bitirinceye kadar hatırlamazsa, hatırlamasının akabinde sehiv secdesi yapıp selam verir. Bu durumda namazı sahih olur.⁷⁶⁸

Sehiv secdesini gerektiren bir diğer durum ise unutarak üç kere namazda secde yapılmasıdır.⁷⁶⁹ Secdenin yapılmaması veya eksik yapılması da sehiv secdesini gerektirir. Namazda secdeyi unutup da daha sonra hatırlayan kimse, hatırladığında secdeyi kaza edip, sehiv secdesini yaparak namazını tamamlamış olur.⁷⁷⁰

Bir kimse namazın rükünlerinden olan bir şeyi yapmayıp unutarak selam verirse, bu selamı namaza tesir etmez. Kalktıktan sonra yapmadığı şeyi kaza edip, sehiv secdesi yapar. Nehaî, namazdan bir şey yapmayıp, unutarak selam veren bir adam hakkında şöyle söyler: “*Kalkıp yapmadığı şeyi bina eder. Sonra sehiv secdesi yapar.*”⁷⁷¹ Yine unutarak namazın vaciplerinden bir fiili yapmazsa, imamın cehri namazlarda içinden kıraat yapması veya içinde okuması gereken namazlarda kıraati açıktan yapması gibi, bu durumda sehiv secdesi yaparak namazı tamamlar. Nehaî, bu durumu şöyle ifade eder: “*İmam, gizlenmesi gereken kıraati açıktan yaparsa veya açıktan yapılması gereken kıraati gizlerse, ona sehiv secdesi gerekir.*”⁷⁷² Yine herhangi bir rüknü ertelemekten dolayı veya iftitah tekbirindeki “الله أكبر” lafzına bedel olarak “لا اله الا الله” derse, sehiv secdesi yapması gerekir.⁷⁷³ Bunun dışında bir kimse aynı namazda birden fazla yanılırsa sadece bir kere sehiv secdesi yapar. Nehaî, namazında birden fazla yanılan bir adam için “ona iki secde yeter” demiştir.⁷⁷⁴

İbrahim en-Nehaî namaz kılan kişinin, sehiv secdesini gerektirecek bir fiili anlamadan yapma ihtimalinden dolayı, ihtiyaten sehiv secdesini yapmaktan hoşlanırdı. Ve şöyle derdi: “*Üzerine gerekmeyen konuda sehiv secdesi yapman, üzerine gerekeni terk etmenden daha hayırlıdır.*”⁷⁷⁵ Yine nafil ve farz olan namazların ardından sehiv secdesi yapıp şöyle derdi: “*Sehiv secdesi namazdan*

---

⁷⁶⁸ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 721.

⁷⁶⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 224.

⁷⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 428.

⁷⁷¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 316.

⁷⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 245.

⁷⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 419.

⁷⁷⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁷⁷⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 321.

fasid olan şeyleri düzeltir.”⁷⁷⁶ Yunus b. Derafis, (v. ?) İbrahim en-Nehaî'nin arkasında yatsı namazı kılıyordu. Nehaî, selam verdikten sonra sehiv secdesi yaptı. Yunus Nehaî'ye “*bunu niye yaptın Ya Ebâ İmran*” dedi. Nehaî de ona, “*yanılmaktan korktuğunu*” söyledi. Yunus, “*yanılsaydın hissederdik*” dedi. Nehaî de “*benim unuttuğum gibi sizin de unutmanızdan korktum*” dedi.⁷⁷⁷

Cemaatle kılınan namazda imamın yanılmasından dolayı imama sehiv secdesi gerektiği gibi cemaate de sehiv secdesi gerekir. İsterse yanıldığı esnada imama uymuş olsun, isterse imam yanıldıktan sonra ona uymuş olsun fark etmez. Her iki durumda da imama uyması gerekir. Nehaî, namazdan bir fiili yapmayıp, imama uymadan önce imamının yanıldığı bir adama şöyle der: “*Selam verip sehiv secdesi yaptığında sende imamla beraber secde yap. Namaz bittiğinde kalkıp kılamadıkların kaza et.*”⁷⁷⁸ İmam yanıldıktan sonra sehiv secdesi yapmazsa, imama uyanlar da sehiv secdesi yapmaz.⁷⁷⁹ Çünkü imama uyan kimse, secdesini imama bağlı kalarak yapar.⁷⁸⁰

Bunların dışında Nehaî'ye göre bir kimse rekâtın dışında teşehhüdden veya secdelerinden şüphelenirse sehiv secdesiyle namazını düzeltir.⁷⁸¹

İbrahim en-Nehaî'ye göre sehiv secdesini gerektiren bir diğer husus ise bir kimsenin üç veya dört rekât kıldığına dair şüphelenmesidir. O'na göre bu kimse ilk defa böyle bir durumla karşılaşıyorsa namazını iade eder. Devamlı karşılaşıyorsa, zannına göre hareket eder. Dört rekât kıldığını düşünüyorsa sehiv secdesi yapar. Ancak üç rekât kıldığı konusunda zannı ağır basarsa bir rekât daha kılıp sehiv secdesi yapar.⁷⁸²

4) Sehiv Secdesinin Geremediği Durumlar

İbrahim en-Nehaî'ye göre, sehiv secdesi yapılırken hata edilirse, yeniden sehiv secdesi yapılması gerekmez. Nehaî, bu durumu şöyle aktarır: “*Sehiv*

---

⁷⁷⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 36.

⁷⁷⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 321.

⁷⁷⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 317; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 469.

⁷⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 461; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 316; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 465.

⁷⁸⁰ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 731.

⁷⁸¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 220.

⁷⁸² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 221; *Hüccce*, c. I, s. 231.

secdesinde secde yoktur.”⁷⁸³ Yine bir kimse yanlışlıkla, rükûdan kalkarken söylediği “سمع الله لمن حمده” yerine “الله اكبر” derse, bu durumda sehiv secdesi yapmasına gerek yoktur.⁷⁸⁴ Ayrıca Nehaî’ye göre bir kimse namazını bitirdikten sonra kıraatte veya namazda hata yaptığını düşünse yeniden geri dönüp sehiv secdesi yapması gerekmez.⁷⁸⁵

Vacip namazları ve vacip yerine geçen namazla ilgili olan fiilleri aktardıktan sonra bir diğer namaz türü olan nafilî namazları İbrahim en-Nehaî’nin görüşleri doğrultusunda izah etmeye çalışalım.

3. Nafilî Namazlar

a. Hükümü

Nafilî namazların tamamı sünnet çerçevesinde değerlendirilir. Bunlar arasında farz namazlarla beraber kılınan sünnetlerde kuvvetli sünnet ayrımı yapıldığına şahit olmaktadır. Kuvvetli sünnetle ilgili rivayetleri konumuz geldikçe işlemeye çalışacağız.

b. Rekât Sayısı

İbrahim en-Nehaî’nin nafilî namazlarla ilgili rivayetlerini incelediğimizde, gece ve gündüz ayrımı yaptığına şahit olmaktadır. Nehaî’ye göre gece kılınan nafilî namazlar ikişer rekât kılınırken gündüz kılınan nafilî namazlar dörder rekât kılınır. Nehaî bu durumu şu rivayetlerinde ifade eder: “*Gündüz namazı dördttür.*”⁷⁸⁶ “*Bir kimse vitir namazı kılıp sonra da gece namazına kalktığında, ikişer ikişer kılar.*”⁷⁸⁷ Ancak dilerse yirmi rekâtı selamsız kılabilir. Nehaî bu görüşünü şu rivayetinde aktarır:

Gece namazı ikişerli kılınır. Dilersen iki rekâtta selam verirsin. Dilersen yirmi rekât kılıp aralarında selam vermeden sonunda selam verirsin. Dilersen iki rekât kılıp dördüncü rekâtta aralarını ayırmadan selam verirsin. Ancak öğle namazından önceki dört rekât hariç. Bu nafilî namazda sonunda selam verirsin.⁷⁸⁸

---

⁷⁸³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 325.

⁷⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 542.

⁷⁸⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 224.

⁷⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 447.

⁷⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 473; Irâkî, *Tarhu't-tesrib*, c. III, s. 66.

⁷⁸⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

Gece kılınan nafile namazların oturuşunda teşehhüde yetinilir. Ancak kişinin ihtiyacı olması halinde duaları da okuyabilir.⁷⁸⁹

Farz namazlarıyla beraber kılınan nafile namazların rekât sayıları hakkında Nehaî, şu rivayeti aktarır:

Ashab, öğleden önce sünnetten saydığı dört rekât kılar. Öğleden sonra iki rekât daha sünnet kılar. İkindiden önce sünnetten saymadığı iki rekât kılar. Akşamdan ve yatıdan sonra olmak üzere, sabah namazından önce de iki rekât namaz kılar.⁷⁹⁰

Sabah ve öğlenin öncesinde kılınan sünnetler, Nehaî'ye göre sünnet-i müekkede de denilen kuvvetli sünnetlerdir. Nehaî bu durumu şöyle ifade eder: “Hz. Muhammed (a.s.)’in ashabı, sabah ve öğle namazından öce kılınan nafile namazlardaki kadar hiçbir konuda ısrarlı olmamışlardır.”⁷⁹¹ Nehaî'ye göre, sabah namazına giden kimse imamı farza başlarken bulsa, imama uyar, sonra da nafileyi kaza eder.⁷⁹² Nehaî, sabah namazının sünnetinden sonra zaruret hali müstesna yatmayı⁷⁹³ ve konuşmayı⁷⁹⁴ mekruh görür. O’na göre sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra yatmak, şeytandandır.⁷⁹⁵

İbrahim en-Nehaî, öğleden ve cumadan önce kılınan dört rekât nafile namazların arasını selamla ayırmazdı.⁷⁹⁶ Nehaî, öğle namazının nafilesinden bir şey kılamazsa, farzdan sonra kılamadığını kılar.⁷⁹⁷ Nehaî'ye göre akşam namazından önce nafile namaz kılınmaz. Bu konudaki görüşünü şöyle ifade eder: “Ebu Bekir, Ömer ve Osman akşam namazından önce nafile iki rekât kılmazdı.”⁷⁹⁸ Hammad, Nehaî'ye akşam namazından önce kılınan nafile namazı hakkında soru yönelttiğinde, Nehaî, bunu Hammâd’a yasaklamıştır.⁷⁹⁹ Nafile olan bu namazlara ilave yapılmaz. Nehaî bu namazları uzatmanın uygun olmadığını, Hammâd’a iletmiştir.⁸⁰⁰

---

⁷⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 445.

⁷⁹⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 69.

⁷⁹¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 69.

⁷⁹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. III, s. 111; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 126.

⁷⁹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 387.

⁷⁹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 490.

⁷⁹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 388.

⁷⁹⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 175.

⁷⁹⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 69.

⁷⁹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 435.

⁷⁹⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 201.

⁸⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 28.

c. Çeşitleri

Bu başlık altında belli bir sebebe ve zamana bağlı olan diğer nafile namazlardan bahsedeceğiz.

1) Duha (Kuşluk) Namazı

Duha vaktinde eda edilen nafile bir namazdır. Duha namazıyla ilgili Nehaî'den rastladığımız rivayet, seferdeyken, kılınmadığına dair rivayetidir. Nehaî, seferdeyken duha namazı kılmazdı.⁸⁰¹

2) Teheccüd Namazı

Gece namazı da denen teheccüd namazıyla ilgili Nehaî'nin rivayetlerini vitir namazını işlerken aktarmıştık. Nehaî teheccüd namazının iki rekât kılınması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁰² Fakat dilerse gece namazını ikişer dörder veya hiç selam vermeden yirmi rekât kılabilir.⁸⁰³ Ayrıca teheccüd namazını gündüzleyin kılınan hecir namazıyla karşılaştığımızı ifade edebiliriz.⁸⁰⁴

3) Teravih Namazı

İbrahim en-Nehaî, ashabın beş terviha ile Ramazan'da namaz kıldığını ifade eder.⁸⁰⁵ Her bir terviha dört rekât olduğuna göre, yirmi rekât namaz kılarlardı. Nehaî'ye göre bir kimsenin tek başına teravih namazını kılması, diğer nafile namazlarda olduğu gibi imamla beraber kılmasından, daha güzeldir.⁸⁰⁶ Nehaî ramazanda insanlarla beraber kılmayıp, evinde tek başına kılar.⁸⁰⁷ Teravih namazında diğer namazlardan farklı olarak, kadının imamlığı caiz olur.⁸⁰⁸

4) Kûsuf ve Husuf Namazı

Kûsuf ve husuf namazı dinde meşru olan namazlardandır. Güneş ve ayın tutulması sonucu kılınır. Cuma ve nafile namazlarına benzeyip iki rekât kılınır.⁸⁰⁹

---

⁸⁰¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 202.

⁸⁰² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 473; Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 66.

⁸⁰³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

⁸⁰⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 355.

⁸⁰⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 41.

⁸⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 232.

⁸⁰⁷ Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 87.

⁸⁰⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 140.

⁸⁰⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 428; Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 103.

Güneş tutulması ile ilgili Nehaî'den gelen bir rivayette şöyle bir olay vuku bulmuştur:

Rasulullah (a.s.) zamanında, Rasulullah (a.s.)'ın oğlu İbrahim'in öldüğü gün, güneş tutuldu. Ashab: İbrahim'in ölümüyle güneş tutuldu dedi. Bu durum Nebi (s.a.v.)'ye ulaştı. Nebi (s.a.v.) hutbe irad edip, insanlara şöyle söyledi: Güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Kimsenin ölümüyle bunlar tutulmamıştır. Sonra iki rekât namaz kılıp tutulma geçinceye kadar dua etti.⁸¹⁰

İmam Muhammed'in, içerisinde Nehaî'nin de yer aldığı bu rivayetinde, güneş tutulması yaşanmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bunu oğlu İbrahim'in ölümüne bağlamamış ve sonrasında da iki rekât namaz kılıp dua etmiştir. Bu rivayet de bizlere güneş ve ay tutulması sonucunda namaz kılındığını göstermektedir.

5) Hecir Namazı

Güneşin öğlen namazı vaktine geldiği ana hecir denir. İbrahim en-Nehaî, hecir namazı ile ilgili şu ifadeyi aktarır: “*Kim hecir namazı kılsa, geceleyin teheccüd namazı kılmış gibi olur.*”⁸¹¹

6) Yağmur Namazı

İnsanlar bir keresinde yağmur için dışarı çıkmıştı. İbrahim en-Nehaî de onlarla beraber çıktı. Duayı bitirip, kalktıktan sonra, namaz kıldılar. İbrahim en-Nehaî, geri dönüp onlarla beraber namaz kılmadı.⁸¹² Nehaî, Allah'tan su istemeyi, namaz olarak değil dua yapma şeklinde görürdü. Bundan dolayı insanlarla beraber dua etmiş, ancak onların kıldığı gibi namaz kılmamıştır. Ebû Hanife de Nehaî ile aynı görüşü paylaşır.⁸¹³

d. Nafile Namazla İlgili Muhtelif Durumlar

İbrahim en-Nehaî, evde kılınan nafile namazın, mescidde kılınan nafile namazdan daha faziletli olduğu görüşüne sahiptir. Ameş, Nehaî'yi kavminin yanında nafile namaz kılarken görmediğini ifade eder.⁸¹⁴ Nehaî, imamın farzı

---

⁸¹⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 261; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 54; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 420.

⁸¹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 350.

⁸¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 436.

⁸¹³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, c. I, s. 282

⁸¹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 381.

kıldığı yerde nafilâ namaz kılınmasını kerih görür.⁸¹⁵ Yine kamet esnasında sabah namazı dâhil nafilâ namaz kılınmasını mekruh görür.⁸¹⁶

İbrahim en-Nehâî, nafilâ namazın devamlı kılınması gerektiği görüşüne sahiptir. Bu görüşünü şu rivayetiyle ifade eder: “*Amelde ziyade ashabi hayrete düşürür. Eksikliği ise kerih görürler. Geceleyin nafilâden bir şey eksik olursa, gündüzleyin onu kaza ederler.*”⁸¹⁷

İbrahim en-Nehâî, nafilâ namazın oturarak eda edilmesini caiz görür. Bu durumda namazın ilk iki rekâtını ayakta kılarak namaza başlaması müstehaptır.⁸¹⁸ Ancak namazı ayakta kılabilen için nafilâ namazı kılariken nasıl oturacağına dair, Nehâî’den gelen rivayetlerde ihtilaf vardır. Bir rivayetinde oturarak kıldığı namazın kıyamını bağdaş kurarak yapabileceğini belirtirken,⁸¹⁹ diğer bir rivayetinde bağdaş kurarak oturmayı uygun görmez.⁸²⁰

Nehâî, seferde bineğin üzerinde yol aldığı esnada, rükû ve secdeyi ima ile yaparak nafilâ namazın kılınmasını caiz görür. Nehâî bu durumu şöyle aktarır: “*Ashab, vitir ve farz namazı dışındaki namazları, bineklerinin üzerinde binekleri hangi tarafa yönelmişse ona göre kılardı.*”⁸²¹

E. Cemaatle Namaz

1. Hükmü

İbrahim en-Nehâî, kadınların dışında erkeklere cemaatle namaz kılmayı vacip görür.⁸²²

2. Fazileti

Nehâî, erkek için, karanlık bir gecede yaya gittiği takdirde, cemaatle kıldığı namazı bağışlanma vesilesi görmektedir.⁸²³ O’na göre cemaatle namaz

---

⁸¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 302.

⁸¹⁶ Şevkânî, *Neylû l-evtâr*, c. III, s. 102.

⁸¹⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 51.

⁸¹⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 466.

⁸¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 325.

⁸²⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 324.

⁸²¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 574.

⁸²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 204.

⁸²³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 521.

kılmanın sevabı yirmi beş kat artırılır.⁸²⁴ Bundan dolayı, içinde namaz kılınmış mescidde cemaatle yeniden namaz kılınmasında Nehaî, herhangi bir sakınca görmezdi. Nehaî'ye göre cemaat mescide girdiğinde, mescidde namaz kılınmışsa, yeniden cemaat oluşturmalarında bir sakınca yoktur.⁸²⁵

3. Cemaat Sayısı

İbrahim en-Nehaî'ye göre, cemaat olmak için iki kişi yeterlidir. Nehaî'nin cemaatin sayısıyla alakalı rivayeti şöyledir: “*Bir kimse, başka bir kimseyle namaz kılsa, cemaat olur.*”⁸²⁶ Yine “*namaz kılan kimse bir kişiden fazlaysa cemaat oluşur*” sözü namazdaki cemaat sayısının en asgarisini ortaya koymaktadır.⁸²⁷

4. Unsurları

İbrahim en-Nehaî cemaatle kılınan namazda en önemli unsur olarak imamı görür. Dolayısıyla imamlıkla ilgili belli şartların olması, konunun önemine binaen normaldir. Şimdi Nehaî'nin imamla ilgili ifade ettiği görüşlerini özetlemeye çalışalım.

a. İmam

Cemaatle kılınan namazda, imamın erkek olması şart koşulmuştur. Kadın erkeklere hiçbir namazda imamlık yapamaz. Yine kadına farz namazda imamlık yapamaz. Ancak nafîle namazda imamlık yapabilir.⁸²⁸ Nehaî bu durumu farklı bir rivayette şöyle ifade eder: “*Ramazanda kadının kadınlara imamlık etmesinde bir sakınca yoktur. İmam birinci safın ortasında durur.*”⁸²⁹ Bu durumda ortalarına durarak imamlık edebilir. Bir kimse sadece kadınlara da imamlık yapabilir. Nehaî bu durumu şöyle aktarır: “*Haccâc zamanında yaşarken, arkamda tek kadın olduğu halde namaz kıldırdım.*”⁸³⁰

İbrahim en-Nehaî, imam olabilmek için erkek olmayı şart koştuğu gibi, ergenlik çağına gelmiş olmayı da şart koşturmuştur. İhtilam olmayan çocuğun

---

⁸²⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 76.

⁸²⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 565.

⁸²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 76.

⁸²⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 161.

⁸²⁸ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 36; Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 199.

⁸²⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 140.

⁸³⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 327.

imam olmasını mekruh görür.⁸³¹ Ancak nafile namazlarda imamlık yapmasında bir sakınca görmez. Görüşünü şöyle aktarır: “Çocuğun ihtilam olmadan önce ramazan ayında imamlık yapmasında bir sakınca yoktur.”⁸³² Nehaî, kölenin, körün, bedevinin ve veled-i zinanın imamlığını caiz görmektedir.⁸³³

Nehaî’ye göre insanlar içinde imamlığa en layık olan, sırasıyla kıraati en iyi olan, hicrette akdem (önde) olan, yaşça büyük olan kimsedir. Şu rivayette görüşünü aktarır: “*Kavme, Allah’ın kitabını en iyi okuyan, bunda eşitseler, hicrette akdem olan, bunda da eşitseler, yaşça büyük olan kimse imamlık yapar.*”⁸³⁴

Müezzin, namaz için kamet getirdiğinde “قد قمت الصلاة” sözüne ulaşır bunu ikinci kez söylediğinde, imam tekbir alıp namaza başlar.⁸³⁵ Müezzin kameti tamamen bitirdiğinde imamın namaza başlamasında herhangi bir sakınca yoktur. Hammad, imamın ne zaman namaza başlayacağını sormuş, Nehaî de şöyle cevap vermiştir: “*Müezzin kameti bitirdiğinde veya bitirmeden önce başlar. Bunların hangisinde yaparsa bir sakınca olmaz.*”⁸³⁶ İmam namaza durduğunda cemaate şöyle söyler: “*Saflarınızı ve omuzlarınızı aynı hizaya getirip, sıkışın. Şeytan çocukların dağılması gibi, sizi karıştırır. Allah ve melekleri safları tam manasıyla yapana salât eder.*”⁸³⁷ Nehaî’ye göre birinci saf tamamlanmadan ikinci safta namaza durulmaz⁸³⁸

İmam cemaatin bazısının görmediği farklı bir kata çıkamaz.⁸³⁹ Nehaî’nin cemaatle kılınan namazda mekruh gördüğü bir diğer konu da, mihrabın cemaatin durduğu yerden daha yüksekte olmasıdır.⁸⁴⁰ Bundan dolayı Nehaî, bu tür yerlerde

---

⁸³¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 398.

⁸³² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 206; Nisâbü’rî, *İşrâf*, c. II, s. 130,133.

⁸³³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 160.

⁸³⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 159; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 32.

⁸³⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 358; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 74.

⁸³⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 74.

⁸³⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 157.

⁸³⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 158.

⁸³⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 48.

⁸⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 508; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 412.

namaz kıldırmaktan kaçınırdı.⁸⁴¹ Nehaî, İbn Mesud'un mihraplardan kaçındığını ifade eder.⁸⁴²

İmam kıraate başladığında ezberden bildiklerini okur. Önünde Mushaf açık olduğu halde kıraat yapmaz. Çünkü sahabe imamın mushaftan okuyarak imamlık yapmasını, Ehl-i Kitab'a benzeme durumundan dolayı mekruh görmüştür.⁸⁴³ İmam kıraat sırasında yanılıp da düzeltmezse, sonraki ayete geçer. Veya başka bir sureye geçer. Ya da, rükûya gider. Bunların hiçbiri olmuyorsa, cemaatten birisi, kıraat konusunda imama yardımcı olur. Nehaî, kıraat yaparken şaşırın bir imam için şunu söyler: *“Yanıldığı ayetten sonrakine geçer. Okuyamazsa başka sureye başlar. Bunu da yapamazsa üç ayet ve benzeri uzunlukta ayet okumuşsa, rükûya gider. Bunu da yapamazsa başkası ona yardımcı olur.”*⁸⁴⁴ Ancak başkasının imama yardımcı olmasını sahabe kerih görmüştür. Bu durumda olan imam başka sureye geçer.⁸⁴⁵ Nehaî, kıraatte imama yardımcı olmayı kelam olarak değerlendirir.⁸⁴⁶

Nehaî, cemaatle kılınan namazın faziletini elde etmek için, namaza dâhil olanları beklemek amacıyla birinci rekâtın uzun tutulmasını müstehap görür.⁸⁴⁷ Ancak bu uzunluğu da iyi ayarlaması gerekir. Cemaatin içinde hasta yaşlı veya ihtiyaç sahibi olabilir. Rasulullah(s.a.v.)'ın ashabından bir kimse cemaate imamlık yaparken namazı uzun tutunca, bu durum Hz. Muhammed (a.s.)'e ulaştı. Hz. Muhammed (a.s.) de bu adama şöyle dedi: *“Bu dinden nefret ettiren kavmin durumu nice dir. Kim bir kavme imamlık ederse namazı hafif tutsun. Muhakkak ki, onların içinde hasta, yaşlı ve ihtiyaç sahibi vardır.”*⁸⁴⁸ Nehaî, Hz. Ömer'in sabah namazının ilk rekâtında Kâfirun, ikinci rekâtında Kureyş suresini okuduğunu da ifade etmiştir.⁸⁴⁹

---

⁸⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 507.

⁸⁴² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 508.

⁸⁴³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 414.

⁸⁴⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 156; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 57.

⁸⁴⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 142.

⁸⁴⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 142; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 529.

⁸⁴⁷ Şevkânî, *Neylû 'l-evtâr*, c. III, s. 166.

⁸⁴⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 229. (Nehai bu rivayeti mürsel yolla rivayet etmiştir. اخبرنا ابو حنيفة عن حماد عن ابراهيم ان رجل من اصحاب رسول الله صل الله عليه وسلم ام قوما فاطال بهم فبلغ ذلك النبي صل الله عليه وسلم فقال ما بال اقوام ينفرون عن هذا الدين من ام قوما فليخفف فان فيهم المريض والكبير وذا الحاجة)

⁸⁴⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 487.

Namaz içerisinde imam yanılır da düzeltemezse, hatasını düzeltmek için göz ucuyla arkasını kontrol edebilir. Nehaî, böyle yapardı.⁸⁵⁰ Namaz bittiğinde ilk önce sağa “السلام عليكم ورحمة الله” diye selam verilir. İmam sağa selam verdiğiğinde sağındaki erkek kadın ve meleklerle niyet eder. Yine sola da aynı lafızla selam verip solundakilere niyet eder.⁸⁵¹ Nehaî “*Nebi (s.a.v.)’in sağa selam verirken sol yanağının beyazlığı, sola selam verirken sağ yanağının beyazlığı görününceye kadar selam verdiğini*” ifade eder.⁸⁵² Nehaî namazı bitirdikten sonra cemaate dönüp şöyle derdi: “لا اله الا الله وحده لا شريك له”⁸⁵³

Cemaatle kılınan namazda imamın abdesti bozulursa, imamın yerine namazı kıldırarak birisini geçirmesi gerekir.⁸⁵⁴ İmamın yerine kaç rekât kılınacağını bilmeyen birisi geçerse, arkasındakilerin ne yaptığına göz ucuyla bakar.⁸⁵⁵ İmamın yerine bir rekât kaçıran bir kimse geçerse, cemaate kalan rekâtları kıldırıp, kılmadığı rekâta şahit olan birisinin elinden tutarak yerine geçirir. Kendisi daha sonra kılmadığı bir rekâtı kılar.⁸⁵⁶

b. Muktedî

İbrahim en-Nehaî, imama uyulması için belli şartlar öne sürmüştür. Bunlardan birincisinde, imamla imama uyanın arasını ayıran bir yolun, kadının, nehrin veya imamı muktedîden gizleyen bir binanın olmamasını şart koşmaktadır. Rivayeti şöyledir: “*Muktedî olan kimse ile imamın arasında, bir yol, kadın, nehir ve bina varsa, o kimse imamla beraber değildir.*”⁸⁵⁷ İmamla beraber namaz kılıp da imamla arasında engel olan bir adam hakkında Nehaî şöyle söyler: “*İkisi arasında bir bina ve kadın yoksa güzel olur.*”⁸⁵⁸ Muktedî yukarıdayken imama uysa bu iktidada herhangi bir sakınca yoktur. Hammad, Nehaî’ye, mescidde namaz kılınan yerin üzerinde ezan verip de imama uyan müezzinler hakkında soru

---

⁸⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 468.

⁸⁵¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 53.

⁸⁵² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 56.

⁸⁵³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 526.

⁸⁵⁴ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 779; Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 245.

⁸⁵⁵ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 781.

⁸⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 260.

⁸⁵⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 65.

⁸⁵⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 159.

sordu. Nehaî de bunun caiz olduğunu ifade etti.⁸⁵⁹ Fakat kapalı bir yerde (uzlet odası) olup da imama uyulması caiz değildir. Muğire, Nehaî'ye "*mescidde kapalı bir yerde olup da imama uyan müezzîn hakkında soru yönelttiğinde*", Nehaî, bunu "*mekruh görmüştür*"⁸⁶⁰ Bu konu ile ilgili başka bir rivayette Mansur şunu söyler:

Mescidimizin sağ yanında imamdan daha aşağıda bir yer vardı. İnsanlar Haccâc'ın valiliği zamanında bu yere kaçıp sığınıyorlardı. Mescitle onlar arasında namaz kıldıkları bu yerde, uzun bir duvar vardı. Ve imama uyuyorlardı. Nehaî'ye bu durumdan bahsedildi. Nehaî de bu durumu güzel gördü.⁸⁶¹

İbrahim en-Nehaî'nin ileri sürdüğü bir diğer şart ise, imamın konum bakımından muktediden daha aşağıda olmamasıdır. Nehaî, bu konuya iki açıdan yaklaşmaktadır. Birincisinde imamın namazının konum olarak muktedînin namazından daha aşağıda veya ondan farklı olmaması gerektiğini ifade eder. Nehaî, nafil namaz kılanın farz namaz kılana uymasını caiz görür. Buna bağlı olarak daha önceden kılmış olduğu farz namazı yeniden mescidde kılan kimselere uyararak kılsa, kılmış olduğu namaz nafilaya dönüşür. Nehaî bu durumu şöyle aktarır: "Bir kimse evinde farz namazı kılıp da mescide gittiğinde cemaatle tekrar kılsa, kılmış olduğu ilk namaz farz, diğeri nafilendir."⁸⁶² Yine farklı bir rivayette bu durumu şöyle ifade eder: "*Evinde farz namaz kılıp da mescide gittiğinde cemaatle kılan kimse, cemaatle kıldığı namazı nafil olarak kılar.*"⁸⁶³ Hanefî mezhebindeki bu duruma ait uygulama Nehaî'nin görüşüyle uyumludur. Ancak ikinci namazında kerahet vardır.⁸⁶⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre farz namaz kılan muktedî, başka farz kılan imama uyamaz. Bu durumu birden fazla rivayette ifade eder: "*Kim öğle namazı topluluğunu ikinci namazına niyet ederek kıldırırsa kendi namazı geçerli olurken arkasındakilerin geçerli değildir. Cemaatin namazı yeniden kılması gerekir.*"⁸⁶⁵ Bu durumu farklı bir rivayette şöyle ifade eder: "*İmam için niyet ettiği, muktediler için de niyet ettikleri vardır.*"⁸⁶⁶ Yine bu iki durum üzerine hamledilen Nehaî'nin

---

⁸⁵⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 159.

⁸⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 329.

⁸⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 328.

⁸⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 328.

⁸⁶³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 31.

⁸⁶⁴ İbnü'l-Hümmam el-Hanefî, *Şerhu fethu'l-kadîr âle'l-hidâye şerhi bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2003, c. I, s. 489.

⁸⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 524.

⁸⁶⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 236.

bir diğerk rivayeti şöyledir: “*Sen bir cemaatin namazına girdiğinde, onların namazına niyet etmezsen, namazın geçerli değildir. İmam bir namaza niyet ettiği halde, arkasındakiler farklı bir namaza niyet etse, cemaatin namazı geçerli olmaz.*”⁸⁶⁷

Ebû Yûsuf’un Nehaî’den aktardığı başka bir rivayette, imamla beraber namaza durup da imamın namazına niyet etmeyen bir adam hakkında şöyle geçer: “*İmamın namazı tamamdır. Adam ise yeniden kılması gerekir.*”⁸⁶⁸ Bu halde namaz kılan kimsenin namazı nafiye dönuşür. Nehaî bu görüşünü bir cemaate girip de onların namazına niyet etmeyen, kimse hakkında şu şekilde ifade eder: “*Kılmış olduğu namaz nafiyledir.*”⁸⁶⁹

Nehaî’nin ikinci şartla ilgili ileri sürdüğü ikinci hal ise abdestli olan kimsenin teyemmümlü olan kimseye uyamayacağı halidir. Nehaî, kendisine cünüplük isabet edip de su bulamayan bir cemaatin imamı hakkında şöyle der: “*Başkasını öne geçirmesi gerekir.*”⁸⁷⁰ Yani teyemmümlü olmayan kimsenin imamlık yapması gerekir.

Nehaî, muktedînin davranışıyla ilgili muhtelif rivayetler aktarmıştır. Muktedî, imam namaz için kalkmadan kalkamaz. Zübeyr b. Âdi, “*imam ayakta mı yoksa oturarak mı beklenir?*” diye Nehaî’ye sorduğunda, O, “*oturarak*” cevabını vermiştir.⁸⁷¹ Müezzin kamet “*حي على الفلاح*” dediğinde cemaatin kalkıp saf yapması gerekir. Müezzin “*قد قمت الصلاة*” dediğinde imam namaz için tekbir alır.⁸⁷² Nehaî, kamet getirildiği esnada namaza başlanılmasını mekruh gördüğü gibi⁸⁷³ imam namazdayken tek başına mescidde imama muhalif bir şekilde, namaz kılmasını da mekruh görür.⁸⁷⁴ Ancak namaza başlanmış olduğu halde kamet getirilirse, namaz tamamlanıp imama uyulur. Nehaî bu konuyu şöyle ifade eder:

---

⁸⁶⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 206.

⁸⁶⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 34.

⁸⁶⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 170.

⁸⁷⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 352.

⁸⁷¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 505; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 359.

⁸⁷² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 135.

⁸⁷³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 437.

⁸⁷⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 39.

“*Namaza başlamışsan, onu tamamla.*”⁸⁷⁵ Kamet esnasında kılınan namazla ilgili Nehaî, nafil ve farz ayrımı yapmaktadır.

Nafil namaza başlayan kimse, iki rekâttan az kılmışsa iki rekâti tamamlayıp, imama uyar. İki rekâttan fazla kılmışsa dört rekâti tamamlayıp, selam vererek imama uyar. Nehaî'nin rivayetleri şöyledir: “*Bir kimse namaza başladıktan sonra kameti işitirse, kılmış olduğu rekâta bir diğer rekâti ekleyip, (iki rekât kılar) namazı kesmez.*”⁸⁷⁶ “*Nafil namaza başlarsan, farz namaza başlanırsa namazı tamamlarsın.*”⁸⁷⁷ Bu rivayetler nafil namaz kılındığı esnada nasıl davranılması gerektiğini bizlere açıkça gösterir.

Eğer kamet getirildiği esnada farz namaz kılınyorsa bu durumda muktedînin davranışı nafil namaz kılariken yaptığı fiillerden biraz daha farklıdır. Farz namaza başlayan kimse, kameti işitirse, eğer namazın başındaysa iki rekâti tamamlayıp selam verir. Sonrasında imama uyararak, imamla beraber iki rekât daha kılarak farzı tamamlar. İmam ilk oturduğayken selam verip, imamla beraber ayağa kalkar ve imama tekrar uyup, nafil olarak iki rekât daha namaz kılar. Muğire, Nehaî'nin, mescidde farz namazı kılariken ilk rekâta olup da müezzinin kamete başladığı bir adam hakkında şöyle dediğini rivayet eder:

Diğer rekâti kılmış olduğu rekâtle tamamlar. Sonra imama tekbirle uyar. İmam iki rekât kıldığında, oturup teşehhüd yaparak içinden sağa ve sola selam verir. Sonra kalkıp tekrar tekbir alır. İmamla beraber namazın geride kalanlarını nafil olarak kılar. Namazında iki rekâti tamamlamadıkça imama uyamaz.⁸⁷⁸

İbrahim en-Nehaî'nin muktedî hakkında mekruh gördüğü bir diğer durum ise safların arasında direğin bulunmasıdır.⁸⁷⁹ O şöyle der: “*İlk saf tamamlanmadıkça, ikinci safta namazda durma.*”⁸⁸⁰ Yine konuyla ilgili Nehaî hakkında gelen farklı bir rivayette şu ifade yer alır: “*Nehaî, birinci saf tamamlanmadan, ikinci safa geçilmesini, ikinci saf tamamlanmadan, üçüncü safa geçilmesini mekruh görür. İmanın bunu emretmesi gerekir.*”⁸⁸¹

---

⁸⁷⁵ Abdürrezzak, *Musanef*, c. II, s. 437.

⁸⁷⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. III, s. 547.

⁸⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, c. III, s. 547.

⁸⁷⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 186; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 30.

⁸⁷⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 48.

⁸⁸⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 158.

⁸⁸¹ Abdürrezzak, *Musanef*, c. II, s. 55.

Nehaî'nin safların tertip edilmesi için yapılmasını istediği bazı fiiller vardır. Namaza başlanırken imamın sağ tarafında durulmasını müstehap görür. Rivayeti şöyledir: “*İmamın sağ tarafı müstehaptır.*”⁸⁸² Başka bir rivayette bu durumu şöyle ifade eder: “*Bir kimse imamla beraber tek başına kılsa, imam, muktediyi sağ tarafına geçirir.*”⁸⁸³

Nehaî'den gelen farkı bir rivayette ise, muktedî imamın arkasında durur. İmam rükûya gitmeden önce, üçüncü kişi gelmemişse, imamın sağ tarafına geçer. Bu durumu şu rivayetinde aktarır: “*Namaz kılındığında, mescidde sadece imam ve bir kişi varsa, rükû ile namaza başlama esnasında imamın arkasına geçer. Bir kişi gelirse, arkasında durur. Gelmezse sağına geçer.*”⁸⁸⁴ Başka bir rivayette aynı durumu şöyle aktarır: “*Müezzin gelinceye kadar Evsed'in arkasında dururdum.*”⁸⁸⁵ Üç kişi olurlarsa içlerinden birini imam olarak öne geçirip, diğer ikisi arkasında durur. Farklı bir rivayette ise üç kişi olduklarında imam ortalarında muktediler sağ ve solda olmak üzere namaz kılarlar.⁸⁸⁶

İbrahim en-Nehaî'nin safların tertibi hakkında belirttiği bir diğer durum ise bir kimsenin tek başına safta namaz kılmasıdır. Nehaî safta tek başına kılınan namazı geçerli kabul etmez. O'na göre bir kimse mescide girdiğinde mescidde sadece bir tek saf varsa safta boş bir yer bulup namaz kılar.⁸⁸⁷ Âmr b. Meymun, Nehaî'ye “*safa geldiğimde dolmuştu*” dedi. Nehaî de “*bir kişiyi kendine çek ve onunla beraber kıl*” diye cevap verdi.⁸⁸⁸ Nehaî'ye mescide geldiğinde saffın tamam olduğunu gören bir adam hakkında soru soruldu. Nehaî de şöyle cevap verdi: “*Gücü yetiyorsa onlarla beraber saffa girer. Ya da, bir kimseyi yanına çekip onunla beraber kılar. Eğer tek başına kılsa, namazı iade eder.*”⁸⁸⁹ Yine saffi tamamlanmış bulan bir adam hakkında Nehaî, şunu söyler: “*Bir kimseyi geri çeker. Bunu yapamazsa, namazı geçerli olmaz.*”⁸⁹⁰ Ancak farklı bir rivayette bu

---

⁸⁸² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 183.

⁸⁸³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 161.

⁸⁸⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 410.

⁸⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 370.

⁸⁸⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 408; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 566; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 162.

⁸⁸⁷ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 46.

⁸⁸⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 326.

⁸⁸⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 60.

⁸⁹⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 59.

durumun aksine görüş belirtir. Nehaî, imam altta olduğu halde imamla beraber mescidin yukarısında tek başına namaz *kılan veya safta tek başına namaza duran bir adam için şöyle der: “Namazı geçerli olur.”*⁸⁹¹

Nehaî'ye göre muktedî imamdan önce, secdedeyken başını kaldıramaz. İmamdan önce başını secdeden kaldırırsa, imam secdedeyse, tekrar secdeye döner.⁸⁹² Muktedî imamdan önce selam veremez. İmamdan önce selam verirse, namazı geçerli olmaz. İmamla beraber kılıp da imam teşehhüd miktarı oturduktan sonra, imamdan önce selam veren bir kimse hakkında Nehaî, “*namazı geçerli değildir*” demiştir.⁸⁹³

İbrahim en-Nehaî'nin muktedî hakkında görüş belirttiği bir diğer konu imama uyarken kıraat yapmaması gerektiğidir. Muktedî imamın arkasında namaz kılarken dinleyip susar. Nehaî, hocası Alkame b. Kays'dan bu konuyla ilgili şöyle bir nakil yapar: “*Alkame, açıkça kıraat yapılan veya yapılmayan namazda ve son iki rekâta imamın arkasında fatihayı okumazdı.*”⁸⁹⁴ Yine imamın arkasındayken kıraat yapan kimseyi imama muhalefet etmekle itham etmiştir.⁸⁹⁵ Nehaî bu durumun İbn Ziyad (v. 673) zamanında başladığını ifade eder. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*İbn Ziyad'a kadar insanlar imamın arkasından kıraat yapmazdı. İbn Ziyad kıraati açıktan yapmadığında, insanlar açıktan kıraat yapardı.*”⁸⁹⁶

Nehaî'nin muktedî hakkında ifade ettiği bir diğer konu ise sehiv secdesi ile ilgilidir. Muktedî, yanılıp imam yanılmazsa, muktedinin sehiv secdesi yapmasına gerek yoktur. İmam yanılıp, muktedî yanılmazsa imamla beraber sehiv secdesi yapar. Nehaî, namaz kılarken imamının yanıldığı bir kimse hakkında şöyle der: “*İmam yanılıp sehiv secdesi yaparsa sende imamla beraber sehiv secdesi yap. İmam sehiv secdesi yapmazsa senin de sehiv secdesi yapmana gerek yoktur.*”⁸⁹⁷

---

⁸⁹¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 20.

⁸⁹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 484.

⁸⁹³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 227.

⁸⁹⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 152.

⁸⁹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 282.

⁸⁹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 141.

⁸⁹⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 224.

İmam yanıldığı halde sehiv secdesi yapmazsa, muktedî sehiv secdesi yapmaz.⁸⁹⁸ Nehaî'ye göre imam selam verdiğiğinde durumunu değiştirmedikçe muktedî durumunu değiştirmez.⁸⁹⁹ Bu takdirde, imamın yanılma durumu söz konusu olabilir. İmamın yerinde hareket etmesi bu durumu açıklığa kavuşturur. Nehaî'den gelen farklı bir rivayette, imamla beraber teşehhüd miktarı oturduktan sonra imamdan önce selam veren bir adam için “*namazının geçerli olmadığı*” ifadesi yer alır.⁹⁰⁰

Nehaî imamın arkasında uyuyup sonrasında imam rükû ve secde ettikten sonra uyanan bir adam hakkında şöyle der: “*İmama uymaya devam edip, kaçırdıklarını kılar.*”⁹⁰¹ Muktedî sağ tarafa selam verdiğiğinde, adam, kadın, hafaza meleklerine ve sağ tarafında ise imama niyet eder. Sol tarafa selam verirse aynı şekilde niyet eder.⁹⁰² Bir kimse mescide girdiğinde cemaat rükûdaysa, ilerlemeksizin yani safa varmaksızın, rükûya gider.⁹⁰³ İftitah tekbiri ve rükû için bir tekbir alması yeterli olur.⁹⁰⁴ Nehaî namaza geç kalan kimseyle ilgili görüşünü şöyle beyan eder: “*İmam rükûya varmışsa, ona bir tekbir yeter. Eğer iki tekbir alırsa, bu bize daha güzel gelir.*”⁹⁰⁵ İmama rükûda yetişebilirse o rekât sayılır. Ancak yetişemezse onu da ikame eder. Nehaî'nin bu durumla ilgili görüşü şudur: “*Mescide girdiğinde, imam rükûdaysa, tekbir al. Ancak imam başını rükûdan kaldırırsa, rükûya gitme. Ve bu rekâtı sayma.*”⁹⁰⁶ Muktedî imama secdede yetişirse, onunla beraber secde eder ancak secdesi sayılmaz. Bu konuyu şöyle beyan eder: “*İmama secdede yetişirsen onunla birlikte sen de secde et. Sonra secdeyle beraber ayağa kalkıp secdeye ekleme. Ve onu sayma.*”⁹⁰⁷ Mesbuk olan kimsenin imamla beraber teşehhüde oturur. Ancak selam vermez. Nehaî'ye imamın namazdan bir şeyle geçtiği, mesbuk hakkında, “*imamla beraber teşehhüd yapar mı?*” diye soru sorulduğunda, Nehaî “*evet*” cevabını vermiştir. Yine “*imam*

---

⁸⁹⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

⁸⁹⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 172.

⁹⁰⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 227.

⁹⁰¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 512.

⁹⁰² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 53.

⁹⁰³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 187.

⁹⁰⁴ Nisâbûrî, *İşrâf*, c. II, s. 9.

⁹⁰⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 278.

⁹⁰⁶ Ebû Yûsuf, *İhtilâfî ebî Hanîfete ve ibn ebî Leylâ*, s. 109.

⁹⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 461; Ebû Yûsuf, *İhtilâfî ebî Hanîfete ve ibn ebî Leylâ*, s. 109.

selam verdiğiinde, mesbuk selam verir mi?” diye sorulduğunda, Nehaî, “*namazı bitirdiğinde selam verir.*” diye söylemiştir.⁹⁰⁸

Mesbuk, imam kıbleden ayrılmadıkça namazdan fevt ettiği (kılamadığı) şeyi kaza edemez.⁹⁰⁹ İmamla beraber kılamadığı yerleri kaza ederken kıraat yapar.⁹¹⁰ Cehri kılınan namazlarda mesbuk olan kimse kılamadıklarını kaza ederken kıraatin cehri yapılacağını ifade eder. Bu konu ile ilgili görüşü şöyledir: “*Ashab, sabah, akşam ve yatsı namazlarında namazdan bazısını kılamayan kimse için, kalkıp kaza ettiğiinde kıraatin, kaza için yapıldığını bilmeyen kimsenin bilmesi için kıraati cehri yapmaktan hoşlanırdı.*”⁹¹¹ Nehaî Cuma namazına imama oturuşta yetişen kimse için şöyle ifade eder: “*Tekbir alıp, cemaatle beraber namaza girer. Sonra tekbir alıp oturur ve teşehhüd yapar. İmam selam verdiğiinde ayağa kalkıp iki rekât namaz kılar.*”⁹¹²

Nehaî’den gelen farklı bir rivayette akşam namazına geç kalan kimseyle ilgili şöyle bir ifade yer alır:

Mesruk ve Cündüb (v. 679), akşam namazının son rekâtına yetişmişlerdir. Cündüb namaz bitip bir rekât daha kıldıktan sonra kıyama kalkmış, Mesruk ise oturmuştur. Bu durum İbn Mesud’a sorulduğunda, kendisinin de böyle bir durumda Mesruk gibi kılacağını ifade etmiştir.⁹¹³

Cemaatle kılınan namazla ilgili İbrahim en-Nehaî’nin görüşlerini aktardık. Şimdi de namazda mekruh olan şeylerle ilgili Nehaî’nin rivayetlerini aktarmaya çalışalım.

F. Namazın Mekruhları

İbrahim en-Nehaî’den gelen bazı rivayetlerde namazın mekruhları ile ilgili ifadeler de mevcuttur. Onlardan bazıları şu şekildedir.

---

⁹⁰⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 193.

⁹⁰⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.77.

⁹¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 57; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 227.

⁹¹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.246.

⁹¹² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 189.

⁹¹³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 192.

1. Namazda Huşuya Engel Olan Durumlar

Bu durumun temelinde Nehaî'den aktarılan Hz. Muhammed (a.s.)'in şu hadisi yer alır: “*Namazda meşguliyet vardır.*”⁹¹⁴ Dolayısıyla namazda kişiyi meşgul duruma düşürecek veya onu namazdan alıkoyacak olan şeyler kerahet kapsamında değerlendirilir. Örneğin kişinin idrarına veya büyük abdestine sıkışması böyledir. Ancak idrar veya büyük abdeste çıkma ihtiyacı kişiyi sıkıştırıp acele ettirmeyecekse, yani huşuya engel olmayacaksa bunda bir kerahet olmaz. Nehaî'nin bu konudaki görüşü şöyledir: “*Eğer, idrar ve büyük abdest ihtiyacı, seni namazdan alıkoymayıp, acele ettirmeyecekse bunda bir sakınca yoktur.*”⁹¹⁵ Yine idrardan veya gaz sıkışmasından dolayı kişi namazda acele etmeyecekse, bu halde namazın kılınabileceğine dair Nehaî'den gelen farklı bir rivayet de mevcuttur.⁹¹⁶

İbrahim en-Nehaî, mescidin kible tarafında, asılı bir Mushaf'ın veya Mushaf'tan yazılı bir ayetin bulunmasını, kendisinin bakışlarını oraya yöneltmesine sebebiyet vereceğinden ve onu namazda meşgul edeceğinden dolayı kerih görür.⁹¹⁷ Ayrıca namazdayken ayetlerin sayılmasını kerih görmez.⁹¹⁸ Nehaî'nin mekruh gördüğü bir diğer durum da, secde edildiğinde erkeklik organının yere değmesidir.⁹¹⁹

Nehaî'ye göre çokça amel (amel-i kesir) yapılmaksızın, namazda meşguliyete sebebiyet veren şeylerin izalesini sağlamakta bir sakınca yoktur. Nehaî, namazda toprağa secde ettiğinde, anlını her toprağa değdirdiğinde silerdi.⁹²⁰ Yine namazdayken karınca öldüren bir adama “*bu bir şey değil*” demiştir.⁹²¹ Fakat daha büyük hayvanlardan olan akrep ve yılanın öldürülmesini, çokça ameli gerektirip meşguliyete sebebiyet vereceğinden mekruh olarak görmektedir. Namazdayken akrep gören bir adama, onu senden uzaklaştır diye üç kere söylemiş. Adam da uzaklaşmazsa diye üç kere karşılık vermiş. Bunun

---

⁹¹⁴ Buhârî, “*Salât*” 2; Müslim, “*Mesâcid*” 6.

⁹¹⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 451.

⁹¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 305.

⁹¹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 475.

⁹¹⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 599.

⁹¹⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 175.

⁹²⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 67.

⁹²¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 448.

üzerine adama akrebi öldürüp daha sonrada o yeri yıkarsın diye ifade etmiştir. Yine Nehâî'ye namazda “*yılanın öldürülmesinden sorulmuş?*” Bu durumun namazda çokça meşguliyeti ifade ettiğinden, bu esnada sarf edilen çabanın namaza engel olacağını ifade etmiştir.⁹²²

2. İmamın Kendisini Namaz Kılanlardan Gizlemesi

Nehâî, imamın namaz kıldırırken gizli bir odacıkta veya farklı bir yükseklikte durarak namaz kıldırmasını kerih olarak görür.⁹²³ Nehâî, mihrabtaki yükseltinin sağında ya da solunda durarak namaz kıldırırdı.⁹²⁴ Genellikle O, yükseltiyi kullanmazdı. Buradaki kerahiyet, imamın vücudunun tamamının farklı bir yerde olması ile ilgilidir. Secde halindeyken imamın başı farklı bir yerde vücudunun geride kalanı farklı bir yerde ise, kerahet ortadan kalkar. Bundan dolayı Nehâî nadiren de olsa imamlığı esnasında bu yükseltide de namaz kıldırıldığı olurdu. Musa b. Kays bu durumu şöyle aktarır: “*İbrahim'i farklı bir katta (Mihrab) namaz kılarken görmüştüm.*”⁹²⁵

3. Secde Edilen Yerin Üzerine Bir Şey Koymak

İbrahim en-Nehâî, en faziletli secdenin toprağın üstüne yapılan secde olduğunu düşünerek namaz kılan kimsenin namaz kıldığı yere bir şey koyup da üzerine secde etmesini kerih olarak görürdü.⁹²⁶ Ancak İbn Ebû Şeybe'de geçen bir rivayette Nehâî'ye Ebû Vail'in (v. 701) elbisesinin üzerinde secde ettiği söylenince, O “*Ebû Vail'in kendisinden daha hayırlı olduğunu*” ifade ederken bu durumun aksini ortaya koyar.⁹²⁷

4. Namazda Ehl-i Kitab'a Benzeme Durumu

Nehâî, namazda Kur'an'a bakılarak kıraat yapılmasını mekruh olarak görmüştür. Zira bu davranış Ehl-i kitap tarafından icat edilmiş bir uygulamadır. Bundan dolayı, bu fiille kâfirlere benzeme durumu hâsıl olduğundan Nehâî, bunu

---

⁹²² Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, c. III, s. 396.

⁹²³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 412,416; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 209; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 508; İmam Malik, *Müdevvene*, c. I, s. 175.

⁹²⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 171.

⁹²⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 507.

⁹²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 423.

⁹²⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 347.

kerahet kapsamında değerlendirir. Buna göre bir kimse namaz esnasında, Mushaf'ı açarak kıraat yapmamalıdır. Nehaî bir kimsenin kıraat esnasında açılmış bir Mushaf'la insanlara imamlık yapmasını da Ehl-i Kitab'a benzemekten dolayı kerih olarak görür.⁹²⁸ Nehaî bu konu ile ilgili farklı bir rivayette şunu söyler: “*Ashab, bir kimsenin açılmış bir Mushaf'tan okuyarak, kendilerine imam olmasını, Ehl-i Kitab'a benzemekten dolayı kerih olarak görürdü.*”⁹²⁹

Namazda kerih olarak görülen bir diğer durumda elbisenin baştan aşağı sarkıtılarak, kılınmasıdır.⁹³⁰ İlgili rivayette Nehaî şunu ifade eder: “*Namazda elbisenin sarkıtılması, Yahudilere benzemek için, kerih görülmüştür.*”⁹³¹ Nehaî döneminde Kûfe'de yaşayan Yahudiler, gömleksiz izar giyip, elbiselerini vücutlarının üzerinden bir sarkıtışta sarkıtıp giyerlerdi. Nehaî bu durumu Yahudilere benzeme tehlikesinden dolayı kerih olarak görmektedir. Eğer izar üzerine gömlek giyilirse Nehaî bunda bir sakınca görmezdi. Nehaî bu durumu sadece gömleksiz giyilen izar üzerine hasretmektedir.⁹³² Eğer izar gömleksiz giyilecekse bu takdirde başın üzerinden sarkıtılarak giyilmesini istememektedir.⁹³³

Kerih olarak görülen bir diğer durum da tazime konu olan herhangi bir şeklin karşısında namaz kılmaktır. Tazime konu olan bir şekil değilse namaz kılınabilir. Nehaî, içerisinde (tazime konu olmayan) tasvir olan halı üzerinde namaz kıları.⁹³⁴

5. Namaz Kılan Kimsenin, Namaz Kılma Şeklinden Uzaklaşması

Namaz kılan kimsenin, namaz kılma şeklinden uzaklaşması, kerih olarak görülmüştür. Bundan dolayı Nehaî, bir rivayetinde şunu ifade eder: “*Eğer vücudundan bir yer rükûdayken kaşırsan, elini yerine getirinceye kadar, başını rükûdan kaldırma.*”⁹³⁵ Nehaî böyle bir hareketin, çokça yapılmış bir hareket olup, kişiyi namaz görüntüsünden uzaklaştırdığı için, kerih oluşunu ifade etmektedir.

---

⁹²⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 88.

⁹²⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 419.

⁹³⁰ Sedlü's-sevb: Elbiseyi başa koyup normal giymeksizin aşağı doğru sarkıtmak. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 498; Merğînânî, *Hidâye*, c. I, s. 78.)

⁹³¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 204.

⁹³² Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 647.

⁹³³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 365.

⁹³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 348.

⁹³⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 77.

Nehaî'nin namazda kerih olarak telaffuz ettiği diğer hareketlerle ilgili İmam Muhammed şunu rivayet eder: “*Nehaî namazda parmaklarını şakımayı, ridasını omzuna fırlatmayı, elini beline koymayı, büyük taşları gömmeyi, topukları üzerine oturmayı, sakalıyla oyalanmayı kerih olarak görür.*”⁹³⁶ Ayrıca Nehaî, sıcağın dolayı kişinin elini veya elbisesini pervane gibi kullanarak rahatlamayı,⁹³⁷ namaz esnasında esnemeyi kerih olarak görmektedir. Bu durumda olan bir kişi gücü yettiği kadar, esnemeye engel olmalıdır. Eğer esneme namaz kılan kimseye galip gelirse, eliyle ağzını kapatır.⁹³⁸

Nehaî namazdayken insanın vücudunu germesini yine kerih olarak görür.⁹³⁹ Nehaî az bir hareketle düzeltilmesi mümkün olan şeylerin düzeltilmesinde kerahet aramamaktadır. Bundan dolayı namazdayken izarı sarkan bir adam için şu ifadeyi kullanır: “*İzarı ne açar ne de çözer. Fakat onu dürüp yükseltebilir.*”⁹⁴⁰ Nehaî, namaz kılanın gözünü secdeden ayırmamasını severdi.⁹⁴¹ Namaz kılan kimsenin parmaklarını kıtlatılmasını da kerih olarak telakki eder.⁹⁴² Mekruh olan bir diğer durum ise, namaz kılan kimsenin bir yere yaslanması ya da özürsüz yere ayağını kaldırmasıdır.⁹⁴³ Nehaî, ayakta dururken elin bel üzerine konulmasını,⁹⁴⁴ secdeyken kolların yayılmasını,⁹⁴⁵ namazın mekruhlarından saymaktadır. Rükûdayken başın kaldırılması veya eğilmesi Nehaî'ye göre namazın diğer mekruhlarındanıdır.⁹⁴⁶ Nehaî, namazda secde halindeyken, namaz kılanın kendisini uzatmasını (germesini) veya içine çekmesini kerih olarak görüp, ikisi arasında kalmaktan hoşlanırdı.⁹⁴⁷ Nehaî, teşehhüdde kıraat halindeyken, parmağın kaldırılmasını da ayrıca kerih olarak görür.⁹⁴⁸ Yine secdeden kıyama kalkıldığı esnada ellerin üzerine dayanarak kalkılmasını, yaşlı ihtiyar ve hasta

---

⁹³⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 204.

⁹³⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 276.

⁹³⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 318.

⁹³⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 207.

⁹⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 49.

⁹⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 419.

⁹⁴² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 101; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

⁹⁴³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 551; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

⁹⁴⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

⁹⁴⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 52.

⁹⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 455; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 154.

⁹⁴⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 170.

⁹⁴⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 469.

olanların dışındakilere kerih olarak görmektedir.⁹⁴⁹ Yine namazdaki teverruk ve ik'â oturuşunu kerih görür.⁹⁵⁰ Bunların dışında Nehaî, namazda üflemeği mekruh olarak görmektedir.⁹⁵¹ Başka bir rivayetinde üflemeğin namazı bozmadığını belirtir.⁹⁵² Nehaî'nin namazda kerih gördüğü bir diğerkonu da inlemektir.⁹⁵³ Hareket veya kelam cinsinden olup da namazda mekruh olmayan bir diğerkonuda, erkeğin tesbih çekerek, kadının da el çırparak izin vermesidir. Rivayeti şöyledir: “*Erkeğin namaz kılarken izni tesbih, kadının ise el çırpmaktır.*”⁹⁵⁴ *Namazda olup da kendisinden bir şey istenen kadın hakkında şunu söyler: “Kadının cevabı el çırpmaktır.”*⁹⁵⁵

6. Elbiseyle İlgili Durumlar

Nehaî, omuzların açık bir şekilde namaz kılınmasını, namazın mekruhlarından saymaktadır.⁹⁵⁶ Bir kimsenin ağzını ve burnunu kapatarak namaz kılması manasına gelen telessümü de erkekler için namazın mekruhlarından saymaktadır.⁹⁵⁷ Kadın için yüzünü peçe ile kapatarak namaz kılmasını kerih olarak telakki eder.⁹⁵⁸ Erkek için ise ağzını kapatmaksızın başını örtmesinde bir sakınca görmemektedir. Eğer ağzını da başıyla beraber kapatırsa bunu da mekruh görürler.⁹⁵⁹ Nehaî, ayakkabıların namaz kılacağı yerden uzak bir noktada çıkarılarak namaz kılınmasını aklın ayakkabılarına kalmasından dolayı kerahet kapsamında değerlendirir. Bu nedenle O, kişinin mescide girdiğinde ayakkabılarını yanına alarak girmesini önerirdi.⁹⁶⁰ Farklı bir rivayette ise Nehaî'nin nalınlarını çıkarıp namaz kıldıktan sonra, nalınlarını giydiği

---

⁹⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 332.

⁹⁵⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 191.

⁹⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 422.

⁹⁵² İbn Kudâme, *Muğni*, c. I, s. 741.

⁹⁵³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 483.

⁹⁵⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 96.

⁹⁵⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 260.

⁹⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 208.

⁹⁵⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 106; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 30.

⁹⁵⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 30.

⁹⁵⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 211; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 30.

⁹⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 285.

geçmektedir.⁹⁶¹ Daha farklı bir rivayette nalınlarıyla beraber namaz kıldığı ifadesi yer almaktadır.⁹⁶²

7. Namaz Kılınan Yerle İlgili Durumlar

Nehaî necasetlerden sakınmanın mümkün olmadığı, hamam ve tuvalet benzeri mekânlarda, namaz kılınmasını mekruh olarak görmektedir. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Ashab, üç yerde namaz kılmayı kerih sayardı; kabristan, hamam ve mera (hayvanların otladığı yer)*”⁹⁶³

8. Namaz Kılanın Önünden Geçmek

Namaz kılanın önünden geçmek caiz değildir. İbrahim en-Nehaî ve Abdurrahman b. Esved bu konuda çok hassas davranırlardı.⁹⁶⁴ Ancak namaz kılanın sağından ve solundan geçmede bir beis yoktur. Nehaî'nin konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Namaz kılanın sağından ve solundan geçmede bir sakınca yoktur.*”⁹⁶⁵

Nehaî, namaz kılanın önünden geçilmesini engellemek amacıyla sütre edinilmesini müstehap olarak telakki eder. O şöyle der: “*Ashab, açık arazide namaz kıldığında, önlerine sütre edinmeyi hoş karşıladılar.*”⁹⁶⁶ Nehaî, sütrenin gerçekleşmesi için onun dikilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kamçısını ve sopasını dikmeden önüne koyan bir adama, “*onu dikmesi gerektiğini*” söylemiştir.⁹⁶⁷ Nehaî, insanın da namaz kılanın önünde ayakta duruyorsa sütre olabileceğini, yatar vaziyette ise sütre olamayacağını ifade eder.⁹⁶⁸

G. Namazı Bozan Şeyler

İbrahim en-Nehaî'nin rivayetleri doğrultusunda, namazı bozan şeylerin bazıları şöyledir.

---

⁹⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 286.

⁹⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 285.

⁹⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 190; Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 405.

⁹⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. II, s. 542.

⁹⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.548.

⁹⁶⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.524.

⁹⁶⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.181; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.47; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.14.

⁹⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.II, s.592.

1. Namazın Şartlarından Birini Terk Etmek

Namazın şartlarından bir tanesini terk etmek namazın bozulmasına sebep olur. Nehaî şöyle der: “Eğer kan idrar ve bunun dışındaki necaset bir dirhem olursa, namazını iade et. Bir dirhemden daha az ise namaza devam et.”⁹⁶⁹ Bir dirhemden daha az olursa iade etmesine gerek yoktur. “Meni, kan ve idrar bir dirhem miktarında ise namazı iade eder. Bir dirhemden az ise namazı iade etmesine gerek yoktur.”⁹⁷⁰ Nehaî'nin bu rivayeti necasetin bir dirhemden az olması halinde namazın iade edilmesine gerek olmadığı açıkça ortaya koymaktadır. Nehaî, idrar ile meni ve kan arasında namazdan sonra fark edilmesi halinde farklı görüşe sahiptir. İlgili rivayette şunu ifade eder: “Eğer elbisende kan veya meni bulursan, onu yıkayıp namazı iade etmezsin. Fakat idrar bulursan namazı iade edersin.”⁹⁷¹

2. Namazda Konuşmak

Namazı bozan bir diğer unsurda namazdayken dünya kelamı ilebilerek veya bilmeden konuşmaktır.⁹⁷² Nehaî namazdayken konuşan kimsenin namazının bozulduğunu şu görüşünde ifade eder: “Bir kimse namazdayken konuşursa, namazını iade eder.”⁹⁷³ Bundan dolayı bir kimse namaz kılan kimseye selam verir de namaz kılan kimse bu selamı alırsa namazı bozulur.⁹⁷⁴ Fakat kalbi ile selamı almasında bir sakınca yoktur.⁹⁷⁵

Nehaî, teşmit⁹⁷⁶ konusunda ise bir rivayetinde selamın aksine görüş belirtmiş, diğer rivayetinde ise namazın bozulmayacağını ifade etmiştir. Nehaî'nin namazdayken teşmit konusundaki rivayeti şöyledir: “Bir kimse namazdayken aksıran kimseye ‘yerhamukellah’ derse, iyi bir şey söylemiş olur. Namazı iade

---

⁹⁶⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.201.

⁹⁷⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c.I, s.4.

⁹⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c.III, s.308.

⁹⁷² Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *Camiu'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Muhsin et-Turkî, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006, c. IV, s. 187.

⁹⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 351.

⁹⁷⁴ Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 105.

⁹⁷⁵ Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 105.

⁹⁷⁶ Teşmit: Aksırana *يرحمك الله* diyerek hayır dua etmek. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 574)

etmesine gerek yoktur.”⁹⁷⁷ Başka bir rivayetinde bu durumun namazın bozulmasına sebebiyet vereceğinden namazın yeniden kılınması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁷⁸

Kelam olmayıp da, kelamla ilgili olduğu halde namazı bozan bir diğer durum ise, namaz kılanın namazda inlemesidir. Nehaî inlemekle ilgili görüşünü şöyle beyan eder: “*Kim namazda inlerse, namazı geçersiz olur.*”⁹⁷⁹ Farklı bir rivayette ise inlemeyi namazın mekruhlarından saymaktadır.⁹⁸⁰ İbrahim en-Nehaî’ye göre namazı bozan bir diğer durum ise namazdayken gülmektir. O namazda gülen bir adam hakkında “*Abdestini ve namazını iade edip, Rabbinden bağışlanma dile. Çünkü namazdayken kahkaha ile gülmek, hadesin en şiddetlisidir.*” ifadesini kullanmıştır.⁹⁸¹

3. Muktedînin İmamdan Önce Hareket Etmesi

Namaz kılan kimsenin hareketlerini imamdan önce yapması, o kimsenin namazının bozulmasına sebep olur. Bir kimse imam tekbir almadan önce tekbir alıp namaza başlarsa namazı fasid olur.⁹⁸² Yine Nehaî, imamın arkasında namaz kılıp da, imam selam vermeden önce namazdan ayrılan kimsenin de namazını geçerli olmadığını beyan etmektedir.⁹⁸³

4. Namazdayken Yeme ve İçme

İbrahim en-Nehaî’ye göre namazı bozan bir diğer durum da namazdayken yeme-içme durumudur. Bununla ilgili hükmü şu görüşüyle ortaya koyar: “*Bir kimse namaz kılariken yer ve içerse, namazda yüzünü kıbleden çevirir. (Yani namazını bozar.)*”⁹⁸⁴

5. Namazda Kadınla Erkeğin Aynı Hizada Olması (Muhazatu’n-nisâ)

Nehaî’ye göre bir kadının erkeğin yanında aynı namaza durması, o adamın namazının bozulmasına sebebiyet verir. Ancak bu durumun hâsıl olması için her

---

⁹⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 328.

⁹⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 328.

⁹⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 483.

⁹⁸⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 483.

⁹⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 308; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 213.

⁹⁸² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 21.

⁹⁸³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 227.

⁹⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 441; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 343.

ikisinin de aynı vaktin namazını kılmış olması şarttır. Bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Bir kadın, ikisi de aynı namazda olduğu halde, bir adamın yanında durup da namaz kılsa, adamın namazı bozulur.*”⁹⁸⁵ Aralarında bir adam (namaz kılmayan) varsa bu takdirde namazı geçerli olur.⁹⁸⁶ Kadının namaz kılan erkeğin yanında, namaz kılmaksızın durması erkeğin namazına mani değildir. Rasulullah (s.a.v.) yanında Hz. Ayşe validemiz olduğu halde namaz kıları.⁹⁸⁷

6. Cemaatle Kılınan Namazda İmamın Namazının Bozulması

Cemaatle kılınan namazlarda imamın namazının veya abdestinin bozulması, cemaatin namazının bozulmasına sebep olur. Nehaî şöyle der: “*Eğer imamın namazı bozulursa, arkasında duranlarında namazı fasid olur.*”⁹⁸⁸ Yine cemaatle kılınan namazda imam cemaatin duyacağı kadar gülerse, imamın abdesti ve namazı, cemaatin ise sadece namazı bozulur. Namazdayken gülen bir adam hakkında Nehaî şöyle söylemiştir: “*Abdesti ve namazı iade edip rabbinden bağışlanma diler. Çünkü namazdayken başkasını duyacağı kadar gülmek abdestsizliğin en şedid halidir.*”⁹⁸⁹

7. Namazda Abdestin Bozulması

Bir kimsenin namaz kılariken abdesti bozulsa, selam vererek namazını kesmesi, daha sonra da abdest alıp konuşmadan namazını tamamlaması halinde namazı tam olur. Namaz kılariken abdesti bozulan bir adam için Nehaî şu görüşü rivayet eder: “*Namazı bırakıp, abdest alır. Eğer konuşursa namaza yeniden döner. Konuşmazsa, kıldıklarını sayıp, geriye kalanı kılar.*”⁹⁹⁰

Nehaî’den gelen rivayetlerde hades çeşidine göre namaza kaldığı yerden devam etmenin (bina) caiz olduğu şeyler konusunda farklılıklar vardır. Bir rivayetinde, hadeslerin hepsinde namazın bina edilmesinin caiz olduğunu ifade eder. Fakat namazın yeniden kılınmasını daha güzel görür.⁹⁹¹ İkinci rivayetinde ise, burun akıntısı ve kusmaktan dolayı, binanın (namaza kaldığı yerden devam

⁹⁸⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 197; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 47.

⁹⁸⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 47.

⁹⁸⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 197.

⁹⁸⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 195.

⁹⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 308; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 213.

⁹⁹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 370; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 200.

⁹⁹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 199.

etme) caiz olduğunu, dışkı idrar ve yellenmeden dolayı binanın caiz olmadığını ifade beyan eder. Rivayeti şöyledir: “*İdrar, dışkı ve yellenmeden dolayı abdest alır ve yeniden kılar. Kusuntu ve burun akıntısından dolayı, abdest alıp konuşmadan kalan rekâtları tamamlar.*”⁹⁹² Bu durumla ilgili başka bir rivayette, namazda burun akıntısı olan bir adam için şunu ifade eder: “*Namazı bırakıp, abdest alır. Sonra konuşmamışsa namazdan kalanların üzerine, geriye kalanları bina eder. Eğer konuşursa namazı yeniden kılar.*” Yine namazda idrar ve dışkısı olan bir adam için, “*Namazı bırakıp, yeniden kılar*” ifadesini kullanır.⁹⁹³ Nehaî bu konuda hadesin definin mümkün olup olmama durumuna göre hareket eder. Namazdan önce idrar ve dışkı gibi hadesi hissetme durumuna rağmen, bu hali ortadan kaldırmayıp devam ederse namazını yeniden kılması gerekir. Fakat burun akıntısı ve kusmuk gibi namazdan önce hissedilmenin mümkün olmadığı ya da hissedildiği halde ortadan kaldırılması mümkün olmayan durumlarda, kıldığı rekâtların üzerine bina edilmesi caiz olur.⁹⁹⁴ Nehaî’den gelen farklı bir rivayet bu konu hakkındaki görüşünü etraflıca ortaya koymaktadır. Görüşünü şöyle ifade eder:

Üç şey vardır ki, gerçekleştiği takdirde abdest ve namaz iade edilir; gülmek, idrar ve yellemek. Üç şey daha vardır ki gerçekleştiğinde namaz iade edilirken, abdest edilmez; namazdayken konuşmak, yemek ve içmek. Yine üç şey daha var ki, gerçekleştiğinde abdest iade edilirken namaz bina edilir; kusuntu, burun akıntısı ve yaradan akan sıvı.⁹⁹⁵

Nehaî, bozulan namazın kaldığı yerden devamı hususunda iki şart koşmaktadır. Bunlardan birincisi bahsedildiği üzere, binası mümkün olan, burun akıntısı ve kusmuk gibi, hades türlerinden olması,⁹⁹⁶ ikincisi ise namazdan ayrıldığı esnada dönünceye kadar, konuşmaması. Nehaî’nin bu konuda ki rivayeti şudur: “*Namazı bırakıp abdest alır. Sonra konuşmadan kılamadıklarını bina eder. Eğer konuşursa, namazı yeniden kılar.*”⁹⁹⁷ Namaza dönüşü esnasında Allah’ı zikretse, namaz bozulmaz. Bu durumla ilgili namazda burun akıntısı olan bir adam hakkında şunu ifade eder: “*Namazdan çıkar. Allah’ın kelamı dışında bir şey*

---

⁹⁹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 156.

⁹⁹³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 264.

⁹⁹⁴ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. II, s. 636.

⁹⁹⁵ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 343.

⁹⁹⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 156.

⁹⁹⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 200; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 264.

söyemez. Sonra yerine dönüp kıldığı rekâtları sayarak, kılamadıklarını eda eder. Eğer konuşursa namazı yeniden kılar.”⁹⁹⁸ Nehâî, namazda abdesti bozulan kimsenin, namaz yerinden ayrıldığı esnada yüzünün kibleye doğru yöneltmesinin müstehap olduğunu belirtir. Bu Konu ile ilgili rivayeti şudur: “*Burun akıntısı olduğunda geriye dönüleceği zaman, namaz kılma yerine yönelip geri dönülmesi bana daha sevimli gelir.*”⁹⁹⁹ Ayrıca buru akıntısı şiddetli olup geçmezse namaz kılınması için acele edilir.¹⁰⁰⁰

H. Namazı İade Etmek

Bir kimse ister imam olsun isterse cemaat, namaz kıldıktan sonra, namazının bozulduğunu fark etse, namazını iade eder. Nehâî bu konu ile ilgili şöyle der: “*Kim insanları abdestsiz olduğu halde kaldırırsa, kaldıran kimse iade eder, cemaat iade etmez.*”¹⁰⁰¹ Nehâî’nin bu rivayeti abdestsiz namaz kılan kimsenin namazı yeniden iade etmesi gerektiğini, cemaatin abdesti varsa namazı yeniden kılmasına gerek olmadığını açıkça ifade etmektedir.

Bir kimse mescitteyken vakit namazı tek başına veya cemaatle kılmış olduğu halde, namaz kılacaksa, (nafile olarak) sabah ve akşam namazı dışında namazların hepsini kılabilir.¹⁰⁰² Nehâî’den gelen farklı bir rivayette ise ikinci namazını da kılabileceğini ifadesi yer alır.¹⁰⁰³ Farklı bir rivayette ise Nehâî, akşam namazı hariç namazların hepsinin nafile olarak iade edilebileceğini ifade eder.¹⁰⁰⁴ Nehâî, sultanın namazı kıldırması durumunda, ona karşı olan saygıdan dolayı akşam namazının da kılınabileceğini ifade eder. Ancak bu durumda akşam namazına bir rekât daha katılarak çift yapılır.¹⁰⁰⁵ Nehâî’den sahabenin farz namazı kıldıktan sonra, aynı namazı tekrar kılmasını kerih gördüğüne dair rivayet de vardır.¹⁰⁰⁶ Nehâî bunun sebebini ise şöyle açıklar: “*Bir kimse namaza niyet etse, melekler onu yazar. Melekler onu yazdıktan sonra kimsenin gücü onu*

---

⁹⁹⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 200.

⁹⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 266.

¹⁰⁰⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. V, s. 448.

¹⁰⁰¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 348; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IV, s. 216.

¹⁰⁰² İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 786.

¹⁰⁰³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 454.

¹⁰⁰⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 453.

¹⁰⁰⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 453.

¹⁰⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 293.

değiştirmeye yetmez. Bundan sonra namaz kılınacaksa nafîle olarak kılınır.”¹⁰⁰⁷

Buna göre, farz namaz kılındıktan sonra cemaatle veya münferiden farz namaz yeniden kılınmaz. Kişi illa da namaz kılacaksa, Nehaî bu namazın nafîle olarak kılınması gerektiğini belirtir. Yine Nehaî’ye göre bir kimse evinde namaz kıldıktan sonra camiye geldiğinde de aynı namaz kılınyorsa, nafîle olarak niyet edip kılar.¹⁰⁰⁸

Namazın iade edilmesiyle ilgili olan bir diğere durum da namazın kılındığına dair şüphe duymaktır. Nehaî abdestin aksine namazın her durumda iade edilmesi gerektiğini beyan eder. Bundan dolaydır ki, abdestte ve namazdaki şüpheyle âdeti olmadığı halde karşılaşıyorsa ikisini de iade eder. Fakat âdetinde olan bir durum olduğu halde abdest aldığından şüphe ediyorsa bu durumda abdestli olduğu kabul edilir. Namazda ki şüphe âdetinden ise herhalde namazını kılar. Nehaî’nin rivayeti şöyledir: “*Eğer bir kimse abdestte veya namazda şüphe edip de bu durumla ilk defa karşılaşıyorsa, abdesti ve namazı iade eder. Eğer çokça karşılaştığı bir durum ise bu takdirde namazı yeniden kılar.*”¹⁰⁰⁹

Şimdi de bir diğere namaz kılma durumu olan yolculukta kılınan namazla ilgili Nehaî’nin görüşlerini aktaralım.

K. Seferde Namaz

İbrahim en-Nehaî, yolculukta namazların kısaltılabilmesi için üç günlük yolculuk mesafesinin kat edilmesi gerektiği görüşündedir. Hammad b. Ebî Süleyman, Nehaî’ye, “*namaz ne kadar mesafede kısaltılır*” diye sorduğunda O da “*üç günlük yolculukta*” cevabını vermiştir.¹⁰¹⁰ Nehaî, başka bir görüşünde, bu mesafeyi altmış mil¹⁰¹¹ belirlemiştir.¹⁰¹²

Nehaî’ye göre kısaltma, evden çıktıktan sonra başlar ve eve dönünceye kadar devam eder. Nehaî’nin bu konu ile alakalı rivayeti şöyledir: “*Evinden*

---

¹⁰⁰⁷ İbn Kudâme, *Muğni*, c. I, s. 789.

¹⁰⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 448.

¹⁰⁰⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 37.

¹⁰¹⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 526.

¹⁰¹¹ Bir mil 1848 metredir. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 376.)

¹⁰¹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 4.

*çıkarsan iki rekât kıl. Yine istediğin başka bir beldeye gittiğinde, evine dönünceye kadar iki rekât kıl*¹⁰¹³

Nehaî'ye göre seferdeyken dört rekâtlı namazlar ikişer rekât kılınır. Seferde dört rekâtlı namazların tamamlanması ve iki namazın cem edilmesi caiz değildir. Bu durumu şöyle aktarır: “*Ashab, seferdeyken, namazları cem etmeyip, iki rekât kıları.*”¹⁰¹⁴ Yine farklı bir rivayette şunu ifade eder: “*Esved b. Yezid ve ashabi seferde her namaz vaktini beklerdi. Akşamı bekleyip vaktinde kıları. Sonra bir saat bekleyip gecelerler ve yatsı namazını vaktinde kıları.*”¹⁰¹⁵

Nehaî, misafir kimse mukim kimseye uyduğunda ilk iki rekâtı tamamlamadan evvel ona uymuşsa, namazı dört rekât kılacağını beyan eder. Nehaî, bu konuda şunu ifade eder: “*Misafir, cemaate uyarsa namazı tamamlar.*”¹⁰¹⁶ Ancak ilk iki rekâtı tamamladıktan sonra uyarsa, sadece son iki rekâtı kılar. İmama celse halinde yetişen misafir için şöyle demiştir: “*Eğer cemaate celsede yetişersen, iki rekât kıllarsın.*”¹⁰¹⁷ Nehaî, mukim kimsenin misafir kimseye uyması durumunda, imam selam verdikten sonra mukim olan kalkıp iki rekât daha kılacağını beyan eder. Rivayeti şöyledir: “*Mukim misafirin namazına girerse onunla beraber iki rekât kıldıktan sonra mutlaka kalkıp namazını tamamlar.*”¹⁰¹⁸ Yine bu durumu Hz. Ömer'le ilgili rivayet ettiği bir olayda şöyle beyan eder: “*Hz. Ömer insanlara Mekke'de öğle namazı kıldırdı. Sonra insanlara yönelip şöyle dedi: 'Ey Mekke halkı! Biz seferiyiz. Kim Mekke'dense o namazı tamamlasın' dedi. Bunun üzerine Mekke halkı da namazını tamamladı.*”¹⁰¹⁹

Seferde, ikamet halinde olduğu gibi farz namazları için kamet getirilir. Unutulursa namaz yine de caiz olur. Mansur Nehaî'ye, “*seferdeyken kameti unuttuğunu*” söyleyince, Nehaî, “*namaz geçerlidir*” diye söylemiştir.¹⁰²⁰

---

¹⁰¹³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 75; Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 531.

¹⁰¹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 553; Nevevî, *Mecmû*, c. IV, s. 371.

¹⁰¹⁵ Irâkî, *Tarhu't-tesrîb*, c. III, s. 117.

¹⁰¹⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 234; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 75.

¹⁰¹⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 543.

¹⁰¹⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 237.

¹⁰¹⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 233.

¹⁰²⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. I, s. 514.

İbrahim en-Nehâî, seferdeyken Cuma namazını ve cemaati gerekli görür.¹⁰²¹ Seferdeyken nafîle namazın kılınmasında da herhangi bir sakınca yoktur.¹⁰²² Seferdeyken binek üzerinde nafîle namaz kılınırken kible şartı aranmaz. Nehâî'nin konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Ashab bineklerinin sırtında hangi tarafa yönelmişlerse, farz ve vitir namazı dışında namaz öylece kıları.*”¹⁰²³

Nehâî'nin yolculukla ilgili görüşlerini aktardıktan sonra namazla ilgili bir başka konu olan, hastanın namazına geçelim.

L. Hastanın Namazı

Hasta olan kimse hangi hale gücü yetiyorsa o hal üzerinde namaz kılar. Ayakta kılmaya gücü yetmiyorsa, oturarak kılar. Secde yapmaya gücü yetmiyorsa, ima ile secde yapar. Secdesini rükûdan daha aşağıda yapar. Taşın veya tahtanın üzerine secde yapmaz.¹⁰²⁴ Oturuşunu da dilediği şekilde yapabilir. Nehâî'nin rivayeti şöyledir: “*Bir kimsede hastalık olursa oturuşunu dilediği şekilde yapabilir.*”¹⁰²⁵ Nehâî'ye göre hasta kimse ayakta kılmaya güç yetiremiyorsa, kıyamını bağdaş kurarak yapabilir.¹⁰²⁶ Oturmaya da gücü yetmiyorsa yanı üzerine yatarak kılabilir. Ebu'l-Heysem, Nehâî ile ilgili şöyle rivayet eder: “*İbrahim en-Nehâî hastayken, yanına girdim. Sağ tarafı üzerine yatmış olduğu halde öğlen namazını ima ile kılıyordu.*”¹⁰²⁷

M. Korku Namazı

Korku namazı, düşman veya sel ve yangın gibi tabî bir âfet yahut vahşî hayvan saldırısı karşısında bulunan bir İslam cemaatinin namazlarını iki gruba bölünüp bir imam arkasında nöbetle kılmalarıdır.¹⁰²⁸ İbrahim en-Nehâî, korku namazı ile ilgili görüşünü şöyle ifade eder:

Korku namazı imamla beraber kılınırken, bir grup namaza kalkar, diğer grup ise düşmanların karşısında durur. İmam kendisiyle beraber olanları bir rekât kıldırdıktan sonra imamla beraber bir rekât kılmış olanlar konuşmadan

---

¹⁰²¹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. II, s. 193.

¹⁰²² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 293.

¹⁰²³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 574.

¹⁰²⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 67.

¹⁰²⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 173.

¹⁰²⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 466.

¹⁰²⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 473.

¹⁰²⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 493

arkadaşlarının yerlerini alırlar. Sonra diğer grup gelerek imamla beraber diğer rekâti kıldıktan sonra, konuşmadan diğer arkadaşlarının yanlarına yönelerek yerlerini alırlar. Sonrasında imamla beraber ilk rekâti kılanlar, bir rekât daha tek başlarına kılıp arkadaşlarının yerine geçerler. Sonra diğer grup gelerek kalan bir rekâti tek başlarına kılarlar.¹⁰²⁹

Nehaî, cemaatle kılınan korku namazının bu şekilde kılınacağını anlatır. Namazın ikişer rekât kılınması ise, bu kimselerin seferde olduklarını göstermektedir. Tek başına korku namazını kılan kimse için Nehaî, şu rivayeti aktarır: “Kibleye doğru ayaktayken kılar. Buna gücü yetmiyorsa, kible tarafına doğru oturarak kılar. Buna da gücü yetmiyorsa, ima ile kılar. Hangi tarafa yönelirse, secde etmeden ima ile kılar. Secdesini rükûdan daha aşağıda tutar.”¹⁰³⁰ Nehaî tek başına kılınan korku namazının, cemaatle kılınan korku namazından farklı olarak ima ile ve kibleye yönelmeden kılınabileceğini ifade eder. Çünkü tek başına kılan kimse korkudan emin olmak için belli ruhsatlara sahip olmaktadır. Hâlbuki cemaatle kılınan namazlarda, kılmayan diğer grup bu güvenliği sağlamaktadır.

Şimdi de kılınamayan namazların nasıl kaza edileceğini, Nehaî'nin rivayetleri doğrultusunda aktarmaya çalışalım.

N. Namazların Kazası

İbrahim en-Nehaî, kılınamayan namazların kazası ile ilgili, farklı rivayetler aktarmıştır.

1. Bayılan Kimsenin Namazlarını Kaza Etmesi

Bayılan kimse baygın kaldığı sure içindeki vakitleri bir günü geçmedikçe kaza eder. Nehaî, bayılan kimse ile ilgili rivayetini şöyle aktarır: “Gündüz ve gece suresi içinde baygın kalırsa namazı iade eder. Bir günden fazla baygın kalırlarsa, namazı iade etmesine gerek yoktur.”¹⁰³¹ Bayılıp da namazı kılamayan hasta hakkında Nehaî'ye soru sorulduğunda, O, şöyle cevap vermiştir: “O kimse şayet

---

¹⁰²⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 173; Muhammed b. İdris eş-Şâfi, *el-Üm*, thk. Muhammed Zehrâ en-Neccâr, Beyrut: Daru'l-ma'rife, c. VII, s. 141; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 238; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 75.

¹⁰³⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 239.

¹⁰³¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 435.

*bir gün bayılmışsa, namazları kaza etmesi bana güzel gelir. Bir günden fazla ise bu inşallah özürdür.*¹⁰³²

2. Kılınmamış Namazların Kaza Keyfiyeti

İbrahim en-Nehaî, kılınmamış namazların kazası yapılırken sıraya riayet edilmesini beyan eder. Namazlarını unutup da kaza etmek isteyen bir kimseye şöyle der: “*Önce olandan başlar.*”¹⁰³³ Yine yatsı namazını uyuduğundan dolayı kılamayan kimse sabah namazına kalktığında önce yatsı namazını kaza edip sonra sabah namazını eda eder.¹⁰³⁴ Yine farklı bir görüşünde öğle namazını unutarak kılmadığı halde ikindi namazını kılmaya başladıktan sonra kılmadığı namazı hatırlayan kimse için Nehaî şöyle söyler: “*Kılmış olduğu namazı fasiddir. Öğleyi kaza ettikten sonra ikindiye kılar*”¹⁰³⁵

İbrahim en-Nehaî’ye göre namazlar, mekruh vakitlerde kılınabilir. Rivayeti şöyledir: “*Namaz hatırlandığında, namaz kılınması mekruh olan vakit olsa bile, kılınır.*”¹⁰³⁶

3. Yolculuktaki Namazların Kazası

İbrahim en-Nehaî’ye göre kişi, yolcuyken kılmadığı namazı, ikamet halindeyken hatırladığında onu yolcu olarak kaza eder. Bunun aksi mukim haldeyken kılmadığı namazı da yolculuktaiken hatırladığında mukim olarak kaza eder.¹⁰³⁷

4. Namazı, Kılamayan Kimsenin Kaza Etmesi

Bir kimse, bir başka kimsenin yerine o namazı kaza edemez. Nehaî bu hususta: “*Bir kimse başka bir kimsenin namazını kılamaz*” der.¹⁰³⁸

İbrahim en-Nehaî’nin namazla ilgili görüşlerini belli bir sistematik dâhilinde aktarmaya çalıştık. Bunu yaparken birbiriyle bağlantılı olan konuları birlikte değerlendirmeye gayret gösterdik. Klasik fıkıh kitaplarının

---

¹⁰³² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 219.

¹⁰³³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 512.

¹⁰³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 514.

¹⁰³⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 211.

¹⁰³⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. III, s. 17.

¹⁰³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. III, s. 525.

¹⁰³⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 28.

sistematikinden az da olsa farklı bir tasnifle aktardığımız konu ya da rivayetlerde temel amacımız Nehaî'nin görüşlerini ortaya koymaktı. Dolayısıyla kimi zaman aynı konuyla alakalı bu rivayetler arasında tenakuz gibi gözükten hususların telif ya da izahını ortaya koymada fıkıh usulünün imkânlarından faydalanılması gerektiğini söylemek gerekir. Ancak biz bu üsûli konuya girmeyi hem tezin muhtevası hem de farklı bir çalışmanın konusu olması düşüncesinden hareketle haddimiz olarak görmüyoruz. Dolayısıyla burada fazla detaya inmedik. Nehaî'nin görüşlerini aktarmakla iktifa etmiş bulunuyoruz.

III. ZEKÂT

Sözlükte “ artma, çoğalma, temizlik, bereket” anlamlarına gelen zekât, dini bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının Şâri'nin belirlediği şekilde muayyen kimselere verilmesidir.¹⁰³⁹ Bir kimsenin zekât verebilmesi için o kimsenin kendisinde ve malında bir takım şartların olması gerekir. Önce mükellefle ilgili olan şartları daha sonra da malla ilgili olan şartları Nehaî'nin rivayetleri doğrultusunda özetlemeye çalışalım.

A. Mükellefle İlgili Olan Şartlar

İslam fikhında diğer ibadetlerde olduğu gibi, zekât ibadetinde de mükellefle ilgili belli şartların olması gerekmektedir. Zekât verecek kimse için aranan bu şartları İslam'dan başlayarak aktarmaya çalışalım.

1. İslam

İslam hukukunda ibadetlerin yapılabilmesi için mükelleflerle ilgili aranan ilk şart İslamdır. Çünkü kâfir ibadetlerde Şâri tarafından muhatap tutulmamıştır. İbadetlerde muhatap olabilmek için, kişinin müslüman olması gerekmektedir.

2. Akıl- Bulûğ

Akıl-bâliğ diğer ibadetler için gerekli olduğu gibi zekât ibadeti için de geçerlidir. Bundan dolayı, çocuğun ve delinin malından zekât alınmaz.¹⁰⁴⁰ Nehaî'nin çocuktan zekât alınamayacağına dair rivayeti şöyledir: “*İdrak edinceye*

---

¹⁰³⁹ Mevsîlî, *İhtiyâr*, c. I, s. 148; Meydânî, *Lübâb*, c. I, s. 136; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, s. 618; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera*, c. II, s. 1003.

¹⁰⁴⁰ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 488.

kadar yetimin malında zekât yoktur. Akil-bâliğ olunca zekât verir. Çünkü zekât oruç gibi ibadettir. İbadet çocuğa buluğa erinceye kadar vacip değildir.”¹⁰⁴¹ Bu durumu farklı bir rivayette şöyle beyan eder: “*Yetimin malında zekât yoktur. Yetimin kendisine namaz vacip olunca, zekât da vacip olur.*”¹⁰⁴²

3. Hürriyet

İbrahim en Nehaî, bir kimsenin malından zekât alınabilmesi için, o kimsenin özgür olması gerektiği görüşündedir. Bundan dolayı “*kölenin malının hiçbirinde zekât yoktur*” sözüyle kölenin malında zekât olmayacağını belirtir.¹⁰⁴³

B. Mal İle İlgili Olan Şartlar

İslam hukukunda bir maldan zekât alınabilmesi için, o malın belli şartları taşınması gerekir. Nehaî'nin rivayetlerine göre bu şartları işleyelim.

1. Nisab

Zekât alınacak malın nisab miktarına ulaşması gerekir. Nehaî'den ekinlerin nisabı konusunda iki görüş vardır. Birinci görüşünde ekinlerden zekât alınabilmesi için belli bir nisabı şart koşmamaktadır. Az veya çok ekin miktarı ne kadarsa ona göre zekât alınır.¹⁰⁴⁴ Farklı bir rivayette şöyle der: “*Yerin bitirdiği her on deste bitkide bir deste (demet) zekât vardır.*”¹⁰⁴⁵

Diğer görüşünde ise nisab miktarını şart koşar. Bu miktar da beş vesktir. Rivayeti şöyledir: “*Beş veskin dışında kalan miktarda zekât yoktur.*”¹⁰⁴⁶ Bir vesk altmış sâ'dır.¹⁰⁴⁷ Bir sâ da bin kırk dirhemdir.(2979gr.)¹⁰⁴⁸

Nehaî, altında nisab miktarını yirmi miskal, gümüşte iki yüz dirhem, kâğıt parada iki yüz dirhem değerinde para olarak belirlemiştir. Rivayeti şöyledir:

Altında yirmi miskalin altında olanlarda zekât yoktur. Altın yirmi miskal olursa, yarım miskal altın zekât verir Daha fazla olursa ona göre zekât verilir. İki yüz

¹⁰⁴¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 92; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 461.

¹⁰⁴² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 324.

¹⁰⁴³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 205.

¹⁰⁴⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 212.

¹⁰⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 439.

¹⁰⁴⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 142.

¹⁰⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 605; Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 515.

¹⁰⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 487.

dirhem altında olan şeylerde zekât yoktur. Kâğıt para iki yüz dirheme ulaşırsa, beş dirhem zekât verilir. Fazla olursa, ona göre zekât vardır.¹⁰⁴⁹

2. Artıcı Olmak

Zekât verilecek malda aranan bir diğer şart da artıcı olmasıdır. Bundan dolayı artıcı özelliği olmadığından, saime¹⁰⁵⁰ hayvanların erkeklerinden zekât verilmeyeceği görüşündedir. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Saime hayvanlardan dişi deve, dişi sığır ve dişi koyun dışındakilerde zekât yoktur.*”¹⁰⁵¹ Nehaî, artıcı olma durumunu zekât tabi mallarda aradığından ve de saime hayvanların erkeklerinde artıcı olma özelliği olmadığından onları zekâtın dışında tutmuş olabilir.

3. Yıllanmış Olmak

Zekât verilecek bazı malların üzerinden bir kameri yılın geçmesi gerekir.¹⁰⁵² Bundan dolayı bazı ürünlerin zekâtı verilirken yıllanmış olma şartı gereklidir. Nehaî, zekâta tâbi malın üzerinden bir yıl geçtikten sonra zekâtının verilmesi gerektiğini ifade eder.¹⁰⁵³ Bundan dolayı bir kimsenin yanında ticaret için ayırdığı bir mal var ise, bu malın üzerinden kaç sene geçmişse ona göre zekâtı verilir.¹⁰⁵⁴

4. Tam Mülkiyet

Bir malın zekâta tabi olabilmesi için, o malın sahibinin tasarrufu altında bulunması gerekir. Borçlarda, borç sahibinin mal üzerinde tam olarak mülkiyeti sabit olmadığından bu borçtan nasıl zekât verileceğine dair farklı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Nehaî, zekât verecek olan kimsenin alacaklı veya borçlu olması durumuna göre görüş beyan etmiştir. Bu durumda zekât verecek olan kimsenin

---

¹⁰⁴⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 323.

¹⁰⁵⁰ Saime: Senenin yarısından fazla bir müddetle mubah meralarda sırf sütleri alınmak veya üremeleri ya da semizlemeleri temin edilmek maksadıyla otlatılan hayvanlar. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 492; Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 155; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera*, c. II, s. 1059.)

¹⁰⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 420.

¹⁰⁵² İmam Mâlik, *Muvattâ*, c. II, s. 123; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 480.

¹⁰⁵³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 480.

¹⁰⁵⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 95.

borcu varsa, borcunu verdikten sonra zekâtını verir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Borcunu vermeden, zekât verme.*”¹⁰⁵⁵

Yine borçlu olan bir kimsenin zekât vermesiyle ilgili şöyle der: “*Borcu olup olmadığına bakıp, onu (borcu) verir.*”¹⁰⁵⁶ Dolayısıyla bir kimsenin borcu olup da yanında zekât vermesi gereken mal varsa, önce borcunu verir. Sonra kalan mallara zekât düşüyorsa, onların zekâtını verir.

Nehaî'ye göre zekât verecek olan kimse alacaklı olması durumunda alacaklı olduğu paranın iadesine göre farklı şekillerde hükme tabi olur. Buna göre zekât verecek kimsenin, alacaklısı olduğu malın zekâtını borçlusu değil, kendisi verir. Nehaî'nin konuyla alakalı görüşü şöyledir: “*Kişi alacağıının zekâtını kendisi verir.*”¹⁰⁵⁷ Yine bu konuyu bir kimseye elli dirhem borç veren adam hakkında söylediği şu sözde ifade eder: “*Vermiş olduğun borcun zekâtını parayı alıp kullanmaya başladığın zaman verirsin.*”¹⁰⁵⁸

Ancak Nehaî'ye göre borcun durumuna göre zekât verilir. Borç kuvvetli alacak niteliğinde ise zekâtın alacaklı tarafından verilmesi gerektiğini, kuvvetli değil de telef olmasından çekinilen bir borç ise, ele geçirildiğinde verilmesi gerektiğini ifade eder. Nehaî'nin bu konudaki görüşü şöyledir: “*Borç verdiğin şey güvenli ise, zekâtını ver. Telef olmasından korkarsan, eline geçtiği zaman zekâtını verirsin. Artık eline geçirdiğinde geçmişe dönük zekâtlarının hepsini verirsin.*”¹⁰⁵⁹

Yine malı üzerinde tam mülkiyet hakkı olmadığından kölenin malına zekât düşmez.¹⁰⁶⁰

C. Zekâta Tâbi Mallar

Nehaî, zekât verilen malları emval-i zahire ve emval-i batine diye ikiye ayırır.¹⁰⁶¹ O'na göre zekât hangi mala düşüyorsa, o maldan zekât vermek daha faziletlidir. Nehaî bu düşüncesini şöyle ifade eder: “*Ashab her şeyin zekâtının*

---

¹⁰⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 486.

¹⁰⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 485.

¹⁰⁵⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 88.

¹⁰⁵⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 327.

¹⁰⁵⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 99.

¹⁰⁶⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 205.

¹⁰⁶¹ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 633, 634.

kendisinden olmasını müstehap görürdü. Kâğıttan kâğıt, altından altın, gümüşten gümüş, sığırdan sığır, koyundan koyun zekât olarak verirdi.”¹⁰⁶² Bununla beraber zekâtın başka bir cinsten de verilmesi caizdir. Nehaî, bu görüşünü şöyle beyan eder: “Abdullah b. Mesud’un eşinin yirmi miskal değerinde bir kolyesi vardı. Ona beş dirhem zekât vermesini emretti.”¹⁰⁶³ Bu rivayete göre İbn Mesud, altının zekâtının gümüş olarak verilmesini caiz görmektedir. Altından zekât olarak gümüş vermek caiz olduğuna göre, ekinden ve büyükbaştan, zekât olarak dirhem ve dinar verilmesi caizdir.¹⁰⁶⁴ Şimdi zekât verilen malları İbrahim en-Nehaî’nin görüşleri doğrultusunda görelim.

1. Emvâl-i Zâhire

İbrahim en-Nehaî, emval-i zahireden olan mallar içerisine saime hayvanları ve ekinleri sokmaktadır. Şimdi bunları Nehaî’nin rivayetlerine göre aktaralım.

a. Saime Hayvanlar

Nehaî, saime hayvanların ancak dışısından zekât verilebileceği görüşündedir. Bundan dolayı artıcı özelliği olmayan erkeklerden zekât verilmeyeceği beyan eder.¹⁰⁶⁵ Ancak doğum sancıları çeken dişi buzağı yerine erkek süt buzağı alınabilir.¹⁰⁶⁶ Hanefî mezhebi kaynaklarında böyle bir kaydın olmaması, Ebû Hanife’nin bu konuda Nehaî’den farklı düşündüğünü göstermektedir. İbrahim en-Nehaî’ye göre saime hayvanlardan zekât alınabilmesi için bazı şartlar vardır. Bunları iki başlık altında toplayabiliriz.

1) Saime hayvanın senenin çoğunda dışarıda otlayarak beslenmesi

Nehaî’ye göre, saime hayvanlar dışarıdan yem satın alınarak beslenirse o hayvandan zekât verilmez. Rivayeti şöyledir: “Bakıcısı olan koyunların zekâtı yoktur.”¹⁰⁶⁷

---

¹⁰⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 523.

¹⁰⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 392; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 69; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 328.

¹⁰⁶⁴ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. I, s. 535.

¹⁰⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 420.

¹⁰⁶⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 30.

¹⁰⁶⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 426.

2) Saime hayvanın üzerinden bir yıl geçmesi

İbrahim en-Nehaî'ye göre, saime hayvanlardan zekât alınabilmesi için, hayvanın üzerinden bir yıl geçmesi gerekir. Nehaî, bu durumu şöyle aktarır: “*Kuzuların üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât olarak verilemezler.*”¹⁰⁶⁸ Bundan dolayı bir yaşını geçmemiş kuzular zekât hesaplanırken sayılmaz.¹⁰⁶⁹

b. Koyunların Zekâtı

İbrahim en-Nehaî, koyundaki nisab miktarı hakkında görüşünü şöyle aktarır:

Koyunda kırk koyunun altında olanlarda zekât yoktur. Kırk koyundan yüz yirmi koyuna kadar bir koyun zekât vardır. Yüz yirmi koyundan iki yüz koyuna kadar, iki koyun, eğer artarsa üç yüz koyuna kadar üç koyun, bundan fazla olursa, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır.¹⁰⁷⁰

Zekât toplayan memurlar, koyunların gösterişli olanlarından zekât almaz. Koyunları iki gruba ayırır. Birinci grup koyunların üçte biri kadar olup, koyunların en değerli olanlarını içerir. İkinci grup ise geriye kalan üçte ikilik grup olup değerli olanların dışındakiler burada toplanır. Zekât memuru bu üçte ikilik gruptan zekâtı alır. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Zekât memurundan koyunları iki gruba ayırması istenir. Koyunların sahibi bu iki gruptan değerli olanı seçer. Zekât memuru diğer gruptan zekâtı alır.*”¹⁰⁷¹ Bu konu ile ilgili Nehaî, bir başka rivayette şunu ifade eder: “*Yaşını doldurmuş olan koyunlar bir araya getirilir, koyun sahibi koyunların üçte birinden dilediğini seçer. Kalan üçte ikilik kısımdan zekât memuru hakkını alır.*”¹⁰⁷² Bu rivayetten ayrıca koyunlardan zekât alınırken yaşını doldurmuş olanların seçilmesi gerektiği anlaşılır.

Kasaba ve köylerindeki evlerinde insanlar koyunların sütünü geçim ve yemek için kullansa, bunlardan zekât alınmaz. Nehaî bu görüşünü şu rivayetiyle aktarır: “*Bakıcısı olan koyunlarda zekât yoktur.*”¹⁰⁷³

---

¹⁰⁶⁸ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 470.

¹⁰⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 426.

¹⁰⁷⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 85.

¹⁰⁷¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 272; Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*, thk. Muhammed Halil Herrâs, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-i'lmiyye, 1986, s. 396.

¹⁰⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 430.

¹⁰⁷³ Ebû Ubeyd, *Emvâl*, s. 391.

c. Sığırların Zekâtı

İbrahim en-Nehâî, sığırların zekâtında nisab miktarıyla ilgili şu rivayetini aktarır: “*Sığırda otuzdan az olana zekât yoktur. Otuz sığırda iki yaşına gelmiş erkek veya dişi sığır, kırk sığıra ulaştığında üç yaşını doldurmuş dişi veya erkek sığır, kırk sığırdan sonra her bir sığırda bir koyun zekât vermek gerekir.*”¹⁰⁷⁴

Nehâî’ye göre iş amaçlı kullanılan sığırlardan zekât alınmaz. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*İş gören sığırlarda zekât yoktur.*”¹⁰⁷⁵

d. Develerin Zekâtı

İbrahim en-Nehâî, develerin zekât nisabı hakkında şöyle söylemiştir:

Beş devenin altında olanlarda zekât yoktur. Beş devede bir tane koyun, on devede iki tane koyun, on beş devede üç tane koyun, yirmi devede dört tane koyun, yirmi beş deveden otuz beş deveye kadar iki yaşına girmiş dişi deve, dişi deve yoksa erkek deve, otuz beş deveden fazla olursa kırk beş deveye kadar, üç yaşına girmiş dişi bir deve, kırk beş deveden fazla olursa altmış deveye kadar, dört yaşına girmiş dişi deve, altmış deveden bir fazla olursa, yetmiş beş deveye kadar, beş yaşına girmiş dişi deve, yetmiş beş deveden fazla olursa doksan deveye kadar, üç yaşına girmiş iki tane dişi deve, doksan deveden bir fazla olursa yüz yirmi deveye kadar, güçlü yol alabilen iki tane dört yaşına basmış dişi deve, zekât alınır eğer yüz yirmiden fazla olursa, taksime yeniden başlanır.¹⁰⁷⁶

Yüz kırk beş deveye kadar devam eder. Yüz kırk beş devede, iki tane dört yaşında, bir tane iki yaşında dişi deve alınır. Yüz elli devede, üç tane dört yaşına girmiş dişi deve, eğer bundan fazla olursa her elli devede bir, bir tane dört yaşına girmiş dişi deve zekât alınır.¹⁰⁷⁷

Nehâî, hizmetlerde kullanılan hayvanlardan zekât alınmayacağı görüşündedir. Rivayeti şöyledir: “*İşlerde kullanılan öküzlerden ve çalışma amaçlı kullanılan develerden zekât alınmaz.*”¹⁰⁷⁸

Zekât memuru, yaşça daha yaşlı hayvanı zekât olarak alırsa, mal sahibine iki koyun veya yirmi dirhem verir. Daha düşük olanı alırsa, mal sahibi zekât memuruna, iki koyun veya yirmi dirhem verir. Nehâî’nin bu konu ile ilgili rivayeti

¹⁰⁷⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 347; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 86; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 7.

¹⁰⁷⁵ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 388; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 20; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 421; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 46.

¹⁰⁷⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 85; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 341; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 9; Nevevî, *Mecmû*, c. V, s. 400.

¹⁰⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 402.

¹⁰⁷⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 336.

şöyledir: “Zekât memuru yaşça daha yukarı hayvanı alsın, iki koyun veya yirmi dirhemi mal sahibine verir. Yaşça daha aşağıda olanı alsın, mal sahibi, zekât memuruna iki koyun veya yirmi dirhem verir.”¹⁰⁷⁹

e. Atların Zekâtı

İbrahim en-Nehaî'nin atlarla ilgili rivayetlerinde ihtilaf vardır. İlk rivayetinde saime atlara zekâtın düşmediği görüşündedir.¹⁰⁸⁰ Diğer rivayetinde ise, nesli talep edilen saime atlardan zekât alınacağını şöyle rivayet eder. “Dilerse her bir at için bir dinar zekât verir. Dilerse on dirhem veya kıymetini verir. Her yüz dirhem değerinde olan erkek ve dişi at için on dirhem verir.”¹⁰⁸¹ Bu iki rivayeti incelediğimizde, ilk rivayette Nehaî savaş için hazırlanan saime atları diğer rivayette ise çoğaltmak amaçlı kullanılan atları kastetmiş olabilir.¹⁰⁸²

f. Eşeklerin Zekâtı

Nehaî eşeklerin zekâtı konusunda da birbirinden farklı rivayetler aktarmıştır. Bu rivayetlerden birinde, saime eşeklerden zekât alınmayacağını ifade ederken,¹⁰⁸³ diğerinde eşiği zekât konusunda inek gibi telakki etmiştir.¹⁰⁸⁴

g. Ekinlerin Zekâtı

Ekinler iki çeşittir. İlk çeşidi hububat gibi biriktirilmesi mümkün olan ürünler, diğer çeşidi ise yeşillik ve meyve gibi biriktirilmesi mümkün olmayan ürünlerdir. Nehaî, ekinlerle ilgili bir rivayetinde, her iki ürün çeşidinde de zekât verilmesi gerektiğini beyan eder. Rivayeti şöyledir: “Yerin çıkardığı her şeyde onda bir zekât vardır.”¹⁰⁸⁵ Bir diğer rivayetinde ise biriktirilmesi mümkün olan, buğday, arpa, hurma, üzüm, mısır gibi ürünlerin zekâtının verilmesi gerektiğini beyan eder.¹⁰⁸⁶ Ancak, yeşillikte ve meyvelerde zekâtın olmadığını ifade eder.¹⁰⁸⁷ Bu durumu destekleyen farklı bir rivayette Muğire, İbrahim en-Nehai

---

¹⁰⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 63; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 24.

¹⁰⁸⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 34; Nevevî, *Mecmû*, c. V, s. 339.

¹⁰⁸¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 333; Muvattâ “Zekât” 336.

¹⁰⁸² Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. I, s. 531.

¹⁰⁸³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 335.

¹⁰⁸⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 468; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 230.

¹⁰⁸⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 337.

¹⁰⁸⁶ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 473.

¹⁰⁸⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 121; Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 500.

yanlarındaiken, Mücahide şöyle söylemiştir: “*Baklalarda (ot cinsinden bitkiler), meyvelerde ve yeşilliklerde zekât yoktur.*”¹⁰⁸⁸ Nehaî, aktardığımız rivayette Muğire’ye muhalefet etmemiştir. Bu durum Nehaî’nin de aynı görüşte olduğunu gösterir. O zaman Nehaî’nin “*yerin çıkardığı her şeyde zekât vardır*”¹⁰⁸⁹ rivayetinden, yerin çıkardığı şeylerin zekâta elverişli olanından az olsun çok olsun zekâtının verilmesi gerektiğini anlayabiliriz.¹⁰⁹⁰

Zekâtın miktarı ise, külfetle sulanmayan ekinlerde onda bir, belli bir külfetle sulanan ekinlerde ise yirmide birdir. Nehaî’nin ekinlerdeki zekâtın miktarı ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Nehir suyu veya semadan gelen suyla sulanıyorsa, onda bir, büyük kova veya dâliye denen ineklerin dönmesi sonucu çıkan suyla sulanıyorsa yirmide birdir.*”¹⁰⁹¹

Ekinlerin zekâtında diğer zekât ürünlerinden farklı olarak üzerinden bir yıl geçme şartı yoktur. Bu durumu Nehaî’nin daha önce aktardığımız şu rivayetinden çıkarabiliriz: “*Yerin çıkardığı her şeyde öşür vardır.*”¹⁰⁹² Burada şunu da ifade etmek yerinde olacaktır. Bir kimse ekinini alıp da zekâtını verdikten sonra, onu ticaret için ayırırsa, üzerinden bir yıl geçtiği takdirde zekâtını vermesi gerekir. Nehaî bu durumu Şa’bi’ye şöyle sormuştur: “*Bir kimse yerden ekinini çıkardıktan sonra onu satmak için ayırarsa, zekâtını vermesi gerekir mi?*” Şa’bi şöyle cevap vermiştir: “*Satıncaya kadar zekât vermesine gerek yoktur.*” Nehaî bunun üzerine “*zekât vermesi gerekir*” şeklinde karşılık vermiştir.¹⁰⁹³ Dolayısıyla ekin çıkarıldıktan sonra, zekâtının verilmesi gerekir. Nehaî, bununla da yetinmemiş; çıkarılan ürün ticaret için ayrılırsa, üzerinden bir yıl geçmesiyle beraber ticaret ürünü gibi muameleye tabi tutulacağını rivayetlerinde ifade etmiştir.

Bununla beraber şu durumu da ayrıca ifade etmek gerekir. Nehaî En’âm suresi 141. ayetinde geçen “*واتوا حقه يوم حصاده*” lafzını, zekât olarak değil, ekin sahibinin başkasına verdiği hak olarak ele alır. Ekin sahibi tutam şeklinde, bunu

---

¹⁰⁸⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 440.

¹⁰⁸⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 121.

¹⁰⁹⁰ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. I, s. 532.

¹⁰⁹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 337; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 90; Muvattâ, “*Zekât*” 324.

¹⁰⁹² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 337; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 121.

¹⁰⁹³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 95.

verirdi.¹⁰⁹⁴ Ashab ürünlerin zekâtıyla ilgili ayet inmeden önce yerin çıkardığı ürünlerden fakirlerin istifade etmesi için dağıtırdı. Ancak zekâtla ilgili hüküm vârid olup, yerin çıkardığı ürünlerden verilecek miktar belli olunca sahabe bu durumu terk etmiş, belirtilen miktara göre davranmaya başlamıştır. Nehaî, bu durumu şöyle aktarır: “*Ashab, öşür ve yarım öşür ölçü olarak konuncaya kadar böyle davranırdı. Öşür ve yarım öşür ölçü olarak konulunca, bu durumu terk etmişlerdir.*”¹⁰⁹⁵ Başka bir rivayette ise bahsedilen ayetin zekâtla ilgili olan hüküm geldikten sonra nesh edildiği ifadesi yer alır. Rivayeti şöyledir: “*Bu ayet nesh edilmiştir. Öşür ve yarım öşür bu ayeti nesh etmiştir.*”¹⁰⁹⁶ Bu konudaki ayetin nesh edilmiş olduğunu Ebû Hanife de ifade etmiştir.¹⁰⁹⁷

Burada şu durumu da aktarmak yerinde olacaktır. Nehaî’den gelen rivayetlerde müslümanlardan öşrün alınmayacağına dair, görüşler de vardır. Bu durumu ifade eden rivayeti şöyledir: “*Öşür toplayanlar, müslümanın malından öşür alırsa, alınan bu miktar malın zekâtına sayılabilir.*”¹⁰⁹⁸ Nehaî müslümanların ekinlerinden zekât vermesinden dolayı, öşür vermelerine gerek olmadığını savunur. Öşür, müslümanların malından alındığı takdirde, bunun zekâta sayılabileceğini ifade eder. Nehaî, öşrün Hz. Ömer (r.a.) döneminde kural olarak konduğu görüşündedir. Hz. Ömer, öşrün, müslümanlardan kırkta bir, zimmîlerden yirmide bir, harbilerden de tam olarak alınmasını kararlaştırmıştır.¹⁰⁹⁹ Burada da görüleceği üzere Nehaî, bir taraftan öşrün müslümanlardan alınmayacağını savunurken, diğer taraftan araziden elde edilen mahsullerde öşrün nasıl verileceğine dair rivayetlerde bulunmuştur.

Nehaî, rivayet ettiği bu görüşlerde niçin bu kadar tenakuza düşmektedir? Birbirine tenakuz gibi görünen bu rivayetleri biz birkaç yoldan açıklayabiliriz. Bunlardan bir birincisi, Nehaî’nin öşürle zekâtı farklı kategoride ele almış olma ihtimalidir. Şöyle ki, müslümanlar ellerindeki malın zekâtını verdikten sonra, öşür adı altında bir vergiyle muhatap olmuş olabilirler. Nehaî, bunun malların zekâtının

---

¹⁰⁹⁴ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. XII, s. 165.

¹⁰⁹⁵ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. XII, s. 169; Beyhakî, *Sünen*, c. I, s. 62.

¹⁰⁹⁶ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. XII, s. 169; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 338; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 529.

¹⁰⁹⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 338.

¹⁰⁹⁸ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 568, 569.

¹⁰⁹⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 339.

verilmesinden dolayı mümkün olmayacağını, ifade etmiş olabilir. Bu durumda alınacak olan öşürün zekâta sayılabileceğini ifade eder.¹¹⁰⁰

Nehaî'yi böyle düşünmeye iten etkenlerden bir diğeri de yaşadığı dönemdir. O, Haccâc'ın Hicaz valisi olduğu dönemde yaşamıştır. Bu dönemde müslümanların ekinlerinden alınacak zekâtın öşür şeklinde onda bir oranında alınmış olma ihtimali Nehaî'yi bu düşünceye itmiş olabilir. Ya da Nehaî zalim sultana verilecek olan öşürün geçerli olmadığını belirtmek için böyle bir düşünceyi paylaşmak isteyebilir.¹¹⁰¹

Yine arazinin yapısından kaynaklanan farklılıklar Nehaî'nin rivayetlerine yansımış olabilir. Nitekim müslümanlar mülkiyet sahibi olduğu topraklarda ürettikleri ürünlerden öşür veya yarım öşür şeklinde zekât vermektedir. Bu konularla ilgili Nehaî'nin rivayetlerini aktarmaya çalışmıştık. Ancak fetihlerin genişlemesiyle beraber arazilerin dağıtılması uygulamasında özellikle Hz. Ömer döneminde farklılıklar olmuştur. Hz. Ömer'den önce feth edilen araziler ganimet şeklinde müslümanlar arasında paylaştırılıyordu. Müslümanlar da bu toprakları istediği şekilde kullanıp, ekerdi. Çıkan mahsulden öşürlerini verirlerdi. Topraklar ekilmezse, zekât vermelerine de gerek yoktur. Ancak feth edilen arazilerin ganimet malı şeklinde tam mülkiyeti oluşturacak tarzda dağıtılmaması arazilerden alınan vergilerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Suriye ve Irak toprakları feth edildiğinde bu topraklar ganimet şeklinde dağıtılmamış mülkiyeti müslümanlara ait olmak kaydıyla vakfedilmiştir. Vakfedilen bu arazilerde yaşayan insanlardan toprak vergisi tarzında vergiler alınmıştır. Hz. Ömer, Aynüttemr'e vali atadığında, namaz kılanlardan (müslümanlardan) kırkta bir, zimmîlerden yirmide bir, harbilerden onda bir oranında toprak vergisi almasını istemiştir.¹¹⁰²

Yine farklı bir rivayette Hz. Ömer, Hadir'den hıristiyan olan Beni Tağlib kabilesinden onda bir, Yine hıristiyan araplardan yirmide bir oranında toprak vergisi alınmasını istemiştir.¹¹⁰³ Bu vergilerin ekinle bir alakası yoktur. Arazi

---

¹¹⁰⁰ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 568, 569.

¹¹⁰¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 48.

¹¹⁰² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 339.

¹¹⁰³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. VI, s. 99; Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 531.

ekilsin veya ekilmesin arazilerin kullanımı kime verilmişse durumunu göre ondan harac şeklinde vergi alınır. Bu vergi çıkan mahsulün belirli bir kısmı olabileceği gibi, önceden belirlenmiş bir miktar da olabilir.¹¹⁰⁴

Nehaî, müslümanlardan öşür (harac) alınmayacağına dair görüş belirtirken bu bölgelerde yaşayan müslümanları kast etmiş olabilir. Yani müslümanların mülkiyeti altında bulunmayan bu arazilerin öşürlerini verdikten sonra bir daha harac adı altında kırkta bir oranında vergi vermesini kastetmiş olabilir. Öşür toplayan memurların müslümanlardan aldıkları miktarın zekâta sayılabileceğine dair Nehaî'nin rivayeti bu durumu bize açık bir şekilde göstermektedir.¹¹⁰⁵

Öşür kelimesinin zekât dışındaki yerlerde kullanılması zihinleri biraz karıştırmaktadır. Ebussuud Efendi bu telaffuzun (öşrün zekât yerine kullanılmasının) ya arızı bir durum ya da galat olduğunu ifade eder.¹¹⁰⁶ Dolayısıyla meseleye topraktaki mülkiyet hakkının kime ait olduğu belli olduktan sonra bakılırsa, tenakuz gibi görünen bu durum açıklığa kavuşmaktadır.

Zimmîler ve Harbilerden alınan öşre (harac) gelince, Nehaî'nin bunlardan öşrün alınabileceğine dair görüşlerini gördük. Ancak nasıl alınacağına dair çeşitli rivayetler aktarmıştır. Nehaî'ye göre zimmîlerin helal malla uğraşmaları durumunda kendilerinden yirmide bir oranında öşür alınır. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Ehl-i zimmîden her yirmi dirhemde bir dirhem öşür alınır.*”¹¹⁰⁷ Fakat şarap gibi haram olan şeylerle uğraşıyorsa bu durumda öşür iki katı alınır. Rivayeti şöyledir: “*Zimmî kimseler şarapla, öşür (haraç) toplayan kimselerin yanına gelse, öşür toplayan, onda bir oranında zimmîlerden vergi alır. Öşür toplayan şarabın değerini belirleyip, kıymetini onda bir oranında vergi olarak alır.*”¹¹⁰⁸ Konu ile farklı ilgili bir rivayette şöyle der: “*Ehl-i Zimmî şarapla uğraşırsa, onlardan öşrün yarısı (iki kat) kadar öşür alınır.*”¹¹⁰⁹ Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer durum da vergi olarak şarabın kendisinin

---

¹¹⁰⁴ Ya'kub b. İbrâhîm Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, thk. Muhammed Abdulhafîz el-Menâsîr, Ammân: Daru'l-künûzi'l-ma'rifeti'l-ilmiyye,2009, s. 404.

¹¹⁰⁵ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 568, 569.

¹¹⁰⁶ Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendinin Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul. 1972 s.169.

¹¹⁰⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c.I, s.339; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 563.

¹¹⁰⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. VI, s. 23.

¹¹⁰⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 91; Şeybânî, *Asl*, c. II, s. 100.

alınmamasıdır. Şarabın kıymeti belirlendikten sonra değeri üzerinden iki kat öşür alınır. Şarabın değerini zimmîlerden iki kişi belirler. Nehaî bu durumu şu görüşünde aktarır: “Zimmîler şarap ticaretiyle uğraşsa, şarabın kıymetine göre iki kat öşür alınır. Değeri belirlenirken mal sahibinin görüşü dikkate alınmaz. Ta ki, zimmîlerden iki kişi gelip şarabın değerini belirler. Belirlenen değer üzerinden iki kat öşür alınır.”¹¹¹⁰

2. Emval-i Bâtine

Emval-i batine çeşidine altın, gümüş, alım satımda kullanılıp da içerisinde değerli taş olan eşyalar, ticaret malları ve madenler girer. Bunlarla alakalı Nehaî'nin görüşleri şu şekildedir:

a. Altının Zekâtı

Nehaî, altındaki nisab miktarıyla ilgili görüşünü şu rivayette ifade etmiştir: “Altının yirmi miskaldan az olanında zekât yoktur. Yirmi miskale ulaşırsa, yarım miskal zekâtı vardır. Daha fazla olursa hesabı da buna göredir.”¹¹¹¹

b. Gümüşün Zekâtı

İbrahim en-Nehaî, gümüşteki nisab miktarıyla ilgili görüşünü şöyle aktarmıştır: “İki yüz dirhemden aşağıdaki gümüşte zekât yoktur. İki yüz dirhem olursa on dirhem zekât verir. Daha fazla olursa hesabı da buna göredir.”¹¹¹² Fazlası da yine buna göre hesap edilir.

c. Ziyet Eşyalarının Zekâtı

Ziyet eşyası, saf altın ve gümüşle oluşturulup nisabı geçerse zekât gerekir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “Altın ve gümüşten olan süs eşyasında zekât vardır.”¹¹¹³ Ancak, altın, gümüş ve diğer şeylerin karıştırılmasıyla oluşan, insanların kullandığı bir eşya ise bu takdirde zekâtının verilmesine gerek yoktur. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “Gümüşle kaplanmış kadehte, süslenmiş kemer ve kılıçta zekât yoktur.”¹¹¹⁴ Adı geçen bu eşyalarda “gümüş miktarı iki yüz dirhemi

¹¹¹⁰ Ebû Yûsuf, *Harâc*, s. 438.

¹¹¹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 323; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 88.

¹¹¹² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 323; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 89.

¹¹¹³ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 446; Abdürrezzak, *Musannef*, c. VI, s. 84.

¹¹¹⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 76.

geçtiği takdirde zekâtının verilmesi gerektiğine” dair, Nehaî’ye soru sorulduğunda, “hayır” cevabını vermiştir.¹¹¹⁵ Nehaî, belirtilen bu eşyalardaki altın ve gümüşü değerinden ayırarak, onları alet edevata katmıştır.¹¹¹⁶ Ancak, farklı bir rivayette bu durumun aksine süs eşyasının zekâtının verileceğini ifade eder. Rivayette bir kadın İbn Mesud’un yanına gelip şöyle dedi: “Benim bir süs eşyam var. Bundan dolayı zekât vermem gerekir mi?” İbn Mesud, “evet” cevabını verdi.¹¹¹⁷ Bu rivayette geçen süs eşyası saf altın veya gümüşten oluşan bir eşya olabilir. Çünkü Nehaî, süs eşyasının saf altın ve gümüşten oluşması durumunda zekâtının verileceğini ifade etmiştir. Kitabü’l-emval’de bu rivayet İbn Mesud’un eşi olarak geçmektedir. Bu rivayete göre böyle olan bir süs eşyası iki yüz dirhem ve üzeri değerde olursa zekâtının verilmesi gerektiği yer alır.¹¹¹⁸ Değerli taşlardan oluşan çeşitlere gelince, bunların giyim-kuşamda kullanılması durumunda, bunlara zekât düşmez. Ancak ticaret amaçlı kullanılsa zekâtının verilmesi gerekir. Nehaî şöyle der: “Cevahir ve inciden oluşan şeyler giyilirse, zekâtları yoktur. Ticaret amaçlı kullanılsa fiyatı biçildiğinden dolayı zekâtının verilmesi gerekir. Bu takdirde her iki yüz dirhem için on dirhem zekâtı vermek gerekir.”¹¹¹⁹ Başka bir görüşü şöyledir: “Cevher (mücevher) ve yakutta ticaret amaçlı müstesna, zekât yoktur.”¹¹²⁰

d. Ticaret Mallarının Zekâtı

Ticaret mallarının her çeşidine zekât düşer.¹¹²¹ Bu mallar ister değerli eşya olsun ister değersiz zekâtının verilmesi gerekir. Nehaî’nin rivayetleri şöyledir: “İnci ve cevahir (mücevher) ticaret amaçlı kullanılsa zekâtlarının verilmesi gerekir.”¹¹²² “Ticaret amaçlı kullanılan her şeyin, süt ve toprak dahi olsa zekâtının verilmesi gerekir.”¹¹²³ Bundan dolayı Nehaî, toprak mahsulünün öşrü

---

¹¹¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 547.

¹¹¹⁶ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. I, s. 526.

¹¹¹⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 328.

¹¹¹⁸ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 445.

¹¹¹⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 89.

¹¹²⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 329.

¹¹²¹ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 47.

¹¹²² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 329; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 89.

¹¹²³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 526.

verildikten sonra ticaret için saklanıp da üzerinden bir yıl geçmesi durumunda zekâtının verilmesi gerektiğini ifade eder.¹¹²⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre ticaret amaçlı kullanılan kölelerin zekâtının verilmesi gerekir. Bu konu ile ilgili görüşü şöyledir: “*Köleler ticaret amaçlı kullanılsa, bu takdirde fiyatı biçilmiş olur. Böylece zekâtının verilmesi gerekir.*”¹¹²⁵ Kölelerle ilgili durumu başka bir rivayette şöyle ifade eder: “*Köleler ticaret amaçlı kullanılsa, kıymetine göre her iki yüz dirhemde beş dirhem zekât verilir.*”¹¹²⁶

Nehaî'ye göre ticaret mallarında yıllanmış olma şartı da aranır. Bundan dolayı ticaret malları nisap miktarına ulaşıncaya kadar üzerinden bir yıl geçince zekâtının verilmesi gerekir. Nehaî bu durumu şöyle aktarır: “*Kimin yanında ticaret için ayırdığı bir mal varsa, onun yanında bir yıl kalıp satamazsa, her yıl için zekâtını vermesi gerekir.*”¹¹²⁷

Ticaret mallarındaki zekât miktarının hesaplanması ise her iki yüz dirhemde beş dirhem (%2,5) şeklindedir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*Bir kimsenin yanında fiyatını belirleyip ticaret için ayırdığı bir mal varsa, her iki yüz dirhemde beş dirhem zekât vermesi gerekir.*”¹¹²⁸

e. Mâl-i Müstefâdin Zekâtı

Sene içerisinde istifade edilen malın, sahip olduğu anda kendi cinsinden bir mal yoksa üzerinden bir yıl geçmedikçe, zekâtı verilmez. Nehaî bu durumu şöyle aktarır: “*Bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekâtı verilmez.*”¹¹²⁹ Eğer yanında kendi cinsinden bir mal varsa, ilk malın üzerinden bir yıl geçmişse bu mal ilk mala katılarak, ikisinin zekâtı verilir. Bu konu ile alakalı rivayeti şöyledir:

Zekâtını vereceğin bir mal olduğu halde, üzerinden bir yıl geçmeyen başka bir mala sahip olursan, beraber zekâtlarını verirsin. Sahip olduğun bu malla önceki mal aynı cins değilse, sahip olduğun andan itibaren üzerinden bir yıl geçmedikçe, zekâtını vermezsin.¹¹³⁰

¹¹²⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 95.

¹¹²⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 467.

¹¹²⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 331.

¹¹²⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 95.

¹¹²⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 89.

¹¹²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 480.

¹¹³⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 88.

Farklı bir rivayette bu konuyu şöyle aktarır: “Bir malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekâtı verilmez. Ancak, başka bir mal (veya para) kazanırsan, elinde olan malla birleştirip zekâtını verirsin. Önceki mala zekât düşerse, ikinci malla beraber zekâtını verirsin.”¹¹³¹ Nehaî, zekâtı verilip de bakiyesi kalan bir mala, başka bir mal eklenirse, ikisinin de zekâtının verileceğini şu rivayetinde ifade eder: “Böyle bir durumda olan kimse, öncekinin ve sonrakinin zekâtını verir.”¹¹³² Ancak, yıl içerisinde yeni doğan kuzunun annesine katılmayacağı konusunda, Nehaî’nin istisnai görüşü vardır. Kuzudan zekât verilebilmesi için üzerinden bir yıl geçmesi gerekir.¹¹³³

f. Maden ve Definelerin Zekâtı

İbrahim en-Nehaî maden ve definelerin zekâtını beşte bir olarak belirlemiştir. Rivayeti şöyledir: “Maden ve definelerde beşte bir zekât vardır.”¹¹³⁴

D. Zekât Verilen Kimseler

Zekât verilecek kimseler Kur’an’da Tevbe suresinde şöyle zikredilir:

Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak, yoksullara düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri islama ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalmış olana mahsustur. Allah en iyi bilen ve hikmet sahibidir.¹¹³⁵

Nehaî Allah tarafından zikredilen bu sınıflara zekâtın hep birden mi? Yoksa ayrı ayrı mı? verileceği konusunda birbirinden farklı görüşler ifade etmiştir. Said b. Cübeyr Nehaî’nin şu sözünü rivayet eder: “Allah’ın belirlediği bu sınıflardan bir tanesine zekâtı vermen caiz olmaz.”¹¹³⁶ Nehaî’nin bu rivayetine göre zekâtın belirlenen bütün sınıflara dağıtılması gerekir. Ancak Hakem Nehaî’nin bunda bir sakınca görmediğini de rivayet etmiştir.¹¹³⁷

Nehaî’nin zekâtın zikredilen bu sınıflara verilmesiyle ilgili farklı rivayetlerde bulunması, zekât miktarıyla alakalı olabilir. Yani zekât miktarı az olduğunda bir sınıfa verilmesini caiz görürken, çok olduğunda zekâtın sınıflara

¹¹³¹ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 419; Muvattâ, “Zekât” 325

¹¹³² Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 420.

¹¹³³ Nevevî, *Mecmû*, c. V, s. 374.

¹¹³⁴ Şeybânî, *Asl*, c. II, s. 112; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 89.

¹¹³⁵ et-Tevbe, 9/60.

¹¹³⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 524.

¹¹³⁷ Beyhakî, *Sünen*, c. VII, s. 8.

dağıtılmasını uygun görmektedir. Bu durumu destekleyen bir rivayette şunu ifade eder: “*Zekât verilecek mal çok ise, sınıflara böl. Az ise onu bir sınıfa ver.*”¹¹³⁸ Nehaî'nin bu görüşünü destekleyen farklı bir rivayette şöyle bir olay vuku bulmuştur. Rivayete göre bir adam malının zekâtı olan dört yüz dirhemi zekât olarak vermek için Nehaî'nin yanına girdi. Nehaî, bunu kabul etmedi. Adamlar beraber gidip, ona zekât vereceği yerleri gösterdi. Adam da ev halkına onar dirhem vererek zekâtını verdi. Nehaî de bu adama “*ben senin yerinde olsaydım sadece bir ev halkına verirdim. Bu bana daha hoş gelmektedir*” dedi.¹¹³⁹ Ancak, borçlu olmayan bir kimseye elli dirhemden fazla zekât verilmesini uygun görmez. Bu konuda şöyle der: “*Elli dirhemden fazla zekât verilmez. Ancak, zekât verilen kimsenin borcu varsa elli dirhem verilebilir.*”¹¹⁴⁰ Dolayısıyla bir önceki rivayette geçen dört yüz dirhem zekâtın sekiz aileye dağıtılması Nehaî'nin zikredilen bu rivayetine göre mümkün olabilir.

Nehaî, bir ailenin ihtiyacını karşılamak için zekâtın tamamının o aileye verilmesinin müstehap olduğunu ifade eder.¹¹⁴¹ Ancak bir aileyi zenginlik dercesine çıkaracak şekilde zekâtın verilmesini mekruh görür. Rivayeti şöyledir: “*Ashab, sermaye re'sü'l-male*¹¹⁴² *ulaşacak şekilde zekâtın verilmesini kerih görür.*”¹¹⁴³ Yukarıda aktardığımız şekilde Nehaî, bu miktarı elli dirhem olarak belirlemiştir.

E. Zekât Verilmemesi Gereken Kimseler

İbrahim en-Nehaî, zekât verilmeyecek kimselerle ilgili muhtelif rivayetlerde bulunmuştur. O'na göre yahudi ve hıristiyana zekât verilmez. Rivayeti şöyledir: “*Yahudi ve hıristiyana zekât verilmez. Ancak sadaka verilir.*”¹¹⁴⁴ “*Müslümanın dışında olan kimseye zekât verilir mi?*” diye Nehaî'ye soru sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir: “*Onlara zekât verilmesine gelince*

---

¹¹³⁸ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 572.

¹¹³⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 340; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 91.

¹¹⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 521; Abdürrezzak, *Musannef*, c.IV, s. 110.

¹¹⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 519.

¹¹⁴² Re'sü'l-mal: Sermaye, anapara. Bir ticaret bir şirket için kullanılan asıl mal. (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 479.)

¹¹⁴³ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 555.

¹¹⁴⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 112.

'hayır' verilmez. Ancak bir kimse sadaka vermek isterse bunda bir sakınca yoktur."¹¹⁴⁵

Nehaî, zekât verilmeyecek bir diğer kimsenin, zekât verildiğinde onu haramda kullanacağı bilinen kimse olduğunu beyan eder. Bu durumu şu rivayetinde belirtir: *"Doğru yoldan sapacağı bilinen kimseye zekât verilmez."*¹¹⁴⁶ Ancak nefsinin isteklerini yapan ehl-i hevadan olan kimseler ihtiyaç sahibi olduklarında bunlara zekât verilebilir. Nehaî'ye *"heva ehlinden olan kimseye zekât verilir mi?"* diye soru sorulduğunda O, şöyle cevap vermiştir: *"Zekât ancak ihtiyaç sahiplerine verilebilir"*¹¹⁴⁷ Fakat bu durumda da malından zekât verecek kimselerin, hakiki ihtiyaç sahiplerini iyice araştırması gerekir.¹¹⁴⁸ Bundan dolayı evi ve hizmetçisi olup da fakir olan bir kimse ihtiyaç sahibi ise, zekâtın bu durumda olan bir kimseye verilmesinde bir sakınca yoktur. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: *"Ashab, evi ve hizmetçisi olan kimseye zekâtın verilmesine engel olmazdı."*¹¹⁴⁹

İbrahim en-Nehaî'ye göre zekâtın alınmasına engel olan zenginlik, elli değerinde olan herhangi bir ürüne sahip olmaktır. Bir kimsenin ticaret malına tahlil ürünlerine saime hayvanlara veya elli dirhem üzerinde hâsılatı olmayan herhangi bir ürüne sahip olması, nisap miktarına ulaşmış olsa bile, bu onun zengin olduğunu göstermez.¹¹⁵⁰ Nehaî, elli dirhem parası olan kimseye zekâtın verilmeyeceğini ifade eder. Bir kimse elli dirhem parası olana zekâtını verip de sonradan onun durumunu öğrense, verilen zekât geçerli olmaz. Zekâtı yerine ulaşmadığından dolayı ikinci kez vermesi gerekir. Nehaî, halini bilmediği halde zengin bir kimseye zekât veren adam hakkında, *"zekâtı geçerli değildir"* cevabını vermiştir.¹¹⁵¹

Bir kimsenin aslından ve ferinden olan kimseye de zekât vermesi caiz değildir. Fakat babasının ferinden olan kimse fakirse, ona zekât vermesi caiz olur.

---

¹¹⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 516.

¹¹⁴⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 48.

¹¹⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 521.

¹¹⁴⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 109.

¹¹⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 517.

¹¹⁵⁰ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 522.

¹¹⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 546.

Nehaî'ye “kız kardeşe zekâttan verilir mi?” diye sorulduğunda, “evet” cevabını vermiştir.¹¹⁵² Nehaî, zekât olarak kölenin azat edilmesini caiz görmez. Fakat köleye zekât verilebilir. Zekât olarak kölesini azat ettiği takdirde, azat ettiği kölenin velayetinden faydalanmasından dolayı, sanki zekâtı kendisine kullanmış gibi olacağından caiz değildir.¹¹⁵³

F. Zekâtla İlgili Muhtelif Durumlar

Nehaî'nin rivayetlerine göre zekâtla ilgili farklı durumlar oluşmaktadır. Şimdi bunlar başlıklar halinde görelim.

1. Zalim Sultana Zekât Verilememesi

Zalim sultana malın zekâtının verilmesi, zulmüne yardım edeceğinden caiz değildir. Nehaî bu görüşünü şöyle ifade eder: “Verilen zekâtla zalimce davranılacaksa, böyle olan kimseye zekât verilmez.”¹¹⁵⁴ Nehaî, zekâtın Haccâc'a verilmemesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Zekâtın Haccâc'dan saklanması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁵⁵ Ancak zalim olan sultanın zorla alması durumunda zekâtın geçerli olduğunu şu rivayetinde ifade eder: “Zekâtları yerlerine verin. Sultan alırsa zekât yerine gelmiş olur.”¹¹⁵⁶ Nehaî'yi bu görüşe iten etkenler arasında zamanın Hicaz valisi Haccâc'ın takip etmiş olduğu siyaset etkili olmuştur. Haccâc'ın tebasına karşı uyguladığı zalimane siyaset, Nehaî'nin fıkıh alanındaki görüşüne ve vermiş olduğu fetvasına varıncaya kadar, pek çok alanda fikhını oluştururken etkilenmesine sebebiyet vermiştir.

2. Zekât Malının Yerinde Dağıtılması

Zekât, malın olduğu yerde dağıtılır. Zekâta muhtaç olanlar olduğu halde başka yerde zekât dağıtılırsa, verilen zekât geçerli olmaz.¹¹⁵⁷ Nehaî, zekâtın bir beldeden başka beldeye taşınmasını mekruh görür.¹¹⁵⁸ Ancak akrabasından zekâta ihtiyacı olan varsa, Nehaî bu durumu istisna tutar. İbn Kudâme Nehaî'nin zekâtın

---

¹¹⁵² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 544; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 114.

¹¹⁵³ İbn Kudâme, *Muğni*, c. VII, s. 321.

¹¹⁵⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 48.

¹¹⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 477.

¹¹⁵⁶ İbn Kudâme, *Muğni*, c. II, s. 505.

¹¹⁵⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 221.

¹¹⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 495.

bir beldeden başka bir beldeye aktarılmasını, akrabadan ihtiyaç olan müstesna mekruh gördüğünü rivayet eder.¹¹⁵⁹ Bu görüşünü farklı bir rivayette şöyle ifade eder: “Zekât aynı sudan faydalananlara dağıtılır. Onlarda zekâtı hak eden yoksa onlara daha yakın olan sulara bakılıp, dağıtılır. Daha yakın olanlarda da zekâtı hak eden yoksa daha yakına bakılıp, devam edilir.”¹¹⁶⁰ Bu konu ile ilgili Nehaî’den gelen farklı bir görüşte şöyle geçer. İbn Mesud’un eşi sahip olduğu gerdanlık hakkında eşine “bunun zekâtını kardeşimin yetim çocuklarına verebilir miyim?” diye sorduğunda İbn Mesud “*evet*” cevabını vermiştir.¹¹⁶¹

3. Verilen Zekâtın Helak Olması

Bir kimsenin verdiği zekât yerine ulaşmadan helak olsa zekâtı geçerli olmaz.¹¹⁶² Bu durumda zekâtı yeniden vermesi gerekir.¹¹⁶³

G. Fıtır Sadakası

Fıtır sadakasını zekâta benzediği için zekât başlığı altında işlemeyi uygun gördük.

1. Fıtır Sadakası Kimlere Vaciptir

Fıtır sadakası büyük, küçük herkese vaciptir. Nehaî’nin şu görüşü bu durumu açık bir şekilde ifade eder: “Fıtır sadakası küçük ve büyük kimseye vaciptir.”¹¹⁶⁴ Bu rivayet aynı zamanda diğer ibadetlerde aranan akıl-bulûğ olma şartının fıtır sadakasında aranmadığını ve küçük olan kimsenin fıtır sadakasının, kendisini bakmakla yükümlü olan velisi tarafından verilmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Kişinin elinin altında bulunan kölesinin fıtır sadakasını, onu ticaret amaçlı kullanmadıktan sonra kendisinin vermesi gerekir.¹¹⁶⁵ Ticari amaçla köleyi kullanması durumunda ise, kölenin fıtır sadakasını vermesine gerek yoktur. Çünkü bir mala iki tane zekât düşmez¹¹⁶⁶ Kölenin kâfir olması onun fıtır sadakasının verilmesine engel değildir. Nehaî bu konudaki düşüncesini şöyle ifade

---

¹¹⁵⁹ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 585.

¹¹⁶⁰ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 585.

¹¹⁶¹ Ebû Ubeyd, *Emval*, s. 576.

¹¹⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 532; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 264.

¹¹⁶³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 264.

¹¹⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 501.

¹¹⁶⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 330.

¹¹⁶⁶ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 331; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 467.

eder: “Müslüman kimse maliki olduğu huristiyan kölenin fitır sadakasını verir.”¹¹⁶⁷ Ancak bu rivayetin aksine bir rivayet de mevcuttur. Bu rivayette Nehaî, müslüman kimsenin kâfir kölesinin fitır sadakasını vermesine gerek olmadığı görüşündedir.¹¹⁶⁸ Bununla beraber kâfir olan bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu müslüman akrabasının ve kölesinin fitır sadakasını vermesi gerekir.¹¹⁶⁹ Nehaî’ye göre fakir kimsenin fitır sadakası vermesine gerek yoktur. Böyle olan kimse zaten zekât ve fitır sadakasını hak eden kimsedir. Bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “Bir kimse fakirse fitır gününde verilen zekâtı alır. Onu reddetmez.”¹¹⁷⁰

2. Fıtır Sadakasının Miktarı

İbrahim en-Nehaî’ye göre fıtır sadakasının miktarı her bir hür, köle, küçük ve büyük için buğdaydan yarım sâ, hurmada bir sâdır.¹¹⁷¹ Bir sâ 3,310 kg.dır. Bu rakamları esas alırken hükmü varid olduğu yerin ekonomik yapısını esas almak gerekir. Bir bölgede buğday değerliyen, başka bir bölgede değersiz olabilir. Bundan dolayı beldelerin coğrafi konumu bu miktarların sabit bir şekilde kalmasına engel olmaktadır.

3. Sarf Edilme Yerleri

Fıtır sadakasının verildiği kimselerle, zekât veya oşrûn verildiği kimseler aynıdır. Fıtır sadakası zekât kendisine verilebilen kimseye verilir.¹¹⁷²

4. Sarf Edilme Zamanı

Fıtır sadakasının bayramın birinci gününe kadar ertelenmesi caizdir.¹¹⁷³ Ancak bayram günü açık havaya çıkılmadan önce fıtır sadakasının verilmesi müstehaptır.¹¹⁷⁴

---

¹¹⁶⁷ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, c. VI, s. 249.

¹¹⁶⁸ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 141.

¹¹⁶⁹ Irâkî, *Tarhu’t-tesrîb*, c. VI, s. 59.

¹¹⁷⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. III, s. 326.

¹¹⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 501; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 64.

¹¹⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 60.

¹¹⁷³ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 142.

¹¹⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 498.

IV. ORUÇ

Sözlükte “ geri durmak, kendini tutmak” manalarına gelen oruç, dini bir terim olarak, fecri sadığın doğuşundan güneşin batışına kadar, orucu bozan şeylerden uzak durmaktır.¹¹⁷⁵ Oruçtan önceki ibadetlerde de bahsettiğimiz gibi, Nehaî'nin ibadetlerin tanımıyla ilgili rivayetini tespit edemediğimizden orucun genel tanımıyla yetinmeye çalıştık. Bu başlık altındaki konuları aktarırken, ramazan orucuyla ilgili durumları aktarmaya çalışacağız. Konular içerisinde hüküm olarak farklı bir hükme tabi olan oruçları aktarırken bu durumu ayrıca zikredeceğiz.

A. Hükümü

Orucunun farzıyeti Kur'an'la sabittir.¹¹⁷⁶ Oruç farz-ı âyn bir ibadettir. Nehaî'ye göre kimse kimsenin adına oruç tutamaz.¹¹⁷⁷

B. Zamanı

Ramazan ayı orucu, Ramazan hilalinin görüldüğü ilk günde başlar, Şevval ayının hilalinin görüldüğü, Ramazan'ın son gününe kadar devam eder. Hz. Ömer, Utbe b. Ferkad'e (v. ?) yazdığı mektupta ramazan ayının başlangıcı ile ilgili olarak şunu ifade eder: “*Hilali gündüzleyin güneşin zeval vaktine gelmeden önce görürseniz, Ramazan ayını otuz güne tamamlamak için oruç tutun. Hilali güneşin zeval vaktine gelmesinden sonra görürseniz, sonraki gün oruç tutun.*”¹¹⁷⁸ Ramazan ayı bittikten sonra bayram yapılır. Şevvâl hilali gündüzün öncesinde görünse, oruçlarını bozup bayram namazı için, mescidin dışında namaz kılınan musalla denen yere giderler. Hilali akşam görürlerse, o günün orucunu tamamlayıp, ertesi gün bayram yaparlar.¹¹⁷⁹ Hammad, Nehaî'ye, Şevval hilaline şahit olan topluluk hakkında soru sorduğunda, o şöyle cevap vermiştir: “*Gündüzün erken vakitlerinde şahit olsalar, oruca başlamayıp bayram namazı için*

---

¹¹⁷⁵ Mevslî, *İhtiyâr*, c. I, s. 180; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 534; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 462; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fıkhiyyeti'l-müeyyessa*, c. II, s. 1254

¹¹⁷⁶ el-Bakara, 2/183.

¹¹⁷⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 28; Şeybânî, *Asl*, c. II, s. 230.

¹¹⁷⁸ Beyhakî, *Sünen*, c. IV, s. 213; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 163; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 239; Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 273; Hindî, *Kenzu'l-u'mmâl*, c. VIII, s. 584.

¹¹⁷⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 180.

musallaya giderler. Eğer hilale gündüzün geç vakitlerinde şahit olsalar, oruçlarına devam edip ertesi günü musallaya giderler.”¹¹⁸⁰

Orucun tutulacağı zaman dilimi fecri sadıkla başlar, güneşin batışına kadar devam eder. Nehaî bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Yatay kızıllık, namazı helal, orucu haram kılar.*”¹¹⁸¹

C. Şartları

İbrahim en-Nehaî’ye göre ramazan orucunun geçerli olabilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartları ifade etmeye çalışalım.

1. Niyetin Gece Yapılması

Nehaî’ye göre farz orucunda niyetin gece yapılması şarttır. Bir kimse sabahladığı halde oruca niyet etmezse gündüzün yarısına kadar muhayyerdır. Dilerse niyet edip oruç tutar. Dilerse tutmaz.¹¹⁸² Ancak oruç tutmaya niyet edip de oruçlu bir şekilde uyanıp da orucu bozarsa kaza etmesi gerekir.¹¹⁸³

2. Cünüplükten Uzak Olmak

İbrahim en-Nehaî’ye göre orucun geçerli olmasının bir diğer şartı da oruca başlarken hükmi kirlilik de denilen cünüplük halinden uzak olmaktır. Ancak nafîle oruçta bu şartı aramaz. Bir kimse cünüp olduğunu bildiği halde sabahlayıncaya kadar uyusa, tutmuş olduğu oruç nafîleyse, geçerlidir. Fakat farz oruç tutuyorsa orucu kaza etmesi gerekir.¹¹⁸⁴ Ancak cünüp olduğunu bilmediği halde sabahlarsa, bu takdirde nafîleyle beraber farz orucu da geçerli olur.¹¹⁸⁵ Nehaî’den bildiği halde cünüplü olarak yıkanmadan sabahlayan kimsenin orucunun geçerli olmayacağına dair de rivayet vardır.¹¹⁸⁶ Bu rivayetlerden şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. Nehaî son rivayetini umumi bir lafızla ifade etmiştir. Nehaî’nin ilk rivayeti, umumi bir lafızla ifade ettiği bu son rivayeti açıklamaktadır. Dolayısıyla cünüp olduğunu bildiği halde nafîle oruç tutan

¹¹⁸⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 248.

¹¹⁸¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 234.

¹¹⁸² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 172.

¹¹⁸³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 276.

¹¹⁸⁴ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 308.

¹¹⁸⁵ İrâkî, *Tarhu ’t-tesrîb*, c. IV, s. 119.

¹¹⁸⁶ İrâkî, *Tarhu ’t-tesrîb*, c. IV, s. 119.

kimsenin, orucunun geçerli olacağı, fakat farz oruç tutan kimsenin orucunun geçerli olmayacağı sonucuna varabiliriz.

Farz oruç tutan bir kimse cünüp olarak sabahlarsa, bir şey yemeksizin, gününü oruçluymuş gibi geçirmesi gerekir. Nehaî'ye "*cünüp olarak sabahlayan bir kimse hakkında soru sorulduğunda*" şöyle cevap vermiştir: "*O kimse Ramazan günü yeme-içme olmaksızın orucunu tamamlar başka bir günde orucunu kaza eder. Nafîle orucunda ise orucu geçerli olur.*"¹¹⁸⁷

D. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Haller

İbrahim en-Nehaî bazı durumlarda oruç tutulmamasını mubah görmektedir. Bu durumları Nehaî'nin rivayetlerine göre ifade etmeye çalışalım

1. Hastalık

Nehaî'ye göre hastalık, oruç tutmama konusunda mazerettir. Ancak hasta olan kimsenin hastalığının derecesi de önemlidir. Nehaî, oruç tutmama konusunda özür olan hastalık derecesini, ayakta kılamaya güç yetiremeyecek kadar rahatsız olmak şeklinde belirlemiştir. Bu konuda görüşünü şöyle ifade eder: "*Hasta olan kimse hastalığından dolayı, ayakta namaz kılmaya gücü yetmiyorsa, oruç tutmaz.*"¹¹⁸⁸

2. İleri Derecede Yaşlılık

Nehaî, ileri derecede yaşlılıktan dolayı oruç tutmaya güç yetiremeyen kimsenin oruç tutmayabileceğini ifade etmiştir. Bu durumda olan kimse, yarım sâ buğday fidyeye verir.¹¹⁸⁹

3. Hamile ve Emziren Kadın

Hamile ve emzikli kadın oruç tuttıkları takdirde kendi ve çocuklarının sağlıkları konusunda, endişe ederse, o takdirde oruç tutmayabilir. Tutamadıkları oruçları daha sonra kaza edip fidyeye vermezler. Bu durumda olan kadınlar hasta muamelesi görür.¹¹⁹⁰ Nehaî, bir diğer rivayette bu durumu şöyle ifade eder:

---

¹¹⁸⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 219.

¹¹⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. III, s. 457.

¹¹⁸⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 179.

¹¹⁹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 179; Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 269.

“Emziren kadın, oruç tutmayıp başka bir gün kaza edebilir. Ancak, kefarete olarak fidiye veremez.”¹¹⁹¹ Bununla beraber farklı bir rivayette hamile ve emziren kadının, tutamadıkları oruçları için fidiye verebileceklerini ifade eder. Nehaî, rivayetini şöyle beyan eder: “Hamile ve emzikli kadın, tutamadıkları her gün için, yarım sâ fidiye verirler.”¹¹⁹²

4. Yolculuk

İbrahim en-Nehaî, yolculukta oruç tutma konusunda farklı rivayetler ifade etmiştir. Her şeyden önce Nehaî, oruç tutulmamasının bir bahane olarak görülmemesi için Ramazan’da yolculuğa çıkılmasını yasaklamıştır. Veya yolculuğa çıkıldığı takdirde oruç tutulmasını şart koşmuştur. Şimdi Nehaî’nin ramazan ayındaki yolculukla ilgili birbirinden farklı görüşlerini ifade etmeye çalışalım.

Nehaî, Ramazan ayı içerisinde yolculuğa çıkılmaması gerektiğini beyan eder. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “Ramazan ayı girdiğinde oruç tamamlanmadıkça yolculuğa çıkma.”¹¹⁹³ Yolculuğa çıkılmaması gerektiğini ifade eden farklı bir görüşünde şöyle söyler: “Ramazan sana ulaşırsa, bu ay içerisinde yolculuğa çıkma. Bir ya da iki gün oruç tutup da yolculuğa çıkarsan, orucuna devam et.”¹¹⁹⁴ Bu rivayetlerden de anlaşılacağı üzere Nehaî, Ramazan ayında yolculuğa çıkılmasını yasaklamakta veya yolculuğa çıkıldığı takdirde, oruca devam edilmesi gerektiğini söylemektedir.

Nehaî, diğer görüşünde ise ilk görüşünün tam aksine yolculuğa çıkılıp orucun terk edilebileceğini beyan eder.¹¹⁹⁵ Fakat fecirden sonra yolculuğa çıkan kimse, o günün orucunu bozmaz.¹¹⁹⁶

Nehaî’nin üçüncü görüşü ise, yolculuk yapan kimsenin gücü yetiyorsa oruç tutmasıdır. Bu görüşünü yolculuğa çıkan bir kimse hakkında görüş

---

¹¹⁹¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 263.

¹¹⁹² Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 218.

¹¹⁹³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 247.

¹¹⁹⁴ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. III, s. 450.

¹¹⁹⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri* c. VI, s. 183.

¹¹⁹⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. II, s. 572.

belirtirken ifade eder: “*Dilerse oruç tutar. Dilerse tutmaz. Ancak oruç tutması bana daha güzel gelir.*”¹¹⁹⁷

Nehaî’ye göre ramazanda yolculuk yapan kimse, güne oruçlu olarak başlamamış olsa bile günün geri kalanında bir şey yemez.¹¹⁹⁸ Nehaî’yi bu şekilde düşünmeye iten etken hayızlı olan bir kadının gün içerisinde hayız süresi bitip de yıkandıktan sonra vakte olan saygısından dolayı bir şey yiyemeyeceğine dair rivayeti¹¹⁹⁹ ve Ramazan’da cünüp olarak sabahlayan kimsenin, günün geri kalan kısmında bir şey yemeden orucunu tamamlaması gerektiğine dair görüşüdür.¹²⁰⁰ Nitekim Hz. Ömer ve ashabı bulutlu bir günde güneş battı zannederek oruçlarını açmışlar. Daha sonra güneşi tekrar gördüklerinde bir şey yemeden oruçlarını tamamlayıp, hata ile bozdukları orucun yerine bir gün kaza orucu tutmuşlardır.¹²⁰¹

E. Orucu Bozan Şeyler

İbrahim en-Nehaî’nin rivayetlerine göre orucun bozulduğu şeyleri şöyle sıralayabiliriz.

1. Bilerek Veya Hata İle Yeme ve İçmek

Nehaî’ye göre bir kimsenin bilerek veya hata ile yemesi ve içmesi orucu bozar. Nehaî bu görüşünü şu rivayetinde ifade eder: “*Oruçlu olan kimse mazmaza yaparken, boğazına su kaçarsa, orucunu tamamlayıp, yerine bir gün oruç tutar.*”¹²⁰² Ancak Nehaî, farz ve nafilâ için alınan abdest arasında ayırım yapmıştır. Nehaî farz namaz için alınan abdestten dolayı boğaza suyun kaçmasıyla orucun bozulmayacağını, orucun bozulmasına neden olan abdestin nafilâ namazdan dolayı alınan abdest olduğunu, oruçlu olduğu halde mazmaza yaparken boğazına su kaçan adam hakkında söylediği şu rivayette ifade eder: “*Abdesti, farz olan namaz için ise kaza etmesine gerek yoktur. Nafilâ namaz için alınan abdest için ise kaza etmesi gerekir.*”¹²⁰³ Farklı bir rivayette ise farz namaz için abdest alınırken oruçlu olmak konusunda hatırlama ve unutma ayırımı yapılmaktadır. Buna

¹¹⁹⁷ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. II, s. 469.

¹¹⁹⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 221.

¹¹⁹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 221.

¹²⁰⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 219.

¹²⁰¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 312.

¹²⁰² Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 317; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 180.

¹²⁰³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 175.

göre abdest alırken oruçlu olduğunu unutan kimsenin kaza etmesine gerek olmadığını, ancak oruçlu olduğunu bilen kimsenin boğazına su kaçması durumunda kaza etmesi gerektiğini ifade eder.¹²⁰⁴

Nehaî'ye göre sağlık amaçlı içilen yağ da orucu bozan bir diğer durumdur.¹²⁰⁵

2. Kasıtlı Olarak Kusmak

Nehaî'ye göre kusmaktan dolayı oruç bozulmaz. Ancak oruçlu olan kimse kasıtlı olarak kussa, bu durumda orucu bozulur. Kusmanın kendisini ansızın yakalayıp da kusan bir adam hakkında Nehaî, şöyle söyledi: “*Onun üzerine bir şey gerekmez. Orucunu tamamlar. Kasıtlı olarak kusarsa, kustuğu günü tamamlayıp başka bir gün kaza eder.*”¹²⁰⁶ Farklı bir rivayette görüşünü şöyle ifade eder: “*Oruçlu kimseyi kuma ansızın yakalasa kaza etmesine gerek yoktur. Ancak bilerek kussa kaza etmesi gerekir.*”¹²⁰⁷

3. Yalan Söylemek

İbrahim en-Nehaî, yalan söylemenin orucu bozduğu görüşündedir.¹²⁰⁸ Farklı bir rivayette Ashabın, “*yalan söyleyen kimsenin orucunun bozulduğunu*” söylediğini ifade eder.¹²⁰⁹

4. Cinsel İlişki

Nehaî Ramazan'da oruçlu olduğu halde eşinin cinsel organına temas ederek yaklaşan bir kimsenin, “*meni gelsin ya da gelmesin*” orucunun bozulduğunu ifade eder. Bu durumda olan kimse o günkü orucunu tamamlayıp, bozduğu orucun yerine bir gün kaza orucu tutar. Ve Allah'a dilediği kadar hayırla yaklaşarak bağışlanma diler. İmam bu durumu bilse onu uyarır.¹²¹⁰ Bununla beraber kasıtlı olarak veya elle cinsel organına dokunarak faydalanmak, eşiyile mübâşeretle bulunmak ve şehvetle bakmayı tekrarlamak gibi durumlarda meni

---

¹²⁰⁴ Ebû Yûsuf, *İhtilâfû ebî Hanîfete ve ibn ebî Leylâ*, s. 135.

¹²⁰⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 226.

¹²⁰⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 179.

¹²⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 181, 182.

¹²⁰⁸ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliya*, c. IV, s. 228.

¹²⁰⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 102.

¹²¹⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 318.

gelirse oruç bozulur ve yerine bir gün oruç tutması gerekir.¹²¹¹ Dikkat edilirse Nehaî, kefaret orucundan bahsetmemektedir. Bu konu ile ilgili görüşünü ramazan orucunun kefareti konusunda tekrar ele alacağız.

5. Burna Enfiye Çekmek

Enfiye burun yoluyla içeri ilaç vs. sokmak demektir. Enfiyenin oruca etkisi hakkında Nehaî'den gelen farklı görüşler vardır. Nehaî, bir görüşünde oruçlu olan kimsenin enfiye yapmasında sakınca olmadığını ifade ederken,¹²¹² diğer bir görüşünde ise sarısabır (aloevera)¹²¹³ hakkında kendisine soru sorulduğunda, “*sürme şeklinde kullanılabileceğini, ancak ilaç şeklinde alınamayacağını*” ifade etmiştir.¹²¹⁴ Ancak farklı bir rivayette ise enfiye şeklinde kullanılmasında da bir sakınca görmezken kulağa damlatılmasını mekruh görür.¹²¹⁵

F. Orucu Bozmayan Şeyler

Nehaî'nin görüşlerine göre orucu bozmayan şeyleri ifade edelim.

1. Misvak Kullanmak

Nehaî'ye göre gündüzün ilk ve son vakitlerinde kullanılan misvak orucu bozmaz.¹²¹⁶ Misvakın kuru veya yaş olması durumu değiştirmez. Bu konuyu şöyle izah eder: “*Bir kimsenin oruçlu olsa dahi yaş bir sopayla, dişlerini misvaklamasında herhangi bir sakınca yoktur.*”¹²¹⁷

2. Unutarak Yeme ve İçmek

İbrahim en-Nehaî'ye göre, unutarak orucu bozan şeylerin yapılması oruca bir zarar vermez. Bir kimse unutarak yiyip içse veya cinsel ilişkide bulunsa, orucu bozulmaz.¹²¹⁸

---

¹²¹¹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. III, s. 51.

¹²¹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 214; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 220.

¹²¹³ Sarısabır: Acı bir bitki özü. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 506.)

¹²¹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 208.

¹²¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 220.

¹²¹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 175; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 203; Nevevî, *Mecmû*, c. I, s. 279.

¹²¹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 177.

¹²¹⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 215, 221.

İbrahim en-Nehaî'ye göre bir kimsenin boğazına bir şey kaçmadıktan sonra, yemeği çocuğu için ağzında çiğnemesinde herhangi bir sakınca yoktur.¹²¹⁹ Yine Nehaî'ye göre, oruçlu olan bir kimsenin boğazına kaçmadıktan sonra yemeğin tadına bakmasında bir sakınca yoktur.¹²²⁰

G. Oruçluya Mekruh Olan Şeyler

İbrahim en-Nehaî, oruçlu olan kimsenin ağzında bir şey çiğnemesini kerih görür.¹²²¹ Yine cinsel ilişkiye vesile olabileceğinden dolayı oruçlu bir kimsenin eşiyle öpüşmesini de mekruh telakki eder.¹²²² Ancak kendisinden gelen başka bir rivayette “Hz. Muhammed (a.s.)’in oruçlu olduğu halde eşini öptüğünü” beyan eder. Dolayısıyla bu rivayetin bir gereği olarak söz konusu davranışta bir kerahet görmez.¹²²³ Nehaî’nin oruçlu ile ilgili kerih gördüğü bir diğer durum ise bir kimsenin yatağını ıslatıp da onun üzerinde uyumasıdır.¹²²⁴ Bu durum Şâri’nin oruçla hedeflediği gayeye aykırıdır. Bu gaye de oruçlu olan kimsenin, zorluklara karşı talim etmesidir.¹²²⁵ Hedeflenen bu gayeye aykırı olduğu için bir kimsenin serinlenmek amacıyla yatağını su döküp de üzerinde yatmasını kerih görür. Nehaî, oruçluken hacamat yapılmasını da kerih görür. Rivayeti şöyledir: “*Ashab oruçlu kimse için, orucu zayıflatacağından dolayı hacamatı mekruh görmüştür.*”¹²²⁶

K. Orucun Kazası

İbrahim en-Nehaî'ye göre farz olan bir orucun kazası varken, nafile oruç tutulmaz. Nehaî bu görüşünü şu rivayetinde ifade eder: “*Bir kimsenin üzerinde ramazan orucunun kazası varken, nafile oruç tutamaz.*”¹²²⁷ Ayrıca üzerinde Ramazan orucunun kazası olduğu halde, Zilhicce ayının ilk on gününde oruç tutmak isteyen bir adama şöyle demiştir: “*İlk önce farzları tut.*”¹²²⁸ Nehaî'ye göre bir kimse ramazan orucunun kazasını, sonraki ramazan girinceye kadar ertelese,

---

¹²¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 205; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 217.

¹²²⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 178; İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 45.

¹²²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 179; İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 44.

¹²²² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 210.

¹²²³ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 313.

¹²²⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 186.

¹²²⁵ Kal’acî, *Mevsu’ât*, c. II, s. 686.

¹²²⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 211.

¹²²⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 204.

¹²²⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 267.

içinde bulunduğu ramazan ayı orucunu tuttuktan sonra, önceki ramazandan kalan orucu kaza eder. Nehaî, konu ile ilgili görüşünü şöyle açıklar: “Üzerinde eskiden kalma oruç borcu olan kimse, önce Ramazan orucunu tutar. Sonra da üzerinde kaza olan orucunu tutar. Ayrıca fidye olarak bir şey vermesine de gerek yoktur.”¹²²⁹ Nehaî “fidye olarak bir şey vermesine gerek yoktur” ifadesini, Bakara suresinde geçen “فعدة من أيام اخر” ayetine dayandırmaktadır. Nehaî’ye göre Allah (c.c.) bu ayette fidyeyi zikretmediği için ramazan orucunun kazası yapılırken fidye verilmesine gerek yoktur.¹²³⁰

İbrahim en-Nehaî’ye göre Ramazan orucunda birden fazla kazası olan bir kimse bu oruçları kaza ederken aralıksız kaza etmesi gerekir.¹²³¹ Yine şu görüşünde bu konuyu aynı şekilde ifade eder: “Ashab Ramazan orucunun kazasının aralıksız olması gerektiğini söylemiştir.”¹²³² Ancak farklı bir rivayette kaza orucunun aralıksız tutulması için vücûbiyet aramaz. Görüşünü şöyle ifade eder: “Ramazan orucunun kazasını aralıksız yapmak bana daha sevimli gelir.”¹²³³

Nehaî’nin orucun kazası ile ilgili görüş belirttiği bir diğer konuda ölen kimse hakkındadır. Nehaî, Ramazan’da hastalanıp da hastalığı geçmeden ölen bir kimse hakkında şöyle der: “Onun üzerine bir şey gerekmez. İyileştikten sonra oruç tutmadan ölseydi, oruç tutmadığı her gün için yarım sâ buğday fidye olarak verilmesi gerekir.”¹²³⁴

Nehaî’ye göre oruç, namaz gibi farz-ı ayn bir ibadettir. Dolayısıyla kimse başkası adına namaz kılamayacağı gibi, oruç da tutamaz. Bundan dolayı ramazanda hastalığından dolayı oruç tutamayan kimse ölürse, fidye olarak bir şey vermesine gerek yoktur. Ancak iyileştikten sonra oruç tutmayıp ölürse, bu takdirde üzerine borç bindiğinden dolayı mirasçıları tarafından tutamadığı günler sayısınca fidye verilmesi gerekir.

Nehaî’ye göre orucun kefareti olmayıp, kazası vardır. Nehaî oruçla ilgili kefareti gerektiren durumlarda kaza yapılması gerektiğini beyan eder. O’na göre

---

¹²²⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 176.

¹²³⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 27.

¹²³¹ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 367.

¹²³² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 268.

¹²³³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 178.

¹²³⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 237.

bir kimse Ramazan orucunu yiyip-içerek veya cinsel ilişkiye¹²³⁵ girerek bozsa, bozduğu orucun yerine bir gün oruç tutarak, Rabbi'nden bağışlanma diler.¹²³⁶ Yine Ramazan'da oruçlu olduğu halde eşiyile cinsel ilişkiye giren bir adam hakkında şöyle der: “*Orucunu tamamlayıp, yerine bir gün kaza eder. Allah'a hayır işleyerek gücü yettiği kadar yaklaşır. Ancak imam bu durumu bilirse onu tâzir eder.*”¹²³⁷ Nehaî, bu durumu namazın ifsad olması üzerine kıyas etmiştir. Namaz ifsad olduğunda kefarete olarak bir şey gerekmediği gibi, oruç ifsad olduğunda da kefarete olarak bir şey gerekmez.¹²³⁸ Nehaî'nin bu şekilde düşünmesine sebep olan etkenlerin başında, işlenen suçun ağırlığı gelmektedir. O, kasıtlı olarak işlenen bu suçun cezasının kefarete orucuyla telafi edilemeyeceği görüşündedir. Gücü yettiğince Allah'a ibadetle yaklaşır. Bu düşüncesini şöyle ifade eder: “*Kim ramazanda kasıtlı olarak orucunu bozarsa, onun yerine bir gün oruç tutup Rabbinden bağışlanma diler.*”¹²³⁹ Hanefi mezhebi Nehaî'nin bu görüşüne kefareti de eklemiştir.¹²⁴⁰

Yine Ramazan'da eşiyile cinsel ilişkiye giren bir adam için “*Allah'tan bağışlanma dileyip gücü yettiği kadar Allah'a yaklaşır. Ve bozmuş olduğu orucun yerine bir gün kaza orucu tutar*” ifadesini kullanır.¹²⁴¹ Farklı bir görüşünde ise bu durumu şöyle ifade eder: “*Kim Ramazan'da kasıtlı olarak bir gün oruç bozarsa, üç bin gün oruç tutması gerekir.*”¹²⁴² Nehaî'nin burada zikrettiği üç bin gün kefarete değildir. Fakat Nehaî'nin Ramazan orucunu kasıtlı olarak terk etmekten dolayı böyle bir miktarı ceza olarak belirlemesi, orucu kasıtlı olarak terk etmenin ne kadar ağır bir sorumluluk olduğunu ortaya koymak içindir. Yoksa bu rivayet bizlere mutlaka üç bin gün oruç tutulması gerektiğini göstermez. Orucu kasıtlı

---

¹²³⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 188.

¹²³⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 197.

¹²³⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 318.

¹²³⁸ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 344.

¹²³⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 351; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 180; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 189.

¹²⁴⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 318.

¹²⁴¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 188.

¹²⁴² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 188; Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed eş-Şâsî el-Kaffâl, *Hilyetu'l-ulemâi fî ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâi*, thk. Ahmed İbrahim, Amman: Mektebetu'r-risâleti'l-hadîseti, 1988, c. III, s.199.

olarak bozan kimsenin ömrünün kalan kısmında oruçlarını çoğaltıp Rabbinden bağışlanma dilemesi gerektiğini ifade eder.¹²⁴³

L. Oruç Tutulmasının Mekruh Olduğu Günler

İbrahim en-Nehaî, farz oruçların dışında, bir kimsenin belirlediği herhangi bir günü farz orucu gibi tutmasını mekruh görür. Rivayeti şöyledir: “*Ashab kendilerine farz kılınmayan şeyleri, farz kılmayı mekruh görür.*”¹²⁴⁴ Nehaî'nin oruç tutulmasını mekruh gördüğü bir diğer gün de Cuma günüdür. O'na göre Ashab da Cuma namazında güçlü olmak için, Cuma günü oruç tutmayı mekruh görür.¹²⁴⁵ Cuma günü oruç tutulmaması gerektiğini şu görüşünde ifade eder: “*Cuma günü, önceki ve sonraki günlerinde oruç tutulursa tutulabilir.*”¹²⁴⁶

Nehaî, zikrettiğimiz günlerin haricinde şüpheli günlerde de orucunun tutulmasını yasaklamıştır.¹²⁴⁷ Şüpheli günde cemaatle birlikte hareket edilmesini istemiştir. Bu konu ile ilgili şöyle der: “*İnsanların çoğunluğuyla beraber oruç tut.*”¹²⁴⁸ Nehaî'ye göre oruç tutulmamasını gerektiren bir diğer günde Arafat'taki vakfe günüdür. İkamet eden insanlar arasında arefe gününde ihtilaf olursa oruç tutulmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁴⁹

M. Oruçla İlgili Muhtelif Durumlar

İbrahim en-Nehaî'ye göre iftarda acele etmek sünnettendir.¹²⁵⁰ Nehaî, üzerinde adak orucu olduğu ölen kimsenin, geriye bıraktığı maldan oruç miktarı sayısınca fakirlere fidye verilmesi gerektiği görüşü benimser. Görüşünü şu rivayette ifade etmiştir: “*Bir kimse ölür de üzerinde nezir orucu borcu olursa, orucun yerine fidye verilir.*”¹²⁵¹

---

¹²⁴³ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. II, s. 680.

¹²⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 198.

¹²⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 196.

¹²⁴⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 20.

¹²⁴⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 24; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 176.

¹²⁴⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 262.

¹²⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 320.

¹²⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 127.

¹²⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 625.

N. İtikâf

Sözlükte “ibadet veya başka bir gaye için bir yerde kendini tutmak, kalmak; insanlardan تنها bir yerde kalmak, bir şeye bağlanmak” gibi anlamlara gelen itikâf, dini bir kavram olarak ibadet niyetiyle, kurallarına uyarak, inzivaya çekilmektir.¹²⁵² Nehaî'nin itikâfin tanımıyla ilgili rivayetine rastlamadığımızdan dolayı genel bir tanımla yetinmek zorunda kaldık. İtikâfin hükmü ile ilgili de Nehaî'nin rivayetine rastlamadık. Ancak itikâfin sünnet olduğu gerçeği fakihler arasında yaygın bir anlayışla benimsendiği için Nehaî, itikâfin hükmü hakkında bir görüş belirtmemiş olabilir. Şimdi itikâfla ilgili diğer konuları işleyelim.

1. İtikâf Yerleri

İtikâf yapan kişinin erkek ya da kadın oluşuna göre itikâf yerleri değişmektedir. Erkek için mescidde itikâf yapmak gerekliliği vardır. Fakat bu mescidin mahiyeti konusunda Nehaî'den iki rivayet vardır. Bunlardan birincisinde, itikâf yapılacak yerin en büyük mescit olması gerektiği görüşüne sahiptir. Nehaî'nin konuyla alakalı görüşü şöyledir: “*İtikâf ancak en büyük mescitte olur.*”¹²⁵³ Diğer rivayetinde ise herhangi bir mescitte yapılabileceğini belirtir.¹²⁵⁴ Ancak kadın için mescit şartı aranmaz. Nehaî'ye göre kadın evinin mescide uygun bir köşesinde itikâfa çekilir.¹²⁵⁵ Eğer evini gölgelik kısmında itikâfa çekilecekse caizdir. Fakat bu durumda evine uğraması caiz olmaz.¹²⁵⁶ Kadın itikâfa girdiğinde hayız olsa, itikâftan çıkması gerekir. Çadırını evine getirir. Temizlendiğinde tekrar itikâf yerine dönüp,¹²⁵⁷ hayızlı olduğu günleri kaza eder.¹²⁵⁸

---

¹²⁵² İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 345; Mevsîlî, *İhtiyâr*, c. I, s. 194; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera*, c. I, s. 241.

¹²⁵³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 26.

¹²⁵⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 347.

¹²⁵⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 194.

¹²⁵⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 350.

¹²⁵⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VI, s. 520.

¹²⁵⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 347.

2. İtikâfın Mahiyeti

Nehaî'ye göre güneş battıktan sonra itikâfa girilir. İtikâfa girmek isteyen kimse mescidde güneş battıktan sonra itikâfa girer.¹²⁵⁹ Mescidin tavanında veya çatısında itikâfa girilmez.¹²⁶⁰ İtikâfa giren kimse için, itikâfa girdiği esnada Cuma namazına çıkmayı, hasta ziyaretini, cenaze katılmayı kendisine şart koşması müstehaptır. Herhangi bir ihtiyaç, itikâfa gireni alıkoysa, şart koşmamış olsa bile dışarı çıkması caizdir.¹²⁶¹ Nehaî, ashabın itikâfa giren kimse için bahsedilen bu durumları kendisine şart koşmasını sevdiğini ifade eder.¹²⁶² Ancak, Nehaî'den itikâfta olan kimsenin hasta ziyareti, Cuma namazı ve cenaze için mescitten dışarı çıkmasından dolayı itikâfının geçersiz olacağına dair rivayet de vardır.¹²⁶³

İtikâfta olan kimsenin, eşiyle cinsel ilişkiye girmesi, onu öpmesi veya onunla mübaşeretle (deri deriye temas) bulunması caiz değildir.¹²⁶⁴ Bunlardan birini yaparsa itikâfı geçersiz olup yeniden itikâfa girmesi gerekir.¹²⁶⁵

İtikâfa giren kimsenin oruç tutması şart değildir.¹²⁶⁶ Ancak, orucu kendisine nezrederse, bu durumda tutması gerekir.¹²⁶⁷ Bu konu ile ilgili farklı bir görüşünde itikâfın oruçlu yapılması gerektiğini ifade eder.¹²⁶⁸ Nehaî'ye göre ramazanın son on gününde itikâfa girilecekse, bayram gecesinde itikâfa girilen yerde gecelenmesi müstehaptır.¹²⁶⁹

İbrahim en-Nehaî'ye göre itikâf adayın kimse öldüğü takdirde kimse onun adına itikâfı kaza edemez.¹²⁷⁰

V. HAC

Kelime olarak “Allah’a yönelme, günahlardan arınma, meşakkatleri göğüsleme, kastetme” gibi manalara gelen hac, dini bir terim olarak, Mekke'nin

---

¹²⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 305.

¹²⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 306.

¹²⁶¹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 350; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. V, s. 190.

¹²⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 302.

¹²⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, c. IV, s. 273.

¹²⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 312.

¹²⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 592.

¹²⁶⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VI, s. 182.

¹²⁶⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 301.

¹²⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 301.

¹²⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VI, s. 310.

¹²⁷⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VII, s. 615.

harem dairesinde bulunan özel yerleri, belirli vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menasiki yerine getirmek demektir.¹²⁷¹ Haccın tanımıyla ilgili Nehaî'nin görüşüne rastlamadığımızdan dolayı, genel bir tanım vermekle yetiniyoruz.

A. Hükümü

Hac, Kur'an ve sünnetle sabit farz bir ibadettir. Mali bir ibadet olduğundan dolayı, kişi kendisi adına hac ibadetini yapabileceği gibi, kendisi dışındaki kimseler de onun adına hac ibadeti yapabilir. Nehaî'nin, haccın kendisine farz olduğu kimse adına başkasının hac yapıp yapamayacağına dair muhtelif görüşleri vardır. Bu görüşlerden ilkinde diğer ibadetlerde olduğu gibi, hac ibadetini kişinin ancak kendisinin yapabileceği görüşündedir. Nehaî bu konuda şunu söyler: “*Kimse kimsenin yerine hac yapamaz.*”¹²⁷² Yine farklı bir rivayetinde bu durumu şöyle ifade eder: “*Ölünün yerine hac kaza edilmez.*”¹²⁷³ Diğer görüşünde ise, vasiyet etmişse başkasının kendisi adına hac yapabileceğine dair cevaz vermiştir. Rivayeti şöyledir: “*Haccı vasiyet etmişse, mirasının üçte birinden hac yapılır. Vasiyet etmemişse yapılmaz.*”¹²⁷⁴ Üçüncü görüşünde ise vasiyetten bahsetmeksizin haccın başkası adına yapılabileceğini beyan eder.¹²⁷⁵

B. Vakti

Hac için belirlenmiş olan zaman dilimi haram aylardır. Bakara suresinin “الحج أشهر معلومات” ayeti bu zaman dilimine bizlere bildirmektedir. Nehaî, bu ayetin tefsirini yaparken bu ayların Şevval, Zilka'de ve Zilhiccenin ilk on günü olduğunu ifade eder.¹²⁷⁶

---

¹²⁷¹ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. I, s. 198; İsmail Karagöz, *Dini kavramlar Sözlüğü*, s. 210; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 164; Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fıkhiyyeti'l-müeyyessa*, c. I, s. 702.

¹²⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 626; Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 116.

¹²⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 626; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 64.

¹²⁷⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 64.

¹²⁷⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 64; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 625.

¹²⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 116; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 112; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 69.

C. Şartları

Diğer ibadetlerde aranan şartlar, hac ibadeti için de aranır. Hac ibadeti için aranan şartları Nehaî'nin görüşlerine göre ifade etmeye çalışalım.

1. İslam

İslam diğer ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetinde de aranan ilk şarttır. Nehaî'nin bu şartla ilgili herhangi bir rivayetine rastlamadık. Nehaî'nin bu şartla ilgili herhangi bir rivayetinin olmayışı meselenin hakkında görüş belirtmeye ihtiyaç duymayacak kadar kesin bir şekilde fıkhıta yerleşmiş olması olabilir.

2. Akıl-Bulûğ

İbrahim en-Nehaî, bu şartı taşımayan kimsenin haccının geçerli olmadığını şu rivayetinde ifade eder: “Çocuk hac yaptıktan sonra ergenlik çağına gelirse yeniden hac yapması gerekir.”¹²⁷⁷

3. Hürriyet

Nehaî'ye göre hürriyeti elinde olmayan kimse, akıl-baliğ kimse gibi, hac kendisine farz değildir. Rivayeti şöyledir: “Köle hac ettikten sonra, azat edilirse, yeniden hac etmesi gerekir.”¹²⁷⁸

D. Unsurları

1. İhram

İbrahim en-Nehaî'nin rivayetlerine göre ihramı ve unsurlarını aktarmaya çalışalım.

a. Niyet

Nehaî, ihrama girmek için telaffuzu şart koşmaz. O'na göre ihramla ilgili yapılacak olan herhangi bir amel yeterlidir. Görüşünü şöyle beyan eder: “Bir kimse hayvanının başına Kâbe'de kurban olması niyetiyle kolye geçirirse, ihrama girmiştir.”¹²⁷⁹

---

¹²⁷⁷ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 203.

¹²⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 566; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 45.

¹²⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 43; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 111.

b. Telbiye

Telbiye ihramın niyetle beraber asli unsurlarındandır. Telbiyeye ihrama girildiğinde başlanır. Telbiye getirildikten sonra, ihrama girilmiş olur.¹²⁸⁰ Nehaî, namazdan sonra herhangi bir vadiye inildiğinde veya yüksek bir yere çıkıldığında, grupların izdihamı sırasında telbiye getirmesini müstehap görürdü.¹²⁸¹ Hacda telbiyeye bayram günü, akabe cemresine ilk taş atılıncaya kadar devam edilir.¹²⁸²

c. Vakti

Nehaî'ye göre hac aylarından önce ihrama girmek caiz olmakla beraber mekruhtur.¹²⁸³ Bu durumda olan kimsenin, ihramlı bir şekilde hac aylarına kadar beklemesi caizdir.¹²⁸⁴

d. İhram Yerleri

Hacılar Mekke halkı ve âfâk (mîkat sınırının dışından gelenler) halkından oluşmaktadır. Mekke halkı bulunmuş oldukları yerlerde hac için ihrama girerler.¹²⁸⁵ İhram bölgesine hac ve umre kastı olmaksızın girip de daha sonra hac etmek isteyenler de Mekke halkı hükmüne tabidir. Bu durumda olan kimseler, Mekke halkı gibi bulunmuş oldukları yerde ihrama girerler.

Nehai, hac ve umre kastı olmaksızın, Mekke'ye girip de daha sonra Mekke'den çıktığında haccı kaçırmaktan korkan bir adam hakkında şöyle der: "*Bulunmuş olduğu yerde, ihrama girer.*"¹²⁸⁶

Mikat sınırı dışından gelecek olanlar ise mikat sınırında veya daha önce ihrama girip Mekke'ye girebilirler. Mikat sınırından önce ihrama girip de mikat sınırını geçmeden cinsel ilişkiyle haccı ifsad eden kimseye kurban gerekir. Cinsel ilişkiye girdiği yerde de tekrar ihrama girer.¹²⁸⁷ Ancak mikat sınırını ihramsız geçip de geri dönmeyen kimsenin bu durumda ne yapılacağına dair Nehaî'den farklı rivayetler vardır. Bir rivayetinde ihramsız mikat sınırını geçen kimsenin

¹²⁸⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 94.

¹²⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 52.

¹²⁸² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 136; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 94.

¹²⁸³ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 144.

¹²⁸⁴ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. I, s. 231.

¹²⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 751.

¹²⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 403; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 74.

¹²⁸⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 415.

üzerine mutlak olarak kurban gerekmediğini ifade ederken¹²⁸⁸ diğer rivayetinde mikat sınırını ihramsız olarak geçen kimsenin geri dönmedikçe, kurban kesmesi gerektiğini beyan eder.¹²⁸⁹

e. İhramın Mahiyeti

Nehaî'ye göre bir kimse hac için ihrama girmek istediğinde, abdest alır veya yıkanır. Yıkanması daha faziletlidir. Sonra izar ve rıdayı giyip dilediği kokudan sürer. Daha sonra iki rekât namaz kılıp namazın ardından veya farz namazdan sonra veya bineğinin üzerine bindiğinde ihrama girer.¹²⁹⁰ Nehaî'ye göre Ashab ihrama girmek istediğinde yıkanır.¹²⁹¹ İhram için koku sürmek müstehaptır.¹²⁹² İhram için giyilen elbise yeni olabileceği gibi, zâferan, ûsfura ve verasla boyanan elbisenin yıkandıktan sonra, ihram elbisesi olarak giyilmesinde bir sakınca yoktur.¹²⁹³ İhrama giren kimse, izar ve rida giyer.¹²⁹⁴ İhramlı kimsenin taylesan¹²⁹⁵ denen elbiseyi giymesinde bir sakınca yoktur. Ancak onu izar olarak kullanamaz.¹²⁹⁶ Yine kaba denen elbiseyi rida olarak giymesinde bir sakınca yoktur. Ancak bu durumda omzunu kabaya¹²⁹⁷ sokmaz ve elleri dışarıda kalır.¹²⁹⁸ İçerisine para gibi şeylerin bulunduğu himyanı¹²⁹⁹ takabilir.¹³⁰⁰ Kırmızı elbise giymesinde de bir sakınca yoktur.¹³⁰¹ Nehaî, ihramlı olan kimsenin nalın giymesinde bir sakınca görmeyip, nalın bulamazsa mestini, nalın şekline gelinceye kadar kesip giyebileceğini ifade eder.¹³⁰² İhramlı kimse za'ferân,¹³⁰³

---

¹²⁸⁸ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 208.

¹²⁸⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 120.

¹²⁹⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 94.

¹²⁹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 732.

¹²⁹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 85.

¹²⁹³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 94.

¹²⁹⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 94.

¹²⁹⁵ Taylesan: Dikişi ve ayrıntısı olmayan vücudun tamamını örten veya omuz üzerine konan bir çeşit atkı. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 531.)

¹²⁹⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 509.

¹²⁹⁷ Kaba:Elbiselerin üzerine giyilen bir çeşit elbise. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s.713.)

¹²⁹⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 798; Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 266.

¹²⁹⁹ Himyan: İçerisinde para ve özel eşyaların bulunduğu küçük bir çanta. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 996.)

¹³⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 96.

¹³⁰¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 700.

¹³⁰² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 81.

¹³⁰³ Za'ferân: Çölde yetişen soğana benzeyen bir çeşit bitki olup, boyacılıkta ve tıpta kullanılır. (bkz. Kal'acî, *Mevsu'âtü'l-fikhiyyeti'l-müeyssera*, c. II, s. 1002.)

(safran), usfûr¹³⁰⁴ (yalancı safran), ve vers¹³⁰⁵ denen boya veren bitkilerle boyanmış elbiseleri yıkadıktan sonra ihram elbisesi olarak kullanabilir.¹³⁰⁶ Yine ihramlının yüzük takmasında herhangi bir sakınca yoktur.¹³⁰⁷ Kadınlar ise görünmemek şartıyla süs eşyası takabilir.¹³⁰⁸

f. İhramlıya Yasak Olan Şeyler

İhramlı kimse başını örtmez. Ayrıca ihrama girdiği anda üzerinde kendisine ağırlık veren bir gömlek varsa, onu da üzerinden çıkarır.¹³⁰⁹ Başını örtme konusunda mecbur kalırsa, elbisesini başının üzerine çeker. Nehaî bu durumu havanın kendisini rahatsız ettiği adam hakkındaki şu görüşüyle ifade eder: “*Peçesini başını örtmeden, üzerine kaldırır.*”¹³¹⁰

Muhrim, unutup başını örter veya ayağına mest giyerse, hatırladığı zaman telbiye getirip bunları çıkarır. Telbiye unuttuğuna dair bir hatırlama, haccı yerine getirmek için farkında olma ve ona dönmektir.¹³¹¹

İhramlı iken yüzün örtülmesi konusunda Nehaî’den muhtelif rivayetler vardır. Bu rivayetlerden bir tanesinde ihramlı kimsenin yüzünü örtmesini caiz görürken¹³¹² diğerinde ağzın örtülmesini mekruh görür.¹³¹³ Farklı bir rivayette ise ihramlı kimsenin zaruret halinde yüzünü örtebileceğine dair görüş beyan etmiştir. Bu konuda şöyle der: “*Rüzgâr ihramlıya zarar verirse, elleriyle beraber elbisesini yükseltip, yüzünü örtmesinde bir sakınca yoktur.*”¹³¹⁴

İbrahim en-Nehaî, ihramlı kimsenin vücuduna koku sürmesini helal görmez. İhrama girdikten sonra başına koku süren bir adama, toprakla başını

---

¹³⁰⁴ Usfûr: Ebegümece familyasından bir çeşit bitki olup, elbiselerde kırmızı boya katmak için kullanılır. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu’cemü’l-vesît*, s. 605.)

¹³⁰⁵ Vers: Suya batırıldığında sarı boya veren bir çeşit bitki. (bkz. Şaban Abdüatî, *Mu’cemü’l-vesît*, s. 1025.)

¹³⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 73; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 95.

¹³⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 409.

¹³⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 408.

¹³⁰⁹ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 537.

¹³¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 418.

¹³¹¹ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 537.

¹³¹² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 92.

¹³¹³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 121.

¹³¹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 412.

yıkamasını emretmiştir.¹³¹⁵ Bir kimse koku sürerse, fidye vermesi gerekir.¹³¹⁶ Bununla beraber, kokusu uzun zaman devam etmeyen, üzerine koku sürülmüş elbisenin giyilmesinde bir engel yoktur. Ancak bu elbisenin kendi kokusunu değiştirecek başka bir boyayla boyanması durumunda su serpiştirilip de kokusu gitmiyorsa bu durumda bu elbise de kullanılmaz.¹³¹⁷

İhramlıya yasak olan bir diğer husus da hac için kurban kesilmeden önce vücudunun herhangi bir yerinden saç kesmek veya kıl almaktır. Nehaî, bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Kim kurban kesmeden önce tıraş olursa veya hacamat yapmak istediğinde, hacamat yerindeki kılları alırsa ceza olarak kurban kesmesi gerekir.*”¹³¹⁸

Nehaî'nin ihramlı olan kimse için yasak gördüğü bir diğer şey de “*siyah sürmedir.*” Ancak kırmızı sürmeyi sürmesinde bir sakınca yoktur. Mansur b. Mûtemir, Mücahid'in (v. 722) siyah sürmeyi mekruh gördüğünü ifade etmiş. Bu durum Nehaî'ye anlatıldığında, Nehaî, kırmızı sürmenin sürülmesinde bir sakınca olmadığını ifade etmiştir.¹³¹⁹ Nehaî'nin muhrim için kırmızı sürmeyi kullanmada bir sakınca görmemesi sağlık açısındandır.¹³²⁰

İbrahim en-Nehaî, ihramlı kimsenin eşini öpmesini, ona şehvetle dokunmasını yasak görmektedir. Bunları yapan kimsenin ceza olarak kurban kesmesi gerektiğini ifade eder.¹³²¹ Kişinin eşini öpmesi veya ona şehvetle dokunması yasak olduğuna göre, bunlardan daha ağır olan cinsel ilişki de öncelikli olarak yasaktır.¹³²² Nehaî'ye göre cinsel ilişki Bakara suresinde geçen rafes “رفث” kelimesinin karşılığıdır.¹³²³ Ayrıca ihramlı kimse günahlardan uzak durması gerekir.¹³²⁴

---

¹³¹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 223.

¹³¹⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹³¹⁷ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 299.

¹³¹⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 83.

¹³¹⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 165.

¹³²⁰ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 314.

¹³²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 65; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 115.

¹³²² İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 270.

¹³²³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 132; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 113.

¹³²⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 113.

İbrahim en-Nehaî, hacda bulunulduğu sürece tartışmayı uygun görmez. Ashabın tartışmayı mekruh gördüğünü ifade eder.¹³²⁵ Nehaî, tartışmanın nasıl olduğu konusunda şöyle bir misal verir: “*Cidal, arkadaşına, ‘hayır vallahi, evet vallahi’ demendir.*”¹³²⁶

İhramlı kimsenin hayvan öldürmesi konusunda Nehaî’den gelen muhtelif rivayetler vardır. Hayvanlar ehli ve vahşi olmak üzere iki kısma ayrılır. Ehli hayvanların öldürülmesi konusunda icma vardır.¹³²⁷ Ehli hayvanların öldürülmesi ile ilgili olarak Nehaî şöyle der: “*Muhrim av hayvanı dışında her şeyi keser.*”¹³²⁸ Ehli hayvan dışındaki hayvanlarla ilgili Nehaî’nin rivayetlerine baktığımızda birbirinden farklı ifadelere rastlamaktayız. Nehaî göre vahşi (yırtıcı) hayvanlar ancak ihramlı kimseye zarar verirse öldürülebilir.¹³²⁹

Nehaî’nin ihramlıyken farenin öldürülmesi ile ilgili rivayetlerinde ihtilaf vardır. Rivayetlerinden bir tanesinde ihramlı olan kimsenin fareyi öldüremeyeceğini ifade eder.¹³³⁰ Yine farklı bir rivayette kendisine “*ihramlı kimse fareyi öldürebilir mi?*” diye sorulduğunda, “*hayır*” cevabını vermiştir.¹³³¹ İbn Hacer Nehaî’nin bu rivayetiyle ilgili şöyle der: “*Ulema ihramlı kimsenin fareyi öldürmesi konusunda Nehaî dışında, ihtilafa düşmemiştir. Nehaî, ihramlı kimsenin fareyi öldüremeyeceğini ifade eder. Bu görüş sünnete ve ilim ehlinin sözüne aykırıdır.*”¹³³² Diğer görüşünde ise muhrimin fareyi öldürebileceğini ifade eder. Bu konudaki rivayeti şöyledir: “*İhramlı kimseye fare, karga ve saksığan öldürmek helaldir.*”¹³³³

Nehaî’ye göre vahşi av hayvanları ihramlıyken hiçbir koşulda öldürülemez.¹³³⁴ Muhrim olan kimsenin av hayvanını öldürmesi durumunda ihram yasağını çiğnemiş olur. Ancak bu durum avlanılan hayvanın yenmesine engel

---

¹³²⁵ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. IV, s. 133.

¹³²⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 113.

¹³²⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 333.

¹³²⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 474.

¹³²⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 558.

¹³³⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 239; Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 334.

¹³³¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 557.

¹³³² İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, c. IV, s. 39; Beyhakî, *Sünen*, c. V, s. 211.

¹³³³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 559.

¹³³⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 474.

değildir. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “İhramlı kimse avladığı hayvanın eti helalse, bu hayvanın etinden yiyebilir.”¹³³⁵

Av hayvanının unutulması avlanılması durumunda niyette, cezanın gerçekleşmesi için hata veya kasıt aranmaz.¹³³⁶ Bu durumda ceza tahakkuk eder.¹³³⁷ Ancak ihramlı olduğunu bilerek av hayvanını öldürürse, bu durumda üzerine ceza gerekmez.¹³³⁸ Nehaî, namaz ve oruç bahsinde de görüldüğü üzere kasıtlı olarak ibadetlerin ifsat edilmesi durumunda yapılan fiilin büyüklüğünden dolayı hiçbir amelin bu cezayı ifa etmeyeceği görüşünü savunur.

g. İhramlıya Yasak Olmayan Şeyler

İbrahim en-Nehaî'nin rivayetlerine göre ihramlı kimseye yasak olmayan davranışları gusülden başlayarak aktarmaya çalışalım. Nehaî, ihramlı kimsenin cünüp olmamasına rağmen yıkanmasında bir sakınca görmemektedir.¹³³⁹ Yine Nehaî, ihramlı kimsenin hamama girmesinde bir sakınca görmez.¹³⁴⁰ Nehaî'nin ihramlı kimsenin yapmasında sakınca görmediği bir diğer durum da dişlerini fırçalamasıdır. Görüşünü şöyle beyan eder: “Kadın, erkek ihramlı olanlar dişlerini fırçalayabilir.”¹³⁴¹ Nehaî, başın saçtan bir şey koparmamak şartıyla yumuşak bir kaşımayla kaşınmasında bir sakınca görmez.¹³⁴² İhramlı kimsenin dilediği zaman elbisesini değiştirebileceğini ifade eder.¹³⁴³ Nehaî'nin ihramlı kimse için helal gördüğü bir diğer durumda evlenmektir. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “İhramlı kimsenin evlenmesinde bir sakınca yoktur.”¹³⁴⁴ Ancak bu durumda cinsel ilişkinin olmaması gerekir. Cinsel ilişki olduğu takdirde ihram yasağı ihlal edilmiş olur.

---

¹³³⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 105.

¹³³⁶ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. III, s. 541.

¹³³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 152.

¹³³⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 10.

¹³³⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 71.

¹³⁴⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹³⁴¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 374.

¹³⁴² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 584.

¹³⁴³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 549.

¹³⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 91; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 198.

Nehaî içerisine rengi ve kokusunu değiştiren bir Şey katılmış olan yemeğin yenmesinde de bir sakınca görmez. Görüşünü Şöyle beyan eder: “*İhramlı kimseye safran otunun karışımı mubahtır.*”¹³⁴⁵

İbrahim en-Nehaî, tedavi amaçlı yaraya yağın sürülmesinde bir sakınca görmez.¹³⁴⁶ Nehaî’ye göre ihramlı kimse, yarasını ezip cerahatini akıtabilir. Yarasını sarabilir. Kırığı tedavi edip, cebirelerle bağlayabilir. Dilediği gibi tedavi olup, yine tedavi amaçlı sürme sürebilir.¹³⁴⁷ Dışından rahatsız olunca onu aldırabilir. Dışi kırılırsa almasında bir sakınca yoktur. Bu durumda üzerine ceza düşmez.¹³⁴⁸ Kırılan tırnağını koparmasında bir sakınca yoktur.¹³⁴⁹

Hacılar tıraş oluncaya kadar ihram halinde kalmaya devam ederler. Tıraş olduktan sonra cinsel ilişki, eşi öpmek, Şehvetle eşiine dokunmak dışında ihramlıyken kendisine yasak olan Şeyler helal olur. Kadının eşiine helal olması ise ziyaret tavafından sonradır. Ziyaret tavafi yapıldıktan sonra hacıya, ihram yasakları dhiline olan her Şey helal olur. Nehaî’nin bu konu ile ilgili rivayeti Şöyledir: “*Muhrim hac menasikini bitirdiğinde, ziyaret tavafından önce eşiyle cinsel ilişkiye girerse, hacı geçerli olmakla beraber ceza olarak bir bedene kurban keser.*”¹³⁵⁰

Nehaî’ye göre hacıların Mekke’ye gündüz girip, gece çıkması müstehaptır.¹³⁵¹

2. Vakfe

Arafat’ta vakfe yapmak hacın rükünlerindedir. Vakfe yapılmazsa hac geçerli olmaz. Nehaî’nin vakfe yapılmazsa hacın geçerli olmayacağına dair rivayeti Şöyledir: “*Vakfeyi ya da namazın cemini kaçırın kimse hacı kaçırılmış olur.*”¹³⁵² Yine Nehaî, bir kimsenin namazların birleştirilmesine yetişememesi

---

¹³⁴⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹³⁴⁶ Şeybânî, *sr*, c. I, s. 373.

¹³⁴⁷ Eb Yûsuf, *sr*, c. I, s. 121; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 54; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 260.

¹³⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 56.

¹³⁴⁹ Şeybânî, *sr*, c. I, s. 374; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 54.

¹³⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 582.

¹³⁵¹ İbn Hacer, *Fethu’l-br*, c. IV, s. 436.

¹³⁵² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 131.

halinde, o kimsenin haccı kaçırmış olduğu görüşündedir.¹³⁵³ Nehaî Arafat'a geçtikten sonra öğle ve ikindiye imamla beraber birleştirilerek kılar. O'na göre bu birleştirme ancak Arafat'ta ve imamla beraber yapılır. Kendisinin konu ile ilgili görüşü şöyledir: “Öğle ve ikindi Arafat'ta imamla beraber birleştirilir.”¹³⁵⁴

Ancak kişi tek başına namaz kıldığında her namazı kendi vaktinde kılar. Nehaî'nin bu duruma işaret eden rivayeti şöyledir: “Arafat'ta konaklama yerinde namaz kıldığında her namazı kendi vaktinde kılar. Her namaz için ezan okuyup kamet getirirsin.”¹³⁵⁵ Nehaî'ye göre, namaz için cemaate yetişilmezse istishab üzerine hareket edilip namazlar cem edilmeksizin kılınır. Bu konuyu şu rivayetinde ifade eder: “Arafat'ta cem imamla beraber yapılır. İmama yetişilmezse cem edilmeksizin kılınır.”¹³⁵⁶ İmam namazları birleştirmeden önce insanlara hutbe irad eder.¹³⁵⁷ Böylece haccın en önemli rüknü olan vakfe tamamlanmış olur.

Nehaî'ye göre akşam namazı kılınmadan Arafat'tan çıkılmaz. Bu konuda şunu söyler: “Akşam namazını kılincaya kadar yerinden ayrılma.”¹³⁵⁸ Böylece Arafat vakfesi tamamlanıp vacip ibadet olan müzdelife vakfesi için müzdelifeye geçilir.

3. Tavaf

Haccın rükünlerinden bir tanesi de ziyaret tavafıdır. Ziyaret tavafı akabe cemresi taşlandıktan sonra bayramın birinci günü yapılır. Bu tavafın bayramın ikinci gününe ertelenmesinde de bir sakınca yoktur.¹³⁵⁹

Ziyaret tavafının dışında Mekke'ye ilk defa girenler kudüm tavafı yaparlar. Kudüm tavafı yapılırken ilk üç şavtında remel yapılır.¹³⁶⁰ Ziyaret ve kudüm tavafının dışında yapılan bir diğer tavaf da Mekke'den çıkmadan az bir zaman

---

¹³⁵³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 119.

¹³⁵⁴ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 433.

¹³⁵⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 365.

¹³⁵⁶ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 433.

¹³⁵⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 61.

¹³⁵⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 366.

¹³⁵⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 115.

¹³⁶⁰ Nevevî, *Mecmû*, c. VIII, s. 58.

önce yapılan veda tavafıdır. Veda tavafı yapıldıktan sonra Mekke’de gecelenmez.¹³⁶¹

Tavaf, Hacerû'l-Esved'den başlar, tekrar orda son bulur. Bu durumun terki konusunda ruhsat verilmemiştir.¹³⁶² Hacerû'l-Esved sadece tavaf esnasında değil Kâbe'ye girildiğinde, bayram gününde, toplanma zamanlarında da selamlanır. Nehaî bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Ashab, Kâbe'ye girdiğinde, tavafa başlarken ve bittiğinde, kurban bayramı gününde ve toplanma (nefer) günlerinde, Hacerû'l-Esved'i selamlamaktan hoşlanırdı.*”¹³⁶³ İbrahim en-Nehaî'nin tavsiyelerinden bir tanesi de şöyleydi: “*Beytullah'a girdiğinde, tavaf yap ya da yapma, Beytullah'tan çıktığında Hacerû'l-Esved'i selamla. O'na yönelip, tekbir al. Ve Allah'a dua et.*”¹³⁶⁴ Nehaî'ye “*Beytullah'ta sözümün sonunu neyle yapayım diye sorulduğunda*” “*Hacerû'l-Esved'i selamlayarak*” cevap vermiştir.¹³⁶⁵

Hacerû'l-Esved'i selamlama mümkün değilse ona doğru yönelerek uzaktan selamlanır. Nehaî, tavafa başlayıp da Hacerû'l-Esved'i selamlamaya gücü yetmeyen bir kimse hakkında şöyle demiştir: “*Hacerû'l-Esved'i selamlamaya gücün yetiyorsa selamla, Gücün yetmiyorsa ona doğru yönelerek tehlil ve tekbir getir.*”¹³⁶⁶ Ancak Nehaî istilamda izdiham olmasından hoşlanırdı.¹³⁶⁷ Nehaî, Hacerû'l-Esved'i selamlarken ellerini havaya kaldırarak istilam ederdi.¹³⁶⁸ İstilam esnasında tehlil ve tekbir getirilir. Nehaî'nin rivayeti şöyledir: “*İstilam ettiğin zaman* “ لا اله الا الله والله اكبر ” söyle.”¹³⁶⁹ İbrahim en-Nehaî, kendisi Hacerû'l-Esved'i istilam ederken şunları söylerdi: “ لا اله الا الله والله اكبر اللهم تصديقا بكتابك سنة نبيك ”¹³⁷⁰ Tavaf yapılırken farz namaz kılınacaksa tavafın kesilip namazın eda edilmesi caizdir. Daha sonra tavaf tamamlanır. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayetleri şöyledir: “*Tavafta olduğun halde farz namazı gelmişse, tavafını kesip namaz kıl.*

---

¹³⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 622.

¹³⁶² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 620.

¹³⁶³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 32.

¹³⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 239.

¹³⁶⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 500.

¹³⁶⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 32.

¹³⁶⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 32.

¹³⁶⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 32.

¹³⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 778.

¹³⁷⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 33.

Sonra tavafindan kalanları tamamla.”¹³⁷¹ Tavaf bittikten sonra tavaf namazı kılınır. Nehâî bu konuyu şu rivayetinde ifade eder: “*Makam-ı İbrahim’deki namazın terkine ruhsat verilmemiştir. Eğer kılmaya güç yetiremiyorsa, güç yetirinceye kadar gayret eder. Onunla Makam-ı İbrahim arasında önünde namaz kılan insanların olmasında bir sakınca yoktur.*”¹³⁷²

4. Sâý

İbrahim en-Nehâî’ye göre sâý, haccın unsurlarındandır. Nehâî, bu görüşünü şu rivayetinde ifade eder: “*Kim hacda olduğu halde, Safa ve Merve arasındaki sâýı unutursa yeniden hac yapması gerekir. Kim de umre yaparken unutursa yeniden umre yapması gerekir. Ancak sâyla hac ve umre gerçekleşir.*”¹³⁷³ Nehâî, Safa tepesine çıktığında Kâbe’yi görecek şekilde, ayakta dururdu.¹³⁷⁴ Hakem b. Uteybe, Nehâî’ye Ebû Bekr b. Âbdurrahman’ı (v. 713) Safa tepesinde, yüz yirmi ayet okuyup da bekleyen bir adam gibi beklediğini, gördüğünü söylemiş. Nehâî de O’nun fakih olduğunu söylemiştir.¹³⁷⁵ Bu esnada belirli bir dua olmadığından dolayı istenildiği şekilde dua edilebilir. Nehâî, Safa ve Merve arasında dua etmek isteyen bir kimseye şöyle söylemiştir: “*Safa ve Merve arasında belirlenmiş bir dua yoktur. Dilediğin şekilde dua et.*”¹³⁷⁶ Sâý yapılırken remel yapılır. Remel terk edilirse fidye vermek gerekir.¹³⁷⁷

5. Müzdelife Vakfesi

İbrahim en-Nehâî’ye göre, Müzdelife’de geceleme vaciptir. Müzdelife’de geceleme terk edilirse kurban kesmek gerekir. Nehâî’nin rivayeti şöyledir: “*Kim Müzdelife’deki cemi terk ederse, kurban (dem) keser.*”¹³⁷⁸ Akşam ve yatsı namazı Müzdelife’de birleştirilirken aralarında nafîle namaz kılınacaksa, her iki namaz için ezan okunup kamet getirilir. Namazlar birleştirirken aralarında nafîle namaz kılınmayacaksa, her iki namaz tek bir ezan ve kametle birleştirilerek kılınır. Bu

---

¹³⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 681.

¹³⁷² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 605.

¹³⁷³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 406; Irâkî, *Tarhu’t-tesrîb*, c. V, s. 90.

¹³⁷⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 749.

¹³⁷⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 471.

¹³⁷⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 469.

¹³⁷⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 96.

¹³⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 653.

konuya işaret eden rivayeti şöyledir: “Müzdelifede, akşam ve yatsı namazı birleştirirken, nafile namaz kılınacaksa, her iki namaz için de ezan okunup kamet getirilir. Eğer aralarında nafile namaz kılınmayacaksa tek bir ezan ve kamet yeterlidir.”¹³⁷⁹

İbrahim en-Nehaî’ye göre Müzdelife’de güneş doğuncaya kadar beklenir. Ancak yaşlı ve hasta olanlar geceleyin akabe cemresini taşlamamaksızın, Mina’ya geçebilir. Bu durumu şu rivayetinde aktarır: “Yaşlı ve hasta için geceleyin Müzdelife’den ayrılmaları konusunda ruhsat vardır. Ancak güneş doğuncaya kadar akabe cemresi taşlanmaz.”¹³⁸⁰

6. Şeytan Taşlama

İbrahim en-Nehaî’ye göre şeytan taşlamanın vakti, bayramın birinci günü güneş doğduktan sonra başlar. Rivayeti şöyledir: “Akabe cemresi, bayramın birinci günü güneş doğuncaya kadar taşlanmaz.”¹³⁸¹ Nehaî, güneş doğmadan önce şeytanın taşlanmasında, bir sakınca görmezdi.¹³⁸² Kişi ertesi gün akşam oluncaya kadar taşlamayı unutsa, kurban keser.¹³⁸³ İhramlı kimse akabe cemresini taşıdıktan sonra tıraş olur. Tıraştan sonra hacıya cinsel ilişki, eşini öpmesi ve ona şehvetle dokunması dışındaki ihram yasakları helal olur.¹³⁸⁴ Nehaî’ye göre erkekler için tıraş olmak kısaltmaktan daha faziletlidir. Kadınlar için ise kısaltmak tıraş olmaktan daha üstündür. Hatta kadın saçından ne kadar az alırsa bu, daha üstündür.¹³⁸⁵ Hacca ilk defa giden kimse tıraş olur. Tekrar giderse dilerse tıraş olur, dilerse saçını kısaltır. Ancak tıraş olması faziletlidir. Bir kimse hac yapmadan umre yapacaksa, dilerse tıraş olur dilerse saçını kısaltır. Temettü hacı yapacaksa umre yaptıktan sonra saçını kısaltır sonra da tıraş olur.¹³⁸⁶ Ancak hacdan sonra umre yapacak kimse ise başını usturaya vurur.¹³⁸⁷ Başında saç

---

¹³⁷⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 365; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 363.

¹³⁸⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 289.

¹³⁸¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 489.

¹³⁸² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 489.

¹³⁸³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 203.

¹³⁸⁴ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 470.

¹³⁸⁵ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 372; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 116.

¹³⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 249.

¹³⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 257.

olmayan bir kimsenin başını usturaya vurması müstehaptır.¹³⁸⁸ Daha sonra Mekke'ye geçilip burada öğle namazı kılındıktan sonra, ziyaret tavafı yapılır. Kadınla ilgili kendisine yasak olan şeyler de helal olur. Sonra Mina'ya gidilip burada gecelenir.¹³⁸⁹ Bu gecenin dışında Mina'da gecelenmesi Nehaî'ye göre caiz değildir. Bu konudaki rivayeti şöyledir: “*Kimse akabe cemresinin ardından Mina'da bir gece kalmasın.*”¹³⁹⁰ Akabe cemresinin ardından Mina'da geceledikten sonra, bir daha gecelenirse kurban kesmek gerekir.¹³⁹¹ Nehaî'nin bayramın ikinci ve üçüncü günü şeytanın taşlanması ile ilgili rivayetlerine rastlamadık.

Nehaî, ashabın şeytanı taşlarken her taş attığında “الله اكبر الله اكبر” dediğini ifade eder.¹³⁹² Şeytan taşlanırken, taşlardan bir tanesi eksik atılsa, geceleyin bu taş atılabilir. Bundan dolayı üzerine bir şey gerekmez.¹³⁹³

E. Hac Çeşitleri

1. İfrad Haccı

İbrahim en-Nehaî'ye göre en faziletli hac çeşidi İfrad haccıdır. Bu görüşünü İfrad haccı ile ilgili söylediği şu rivayetinde ifade eder: “*Tecrid bana en sevimli gelen haccıdır.*”¹³⁹⁴ Yine hac yapan kimse için temettü ve kıran haccını kerih görmesi, O'nun İfrad haccına farklı bir önem verdiğini gösterir.¹³⁹⁵

2. Temettü Haccı

İbrahim en-Nehaî'ye göre, temettü haccı, hac aylarında umre için ihrama girdikten sonra, hac için Mekke'de ikamet etmektir. Nehaî, Mekke halkından olmayıp da hac aylarında umre için ihrama girmiş bir kimseye şöyle der: “*Hac yapıncaya kadar Mekke'de kalırsan temettü haccı yapmış olursun.*”¹³⁹⁶ Yine bu durumu şu rivayetinde idare eder: “*Temettü haccı yapan kimse hac aylarında*

---

¹³⁸⁸ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 469.

¹³⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 478.

¹³⁹⁰ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 482.

¹³⁹¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 185; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 445; İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 482.

¹³⁹² İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 458.

¹³⁹³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 134.

¹³⁹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 430.

¹³⁹⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 430.

¹³⁹⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 363.

Beytullah'ı tavaf ettikten sonra aynı yıl hac eden kimsedir."¹³⁹⁷ Aynı şekilde hac ayları dışında umre için ihrama girip de aynı yıl içinde hacca kadar Mekke'de ikamet eden temettü haccı yapmış gibi sayılır.¹³⁹⁸ Temettü haccı için umreden sonra Mekke'de ikamet etmek şarttır. Umreden sonra Mekke'de ikamet etmeksizin evine dönen kimse daha sonra tekrar hac için ihrama girse temettü haccı yapmış sayılmaz.¹³⁹⁹

İbrahim en-Nehaî'ye göre temettü haccı yapan kimse, Mekke'ye girdiğinde Kâbe'yi tavaf ettikten sonra, Safa ve Merve arasında sâ-y yapar. Sonra tıraş olup ihramdan çıkıp Mekke'de ihramsız ikamet eder. Kâbe'yi tavaf eder. Terviye günü geldiğinde tekrar ihrama girip hac için Kâbe'yi tavaf eder. Safa Merve arasında sâ-y yapıp vakfe için Arafat'a çıkar.¹⁴⁰⁰ Temettü haccı yapan kimse ziyaret tavafı için Kâbe'ye geldiğinde telbiyeyi kesip, Hacerû'l-Esved'i istilam eder.¹⁴⁰¹

Mekkeliler temettü haccı yaptığında kurban kesmez.¹⁴⁰² Mekkeli olmayanlar ise kolayına gelen bir hayvanı kurban eder. Kurban kesmeye güç yetiremeyen kimse üç günü Mekke'de yedi günü de evine döndüğünde olmak üzere toplam on gün oruç tutar.¹⁴⁰³ Nehaî'ye göre kolayına gelen hayvan ise koyundur.¹⁴⁰⁴ İnek de yedi hisse olarak kesilebilir.¹⁴⁰⁵

Kurban kesecek parası olmayan kimse borç isteyip, bir kurban satın alır. Borç bulamazsa, izarını satıp kurban alır.¹⁴⁰⁶ Gayretini en son noktasına varıncaya kadar kullanmasına rağmen kurban bulamazsa, üç günü Arafat vakfesinin son günlerinde, yedi günde evine döndüğünde toplam on gün oruç tutar.¹⁴⁰⁷ Yedi günü dilerse yolda, dilerse evinde tutabilir.¹⁴⁰⁸ Arafat'taki üç günü tutamayan kimse, kurban bulup kesmek zorundadır.¹⁴⁰⁹ Bu görüşünü farklı bir rivayette şöyle ifade

---

¹³⁹⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 159.

¹³⁹⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 363.

¹³⁹⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 159; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102.

¹⁴⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102.

¹⁴⁰¹ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 425.

¹⁴⁰² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 157; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 363.

¹⁴⁰³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102.

¹⁴⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 29; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 57.

¹⁴⁰⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 151.

¹⁴⁰⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102.

¹⁴⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 95; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 117.

¹⁴⁰⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 107.

¹⁴⁰⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 144.

eder: “*Mutemetti kimse, oruç tutamazsa, kurban kesmesi gerekir.*”¹⁴¹⁰ Yine Nehaî, kurban bulamadığından dolayı oruç tutmak zorunda olup da üç gün oruç tutamayan bir kimse için, şöyle demiştir: “*Hiç şüphe yok ki, elbisesini satsa bile, kurban kesmesi gerekir.*”¹⁴¹¹ Oruç tutmak kendisine meşru olduktan sonra, oruç tutmadan önce kurban bulan kimse için Nehaî, “*oruçu terk eder*” diye buyurmaktadır.¹⁴¹² Orucun üçüncü günü, kurban bulursa dahi orucu geçerli değildir.¹⁴¹³ Bulduğu kurbanı keser.

3. Kıran Haccı

İbrahim en-Nehaî’ye göre kıran haccı, bir kimsenin tek niyetle, umre ve hac için ihrama girmesidir.¹⁴¹⁴ Nehaî, kıran haccı yapan kimsenin iki kere tavaf ve sây yapması gerektiği görüşündedir. Tavafa umrenin tavafıyla başlar.¹⁴¹⁵ Bu görüşünü Hz. Ali (r.a.)’den gelen şu rivayetle destekler: “*Hac ve umre için ihrama giren kimse umre ve haccı birleştirip, her ikisi için iki kere tavaf ve sây yapar.*”¹⁴¹⁶ Yine rivayet ettiği farklı bir görüşünde şunu ifade eder: “*Umre ve hac için ihrama giren kimse, iki kere tavaf ve say yapar. Her ikisini birleştirdiği için tek tavaf ve sây kalkar.*”¹⁴¹⁷ Nehaî’nin Hz. Muhammed (s.a.v.)’le ilgili kıran haccı hakkında rivayeti şöyledir: “*Hz. Muhammed (s.a.v.) dört umre ve beraberinde bu dört umrelerden bir tanesinin olduğu bir kıran haccı yapmıştır.*”¹⁴¹⁸ Nehaî, kıran haccı yapacak bir kimseye şöyle söyler: “*Beytullah’ı umre ve hac için iki kere tavaf et. Safa ve Merve arasında umre ve hac için iki kere sây yap.*”¹⁴¹⁹

Nehaî’nin kıran haccı ile ilgili işaret ettiği bir diğer durum, Hz. Ömer’in kıran haccını yasaklamadığına dairdir. Rivayeti şöyledir: “*Hz. Ömer ifradı yani haccın dışında sadece umre yapmayı yasaklamıştır. Kıran haccını değil.*”¹⁴²⁰

---

¹⁴¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 97.

¹⁴¹¹ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 364.

¹⁴¹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 295.

¹⁴¹³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 102.

¹⁴¹⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 562.

¹⁴¹⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 100; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 431; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 175.

¹⁴¹⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 100; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 355.

¹⁴¹⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 101.

¹⁴¹⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 101.

¹⁴¹⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 100.

¹⁴²⁰ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 99; Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 356.

Nehaî'ye göre kıran haccı yapan kurban olarak bir koyun keser. Bu konuyu şu rivayetinde ifade eder: “*Kıran ve temettü haccı yapan kimse, Mekke’de satın aldığı koyunu kurban olarak keser.*”¹⁴²¹ Bununla beraber ihramlı kimse umre ve haccın her ikisi için niyet etse, başına bir şey gelmesi durumunda veya ihram yasağını ihlal ettiği takdirde ceza olarak iki katını öder.¹⁴²²

4. İhsar

Bir kimsenin hastalık, korku,¹⁴²³ nafakanın gitmesi¹⁴²⁴ veya vücuttan herhangi bir yerin kırılması gibi sonradan çıkmış her türlü özür,¹⁴²⁵ dolayısıyla haccı yapamamasıdır.

Hacılar, ihsar olduğunda, ancak kurbanla ihramdan çıkabilir.¹⁴²⁶ Muhsir sadece hac veya umre için veya her ikisi için ihrama girip de, herhangi bir hastalığa veya kendisini Beytullah’tan alıkoyacak herhangi bir engele maruz kalırsa, bulunmuş olduğu yerde ikamet eder. Veya dilerse evine geri döner. Fakat ehli ona helal olmaz. Sonra, kurban veya değerinde bir şey gönderir. Bu durum sadece hac veya umre için ihrama giren kimse için geçerlidir. Her ikisi için ihrama girmişse, iki tane kurban veya değerinde bir şey gönderir. Arkadaşlarıyla kurban kesildiği güne kadar sözleşir. Kurban kesildiğinde ihramdan çıkar.

Muhsir, sadece umre için ihrama girmişse, ceza olarak umresinin yerine bir umre yapar. Sadece hac için ihrama girmişse, ceza olarak hem umre hem de hac yapar. Haccın farz ya da nafil olması arasında bir fark yoktur.¹⁴²⁷ Eğer her ikisi için ihrama girmişse, ceza olarak iki umre bir tane hac yapar.¹⁴²⁸

Muhsir, kurbanını ancak harem bölgesinde kesebilir.¹⁴²⁹ Eğer kurbanın kesildiği günden önce ihramdan çıkarsa, başka bir kurban keser.¹⁴³⁰

---

¹⁴²¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 684.

¹⁴²² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 101.

¹⁴²³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. IV, s. 22; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 203.

¹⁴²⁴ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 382.

¹⁴²⁵ Nevevî, *Mecmû*, c. VIII, s. 355.

¹⁴²⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 400.

¹⁴²⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 355.

¹⁴²⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 205; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 60; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 103; Şeybânî, *Hücce*, c. II, s. 197.

¹⁴²⁹ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 376.

¹⁴³⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 205; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 363.

İbrahim en Nehaî'nin ihsar durumuyla ilgili görüş belirttiği bir diğer konu da hacca veya umreye gidecek kimselerin şart koşmasıdır. Nehaî, bu görüşünü şu rivayetinde ifade eder: “*Allahım! bana kolay kılarsan hac yapmak istiyorum. Aksi durumda umreye niyet ediyorum.*”¹⁴³¹ Ancak rivayetlerinde ittifak yoktur. Muğire b. Migsem'den gelen rivayette, ashabın ihrama girdiği esnada şart koşmayı müstehap gördüğüne dair Nehaî'nin rivayeti vardır. Fakat Âmeş'ten gelen rivayette, Ashabın ihram esnasında şart koşmayı kerih gördüğü ifadesi yer alır.¹⁴³² Nehaî'den şart koşan veya koşmayan kimsenin aynı olduğuna dair de rivayet vardır.¹⁴³³ Bir kimse ihsar olursa, haccını umreye dönüştürebilir.¹⁴³⁴

F. Kadının Hacı

İbrahim en-Nehaî'ye göre hac, farz-ı âyn bir ibadet olduğundan, bir kimse eşini haccetmekten alıkoyamaz.¹⁴³⁵ Ancak hacca gidecek olan kadın için yanında mahrem olan bir kimseyi götürmesi şarttır.¹⁴³⁶ Çünkü kadının yanında mahremi ya da eşi olmaksızın yolculuğa çıkması veya hacca gitmesi caiz değildir.¹⁴³⁷

Kadın varlıklı olduğu halde, yanında mahremi olmazsa, hac kendisine vacip olmaz. Kadının mahreminin çok olması durumunda, onunla beraber hacca gider. Bu durumda eşinin iznini almasına gerek yoktur. Nehaî'nin bu konu ile ilgili görüşü şöyledir: “*Kadın hacca gitmek istediğinde yanında mahremi varsa, onunla beraber hacca gitmesinde bir sakınca yoktur. Bu durumda eşinden izin almasına gerek yoktur.*”¹⁴³⁸

İbrahim en-Nehaî'ye göre kadın ihrama girdiğinde, erkeğin aksine mest ve seravîl¹⁴³⁹ giyebilir.¹⁴⁴⁰ Yine görünmeyen takı takmasında sakınca yoktur.¹⁴⁴¹

---

¹⁴³¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 114.

¹⁴³² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 114.

¹⁴³³ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 114.

¹⁴³⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 114.

¹⁴³⁵ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 572.

¹⁴³⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 532.

¹⁴³⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 637; İbn Hazm, *Muhallâ*, c.III, s.236.

¹⁴³⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 637.

¹⁴³⁹ Seravîl: Göğüsle diz kapağı arasını örten elbise. (Şâban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s. 428)

¹⁴⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 757.

¹⁴⁴¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 408.

Burka, eldiven,¹⁴⁴² safran ve veresle boyanmış elbise dışında dilediği elbiseyi giyebilir.¹⁴⁴³ Ancak farklı bir rivayette safran ve veresle boyanmış elbisenin yıkanıldığı takdirde giyilebileceğini ifade eder.¹⁴⁴⁴ Telbiye getirirken fitneye sebebiyet vermemek için sesini yükseltmez.¹⁴⁴⁵ Kadın tavaf ve safa Merve arasını sây ederken, çalıklı (remel) yürümez.¹⁴⁴⁶ Yine kadın, ihramdan çıkarken tıraş olmayıp,¹⁴⁴⁷ saçından, parmak miktarı uzunluğunda kısaltır.¹⁴⁴⁸

Nehaî'ye göre kadın hayız olduğunda tavafın dışında haccın diğer kısımlarını yapabilir.¹⁴⁴⁹ Tavafa başlayıp bazı şavtları yaptıktan sonra hayız olursa, temizlendikten sonra kalan şavtları tamamlar. Nehaî'ye üç şavt yaptıktan sonra hayız olan kadın hakkında soru sorulduğunda, “*şavtları sayılır*” şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁵⁰

Kadın hayız olup da tavaf yapamazsa kurban kesmez. Nehaî bu görüşünü şöyle ifade eder: “*Erkekler veda tavafını terk ederse ceza olarak kurban keser. Kadınlar, veda tavafını terk ederse ceza olarak bir şey gerekmez.*”¹⁴⁵¹ Kadının hayız olması sây yapmasına engel değildir. Tavaf yaptıktan sonra hayız olan bir kadın, sây yapmamışsa, sâyını yapabilir.¹⁴⁵²

G. Hastanın Haccı

Hasta kimse hac yaptığında, haccın bütün unsurlarını yerine getirir. Tavafı kendisini taşıyan bir şeyin üzerinde yapar.¹⁴⁵³ Şeytan taşlamaya gücü yetmiyorsa, avucunun içine taş konduktan sonra avucundan taş alınıp şeytan taşlanır.¹⁴⁵⁴

---

¹⁴⁴² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 410; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 95; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 82.

¹⁴⁴³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 95.

¹⁴⁴⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 95; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 128.

¹⁴⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 507.

¹⁴⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 90; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 95.

¹⁴⁴⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 90.

¹⁴⁴⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 82.

¹⁴⁴⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 440.

¹⁴⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 202.

¹⁴⁵¹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 125.

¹⁴⁵² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 441.

¹⁴⁵³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 305.

¹⁴⁵⁴ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 608.

K. Çocuğun Haccı

Çocuk hac yaptığında büyükler gibi ihrama girer.¹⁴⁵⁵ Şeytan taşlamaya gücü yetmiyorsa, hasta kimsenin haccındaki gibi, avucuna taş konduktan sonra şeytan taşlanır.¹⁴⁵⁶

L. Ceza

İbrahim en-Nehaî'ye göre hac ibadetindeki bazı durumlardan dolayı ceza gerekir. Kurban bayramı günü, şeytan taşlandıktan sonra kurban kesilip tıraş olunur. Bu sıraya riayet etmemek cezayı gerektirir.¹⁴⁵⁷ Kurban kesilmeden önce tıraş olan kimse,¹⁴⁵⁸ şeytan taşlamadan önce tıraş olan kimse ceza olarak kurban keser.¹⁴⁵⁹

İbrahim en-Nehaî'ye göre, cezayı gerektiren bir diğer durum da ihramlı olan kimsenin, dikişli gömlek, mest ve takke giymesidir.¹⁴⁶⁰ Koku sürerse fidye vermesi gerekir.¹⁴⁶¹ Yine eşini şehvetle öpmesi, ya da ona şehvetle dokunması, ceza olarak kurban kesmesine neden olur.¹⁴⁶²

Eğer başından bir sıkıntı geçerse, tıraş olduktan sonra, oruçtan, sadakadan ya da küçükbaş hayvan ve daha yukarisından fidye vermesi gerekir. Oruç için fidye olarak üç gün tutulması, sadaka olarak on fakirden her biri için yarım sâ verilmesi, nüsuk olarak bir koyun ya da daha yukarisının kesilmesi gerekir.¹⁴⁶³

Nehaî'ye göre kişi bu üç fidye arasında serbesttir. Dilediği fidiyeyle cezayı yerine getirebilir. O'na göre Kur'an'daki و kelimesi muhayyerliğe delalet eder.¹⁴⁶⁴ Allah başından bir sıkıntı geçip de başını tıraş eden kimseye ceza olarak

---

¹⁴⁵⁵ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 570.

¹⁴⁵⁶ Nevevî, *Mecmû*, c. VIII, s. 283.

¹⁴⁵⁷ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. III, s. 480.

¹⁴⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 586; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 183.

¹⁴⁵⁹ Nevevî, *Mecmû*, c. VIII, s. 216.

¹⁴⁶⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹⁴⁶¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹⁴⁶² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 115.

¹⁴⁶³ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 291; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 212; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 70.

¹⁴⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 35.

kurbanı şart koşmamış, onu bahsedilen bu üç fidyeden birinin yerine getirilmesi koşuluyla serbest bırakmıştır.¹⁴⁶⁵

İbrahim en-Nehaî, hacamat yaptırmak için, hacamat yerinin saçlarını kesen kimsenin kefareti vermesi gerektiğini ifade eder.¹⁴⁶⁶ Yine hastalığından dolayı ilaç alırsa, kefareti vermesi gerekir. Kefareti verirken, yukarıda bahsettiğimiz üç fidyeden birisini tercih eder. Dilerse üç gün oruç tutar. Dilerse, on fakiri her birine buğdaydan yarım sâ olmak üzere doyurur. Veya bir koyun kesip etini tasadduk eder.¹⁴⁶⁷ Muhsir olan kimse de kurbanını henüz kesmeden, ihramdan çıkarsa ceza olarak bir kurban daha kesmesi gerekir.¹⁴⁶⁸

Muhrim, ziyaret tavafından önce eşiyle cinsel ilişki yoluyla, ihram yasağını ihlal ederse, ceza olarak bedene kurbanı keser. Nehaî'nin bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Bir kimse haccın unsurlarını yerine getirdikten sonra, ziyaret tavafından önce ilişkiye girerse, haccı kabul olmakla beraber ceza olarak bedene keser.*”¹⁴⁶⁹ Kadın da ihramlı olduğu halde cinsel ilişkinin bir tarafı olursa, aynı şekilde ceza olarak bedene¹⁴⁷⁰ keser. Nehaî, ihramlı oldukları halde cinsel ilişkiye giren kimseler için şöyle der: “*Her ikisinin de haccı kabul olmakla beraber, ceza olarak kurban keser.*”¹⁴⁷¹ Farklı bir rivayette ise her ikisinin koyun kesmesi gerektiğini ifade eder.

Nehaî, Arafat'tan önce, ya da sonra ziyaret tavafında önce, cinsel ilişkiye giren ihramlıların, koyun kesmeleri gerektiğini belirtir. Bu durumda olan kimselerin haccı kabul olmakla beraber haccın geri kalan kısmını tamamlarlar.¹⁴⁷² İhramlı kimse, kesecek kurban bulamazsa hacdayken üç gün, evine döndüğünde yedi gün olmak üzere on gün oruç tutar.¹⁴⁷³

---

¹⁴⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 22.

¹⁴⁶⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 258.

¹⁴⁶⁷ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 122.

¹⁴⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 364.

¹⁴⁶⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 582.

¹⁴⁷⁰ Bedene: Hacda kurban edilen sığır veya deve (Şâban Abdüatî, *Mu'cemü'l-vesît*, s.44; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 49)

¹⁴⁷¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 583; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 115.

¹⁴⁷² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 118.

¹⁴⁷³ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 507.

İbrahim en-Nehaî'ye göre, ihramlı bir kimsenin av hayvanı öldürmesi durumunda ceza vermesi gerekir. Kasıtlı ya da hata olması durumu değiştirmez.¹⁴⁷⁴ Nehaî, kasıtlı ya da hata ile av hayvanı öldürme sonucunda ceza verilmesini, ihramı unutma şartına bağlamıştır.¹⁴⁷⁵ Dolayısıyla bir kimse ihramlı olduğunu bilerek bir av hayvanı öldürürse, kefaretle günahını ortadan kaldıramaz. Bundan dolayı böyle bir kimse ceza olarak kurban kesmekle, bu sorumluluktan kurtulamaz.¹⁴⁷⁶ Nehaî, bu düşüncesini diğer kefarete konularına da yansıtmıştır.

İbrahim en-Nehaî, av hayvanını bir grubun ortaklaşa öldürmesi durumunda birbirinden farklı rivayetler aktarmıştır. Bu rivayetlerden bir tanesinde şöyle beyan eder: “*İhrama girmiş kimselerden oluşan bir grup beraber bir av hayvanı öldürürse, onlardan her birine ceza gerekir.*”¹⁴⁷⁷ Nehaî, bu durumu birden fazla kişinin bir kimseyi öldürdüğünde onlara verilen cezaya kıyas etmiştir. İhramlı oldukları halde av hayvanını ortaklaşa öldüren bir grup için söylediği rivayette bu duruma delalet etmiştir: “*Bir kimseyi ortaklaşa öldürenlerin her birine ceza olarak bir köleyi azat etmesi gerektiği gibi, ihramlı oldukları halde bir av hayvanını beraber öldürenlerin her birine ceza gerekir.*”¹⁴⁷⁸ Farklı bir rivayette ise bu rivayetin aksine sadece bir tane hayvanın ceza olarak kesilmesi gerektiğini ifade eder. Rivayeti şöyledir: “*Bir grup birlikte bir av hayvanı öldürse, her birinin bir ceza vermesi gerekir.*”¹⁴⁷⁹

İhramlı olan kimsenin avladığı av hayvanının cezası belirlenmişse, ihramlı olan bu cezayı yerine getirir. Nehaî bu durumu şu rivayetinde aktarır: “*Muhrim, av hayvanlarından bir tanesini öldürürse, ceza olarak koyun kesmesi gerekir.*”¹⁴⁸⁰ Cezası belli olmayan bir av hayvanı öldürmüşse, bu durumda iki adil kimsenin belirleyeceği bir cezayı uygular. Bu konuyu şu şekilde aktarır: “*Muhrim cezası belli olmayan bir hayvan öldürürse, iki adil kimse avlanılan hayvanın cezasını*

---

¹⁴⁷⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2003, c. II, s. 178; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 210; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 668.

¹⁴⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 10.

¹⁴⁷⁶ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 426.

¹⁴⁷⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 379; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 436; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 237.

¹⁴⁷⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 436.

¹⁴⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 654; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 237.

¹⁴⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 32.

belirler.”¹⁴⁸¹ Avlanılan hayvanın cezası belirlenirken mümkün olduğunca, av hayvanının değerinde bir hayvan olmalıdır. “Av hayvanından dolayı verilecek ceza, kendi değerinde olmalıdır.”¹⁴⁸² Nehaî'nin bu rivayeti bu duruma işaret etmektedir. Ayrıca av hayvanının kıymeti, hayvanın avlanıldığı yerde olmalıdır. Bu duruma ilişkin rivayeti şöyledir: “Avlanılan hayvanın kıymeti, ihramlı kimsenin onu avladığı yerde belirlenir.”¹⁴⁸³ İhramlı bir kimse av hayvanını avladığında, hayvanı avladığı yerde, av hayvanının kaç dirhem değerinde olduğuna dair, hakemlerin (bilirkişiler) karar vermesi gerekir. Bir hedy kurbanı değerindeyse, hayvanı öldüren şahıs hedy kurbanı alıp, keser. Hedy kurbanı değerinde değilse, av hayvanının değeri kadar erzak alıp, her fakire yarım sâ verecek şekilde tasadduk eder. Erzak almaya gücü yetmiyorsa, fakire vereceği her yarım sâ yerine bir gün oruç tutar.¹⁴⁸⁴ Geriye bir tam gün tutmaya denk gelecek şekilde yemek kalmamışsa, bir gün oruç tutar. Çünkü oruç parçalanamaz. Bir tam gün tutulması gerekir.¹⁴⁸⁵ Yine şu rivayette bu durumu ifade eder:

İhramlı kimse av hayvanını öldürürse, küçükbaş hayvandan denk olanı ceza olarak verilir, ona böyle bir hayvanı satın alması gerektiği söylenir. Eğer bulamazsa, hayvanın kıymetine denk miktarda bir yemek belirlenir. Bu da mümkün değilse, her yarım sâ yerine bir gün oruç tutar.¹⁴⁸⁶

Devekuşunu öldüren muhrim kıymetini tasadduk etmesi¹⁴⁸⁷ Nehaî'nin bu görüşünü destekleyen bir diğer rivayettir.

İbrahim en-Nehaî'den öldürülen av hayvanının cezasının, kıymet olarak değil de değerince küçükbaş hayvandan bir tanesinin kesilmesi gerektiğine dair rivayet de vardır.¹⁴⁸⁸ “Deveden dolayı bedene cezası gerekir”¹⁴⁸⁹ sözü bu düşüncesini destekler. Nehaî, vahşi eşekten doladı da bedene kesilmesi gerektiği

---

¹⁴⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 28.

¹⁴⁸² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 20.

¹⁴⁸³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 39; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 109.

¹⁴⁸⁴ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 109; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. XI, s. 32; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 222; Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 438.

¹⁴⁸⁵ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. III, s. 559.

¹⁴⁸⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 396.

¹⁴⁸⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 440.

¹⁴⁸⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 424.

¹⁴⁸⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 224.

görüştüğüdür.¹⁴⁹⁰ Bununla beraber vahşi ineği öldürmekten dolayı, ceza olarak inek kesilir.¹⁴⁹¹

Nehaî'ye göre ihramlı kimse, hedy kurbanı kesecek kadar cezası olmayan bir av hayvanı öldürse, av hayvanının değeri kadar tasadduk eder.¹⁴⁹² Bundan dolayı, güvercin,¹⁴⁹³ beyaz güvercin,¹⁴⁹⁴ beyaz devekuşu¹⁴⁹⁵ ve bir çeşit fare türü olan yerbû¹⁴⁹⁶ denen hayvanın öldürülmesi durumunda değerlerinin tasadduk edilmesi gerekir. İbrahim en-Nehaî'ye göre ihramlı olan kimse avladığı hayvanın ceza kurbanını kestiğinde, ondan bir şey yemesi caiz değildir. Görüşünü şöyle beyan eder: “*Muhrim avladığı hayvanın ceza kurbanından bir şey yiyemez.*”¹⁴⁹⁷

İhramlı kimse, av hayvanını öldürdüğünde, üzerine ceza gerekir. Sonra başka bir hayvanı öldürürse, sonraki öldürdüğü hayvanın dışında, öldürdüğü ilk hayvanın cezasıyla yetinir.¹⁴⁹⁸ Nehaî, bu durumu farklı bir rivayette şöyle ifade eder: “*Ashab, harem bölgesinde kasıtlı olarak av hayvanının öldüren bir kimseye, “bundan önce başka hayvan öldürdün mü?” diye sorardı. Eğer evet derse, onun için bir ceza belirlemez, ona “Allah’tan bağışlanma dile” diye söylerlerdi. Hayır derse, onun hakkında cezaya hükmederlerdi.*”¹⁴⁹⁹

İhramlı kimse kıran haccı yaparken, başından bir sıkıntı geçerse veya av yaparak ihram yasağını ihlal ederse, hem umre, hem de hac için ceza kurbanı keser.¹⁵⁰⁰ Bununla beraber Muhrim olan kimse birbirine bağlı olan durumlarda birden fazla ihram yasağını ihlal ederse, sadece bir kurban keser. Fakat birbirine bağlı olmayan durumlarda birden fazla ihram yasağını ihlal ederse, her bir ihram yasağı için bir kurban kesmesi gerekir.¹⁵⁰¹ Bundan dolayı bir kimsenin vücudunda yara olduğu için tedavi maksatlı ilaç kullandıktan sonra henüz iyileşmeden

---

¹⁴⁹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 451; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 228.

¹⁴⁹¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 450.

¹⁴⁹² İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 467.

¹⁴⁹³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 410; Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 440.

¹⁴⁹⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 421.

¹⁴⁹⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 234

¹⁴⁹⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 234.

¹⁴⁹⁷ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 146.

¹⁴⁹⁸ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 323.

¹⁴⁹⁹ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 392.

¹⁵⁰⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. I, s. 375; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 101.

¹⁵⁰¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 473.

vücudunda yeni bir yara çıkarsa, kullanacağı ikinci ilaçtan dolayı ceza vermesine gerek yoktur.¹⁵⁰² Çünkü bu durum ilk halini devamı niteliğindedir.¹⁵⁰³

İhramlı kimse haccın unsurlarından (menasik) bir tanesini eksik yaparsa ceza kurbanı kesmesi gerekir.¹⁵⁰⁴ Buna göre bir kimse mikat sınırını ihramsız geçerse, ceza kurbanı keser.¹⁵⁰⁵ Ancak İbn Ebû Şeybe'nin Musannefin'de ve İbn Hazm'ın Muhallâ'sında geçen rivayetlerde Nehaî ceza zikretmez.¹⁵⁰⁶ Nehaî'ye göre sây yapılırken remel terk edilirse ceza olarak fidye verilmesi gerekir.¹⁵⁰⁷ Cezayı gerektiren bir diğer durum da akabe cemresinin ardından, bayram günlerinde Mina'da gecelemeştir. Bu durumda olan kimse ceza olarak bir koyun keser.¹⁵⁰⁸ Erkekler veda tavafını terk ettiğinde ceza olarak kurban keserken, kadınlar için ceza söz konusu değildir.¹⁵⁰⁹ Yine akabe cemresini taşlamayı unutup da, akşama kadar taşlamayı yapmayan kimse, kurban keser.¹⁵¹⁰

Muhrim, ihram yasağını ihlal ettiğinde ceza olarak keseceği kurbanı, Mekke'de kesmek zorundadır. Ancak ceza olarak fidye verecekse veya oruç tutacaksa, bunu Mekke'nin dışında yapabilir. Nehaî, bu konuyu şu şekilde ifade eder: “*Ceza kurban olacaksa Mekke’de olmak zorundadır. Ancak fidye veya oruç ise dilediği yerde uygulanır.*”¹⁵¹¹ Yine fidye ve orucun istenildiği gibi eda edilebileceğini beyan eder.¹⁵¹² Nehaî sadakaya çok önem verdiği için dolayı hac farızasını eda etmiş olan bir kimse için, ikinci defa hacca gitmesi yerine hac için ayırdığı parayla sadaka vermesinin daha faziletli olduğunu beyan eder. Nehaî'ye “*farz olan hac eda edildikten sonra eda edilen nafîle hac mı daha faziletlidir yoksa sadaka mı?*” diye soru sorulduğunda, “*farz olan hacı eda etmişse sadaka daha faziletlidir*” cevabını vermiştir.¹⁵¹³

---

¹⁵⁰² Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 124.

¹⁵⁰³ Kal'acî, *Mevsu'ât*, c. I, s. 428.

¹⁵⁰⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 256.

¹⁵⁰⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 120.

¹⁵⁰⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 403; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 208.

¹⁵⁰⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 96.

¹⁵⁰⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 445; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 185.

¹⁵⁰⁹ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 125.

¹⁵¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 203.

¹⁵¹¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 163.

¹⁵¹² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. IV, s. 81.

¹⁵¹³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. V, s. 12.

M. Haccın Kazası

İbrahim en-Nehaî haccın kazasının vücubiyetine, Bakara suresindeki, “واتموا الحج والعمرة لله” ayetini delil olarak gösterir.¹⁵¹⁴ Nehaî’ye göre hac iki halde kaza edilir. Birincisi ihsar halidir. Muhsir olan kimse, farz veya nafîle olarak eda ettiği haccı kaza etmek zorundadır. Nafîle haccı yaparken haccı ihsar etmesi, onun haccı kaza etmeyeceği manasına gelmez.¹⁵¹⁵ İhsar olan kimse sadece hac için ihrama girmişse, umre ve haccı kaza eder. Her ikisi için ihrama girse iki umre bir hac kaza eder.¹⁵¹⁶

İkincisi ise cinsel ilişki yoluyla haccın ifsad edilmesidir. İhrama girip mikat sınırından sonra ifsad etmesi ile ihrama girip mikattan önce cinsel ilişkiyle haccı ifsad etmesi arasında bir fark yoktur. Nehaî, bu konuyu şu rivayetinde aktarır: “*Mikattan önce hac ve umre için ihrama girildikten sonra, cinsel ilişki ile hac veya umre ihlal edilirse, kazası gerekir.*”¹⁵¹⁷ Haccı ifsad eden kimse, haccı kaza ederken, ifsad etmiş olduğu mekânda ihrama girer.¹⁵¹⁸ Sonra haccının ifsadına sebep olan eşinden ayrılır. Ve ihramdan çıkıp haccı tamamlayıncaya kadar bir araya gelmezler.¹⁵¹⁹

VI. KURBAN

Kurban arapça “اضحية” kelimesinin karşılığı olup, bayram günlerinde ibadet niyetiyle kesilen hayvanın adıdır.¹⁵²⁰

A. Hükümü

Kurban zengin, mukim kimselerin yerine getirmesi gerektiği vacip bir ibadettir.¹⁵²¹ Nehai, vücubiyeti farklı bir rivayette şöyle dile getirir: “*Kurban hacıların dışında, şehir halkının yerine getirmesi gerektiği vacip bir ibadettir.*”¹⁵²² Yolculuk ve hac yapanlara kurban konusunda ruhsat verilmiştir. Nehaî bu durumu

¹⁵¹⁴ Taberî, *Câmiu 'l-beyân*, c. IV, s. 8.

¹⁵¹⁵ Nevevî, *Mecmû*, c. VIII, s. 355.

¹⁵¹⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 103.

¹⁵¹⁷ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 417.

¹⁵¹⁸ Nevevî, *Mecmû*, c. VII, s. 417.

¹⁵¹⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. III, s. 385.

¹⁵²⁰ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. V, s. 465; Meydânî, *Lübâb*, c. III, s. 98; Kal'acî, *Mevsu 'âtü 'l-fikhiyyeti 'l-müeyssera*, c. I, s. 220.

¹⁵²¹ Şevkânî, *Neylü 'l-evtâr*, c. V, s. 126.

¹⁵²² Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 759.

ashapla ilgili söylediği şu rivayetinde ifade eder: “*Ashab hac yaparken beraberinde paraları oldukları halde kurban kesmezlerdi.*”¹⁵²³ Nehaî kendisi de böyle yapardı. Kendisinden bahsederken şöyle derdi: “*Hac yaparken elimdeki para bitti. Arkadaşlarım, “Sana borç verelim. Kurban kes dedi.” Ben de “hayır” dedim.*”¹⁵²⁴

B. Kurbanlık Hayvanların Özellikleri

Kurbanlık hayvanlarda aranan şartlardan biri, hayvanın yaşını doldurmuş olmasıdır. Nehaî’ye göre, küçükbaş hayvanlardan olan koyunlar gösterişliyse, altı ayı tamamlamış olanlar kurban olarak kesilebilir.¹⁵²⁵ Keçilerde ise yaş sınırı bir yaşını doldurmuş olmaktır.¹⁵²⁶ Yıllanmış olmak daha faziletlidir.¹⁵²⁷ Büyükbaş hayvanlardan olan develer ve sığırlarda yaş sınırı iki yaşını doldurmuş olmaktır. Bu hayvan gurubuna ait yaş sınırıyla ilgili Nehaî’nin görüşüne rastlamadık.

Nehaî’ye göre, besili ve leziz olması dolayısıyla, kısırlaştırılmış hayvandan da kurban olur.¹⁵²⁸ Nehaî kısırlaştırılmış hayvanı gücü kuvveti yerinde olan hayvanlardan hangisinin kurbanlık hayvan olmaya daha layık olduğu sorulduğunda, kurbanlık hayvan olmaya daha münasip olduğundan, “*kısırlaştırılmış hayvan*” cevabını vermiştir.¹⁵²⁹ Ayrıca Nehaî’ye göre behime hayvanlarının kurbanlık olmaya münasip hale gelmesi için kısırlaştırılmasında bir sakınca yoktur.¹⁵³⁰

1. Kurban Olamayan Hayvanlar

Nehaî’ye göre boynuzu ve kulağının yarısından fazlası gitmiş olan hayvandan kurban olamaz.¹⁵³¹ Ancak böyle bir hayvandan kurban olabileceğine

---

¹⁵²³ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 382.

¹⁵²⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 375.

¹⁵²⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 366; Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 762; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 63.

¹⁵²⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 366.

¹⁵²⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 762.

¹⁵²⁸ İbn Kudâme, *Muğnî*, c. XI, s. 103.

¹⁵²⁹ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 763.

¹⁵³⁰ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 763.

¹⁵³¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 360.

dair rivayeti de vardır.¹⁵³² Yaratılıştta kuyruğu olmayan veya kesik olan hayvan da Nehaî'ye göre kurban olarak kesilir.¹⁵³³

İbrahim en-Nehaî'ye göre kurban olmaya engel olan bir özrü olmadığı halde, satın alındıktan sonra, kurban olmaya engel bir özrü meydana gelen hayvan kurban edilebilir.¹⁵³⁴ Nehaî'ye kurban satın alındıktan sonra kurban olmaya engel bir özrü olan kurbanlık hayvanla ilgili soru sorulduğunda, “*kurban edilebilir*” cevabını vermiştir.¹⁵³⁵ Nehaî'ye göre büyükbaş hayvanlar yedi kişiye kadar kesilebilir. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ashabı sığır ve deve de yedi kişiye kadar ortak olurlardı.*”¹⁵³⁶

C. Vakti

Nehaî'ye göre kurban kesme vakti bayramın birinci ve sonrasındaki ikinci ve üçünü günüdür.¹⁵³⁷ Kurbanın kesim vakti ise şehir ve köye göre farklılık gösterir. Şehir halkı için kurban kesim vakti bayram namazından sonra başlarken, köy halkı fecir doğduktan sonra başlar.¹⁵³⁸

D. Kesimi

Kurbanlık hayvanın kesim konusunu işlerken, daha genel bir konuyu ihtiva eden kesim (zebh) konusunu da işlemek yerinde olacaktır. Hayvan kesiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Biz bu hususları hayvanı kesecek kişiden başlayarak aktarmaya çalışalım.

1. Kesim Yapacak Kişiyile İlgili Olan Hususlar

İbrahim en-Nehaî'ye göre kadının, henüz ergenliğe ulaşmamış çocuğun ve besmeleyi getirmeyen kimsenin kestiği hayvan yenilir.¹⁵³⁹ Aynı şekilde, cünüp olan kimsenin kestiği hayvan de yenir.¹⁵⁴⁰

---

¹⁵³² İbn Kudâme, *Muğni*, c. XI, s. 102.

¹⁵³³ İbn Kudâme, *Muğni*, c. XI, s. 103.

¹⁵³⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 762.

¹⁵³⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 376.

¹⁵³⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 151; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 62.

¹⁵³⁷ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 759; Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 61; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 275.

¹⁵³⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 376.

¹⁵³⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 457.

¹⁵⁴⁰ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 454.

Nehaî Ehl-i Kitab'ın kestiği hayvanın yenilebileceğini ifade eder. Bu konuya işaret eden birden fazla rivayeti vardır. Bu rivayetlerin bir tanesinde “*Ehl-i Kitab'ın kestiklerinde herhangi bir sakınca yoktur*”¹⁵⁴¹ ibaresi yer alırken diğerinde “*Hıristiyanların kestiklerinde bir sakınca yoktur*”¹⁵⁴² görüşü yer almaktadır. Ancak hayvan kesilirken Allah'tan başkasının ismi anılsa, bu hayvanın etinin yenmesi caiz olmaz. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Ehl-i kitap hayvan keserken, Allah'tan başkasının ismini anarsa ve sen de bunu işitirsen, bu hayvandan yeme. Ancak böyle bir duruma şahit olmazsan kesilen hayvandan ye.*”¹⁵⁴³

Nehaî, Ehl-i Kitab'tan bir kimsenin hayvan keserken Allah'tan başkasının adını andığını duyduğunda, o hayvandan yemezdi. Böyle bir şey işitmezse o hayvandan yedi. Nehai'ye göre Ehl-i Kitab'ın Allah'tan başkasının adını anması, kesim esnasında “*باسم المسيح*” demesiyle gerçekleşir.¹⁵⁴⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre Ehl-i Kitab'ın kiliseleri ve putları için kestikleri hayvanlar yenmez. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Ehl-i Kitab'ın, üzerine Allah'ın ismini ansın ya da anmasın kestiği helaldir. Ancak putları ve putların dışındakiler için keserlerse helal olmaz.*”¹⁵⁴⁵ Ehl-i Kitab'ın arap veya başka ırka mensup olması durumu değiştirmez. Bu konu ile ilgili görüşünü şöyle beyan eder: “*Hıristiyan Arapların kestiğinden yemede bir sakınca yoktur.*”¹⁵⁴⁶

İbrahim en-Nehaî'ye göre Ehl-i Kitab'a mensup bir kimse kurbanları da kesebilir. Mansur, Nehaî'ye “*Yahudi sütanesi olan bir çocuğun kurbanını, bu sütanne kesebilir mi?*” diye sorduğunda, “*evet*” cevabını vermiştir.¹⁵⁴⁷ Ancak Nehaî kişinin kendi eliyle kurbanını kesmesini daha uygun görürdü. Hammad kurbanlarını Yahudilerin kestiği bir topluluk hakkında Nehaî'ye soru yönelttiğinde Nehai, “*kurbanımı kendi elimle kesmem bana daha güzel geliyor*”

---

¹⁵⁴¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 456; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 486.

¹⁵⁴² Abdürrezzak, *Musannef*, c. V I, s. 73; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 412.

¹⁵⁴³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 239.

¹⁵⁴⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. VI, s. 119.

¹⁵⁴⁵ Nevevî, *Mecmû*, c. IX, s. 78.

¹⁵⁴⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, c. VII, s. 187; Nevevî, *Mecmû*, c. IX, s. 78.

¹⁵⁴⁷ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 380.

cevabını vermiştir.¹⁵⁴⁸ Nehaî bu görüşün aksini seleften rivayet etmiştir. Rivayeti şöyledir: “*Ashab ‘kurbanları ancak müslümanların kesebilir’ derdi.*”¹⁵⁴⁹

Nehaî, Mecusilerin yemeğini caiz görmesine rağmen, kestiklerinin yenmesini caiz görmez. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Mecusi’nin kestikleri dışında yemeklerinin hepsini ye.*”¹⁵⁵⁰

2. Kesim Yapılacak Hayvanla İlgili Hususlar

Kesim yapılacak hayvanlar, kesilmeye müsait olan ve olmayan hayvanlar şeklinde ikiye ayrılır. Kesilmeye müsait olan hayvanların boyunlarından kesilmesi vaciptir. Yabaniliğinden dolayı veya kesilmeye müsait olup da herhangi bir kuyuya düştüğü için kesilmeye müsait olmayan hayvanlar ise kesilmeye müsait olmayan hayvanlar sınıfına girip av hayvanı hükmüne tabidirler. Nehaî bu durumu şu şekilde ifade eder: “*Deve ve sığır vahşileşirse, vahşi hayvanların tabi olduğu şeye tabi olurlar.*”¹⁵⁵¹ Farklı bir rivayetinde ise bu tür hayvanların, av hayvanı hükmüne tabi olduğunu ifade eder.¹⁵⁵² Yine herhangi bir kuyuya düşen deveyi kesecek kimse hakkında şöyle der: “*Devenin kesim yerine ulaşamıyorsan, deveye ulaştığın taraf senin kesim yerindir.*”¹⁵⁵³ Bundan dolayı eti yenen evcil bir hayvan vahşileşirse veya herhangi bir kuyuya düşüp de kesim yerine ulaşılmazsa, bu tür hayvanların bedeninin her tarafı kesim yeri olur.¹⁵⁵⁴

Bahsedilen bu kesim şeklinden farklı olarak bizim karşımıza çıkan bir diğer durum da kesilen hayvanın rahminde bulunan cenindir. Cenin hayvan kesildikten sonra canlı olarak hayvanın karnından çıksa, ceninin kesilmeden yenmesi mümkün değildir. Hayvan kesildikten sonra, hayvanın içindeki cenin, kesilmiş hayvan gibi hareket ederse veya ölü olarak bulunsa, bu takdirde bu ceninin kesilmeden yenmesi caiz olur.¹⁵⁵⁵ Hayvanı kesenin ceninin farkında olması veya olmaması arasında bir fark yoktur. Nehaî, bu konuyu şu şekilde ifade

---

¹⁵⁴⁸ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 62.

¹⁵⁴⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. I, s. 380.

¹⁵⁵⁰ Nevevî, *Mecmû*, c. IX, s. 79.

¹⁵⁵¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. X, s. 419.

¹⁵⁵² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 448.

¹⁵⁵³ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 774.

¹⁵⁵⁴ Nevevî, *Mecmû*, c. IX, s. 126.

¹⁵⁵⁵ İbn Kudâme, *Muğni*, c. XI, s. 52.

eder: “*Farkında olsun ya da olmasın, ondan uzak durmasına rağmen annenin kesilmesi, ceninin kesilmesidir.*”¹⁵⁵⁶ Çünkü Nehaî’ye göre cenin, annenin parçasından bir parçadır.¹⁵⁵⁷ Ancak, Nehaî, farklı bir rivayetinde ceninin annenin karnından sağ olarak çıktıktan sonra kesilip yenilebileceğini, aksi bir durumda yenilemeyeceğini ifade eder. Bu görüşünü ifade eden rivayeti şöyledir: “*Bir canlının kesimi iki canlının kesimi olmaz. Annesi kesildiğinde, cenin kesilmedikçe ceninden yenmez.*”¹⁵⁵⁸

3. Kesim Aletleri

Nehaî’ye göre yemek ve nefes borusu arasında kalan damarları kesen her şeyle kesim caiz olur.¹⁵⁵⁹ Bu alet metal eşyadan olan kesici alet olduğu gibi, ucu keskin taş da olabilir. Nehaî, bu konuyu ucu keskin bir taş olan merv ile ilgili söylediği şu rivayetinde ifade eder: “*Mervin kestiğinden yenilir.*”¹⁵⁶⁰ Bununla beraber ucu keskin olan kamışın da kestiği yenilebilir.¹⁵⁶¹

Nehaî’ye göre dört şey haricinde ucu keskin olan her şeyle kesim yapılabilir. Bu konu ile ilgili rivayeti şöyledir: “*Dört şeyin haricinde her şeyle kesim yapılır: Diş, turnak, kemik, boynuz.*”¹⁵⁶²

4. Kesimin Yapılışı

Hayvan kesimi yapan bir kimsenin besmeleyi çekmesi gerekir. Besmele çekerken, Allah’ın dışında bir şey söyleyemez. Nehaî bu görüşünü hayvan kesimi yapacak bir kimse hakkında söylemiş olduğu şu sözünde ifade eder: “*Hayvanı boğazladığında, Allah’ın yanında kimseyi anma.*”¹⁵⁶³ Besmele unutulmuş olsa bile hayvanın etinin yenmesi caiz olur. Nehaî, hayvan keserken besmele çekmeyi unutan bir adama, “*herhangi bir sorun olmaz*” demiştir.¹⁵⁶⁴

---

¹⁵⁵⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 460; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 501; Beyhakî, *Sünen*, c. IX, s. 336.

¹⁵⁵⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 501.

¹⁵⁵⁸ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 775; Beyhakî, *Sünen*, c. IX, s. 336.

¹⁵⁵⁹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 440.

¹⁵⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. X, s. 429.

¹⁵⁶¹ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. X, s. 423.

¹⁵⁶² İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 460; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 496; Nevevî, *Mecmu*, c. IX, s. 83; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. X, s. 424.

¹⁵⁶³ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 62; Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 764.

¹⁵⁶⁴ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 479.

Kesilecek hayvanın kesim esnasında kibleye döndürülmesi şart olmamakla birlikte fazilet açısından tercih edilir.¹⁵⁶⁵ Bundan dolayı Nehaî, hayvanın kesim esnasında başka tarafa dönmesini mubah görmektedir.¹⁵⁶⁶ Hammad b. Ebî Süleyman, Nehaî'ye hayvan keserken, hayvanı kible tarafından çeviren bir adam hakkında soru sorduğunda, “*bunda herhangi bir sakıncanın olmadığını*” ifade etmiştir.¹⁵⁶⁷ Hayvan yatırılıp besmele çekildikten sonra, kesime uygun olan bir aletle yemek ve nefes borusu ve aralarındaki damarlar kesilir.¹⁵⁶⁸ Kesim esnasında hayvanın başını vücudundan ayırmak veya bıçağı hayvanın omuriliğine kadar devam ettirmek, hayvanın yenmesine bir zarar vermemekle beraber mekruhtur.¹⁵⁶⁹ Nehaî'ye boynunun tamamı kesilen hayvan hakkında soru yönelttiklerinde, “*bu durumun hayvana bir zarar vermeyeceğini*” ifade ettikten sonra “*bunun çabuk bir kesim olduğunu*” eklemiştir.¹⁵⁷⁰

E. Kurbanla İlgili Muhtelif Durumlar

Kesilen kurbanın derilerinin, kurbanı kesen kimseye ücret olarak verilmesi caiz değildir. Nehaî bu konuyu şu rivayetinde ifade eder: “*Kurbanının kesiminden dolayı, ondan bir şey verme.*”¹⁵⁷¹ Yine bir kimsenin kurbanının derisini satın, değerini alması caiz değildir. Ancak kurbanın derisiyle, ev aletlerinin alınmasında bir sakınca yoktur. Bu durumu şu rivayetinde ifade eder: “*Kurbanının derisini meta karşılığı satmada bir sakınca yoktur. Ancak dirheme karşılık satma. Ben ise kurbanının derisini bağışlıyorum.*”¹⁵⁷² Yine kurban derisinin evde kullanılmasında da Nehaî, herhangi bir sakınca görmemektedir.¹⁵⁷³

Kurban kesen kimse, kurbanın etini istediği gibi kullanabilir. Ondan yemesi veya yedirmesi caizdir. Nehaî, Temim b. Seleme ile kurbanını kesmek için çıktı. Kurbanını kestiklerinde, Seleme kurbandan bir parça alıp Nehaî'ye vererek, “*yemez misin?*” dedi. Nehaî de “*ondan yemek bana düşmez*” dedi. Seleme de

---

¹⁵⁶⁵ İbn Kudâme, *Muğni*, c. III, s. 462.

¹⁵⁶⁶ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 454.

¹⁵⁶⁷ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 489.

¹⁵⁶⁸ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 440.

¹⁵⁶⁹ Nevevî, *Mecmu*, c. IX, s. 91; Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 490.

¹⁵⁷⁰ Abdürrezzak, *Musannef*, c. IV, s. 491.

¹⁵⁷¹ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 385; Nevevî, *Mecmu*, c. VIII, s. 420.

¹⁵⁷² Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 762; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 385.

¹⁵⁷³ Nevevî, *Mecmu*, c. VIII, s. 420.

Nehaî'ye, Allah “فكلوا منها” (kurban etinden yiyin) derken, “*sen ise ondan yemek bana düşmez*” diyorsun diyerek şaşkınlığını ifade etmiştir.¹⁵⁷⁴

İbrahim en-Nehaî'ye göre bir kimsenin kurbanını kesmesi için zimmî bir kimseye vekâlet verebilir.¹⁵⁷⁵

Nehaî'nin kurbanla ilgili görüş belirttiği bir diğer konu da hacda kesilen hedy kurbanıdır. Nehaî hedy kurbanıyla ilgili şunu ifade eder: “*Deve ve sığırlar bedene olarak kesilirken, koyunlar hedy kurbanı olarak kesilir.*”¹⁵⁷⁶ Belli bir hayvan hedy kurbanı olarak adandıktan sonra hayvanda kurbanı engel olabilecek bir özür meydana gelse, bu hayvanı değiştirmeye gerek yoktur.¹⁵⁷⁷ Ancak hayvan telef olursa, bu hayvanın eğer değeri varsa satılıp, parası başka bir hedy kurbanı almak için kullanılabilir.¹⁵⁷⁸

---

¹⁵⁷⁴ Şeybânî, *Âsâr*, c. II, s. 761; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 384.

¹⁵⁷⁵ İbn Hazm, *Muhallâ*, c. VII, s. 380.

¹⁵⁷⁶ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, c. I, s. 112.

¹⁵⁷⁷ Nevevî, *Mecmu*, c. VIII, s. 420.

¹⁵⁷⁸ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 553.

SONUÇ

İbrahim en-Nehaî'nin ibadetlerle ilgili fikhî görüşlerini araştırırken O'nun hem kendi dönemine hem de kendisinden sonraki döneme yapmış olduğu etkiye şahit olduk. Yaşamış olduğu dönemdeki diğer âlimlerin Nehaî'nin bu yönü ile ilgili işaret ettikleri hususlar bizim böyle düşünmemizi sağlamıştır. Kendisinden fetva istendiğinde geliştirmiş olduğu fikhî anlayışla her meseleye çözüm bulmuş rivayetleri tam manasıyla yerli yerine oturtmuştur. Böyle davranırken asla Kur'an ve sünneti ötelememiş, bilakis onların ekseninde görüşlerini oluşturmuş veya fetvalar vermiştir. İnsanların hakkında hüküm sahibi olmadıkları herhangi bir meseleyle ilgili olarak Nehaî'ye yönelmeleri, fikhî anlayışının ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Bununla beraber ayet ve hadiste yer alan hükümleri küçüklüğünden beri almış olduğu eğitimle hayatın her safhasına yaymış, meseleler hakkında görüş bildirirken ilk önce bu iki asıl kaynaktan istifade etmiştir. Bunların dışında Nehaî'nin diğer akranlarından daha farklı olmasını sağlayan ve kendisinden sonra gelecek olan öğrenci silsilesini oldukça fazla etkilemesine vesile olan şey, kıyas yöntemini, hocalarından almış olduğu eğitimle en verimli bir şekilde kullanmış olmasıdır. Böylece Nehaî, fikhin dirayet yönünün öncülüğünü yapmış ve bu yöntemiyle de meşhur olmuştur. Oruçta kefareti kabul etmezken kullanmış olduğu fikhî yöntem bu durumu en güzel şekilde ifade eder. Bu yöntemiyle alakalı pek çok örneği Nehaî'nin fikhî görüşlerini işlerken görmüştük.

İbrahim en-Nehaî, İmam Ebû Hanife'nin hocası Hammad b. Ebî Süleyman'ın hocası olup bu yönüyle Ebû Hanife'ye yakından tesir etmiştir. İbrahim en-Nehaî'nin görüşlerini öğrenmek Hanefi mezhebinin tedvini hakkında bilgi sahibi olabilmek için son derece önemlidir. Hammad'ın hadisleri ve buna bağlı olarak görüşlerini ve fetvalarını Nehaî'den alması, O'nun Hammad üzerindeki etkisini en bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Ebû Hanife'nin yıllarca Hammad'ın ders halkasında kalması bu silsilenin ne denli birbirlerini etkilediğini göstermektedir. Zira eserlerinden bolca istifade ettiğimiz İmam Yusuf ve Muhammed'in derlemiş oldukları kitaplarda İbn Mesud, Alkame b.Kays, İbrahim en-Nehaî, Hammad b. Ebî Süleyman ve Ebû Hanife rivayet zincirinin, hem hadislerde hem de fikhî görüşlerde geniş çapta yerini alması bu etkiye işaret

eden bir diğerk yöndür. Bu altın silsilenin hepsi de ilk öğretmenleri olan Hz. Muhammed (a.s.)'e adeta birer öğrenci olmuş, her biri bahsedilen bu rivayet zinciri içerisinde yerini alarak Hz. Muhammed (a.s.)'in dini anlayışını bulunmuş oldukları zamana tebliğ etmişler ve bu bilgi birikimiyle kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara ışık tutmuşlardır.

Nehaî'nin fikhî görüşleri Hanefî mezhebinin fikhî anlayışıyla büyük oranda uyuşmaktadır. Nehaî'nin görüşlerinin Hanefî mezhebinin genel görüşleriyle uyumlu olması Ebû Hanife'nin fikhını oluştururken yukarıda zikrettiğimiz altın silsileye bağlılığının bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bununla beraber Nehaî'nin tek başına kaldığı veya Ebû Hanife ile ayrıştıkları noktalar da mevcuttur. İnsandan çıkan kurttan dolayı Nehaî'nin abdestin bozulmayacağını ifade etmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Tezimizde yeri geldiğinde bu konulara değinmeye çalıştık. Ancak Nehaî'nin görüşlerinin büyük oranda Ebû Hanife'nin görüşleriyle uyumlu olması, ayrıştıkları noktaların tezimizde fazlaca ifade edilmemesini beraberinde getirmiştir. Bununla beraber mutabık olduğu konular tezimizin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Nehaî'nin ifade ettiğimiz görüşleri aynı zaman da Ebû Hanife'nin paylaştığı görüşlerdir.

İbrahim en-Nehaî'nin ibadetlerle ilgili fikhî görüşlerini ifade ederken mümkün olduğunca Nehaî ile ilgili olan rivayetlerin hepsini aktarmaya çalıştık. Nehaî'nin ibadetlerle ilgili görüşlerinde kimi zaman çeliştiğine şahit olduk. Konumuz gereği çelişkili olan bu rivayetleri çoğu zaman incelemedik. Ancak yeri geldiğinde çelişkili ifadeleri usûl açısından ele aldık. Bazen de Nehaî'nin fikhî görüşlerini etraflıca incelemeye çalıştığımızdan dolayı ayrıntıya indik. Ayrıntıya indiğimiz bu rivayetlerde Nehaî'nin fikhî yönü hakkında bilgi sahibi olduk.

İbrahim en-Nehaî ile ilgili rivayetleri incelerken, hadis âlimlerinin onun hakkında rivayet ettikleri hususları müşahede ettik. Bu rivayetler Nehaî'nin hadis alanında çok farklı bir konuma sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Nehaî'nin hadis âlimleri tarafından farklı bir konumda ele alınmasını sağlayan temel etken, onun, rivayetleri kullanırken takip etmiş olduğu yöntemdir. O rivayetleri kullanırken rivayetlerde yer alan râviler konusunda son derece seçici davranmıştır.

Râvileri, kendi belirlemiş olduğu kriterlere göre değerlendirmiş, bu kriterlere uymayan râvilerin rivayetlerini kullanmamıştır. Nehaî rivayet zincirinde yer alan râvileri adalet açısından ele almış, bu yönünde eksik bulunan râvilerin rivayetlerini elemeye tâbi tutmuştur. Adalet yönünden tam olanları ise, rivayet zincirindeki kopukluk durumuna bakmaksızın benimsemiştir. Bundan dolayı adalet yönünden tam olan râvilerin rivayetlerini, senet zincirindeki kopukluğu dikkate almaksızın, fikhî yaklaşımında çoğu yerde kullandığına şahit olmaktadır. Mürsel hadisleri fikhında çoğu yerde kullanması bu durumu bizlere göstermektedir. Bununla beraber Nehaî, âhad haberler konusunda da seçici davranmıştır. Haber-i vahidi bazı yerlerde dikkate almadığını gördük. Hüküm çıkarırken haber-i vahid yerine kıyası ve diğer kaynakları tercih etmesi, bu durumun bir göstergesidir. Ancak Nehaî'nin hadisler konusunda bu kadar seçici davranması bazı görüşlerinde tenakuza düşmesine neden olmuştur. Herhangi bir konuda görüş belirtirken veya hüküm çıkarırken haber-i vahidi dikkate almaması veya adaletine güvenmediği râvilerin rivayetlerini kullanmaması bahsedilen bu çelişkiyi beraberinde getirmiştir. Nehaî'nin bazı rivayetleri dikkate almamasından dolayı, çelişkiye düştüğü durumlara tezimizde yeri geldiğinde değinmeye çalıştık.

İbrahim en-Nehaî, Kûfe'de siyasi istikrarsızlığın sürmüş olduğu dönemde yaşamış, döneminin siyasi çalkantıları içinde fikhî anlayışından hiç taviz vermeden ilmi faaliyetlerine devam etmiştir. Bu yönüyle Emevî Devletinin valileriyle çekişmiştir. Valilerin hoşlanmayacağı şekilde fetva vermesi, onun devlet yönetimiyle arasının açılmasına neden olmuştur. Bu durum Haccâc'a karşı yapılan ayaklanmaya katılmasına neden olacak boyuta kadar gelmiştir. Nehaî'nin içerisinde bulunmuş olduğu bu durum bazı konularda hüküm çıkartırken etkilenmesine neden olmuştur. Emevî devletinin politikaları, onun fikhî, görüşlerine de yansımıştır. Zekât memurlarının haksız bir şekilde almış oldukları vergilerin, zekâta sayılabileceğini ifade etmesi bu durumun bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadır.

İbrahim en-Nehaî hakkında yapmış olduğumuz bu tespitler O'nun yaşamış olduğu zaman ve mekânda ne kadar önemli bir konuma sahip olduğunu bizlere bizzat göstermektedir. Elimizden geldiğince fikhî kaynakları tarayarak Nehaî'nin

görüşlerini aktarmaya çalıştık. Bu çalışmaları yaparken ilmin miras yoluyla nasıl geliştiğini, âlimlerin kuşaklar boyunca birbirlerini nasıl etkilediklerini yakinen müşahede ettik. Zikrettiğimiz bu âlim silsilesiyle beraber daha binlerce silsilenin olması islam ilim kültürünün ne kadar geniş olduğunu kanıtıdır. Bu âlimlerin oluşturmuş olduğu bu bilgi birikiminden istifade ettiğimiz sürece hem bu kültürden haberdar olmuş hem de bu kültürü gelecek kuşaklara aktarmış oluruz.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak b. Hemmâm, es-San'anî(v.211/826), *el-Musannef*, Beyrut: Mektebu'l- İslâmi, 1403/1983, I-XII.

Abdülatî, Şaban vd. *el-Mu'cemü'l-vesit*, (ys.) Mektebetü'l-şürûki'l-devliyye, 1465/2004 I-II.

Ahmed b.Hanbel, Ahmed b. Muhammed (v.241/855), *el-Müsned*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1995, I-XXXXX.

Akgündüz, Ahmet - Cin, Halil, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995, I-II.

Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta yay. 2009.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (v.855/1451), *Umdetü'l-kârî fi Şerhi sahîhi Buhâri*, Beyrut: Daru İhyâu't-ürasi'l-arab'i, (ts.), I-XI.

Baktır, Mustafa, *Umûmü'l-Belvâ*, DİA, İstanbul: TDV yay. 2012.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (v.458/1080), *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1402/1982, I-XI.

Bilmen, Ömer Nasuhi (v.1391/1971), *Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, (ts.), I-VIII.

Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Buhârî (v.256/872), *el-Camiu's-sahîh*, Mısır: Tavkü'n-necât, 1312/1984, I-IX.

Cessâs, Ahmed b. Ali (v.370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî, Beyrut: Müessesetü't-târîhu'l-arabî, 1413/1992, I-V.

Dârekutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed (v.385/ 966), *es-Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1465/2004, I-VI

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân (v.255/869), *Sünen-i Dârimî*, İstanbul: Çağrı yay. 1401/1981.

Dehlevî, Şah Veliyyullah (v.1176/1762), *Hüccetullahi'l-bâliğa*, Beyrut: Daru'l-cil, 1426/2005.

Düzdağ, Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussuud Efendinin Fetvaları Işığında 16.Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun kitabevi, 1972.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v.275/889), *Sünen-i ebî Dâvud*, Riyad: Beytü'l-efkâri'd-devliyye, (ts.) I-IV.

Ebû Ubeyd, el-Kasım b. Sellâm (v.224/839), *Kitâbu'l-embvâl*, thk. Muhammed Halil Herrâs, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1406/1986.

Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullah el-Isfehânî (v.430/1038), *Hilyetu'l-evliya ve tabakâtu'l-asfiya*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, (ts.) I-X.

Ebû Yûsuf, Ya'kub b. İbrahim (v.182/798), *Kitâbu'l-âsâr*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1365/1945.

_____, *Kitâbu'l-harâc*, thk. Muhammed Abdulhafîz el-Menâsîr, Amman: Dâru'l-künûzi'l-ma'rifeti'l-ilmiiyye, 1430/2009.

_____, *İhtilâfü ebî Hanîfete ve ibn ebî Leylâ*, thk. Ebu'l-vefa el-Efgani (ys.), 1435/2015.

Ebû Zehra, Muhammed b. Ahmed, *Ebû Hanife*, çev. Osman Keskioglu, Ankara: DİB yay. 2005.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar neş. 2015.

Hanbel, Ahmed b.Muhammed (v.855/1430), *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1405/1985, I-XXXXV.

Hârisi, Muhammed Kasım, *Mekânetü'l- imâm ebî Hanife beyne'l-muhaddisin*, çev. Ahmet Yücel-İbrahim Tüfekçi, İstanbul: Misvak neş. 1424/2004 I.II.

Heysemî, Ali b. Ebî Bekr (v.807/1405), *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fedâil*, thk. Abdullah Muhammed Dervîş, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1414/1994, I-X.

Himyerî, Mâlik b. Enes, el-Asbahî (v.179/795), *el-Muvattâ*, (İmam Muhammed Rivayeti), Kahire: Metâbiu'l-ehrâm, 1414/1994.

_____, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1410/1994, I-IV.

Hindî, Ali b. Hüsâmiddîn el-Müttâkî (v. 975/1567), *Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-ef'âli ve'l-ekvâl*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1405/1985, I-XVIII.

Irâkî, Abdullah b. el-Hüseyn (v.706/1286), *Tarhu't-tesrîb fî şerhi't-takrîb*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1432/2012, I-VIII.

İbn Abdülber, Yûsuf b. Abdillâh (v. 463/1071), *el-İstizkâr fî Şerhi mezâhibi fukehâi'l-emsâr ve ulemai'l-aktâr fîmâ tedammenehü'l-muvatta min me'âni'r-rey ve'l-âsâr*, Beyrut: Dâru Kuteybe, 1413/1993, I-XXX.

İbn Arabî Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (v.543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, (ts) I-IV.

İbn Asâkir, Ali b.el-Hasen (v.571/1176), *Târîhu Medineti Dimaşk*, thk. Ömer b. Ğarâme, Beyrut: Daru'l-fikr, 1415/1995, I-LXXX.

İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v. 235/849), *el-Musannef*, Beyrut: Dâru Kurtuba,1427/2006, I-XXVI.

İbn Hacer, el-Askalânî, Ahmed b. Ali (v. 852/1449), *Tehzîbü't-tehzîb*, thk. Mustafa Abdulkadir A'ta, 1414/1994, I-XII.

_____, *Fethu'l-bâri bi-şerhi sahîhi li-buhâri*, thk. Abdülaziz b.Abdullah, Beyrut: Daru'l-ma'rife, (ts.) I-XIII.

İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (v.681/1261), *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zemân*, thk. İhsan Abbâs, (ts.) I-VII.

İbn Haldun, Ebû Abdurrahman (v.808/1406), *Târîhu ibn Haldun*, Beyrut: Daru'l-fikr, 1420/2000, I-VII.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed (v. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-mücellâ bi'l-ihtisâr*, Mısır: İdâretü't-dibâ'atü'l-münîre,1349/1931, I-XI

İbnü'l-Hümmam, el-Haneîfî (v. 861/1458), *Şerhu fethu'l-kadîr âle'l-hidâye şerhi bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1423/2003, I-X

İbn Kudâme, Muhammed b Abdullah (v. 620/1123), *el-Muğnî*, Beyrut: Daru'l-fikr, 1412/1992, I-XII.

İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrâhîm (v.318/930?), *el-Evsat fî's-sünen ve'l- icma*, Riyad: Darü tayyibe, 1405/1985, I-XI.

_____, *el-İşrâf âlâ mezâhibi ehli'l-ilm*, thk. Ebû Hammâd Sağîr Ahmed, Birleşik Arap Emirlikleri: Dârü'l-Medîne, 1424/2004.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1402/1982, I-II.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd (v. 230/845), *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*, I-XI, Kahire: Mektebetü'l-hanci, 1421/2001, I- XI.

İbnü's-Salâh, Osman b. Âbdurrahman eş-Şehrezûrî (v. 643/1245), *Ulümü'l-hadîs*, thk. Nûreddîn İtr, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1406/1986.

Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsu'âtu fikhi Abdillâh b. Mes'ûd*, Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1412/1992.

_____, *Mevsu'âtu fikhi İbrâhîm en-Nehâî asruhu ve hayatuhu*, Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1406/1986, I-II.

_____, *Mevsu'atu'l-fikhiyyetü'l-müyessera*, Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1430/2010, I-II.

Karagöz, İsmail vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB yay. 1431/2010.

Karaman, Hayrettin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul: Ensar neş. 2008, I-III.

Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ûd (v. 587/1191), *Bedâ'iu's-sanâ'i*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1406/1986, I-VII.

Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Târîhi ve İslam Hukuku*, Ankara: DİB yay. 2003

Kurtubî, Ahmet b. Ebî Bekir (v. 671/1273), *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Muhsin et-Turkî, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2006, I-XXIV.

Koçyiğit, Talat, *Hadîs Tarihi*, Ankara: TDV yay. 2012.

Kaffâl, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed eş-Şâsî (v.507/1113), *Hilyetu'l-ulemâ fi ma'rifeti mezahibi'l-fukahâ*, thk. Ahmed İbrahim, Amman: Mektebetü'r-risâleti'l-hadîseti, 1408/1988, I-III.

Merğinânî, Ali b. Ebî Bekr (v. 593/1197), *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut: Daru'l-erkam, (ts.) I-IV.

Mevsîli, Abdullah b. Mahmûd (v.683/1284), *el-İhtiyâr li- ta'lili'l-muhtâr*, Beyrut: Daru'l-erkam, (ts.) I-V.

Meydânî, Abdü'l-Ğanî el-Ğuneymî (v. 1881/1298), *el-Lübâp fî şerhi'l-kitâb*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-arabiyye, 1436/2015, I-III.

Müslim, Müslim b. Haccâc (v. 261/875), *el-Câmiu's-sahîh*, Suudi Arabistan: Beytü'l-efkâri'd-düvelî, 1419/1998.

Nevevî, Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb*, I-XX, Mısır: İdâretü't-tiba'atü'l-münîriye,(ts.) I-XX.

_____, *Sahîhi Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Mısır: el-matba'atu'l-misriyyetu bi'l-ezher, 1347/1969, I-XVIII.

Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, (ts.), I-XXXI.

_____, *Usûlü's-Serahsî*, Haydarâbat: Lecnetü ihyâi me'arifi'n-nu'maniye, (ts.), I-II.

Şâfi, Muhammed b. İdrîs (v. 204/820), *el-Üm*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, (ts.), I-VIII.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr şerhu munteka'l-ahbâr* (v.1250/1834), (ys.), Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve evlâdühü, (ts.), I-VIII.

Şeybânî, Muhammed b. Hasan (v. 189/805), *Kitâbu'l-âsâr*, thk. Ahmed İ'sâ el-Mi'şaravî, Kahire: Dâru's-selâm, 1433/2012, I-II.

_____, *el-Hücce a'lâ ehli'l-Medîne*, (YS.) Âlemü'l-kütüb, 1403/1983, I-IV.

_____, *el-Asl*, Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1410/1990, I-IV.

Şirâzi, İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebû İshak (v.476/1083), *Tabakâtü'l-fukeha*, thk, İhsan Abbâs, Beyrut: Dâru'r-râidu'l-arabî, 1390/1970.

Şirbînî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Hatîb (v.676/1277), *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1418/1997, I-IV.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed (v. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, (ts.), I-XV.

Tâberî, Muhammed b. Cerîr (v. 310/923), *Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kur'ân*, Kâhire: Mektebetü İbn Teymiye, (ts.), I-XVI.

_____, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebû fazl İbrâhîm, Mısır: Dâru'l-me'ârif, (ts.).

Tahâvî, Ahmed b. Muhammed (v. 321/933), *Şerhu me'âni'l-âsâr*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1414/1994, I-IV.

Tirmizî, Muhammed b. İ'sâ (v. 279/892), *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (ys.) Matbaâ'tü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühü, (ts.), I-V.

Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: DİB yay. 2010.

Özen, Şükrü, *Musarrât*, DİA, İstanbul: TDV yay. 2012.

Ya'kubî, Ahmed b. Ebî Ca'fer b.Vehb (317/897) *Târîhu'l-Ya'kubî*, Beyrut: Dâru's-sadr, 1412/1992, I-II.

Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî (v.1205/1791), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kamûs* Kuveyt: Matbaâ'tü hukûmeti Kuveyt, 1385/1965, I-XL.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed (v. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1410/1990, I-XXI.

_____, *Târîhu'l-islâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-âlâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmûri, Beyrut: Dâru'l-kitâbu'l-arabî, 1410/1990, I-LIV.

_____, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, (ts.), I-IV.

Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf (v. 762/1360), *Nasbü'r-râye li ehâdîsi'l-hidâye*, Beyrut: Müessesetü'r-reyyân, 1418/1997, I-V.

Zühaylî, Vehbe, *el-Fikhü'l-islâmî ve edilletüh*, I-VIII, Şam: Dârü'l-fıkr, 1985/1405.

ÖZET

İbrahim en-Nehaî'nin ibadetlerle ilgili fıkhi görüşleri adlı tezimizde, Nehaî'nin ibadetlerle ilgili görüşlerini, ilmihâli dizilişle incelemeye çalıştık. Tezimiz giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konuyu önemi ve amacıyla ilgili bilgi verilmiştir. İlk bölümde Nehaî'nin hayatından ve fikhî kişiliğinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise tezimizin asıl konusu olan Nehaî'nin fikhî görüşleri ibadetler bağlamında ele alınmıştır. İbrahim en-Nehaî'nin fikhî görüşleri ilk dönem fıkıh kitapları incelendikten sonra, değerlendirilmiş ve belli bir dizilişle tezimiz içerisinde aktarılmıştır.

Küfe de İbn Mesud'la beraber temeli atılan rey mektebinin bir müktesibi olarak yerini alan Nehaî, hocası ve aynı zamanda İbn Mesud'un öğrencisi olan Alkame b. Kays'tan öğrenmiş olduğu bu mektebi, öğrencisi Hammad aracılığıyla Ebû Hanife'ye aktarmış ve bu yönüyle de Hanefî mezhebinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Nehaî'nin görüşlerini öğrenmek bizim aynı zamanda ilk dönem fıkıh âlimlerinin fikhî anlayışları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Böylece ilk dönem fıkıh âlimlerini daha yakından tanıma fırsatını elde ederiz.

ABSTRACT

In our thesis entitled "The fiqh opinions of Ibrahim an-Nehaî about worship" we try to examine the opinions of Nehaî about worship in the sequence of catechism. Our thesis consists of introduction and two sections. In the introduction section is given information about the importance and purpose of the topic. In the first chapter has mentioned the life of Nehaî and his fiqh personality. In the second section has been discussed, which is the main subject of this thesis, the opinions of Nehaî about fiqh in the context of worship. The aim of to have knowledge about Ibrahim en-Nehaî's fiqh views, after the first period of fiqh books be verified, these views were taken and studied to be transferred within a certain line- up in our thesis.

Nehaî learned this school from Alkame b. Kays who was teacher of Nehaî replacing as a follower in The School of Rey was built in Kufa with Ibn Mesud and also who was a student Ibn Masud, this school has infected Abu Hanifa thorough Ibn Masud student Hammad, this aspect also contributed to the formation of the Hanafi sect. Learning Nehaî's views allows us to have in formation about under standing of the early jurist. There fore, we have found the opportunity to get a closer look to the early jurist.

ÖZ GEÇMİŞ

Zekeriya ERKUT 12.08.1977 yılında Rize'nin İyidere ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilçede tamamladıktan sonra 1996 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kaydoldu. 2001 yılında buradan mezun olduktan sonra 2002 yılında Amasya'da askerlik vazifesini tamamladı. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2011 yılından 2014 yılına kadar öğretmenlik yaptı. 2014 yılında ise yeniden Diyanet İşleri Başkanlığına Rize'nin Derepaarı ilçesi vaizi olarak atandı. Halen bu görevi sürdürmekte olan Erkut evli ve iki çocuk babasıdır.